

सोमप्रयोगः प्राप्तिः

सोमं यजमानः ॥ ॥ सोमं प्रवाकं सर्वप्रयोगः ॥ सोमार्थेनांदाकौतुकं कृत्वा
 राजानं यजमानं सोमं नमस्कृत्य पूजयति पुरस्ताद्दीक्षातः ॥ सोमप्रवाकं सर्वप्रयोगं
 कुशलवृणाति ॥ अध्वर्यवाद्यैकैकप्रयोगकुशलवैडनेकाहोतृणामेकं अध्वर्युणा
 मेकं कुशलवृणाति ॥ प्रयोगोपदेष्टारं कुशलवस्त्राद्यलंकारैर्वृणाति सोमं लिग्न्यः
 प्रवृत्तिरिति सोमप्रवाकः त्वं सोमप्रवाका भवेति यजमानः सोमप्रवाकं वृणाति सोमप्र
 वाकोवाच इति प्रत्याह यजमानः सोमप्रवाक आर्धयेभ्यस्तलिग्न्यः सोमं प्रवृद्धीति प्रे
 व्यज्योतिष्ठो मेनामिष्टो मेनस्तत्रवर्ग्यं परधंतरसामाज्ञातगुदक्षिणेन यक्ष्येति च
 ह उपांशु अग्निदेवो देव्यो होता अमे होता स्विती होत्रं उच्चैः यत्तदत्तशर्मामातुषस्त
 होतारं वृण इति च ॥ एवमुक्तेः सोमप्रवाको होतारंगत्वादेव दत्तायक्ष्यमाणस्त्वाहो

तारं वृणीते इति वृणीते होता कोय ज इति पृच्छति सोमप्रवाकः ज्योतिष्टोमो ग्निष्टोमः संप्र
 वर्यो रथंतरसामायज्ञः पुनर्होत पृच्छति कसत्विजः सोमप्रवाकः पुनः प्रत्याह देवदत्तो
 यदितारः पुनः पृच्छति कादक्षिणा तं स पुनः प्रत्याह द्वादश ब्रातगुदक्षिणेति एवं वृत्तो
 होता उपति महन्मेवो चे० सर्वमेवो च इत्येतं अग्निष्टोमो होतृपादिनाभ्युपगच्छति ततो दक्षिणा
 ग्नौ स्वेष्टेनाग्ने ब्रह्मणेति जुहोति अनाहिताग्नि रौपा सने इमामग्ने इति जुहोति इति स्वसू
 त्रोक्तं विधिधीयं जमानं प्रत्येति अध्याध्वर्युवरणं यजमानः आदित्यो देवो देव्या ध्वर्युः
 समध्वर्युरस्त्विति उपांशुकत्वा उच्यते असुकशर्मा मानुषस्तमध्वर्युवणे सोमप्रवाको ध्व
 र्युर्लो गदेवदत्तो यक्ष्यमाणस्त्वागध्वर्युवणीते इत्यध्वर्युवणीते अध्वर्युः प्राह कोय
 ज इति सोमप्रवाकः ज्योतिष्टोमो ग्निष्टोमः संप्रवर्यो रथंतरसामायज्ञः अध्वर्युः पुनः

पृथक् कश्चिजशति सोमप्रवाकः प्रत्याह देवदत्ता दयोऽप्यविता इति अध्वर्युः पुनः पृ
थक् कश्चिजशति पुनः सोमप्रवाकः द्वादशशतगु दक्षिणेति अध्वर्युः महन्मेवो चोयशो
मेवो देवमेवो मेवो भुक्तिमेवो चैस्त्ताममेवो च सर्वमेवो च स्तन्मावतु तन्माविशतु तेन
मेभुस्त्वमेव इति वृत्तो जपति देवो देवमेतु सोमः सोममेतत्तस्थ पथाविहाय द्यौक
त्य इति स्वर्गहाद्यजमानग्रामाभिमुखः प्रवृजति पद्मानामासि स्त्रुतिः सोमसरणी
सोमगमय इति स्वर्गमाद्वहियजमानग्रामपथमातिष्ठते प्राचीनावीती भूत्वा दक्षि
णामुखः पितरो भूरिति त्रिः पितृनभिमंत्रयते अथ ब्रह्मवरणं यजमानः चंद्रमा
देवो देव्यो ब्रह्मासमे ब्रह्मास्तु इत्युपांशु अथोच्चैः विष्णुशर्मामानुषस्त ब्रह्माणं व
णे एवमुक्तः सोमप्रवाको ब्रह्माणं गत्वा देवदत्ताय क्षप्रमाणं स्त्वा ब्रह्माणं वृणति

श

इति ब्रह्माणं वृत्ते ब्रह्माको यतः सोमप्रवाको ज्योतिष्टोमो ग्निष्टोमः सप्रवाग्यो रथंतर
 सामायतः ब्रह्माकरो खिजः सोमप्र० यतः दत्तादयो यवितारः ब्रह्माकादक्षिणेति
 सोमप्र० द्वाद इति गुदाक्षिणेति ब्रह्मा० महन्मेवोचो यशोमेवोचो भोगेमेवोचो भुक्तिं
 मेवोचोस्ताममेवोचु सर्वमेवोचुस्तन्यावतु तन्माविशतु तेन भुक्षिष्यीय इति जपति
 देवो देवमुलुसोमः सोम० दोष्कृत्य निति स्वगृहाद्यजमानग्रामाभिसुखः प्रव्रजति न्य
 दानामासि स्तुतिः सोमसरणी सोमंगमेयं इति स्वग्रामाद्बहिर्यजमानग्रामपथमा
 तिष्ठते आग्नीनादीती भूत्वादक्षिणाभिसुखः पितरो भूरिति त्रिः पितृनाभिमंत्रयते
 अधोक्षित्ववरणं यजमानः पर्जन्यो देवो देव्युद्रातास्तु इत्युपांशु अधोक्षैः क
 लशर्माभानुषस्तमुद्रातारवृत्ते एवमुक्तः सोमप्रवाकः उद्रातारगत्वा देवदत्तादयो

समठज

यक्ष्यमाणस्वामुद्रातारं वृणीते इति वृणीते उद्गाता कसत्विजः सोमप्र० वामनशर्मोदयः
 उद्गाता केयाजयति सोमप्र० तेचान्येच उद्गाता कच्चिन्नाहनिः प्रवाकः नाहीनो ज्यो
 तिष्ठो मो गिष्ठो मो यतः उद्गाता कच्चितन्यस्तमार्त्विज्यं प्रवाकः यजमाने दोषेण
 उद्गाता कच्चित्कल्याण्योदक्षिणाः संति प्रवाकः कल्याण्योदक्षिणाः सुबहुरूपा
 बहुमूल्याश्च अथ होत्रकाणां वरणं यज आपो देवी देव्या होत्रां शंसिन्यस्ताम
 होत्रां शंसिन्धः संतु द्वितीयां श्वतुर्गणस्थान्कलशार्मा विलुशार्मानारायणार्मा शर्मा
 विदशर्मा ततस्तृतीयानेवमेव ततश्चतुर्थानेवमेव द्वादशोक्ता उच्चैश्चतुर्गण
 स्थान्निर्दिशति सोमप्रवाकः द्वितीयाश्चतुरः प्रत्येकक्रमेण त्वां प्रतिप्रख्याता
 रं वृणीते त्वां मेत्रावरुणमित्यादिप्रश्नश्च प्रतिवचनेः पूर्ववद्वा तदनंतरं

तृतीयांश्चतुरः पूर्ववक्रमेण वृत्तातदनंतरंचतुर्थोश्चतुरोवृणोति. पूर्ववदेववरणप्रति
 वचनादितत्तत्सूत्रानुसारेण. अत्रत्रैविद्यादीनामयंप्रयोगप्रकारः मैत्रावरुणब्राह्म
 णाष्टसिपोतेनेष्टाष्टावाकाग्नीध्रानमुका मुकशर्माणोमानुषास्तान्नोत्रकान्व
 णेइतिसकद्वचनेनवत्वासोमप्रवाकेणतथैवक्रमेणेकैकस्मिन्वृतेपश्चादध्वर्युवर
 णप्रकारेणानूहेनप्रतिप्रस्थातारं. उद्गातवत्प्रस्तोतारप्रतिहत्तोरंच. होतवद्गोवस्तु
 तं. अध्वर्युवदुन्नेतारं. उद्गातवत्सुब्रह्मण्यंवृणोति. इति सोमसंज्ञिकप्रयोगः यजमा
 उपांशुरभ्यर्चयेद्देवादेव्याश्चमसाध्वर्यवस्तेमचमसाध्वर्यवः संतु अधोच्चैः प्रत्येक
 ममुका मुकशर्माणोमानुषास्तान्चमसाध्वर्युवणे. इत्येवमुक्तेसोमप्रवाकः पूर्व
 वदध्वर्युवत्प्रत्येकंवृणोति. तेचचमसाध्वर्यवः प्रश्नादिपितरोभूरित्यंतंअध्वर्यु

वकुर्वदिति. अथ सदस्यवरुणं आकाशो देवो देव्यः सदस्यः स मे सदस्योस्तु. इत्यु
 पाशु. अथोक्तेः माध्वे वशो मोमानुषस्तसदस्यं वृणे. इत्युक्ते. सोमप्रवाकः सदस्य
 गत्वा देवदत्तो यक्ष्यमाणः सदस्यं त्वां वृणीत इति वृणीते. सदस्यः को यज्ञः सोमप्र
 वाकः. न्येतिष्टोमो ग्निष्टोमः सप्रव ग्योरथं तरस्यामाथ यज्ञः सदस्यः कस्य खिजः सो
 मप्र. यज्ञे दत्ता दयो. सदस्यः का दक्षिणा. प्रवाकः शतदेगुक्षिणा. सदस्यः म
 हन्म इत्यादि पितरो भूरित्यंतकरोति. सदस्यो वै कल्पिकः सूत्रांतरे तथा दर्शनात्
 यजमानस्ता. सर्वान्मधुपर्केण पूजयति. अथवा. घ्राणेव चतुरो वृणीते ताने
 व मधुपर्केण पूजयति. तैरांस्तूष्णीं वृणीते पूजयति च. अथ मधुपर्कः कृता
 सखिजः प्रत्येकं मधुपर्कार्थं मुपगच्छति. यजमानः स स्त्रवंत्विति दिशउ

४

पतिष्ठते. यशोसि ~~यशोसि~~ यशोहं त्वयि भूया समुमुकशर्मन इति यजमान पूजयितु
 मागच्छंतमभिगच्छंतः सम्यगीक्षंतैः यजमानो होतुस्तत्सुत्रानुसारेण मधुपर्कपंचिति
 कृत्वा ध्वयोर्मधुपर्केण पूजां कुर्यात् अर्ध इति त्रिरध्वर्युप्रत्युक्ते कुरुतेत्यध्वर्युः प्रा
 ह कुरुतेत्यस्मै त्रिवृतं पांक्तं वा दधिमधुघृतमिति त्रिवृद्धिमधुघृतमापः सक्तवर्
 तिपांक्तः कांस्यपात्रे दध्यानीयमध्वानयति ततो घृतपांक्ते दध्यादीनां तत्क्रमः घृ
 तं त्वंतं एवामिधारणार्थत्वात् तस्मात्कांस्यपात्रात्तरेणान्महत्तरेण कांस्यपात्रे
 णापि ध्वर्युः दध्ने मयमासनं कूर्च इति त्रिः कूर्चं प्रकल्पयति अध्वर्युस्तस्मिन्प्रा
 उमुखं उपविशति राष्ट्रभृदस्याचार्यो संदीमात्तद्योषमिति मंत्रेण यजमानः
 पाद्यार्थं मुदकं पाद्यमिति त्रिः कल्पयति तेनारयश्च द्रुः शूद्रावापादौ प्रक्षाल

यत्तिसव्यमग्रे ब्राह्मणस्तु ब्राह्मणस्य दक्षिणापूर्वकमेव पादो प्रक्षालयेत् अध्वर्युः
 विरिजो दोहो सिमयिदो हः पद्यायै विराजइति प्रक्षालयित्वा हस्तावयि मद्र्यं
 मयिते जदं द्विभ्यं वार्यं मायुः कीर्तिवचो यत्रो बलमित्यात्मानमभिमृशति अथा
 स्मा अर्घ्यमिति यजमानः स्त्रः प्राह अध्वर्युस्तत्प्रतिगृह्णामीति गृह्णाति आ
 न माग्न्यं शंसा सः सज्जुते सावर्चसा पयसा च तं माकुरु प्रियं प्रजानामधिपतिं
 पशूनां मिति प्रतिगृह्णति पतिः समुद्रवः प्रहिणोम्यक्षितास्वां योनिमपि गच्छ
 त अर्घिद्रः प्रजयाभूयासं मापरासे चिमत्ययइति अर्घ्यं शोषं निनीयमानं
 मनुमंत्रयते अथास्मा आचमनीयमिति त्रिर्यजमानः प्राह अध्वर्युरमृतो
 पस्तरणमसीत्यप आचामति यजमानः अथास्मै मधुपर्क इति त्रिः प्राह

तंसदेवस्यत्वासवितुः प्रसवशतिसावित्रेणोभाभ्यांहस्ताभ्यांप्रतिगृह्य. पृथिव्यास्त्वा
नाभौसादयामीडायाः पदशतिपृथिव्यां प्रातिष्ठाप्य. यन्मधुनोमधव्यं परममन्त्रा
द्यं रूपं तेताहंमधुनोमधव्येन परमोमधव्येन परमोमधव्योनादोभूयासं. इ
त्यंगुष्ठेनोपमध्यमयाचांगुल्यात्रिः प्रदक्षिणं संयुज्या लोभ्यतेजसेत्वाश्रिये
यशसेवलाया न्नाद्यायप्राश्नामीतित्रिः प्राश्ययस्यपूज्यस्यरातिर्भवेतितस्मा
उद्धिष्टप्रयच्छतिसर्ववाप्राश्यामतापिधानमसीत्यपः प्रश्नातियजमा. अथा
स्मेगौरितेत्रिः प्राहृतस्याउत्सर्गौधेनुर्भव्यामातारुद्राणांदुहितावसूनाः
स्व०दितिविधिश्च० विबतूदकेतणा न्यक्तुओसुह्यजतेतिमंत्रंजपन्नुह्यज
ति. यजमानः एवमपरानपिमधुपर्केण पूजयेन्मुख्यान्वातुपुरसविजोर

[illegible]

तेरण्येयजतइत्यत्र पक्षेनंतरदेवयजनाध्यवसानंपूर्वस्मिन्पक्षेवास्तोष्पतिहो
 मंहुत्वाशालायामवसितहोमंच जुहोति. अयंतेयो निरितिसमारोप्यदेवयज
 नमध्यवस्यति. एदमगन्मदेवयजने पृथिव्याविश्वे. समिधामदेम. इतिदेवयजनम
 ध्यवस्यति. नसोमाधानेदेवयजनाध्यवसानं. अध्वर्युरग्नीन्मथिताउद्धननावो
 क्षणादित्यंस्कृतस्वायतनेषु विहृत्य वासंस्थाप्य वास्मान्नोवतास्त्रुक्स्त्रवमाज्यं च
 संस्कृत्य ब्रह्मयजमानयोरग्रेणाहवनीयंगत्वादक्षिणत आसीनो भुङ्क्षामे
 कपंचाशद्ब्रह्मणानिगृहीत्वा प्रादेशमात्रा रेकपंचाशतं समिध आहवनीयेभ्यो
 धायग्रेणाहवनीयं दक्षिणातिक्रम्य कुशमांडैर्जुहोति यजमानो वैश्वानरा
 येत्यनुवाकेनाहवनीयेमुपतिष्ठते. अध्वर्युः उत्सृज्य पुनः प्रणीय द्वादश

संमारयजूं धि जुहोति. अग्नये यजुभ्यः स्वाहा. अग्नये यजुभ्य इदं. सवि
तास्तोमेः स्वाहा. सवित्रे स्तोमेभ्य इदं. इंद्रावकथा मेदेः स्वाहा. इंद्रा योक्थाम
देभ्य इदं. मित्रावरुणा वाशिष्ठा स्वाहा. मित्रावरुणाभ्यामाशिष इदं. अंगिर
स्साधिल्लियेरग्निभिः स्वाहा. अंगिराभ्यो धिल्लियेभ्यो अग्निभ्य इदं. मरुतः स
दोहविधानाभ्यां स्वाहा. मरुद्भ्यः सदोहविधानाभ्यामिदं. आपः प्रोक्षणी
भ्यः स्वाहा. अद्भ्यः प्रोक्षणीभ्य इदं. ओषधयो बर्हिषा स्वाहा. ओषधीभ्यो
बर्हिष इदं. आदितिर्वेद्या स्वाहा. विल्वे यज्ञायेदं. पुनः प्रणयि सप्त होतार
संग्रहं जुहोति. महाहविर्होता सत्यहविरध्व. नमः पृथिव्यै स्वाहा. वाचस्पते

अदिसैवेधा इदं सोमे दीक्षा स्वाहा. सोमाय दीक्षाय पदे. त्वे धेन स्वाहा. त्वे द्रुमा
येदं. विष्णुयज्ञे न स्वाहा.

ये ब्रह्मण इदं पावनानंतरं दीक्षणीयेष्टि रित्येतस्मिन्पक्षे कृद्ब्रमांडो होमसंभारय
 जुहोम सप्त होत होमान् कृत्वा प्राग्वंशविमानादिपावनं कृत्वा दीक्षणीयामि
 ष्टिं निर्वपेत् पुनः प्रणा यदीक्षणीयामिष्टिं निर्वपति ममाग्नेव चैः अद्य यशायुः
 इमामूर्जयथा तिथिः दीक्षणीयः ऋविः बर्हिषा व्रतं ततस्त्वा न चो विः श्रुतिधा
 वेदं कृत्वा परिस्तीर्य गोभावग्रीः कर्मणो वा यशस्य सदनं पोत्राणि प्रयुनक्ति ह्यका
 दश कपालानि त्वाहार्यस्थाली न ब्रह्मवरणं वाचस्पत इत्यादि ब्रह्मणः पवित्र
 करणं त्वसमानमा निर्वपणात् अग्नौ विसृज्या जुष्टं निर्वपामि तूष्णीमभि
 धारणं आसीदित्यादि स्नानं यजमानः प्रजापतिरसि अयं यशः विह
 व्यं चतुर्होता अध्वर्युः अयं वेदाद्याज्यभागां तं कृत्वा यावत्या वाचा कामयी

ततावत्यादीक्षणीयायामनुब्रूयात्समं द्रं प्रायणीयायांमंद्रतरमातिथ्यायामु
 पाशूपसस्पुल्लेस्वराः प्रधानमात्रे अग्नाविलुभ्यामनुब्रूहि आश्रावय अ
 स्तु श्रौषट् अग्नाविलुभ्यज यजमा अग्नाविलुभ्यामिदं अग्नाविलुभ्यो रह
 दे दत्रहा पुरस्तास्विष्टकृतो नारिष्ठ होमः स्विष्टकृद्वितीयाभिघारणेन
 ध्रुवांमाप्याययति अविरोज्य प्राज्ञात्रमवह्यति नास्त्यजमानभागः ना
 स्ति चतुर्धाकरणं नान्वासायदानं भक्षायित्वा ज्योतिर्विरमंति इधमप्रवृश्मना
 दिवेदचतूष्णीं प्रतिपादयति तूष्णीं प्रणीता विमुच्यन्ति न ब्रह्म समित्तनो न
 रं याजमानं न ब्राह्मणं तर्पणं उपवेद्योदस्वनं च तूष्णीं करोति ब्रह्म यजमा
 नो यथेतं प्रतिनिष्क्रामतः ध्रुवायाः शौषकरोति धारयत्याहवनीयमा

क्रतोरपवर्गोत्तः दशप्रक्रमविस्तीर्णद्विदशप्रक्रमायतां शालांकुयोद्विहार
 स्यादत्राग्न्याधेयिकः शुभः प्रक्रमशब्देनात्रपदद्वयत्रयवागृह्यते आग्न्या
 धेयिको विहारोप्युक्त एव वेदिभ्यदाशौचौर्णमासिकी इयं शालैव प्राग्वंश
 शब्दाभिधेया साकाणेषु सगवाक्षावसवातायना भवति चतुर्द्वारापंचममु
 तस्पूर्वावांतरदेष्टेतस्याश्वतुर्द्वारेषु बहिः शाला भवति उत्तरेण प्राग्वंश
 परिश्रितेयजमानस्य केशश्मश्रुवापुयते गृहे दीक्षापक्षेयत्रकुत्रचित्प
 रिश्रिते शीतास्वप्नु उल्ला आनीयता उदतीः करोति केशकृदनार्थं आपत
 दंतु जीवसेदीर्घायैत्वायवर्चस इति ताभिरद्विर्यजमानस्य दक्षिणंगोदानमु
 नत्ति आषधेनायैस्वेन इत्युधोग्रामोषधिमतर्दधाति स्वधिते मै न हि

सीः इति सुरेभिर्निदधाति देवसुरेता निप्रवपेः शस्त्रवपतिः । यजमानः स्वस्थुते
 राण्यश्नायेति केशेषूप्यमाने षुजपतिः नापितः केशानोप्याभ्यन्तरं न खाति
 निकृत्तुं सत्यान्यग्रपद्यानि सव्यस्याग्रे कनिष्ठिकातो धदक्षिणस्य यज
 मानः शुद्धे स्नात्वा औदुंबरेण दतो धावते लोहितमनवगमयन् हिरण्य
 वणः शुचयः पावकायाः स्थाना भवन्तु हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका वृत्र
 भिदः प्रचक्रमुहं तावद्यमापः शतं पवित्रा वितता ह्योसां ताभिर्नो देवः स
 विता पुनातु आपो अस्मान्मातरः शुधंतु घृतेन नो घृते पुनः पुनतु विश्व उवः
 मस्मत्प्रवहंतु रिपुं शक्तिशंखनिहृदं हिंसायुग्मवधासु स्थावरा सुस्ना
 ति उदाभ्यः शुचिरा पूत एमि इत्युद्रा हते स्मातो वृता चम्यापः पीत्वा पुनर्दि

राचम्यदीक्षासितनूरसितां त्वाशिवाः स्योनां परिधिषी चेति. सोमस्यतनूरसि
 तनुवं मे पाहि. इति त्वेक्षो संवा सोहतं मह्यरिधत्ते. सूर्यस्य वा सो सिनी विना
 मोर्जमस्मा सुधेहीति ना विमनुपरिकल्प्यते. आचम्य प्राग्वं शाद्धिरेव उ
 जैलेत्य. भात्यूर्जमस्मा सुधेहीति वा अत्र वैश्वदेवादीनां प्राणाहुतानां च ना
 सि निष्पद्यः पदस्य मनसः प्रियं सर्वमिष्टं दधिमध्वंभ्युपसेकमाशितो भ
 वा. क. कनीयो तर्ध्वं व्रतयति. महीनां पयोसीति दर्भं पिञ्जलाभ्यां ग
 व्यं नदं नीलं यौतिवर्चा अस्मि वच्चीमयिधेहीति तेनाभ्यं क्ते मुखमग्ने
 नुलोभमि तराण्यं गानि स्वभ्यक्तो भवति वृत्रस्य कनी निकासि चक्षुष्या
 अस्मि चक्षुर्मे पाहि इति त्रैककुदेनां जनेवां क्ते तस्मिन् विद्यमाने येन के

नचिस्तु ठाशरेदी कया दभे कया वादभे पिजुलेनवां भ्यंतरमनि धाव
 यन्त्रिरेकैकंदक्षिणं पूर्वमां तै द्विर्वस व्यं द्विर्दक्षिणं सकृत्सव्यमित्येकै
 वानि पुनर्तिष्ठेव यति ते स्युते पवित्रेषु ते पवित्रेण यस्मै० मिषिपाव्यमानो
 जपस्ति अथा ध्वर्युः एकविंशतिं दभोः स्त्रेधा विभज्य चित्पतिस्त्वापु
 नात्वच्छिदेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य राश्मिभिः इति नाभेरुर्ध्वमुन्माधि
 यजमानः चित्पतिर्मापुनात्वच्छि०भिः। जपति। अध्वर्युः वाक्पतिस्त्वा
 पुनात्वच्छिदेण०भिः नाभेरुर्ध्वयजमानस्य तैरेव दभैरुन्माधि यज
 मा० वाक्पतिर्मापुनात्वच्छि०भिः तस्युते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कृ
 पुनेत छकेयं पवमानः सुवर्जनः० जातवेदामोर्जयं त्यापुना तु० इ

तिपाव्यमानो जपति. अध्वर्युः देवतासु विता पुनात्व० नाभेरवाक्सु कृदनुमार्ष्टि। य
 जमा० देवो मासु विता पुना० जपति. अध्वर्युः एवं द्वितीयेन दर्भं पिंजूलैः पावयति.
 यजमानोऽपि पूर्ववदेव जपति. अध्वर्युस्तृतीयेन दर्भं पिंजूलैः तथैव पावयति चित्वाति
 स्वेत्यादि. पूर्ववदेव यजमानो जपति एवं पत्न्या अपि अध्वर्यवं याजमानं च कर्त्तव्यं
 आचारविरोधात् पूजातरे पर्युदस्तत्वाच्च वपुनं न कर्त्तव्यमन्यत् सी कर्त्तव्यमेव. भा
 द्यं दारस्तु वपनाकरणे प्रायश्चित्तमिच्छति तं पूतं हस्ते गृहीत्वा प्राग्वांशं प्रपा
 दयति. पूर्वोऽपि द्वारेण. यजमानः प्रपाद्यमानः. ओवो देवा स ईमहे सत्यं यज्ञि
 या सोऽहवामहे. इति जपति. विद्युदसीत्युप उपस्पृश्या परेणाहवनीयं दक्षिणा
 तिक्रम्या परेण ब्रह्मसदनमुपाविशति तस्यैष एव संचर आसुर्यायाः इन्द्रा

ग्रीष्मावायुधिवी आपओ० स्वीहमासं ते पाहि-
 स्वायतन उपविशति अत्र दीक्षणीया मेके समा मनेति ते स्मिन्पक्षे अत्रेति देवय
 जनां धर्मसंज्ञानं पूर्वकं श्रमां देहा म संभारय जुहोमि ~~सहोम~~ सप्तहोत होमान्
 कृत्वा प्राग्वंश विमाने वपनस्मानदीक्षा वस्त्रपरिधाना शोनाभ्यां जनां जनेष्व
 नपावन प्राग्वंश प्रपादनेषु कृतेषु दीक्षणीयेष्टिः कर्त्तव्या संस्थिताया इदा
 ग्रीह्येतेनाहवनीयाभिर्मंत्रणमेव विद्युर्दात क्रमणेन स्तः कृतत्वात् अध्वर्युः
 ध्रुवाशेषास्त्रुवेण चतस्त्रोदीक्षातृतीर्ज होति। समिदाधान परिक्रमणेन स्तः
 आकृत्यै प्रयुज्येते स्वाहा आकृत्यै प्रयुज्येते स्वाहा। आप्यायतां ध्रु० मेधायेम
 नसे ग्नये स्वाहा मेधाये मनसे ग्नये आप्यायतां दीक्षायेतपसे ग्नये स्वाहा

दीक्षोयेतपसेग्रयैइदं० आप्या० सरस्वत्यै पूस्नेनेये० सरस्वत्यै पूस्नेनेये० आप्या०
 स्नुचा० आपोदेवी वृहती विश्वशंभुवोद्या० हविषा वधा तु स्वाहा इति पंचमी अद्भ्यो
 धीवापृथिवीभ्यामंतरिक्षाय वृहस्पत इदं द्वादशगृहातेन स्नुचं पूरयित्वा अष्टक
 त्वा आप्याप्यधौ वसमाप्तिः विश्वेदेवस्य नेतुमर्तो वृणीत स० पुष्यसे स्वाहा०
 इति षष्ठी जुहोति विश्वेभ्यो देवेभ्य इदं साव्यैर्वैस्य कृत्वा जिनस्य दक्षिणपू
 वेपादमंतयो संनिधी ब्रह्मैर्वेदि प्राचीनग्रावामुत्तरलोमं इंद्रशाकरेत्यादिभिः
 पंचभिर्भैत्रैः स्तुणाति इंद्रशाकरगायत्री प्रपद्येतां ते युनज्मीद्रं त्रिष्टभं ज
 गतीं रानुष्टुभे० पंक्तिं प्रपद्येतां ते युनज्मि इति युजमानः सकस्वामयैः शि
 ल्ये स्थस्ते० स्यो दनुः इत्यंतं वेद्यास्तीर्जस्य कृत्वा जिनस्य शुक्लकल्पा राजी आ

लभते. सुशर्मसीतित्रिभिर्मन्त्रैर्दक्षिणतोभसत्तः कल्पाजिनमारोहति. सुशर्मा
सिद्धिमां धियं शिक्षमाणस्य. नावः रुहेमः सुत्रामाणं पृथिवीद्यामनेह.
देवास्वस्त्येति. इमां सुनावमारुह. पारथिवसु इतिवा. ततश्चाहं दीक्षा
मारुह मृतस्य पत्नी गायत्रीं ध्यात्वा दत्तात्रेयं ज्ञानं च सतः सत्ये ध्यायित्वा
मृते ध्याय्य. धस्य विष्ट पत्रमगमं इत्यारुह्य जपति तदारुह्य देयजमाने
ध्वर्युः पत्न्याः शिरसि जालं प्रतिमुचति तामहते नक्षत्रेण वा सौध्वं वा
स्येना तरो योऽक्षयति शिरसु द्वाजानामेव लया त्रिवृद्वेणी कार्य उगस्यां
गिरस्यूर्ध्वं मृदा उर्जमेयं ध्यात्वा हि मामा माहिः सीः इति तया यजमानं ना
भिदेशोऽत्रिः प्रदक्षिणं परिव्रजति पूषातेग्रं धिग्रं ध्यात्वा इत्युत्तरतो नाभे १२

निर्ध्वंयं ग्रंथिं कृत्वा सतेमास्थादिति दक्षिणतो नाभेः परिकर्षति यं द्विष्यात्तं
ध्यायेत् सत्वा नद्यामिपयसा घृतेन सं० वो वाजमस्म० शतियो क्रेणपली सं
नद्यतिपूषाते ग्रंथिं ग्रथावित्यादि सतेमास्थादित्यंतं पूर्ववत् यजमानः वि
लोः शर्मो सिशर्मयजमानस्य शर्ममेयध्। कल्माजिने न दक्षिणमः संप्रध्या
दपति नक्षत्राणां मातीका श्राप्याहि। शतिवा ससा शिरः प्रवेष्टयति अध्वर्युः
इंद्रस्य यो निरसिमा माहि संसाः शतकल विषाणां यजमानाय प्रयच्छति यज
मा० कृष्ये वा सुसस्यायै शतवेदे लोष्टं विषाणयो दुत्य सुपिष्य लाभ्यस्त्वौष
धीभ्यः शतकल विषाणया शिरः कंडयते विषाणो विष्येतं ग्रंथिं यदस्य
गुल्फि दं हृदि मनो यदस्य गुल्फि दं शत्येव शिष्टान्यंगानि अध्वर्युः पत्न्याः

शिरसि जालं यथा सुष्ठु लफयति औदुंबरो दीक्षितदंडो घोवा कश्चुरक्षः
 फलग्रहिस्तस्य मुष्टिर्मात्रो मुखेन संमितश्चुबुकदधोवा उर्ध्वं सूरसिक्ता नस्य
 लः सुष्ठु म्मो धुम्नयजमानाय धो हिरति तयजमानाय प्रदाय यजमानः सू
 पस्था देवौ वने स्पातिरूध्वो मापाह्यो दृचः इति दंडं प्रतिगृह्णाति अध्वर्युः
 समारयजूंषि यजमानं वाचयति अग्निर्यजुभिः सविता स्तोमेः अह
 ५ श्रद्धया इत्यनुवाकान्तं स्वाहाकारं तैरेतैरेवाध्वर्युरेकविंशतिसमिधो
 भ्याधाया पूर्वाज्येन दविहोमधर्मेण जुहोति अग्निर्यजुभिः स्वाहा अ
 ग्नये यजुभ्य ईति स्वावेता स्तोमे स्वाहा सवित्रे स्तोमेभ्य इद्र उक्थामदेः
 स्वाहा इन्द्राय उक्थामदेभ्य मित्रावरुणा वाशिष्वा स्वाहा मित्रावरुणाभ्या

वाशिष्ठः॥ अंगिस्तो धिस्त्रियै रग्निभिः स्वाहा अंगिरो भ्यस्तो धिस्त्रिये भ्यो ग्निभ्यः
मरुतः सदो हविर्धानाभ्यां स्वाहा मरुद्भ्यः सदो हविर्धानाभ्यामिदं आपः
प्रोक्षणीभिः स्वाहा अद्भ्यः प्रोक्षणीभ्यः ओषधयो वहिषा स्वा ओषधीभ्यो
वहिष इदं अदितिर्वेद्या स्वाहा अदित्ये वेद्याः स्वामो दीक्षया स्वा स्वो माय
दीक्षाया लवष्टे धमेन स्वा लवष्टे इध्मायेदं विसुर्ये नौन स्वाहा विस्रवे यज्ञा
येदं वसव आज्येन स्वाहा वसुभ्य आज्यायेदं आदित्या दक्षिणाभिः स्वा
आदित्येभ्यो दक्षिणाभ्यः विश्वे देवा उर्जा स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्य उर्जसि
दं पूषा स्वगाकारेण स्वाहा पूषे स्वगाकारेण ये बृहस्पतिः पुरो धाम्या स्वा
बृहस्पतये पुरो धाम्याः प्रजापतिरुदीधेन स्वा प्रजापतय उद्गीथायेदं

अंतरिक्षं पवित्रेण स्वाहा. अंतरिक्षाय पवित्राये. वायुः पात्रे स्वाहा. वायवे पात्रे
 भ्यः. अहं श्रद्धया स्वा. माहं श्रद्धया इदं. यजमानः अग्निं दीक्षितः पृथिवीं दी
 क्षातयाग्निं दीक्षया दीक्षितो ययाग्निं दीक्षया दीक्षितः सामा दीक्षा दीक्षयतु
 तया दीक्षया दीक्षे. वायुं दीक्षितो तं रिक्षं दीक्षातया वायुं दीक्षे आदित्यो दीक्षि
 तौ द्यौ दीक्षातया दित्यो दी. या दीक्षे. चंद्रमा दीक्षितो नक्षत्राणि दीक्षातया
 चंद्रमा दीक्षया दी. दीक्षे. वरुणो राजा दीक्षित आपो दीक्षातया वरुणो
 राजा दीक्ष. दीक्षे. सोमो राजा दीक्षित ओषधयो दीक्षातया सोमो राजा दी.
 दीक्षे. प्राणो दीक्षितो वाग्दीक्षातया प्राणो दी. दीक्षे. प्रजापतिं दीक्षितो मनो
 दीक्षातया प्रजापतिं दीक्ष. दीक्षे. वाचामेवाग्दीक्षतामग्रमे समष्ट्वा उ.

१४

दीक्षमाणमनु०

प्राणेनेमेप्राणेदीक्षतांवायेवेसमष्टवाउ। चक्षुषामेचक्षुदीक्षता८सूर्या
यसमष्टवाउ। मनसामेमनोदीक्षतांप्रजापतयेसमष्टवाउ। द्यौश्चपृथिवी
चाहश्चरात्रिश्चकषिश्चवृष्टिश्चविधिश्चापचितिश्चापश्चौषधयश्चोर्कसू
नतान्चतामोदीक्षतामनुदीक्षतांभूर्भुवःसुवःसत्यंमआत्माश्रद्धामेक्षिति
स्तपोमेप्रतिष्ठाश्रद्धासत्यंगदपतिःइतिकैशिनीदीक्षांजपति। स्वाहाय
शंभूतुसाइतिद्वयोहस्तयोरकैकांगुलिनिर्भुजतिबध्नाति। स्वाहाद्यावाप
थिवीस्थींइतिद्वयोरन्यामेकैकांस्वाहाशैरंतरिक्षात्इतिद्वयोरन्यामेकैकांस्वा
हायशंवातादारभेइतिमुष्ठीकृत्वाएष्टीस्थइतिचतस्रोंगुलीरेकैकस्यद्वेदे
तर्जन्यौमध्यमेद्विगुणावुत्सृजतिकनिष्ठिकोपकनिष्ठिकावाउत्सृजतिवा

चं न भूतः प्रभत्यावांतदीक्षा विसर्गत्र अध्वर्युः अदीक्षिष्टाय ब्राह्मणो महा
 देवः कोशिकः सोमनाथस्य पुत्रो महादेवस्य पौत्रः कृष्णस्य नसागौर्योः पुत्रो दे
 वकी नामकयोः पौत्रः पोमकायानक्षेत्रि त्रिरुपां शुभ्रिरुचैः अथ सनीहार
 ह्यासर्नः पूषासः धसाः अनेन संज्ञास्ति श्रीकृष्णविचक्षणचुनसितगे
 त्वाहिरण्यादियाचस्वः प्रति पुरुषतंगत्वा असावामुष्यायणा यजमा
 नस्त्वाहिरण्ययाचते त्वावा सौभिष्यत इत्यादि चंद्रमसीत्येतै यथा लिङं
 प्रतिगृह्णाति देवः सवितेति सर्वत्रातुषजति अथ दीक्षितनियमास्त
 ह्योपप्रायश्चित्तकर्तव्यं उच्यते अनादेशे सर्वप्रायश्चित्तमनाज्ञात
 जपश्च अनृतवदने ब्राह्मणभोजनादिद्रष्टव्यं स्मर्तव्यं यदि प्रमत्तो

व्याहरेत् इदं विलुर्वि० अग्निश्च विलोतपु उत्तमं म० यजमानाय धत्तं० स्वरस्वत्य
 मिनेनेष्विवस्यो० रणानिगन्म। बृहस्पते अतियदर्यो० धेहिन्नं० भूर्भुवः सुव
 रिति जपित्वा पुनर्वाचं यच्छति। अमेध्यं क्लीबपति तत्त्वां उलरजस्वलादिषु
 दृष्टेषु अबद्धं मनोदरिद्रं चक्षुः सूर्यो ज्योतिष्माः श्रेष्ठो दीक्षेमामाहासीः इति
 आचमनादित्यावेक्षणं विलुश्चि वस्मरणपूर्वकं जपति नानृतं वदति न मांसं
 मश्नाति न स्निष्य सुपेति नोपयास्ते न निष्ठीवते न दत्तो धावते नाविः कुरुते न प्र
 कटयति दत्त इति संबंधः नानृतो स्मयेत अपि गृह्ये वस्मयेत अबद्धं मन इ
 त्यमेध्यं दृष्ट्वा जपति उदंतीर्वलं धत्तौ जो धत्तव० धिष्ट इत्यभिवर्षमाणो
 जपति दक्षिणेनाहुवनीयदीक्षितागारविहरति नान्यत्र कृत्वा जिना हास्ते

श्रोतेवानेनंदीक्षितविमिता इत्यत्र सूक्ष्मभिनिम्रोचेतनाभ्युदिया तयद्यभिनि
 मोचेदभ्युदिया द्वायच्चिहितेविशोयथोयकिंचेदं किलवा स इति तिस्रोऽस्त
 प्रिते उदुल्यं जातवेदसं चित्रं देवानां तरणिर्विश्वदर्शत इति तिस्र उदिते क
 मेण जपति नक्तमेव मूत्रपुशे कुर्यात् दिवा वा ध्यायाया मूत्रं चिकीर्षे न इयं
 तेयशायितनूः इति विष्णोणया लोष्टं किंचिद्दोषहृत्य तदा दीप्य अपोमूत्रोमि
 न प्रजाम् ५ हे मुचुः स्वाहा कृताः पृथिविमाविशत इति प्रस्त्रावयति नमू
 त्रकरणे दंडकृष्णाजिनमुष्टिधारणं अपउपस्य श्याचम्य पृथिव्यास
 भव इति तलोष्टं प्रतिनिदधाति यदेरे तस्कंदेत् यन्मैत्रपयसः परितो
 यात्तदधः अग्निहोत्रमिव सोमेन तदहं पुनराददे इति स्कन्धे रेतोभिर्मंत्र

येतां छर्त्वा पुंत्वाक्षुत्वाद्यय दत्र विरस्यस्येन निरष्ट विषमः स्मृतः अग्निष्ट
 त्नामः पृथिवी पुनरासन्दधातुमे शतिजपति यदन्तमद्यते सायनतत्प्रातः क्षुधो
 वति सर्वतदस्मान्माहिः सी न हित इदं शो दिवा । इति स्वप्ने न भुक्ता जपति
 रुद्रियाभ्योऽप्यु स्वाहा इति लोहितमुत्पतितं भूमौ दृष्ट्वा जपति बीभत्सानामस्थि
 पः स्वाहा । कृताः पृथिविमाविशत इति कृपाणाम्नामस्थापः स्वाहा कृताः पृथि
 विमाविशत इत्यश्रुतपस्यानामस्थापः स्वाहा । इति स्वेदनापरयाद्वारानि
 क्रामेद्यदि निष्क्रामेत् प्रविश्य तत्त एवेह विलुर्विः शतिजपत नक्षत्रं दृष्ट्वा वा
 चं विसृजेत् तदहर्दीक्षितो रात्रिं जागर्ति न व्रतं भवति कालसंध्योपासनं कु
 र्यात् विसृष्टवाक्सावित्री जपेत् अग्निहोत्रोपासनं वैश्वदेवपंचमहायज्ञादी

हानं

नानिवाप्तिरेव प्रथमदिने सायं न व्रतप्रदः संप्रेष्यति यजमानो नक्षत्रं दष्टादष्टा
 मेव वाचं विस्मृजति द्वितीयादिनमारभ्य प्रातः सायं च ध्वसुर्यत्रैना नग्नी नृज्योति
 व्यतः कुरुदीक्षितवाचं यच्छपलिवाचं यच्छेति प्रेष्यति आग्नीध्रो ग्नीज्योति
 व्यतः करोति तत्र का लवाचं यच्छेतियाः पशूनां मणवाचं स्ताः सूर्यो अग्रे शुक्रो १
 अग्रे ताः प्रहिष्ठवायथा भागं वो अत्र शिवाने स्ताः पुनरायंतु वाचः इत्युदिता
 मादित्यमुपतिष्ठते उदितव्यादित्ये व्रतं कण्ठेति संप्रेष्यत्यस्य मेव वाग्वि स
 र्गः एव मस्तमिते चोपस्थाप्य संप्रेष्यवाचं विस्मृजते अथ परिकर्मिणो व्रतं
 दोहयति वत्सस्यैकस्तनमवशिष्य। आग्नीध्रो गार्हपत्ये यजमानस्य द
 क्षिणाग्ने पत्न्या व्रतं च मध्यं दिने मध्यरात्रे च व्रतयति उरुव्यवा सिजनधाः ११

स्वभक्षोमाप्राहि। इतिकां स्यं व्रतप्रदानमनुमंत्रयेत। देवीधियंमनामहे० अस्म
 द्देश। इतिहस्ताविवनेनित्तेपरित्येचुनमुपस्तरणप्रणाहतिमंत्रजपचकृत्वा
 अनुव्रतपक्षेप्रणाहुतीरेवकृत्वायेदेवामनोजातामनोयुजःसु० तेभ्योनम
 स्तेभ्यःस्वाहा। इतिव्रतयातिअपिधानाचमनेकृत्वासत्यापिपासायांशिवाःपी
 ताभवथयशियासे। यूयमापोस्माकंयोनवुदरेसुशेवाःइरावतीःपुरुष्णा
 अनागस्यःशिवानोभवेधेपीतयेइत्युदकं पिबति एवं व्रतकालादन्यत्रापिपि
 पासायांनिर्दिष्टव्यतिरिक्तेनब्राह्मणभोजनं दक्षिणेनाहवनीयेप्राङ् शीते द
 क्षिणेनपार्श्वेननाग्निःपराङ्पर्यावर्ततेनोत्तानःशयीतनाग्नेःपराङ्पर्याव
 र्तते। अग्नेत्वं सुजागृहिवये० धेनुःपुनर्ददःत्वमग्नेव्रतपाअसिदै० यस्ते

ऋद्वाः इति स्वस्मन्नाहवनीयमुपतिष्ठते विश्वे देवा अभिमा मा बवन् नित्यमभि
 पर्यावर्तते पुनर्मनः पुनरायुर्मे आगातु नश्च० दुरितानि विश्वा वैश्वा नरो वि
 श्वमहिंश्च शंभूरववाधतां दुरितानि विश्वा स नो दिवा सरिषः पातु नक्तं त्व
 मग्ने व्रतं पा असि देव० शैव्या उयः इति प्रतिबुध्य जपति यद्यद्दीक्षित वा द
 वदेत् त्वमग्ने व्रत पा असि त्वनुब्रूयात् मुष्टी वा च वर्जयित्वा दीक्षणीया प्रभ
 तीयं वृत्तिः दंडान् छिद्यतेन प्रतिमुच्यते ॥ लाजिनं च क्रम्यते कृत्स्न विद्या
 णया कुडूयते अपि गृह्य स्मर्यते इति उपयोग प्रमृती निव्रतानि भवन्ति दे
 वां जनमगन्युस्ततो मायुस्तस्याशाशागच्छतु गंधर्वा जनमग० पितृ ज
 नमगन्य० अथो जनमग० आषधी जनम० वनस्पती जन० पंचजना जनम०

वर्धतां भूतिर्देधा घृतेन मुंचतु य सो य रापति म हसः भूपतये स्वाहेति यज मा
नो व्रतं कृणुते तियज मातो यदि कृष्णा जिना द्विष्टिद्येत तदा ध्वर्युः देवान् जनम
गन्तित्यादि भूपतये स्वाहात्यंत नैमित्तिकमभि मंत्रयुते इति दीक्षा अध्वर्युः
अग्नी ज्योतिष्मेतः कुरुत दीक्षित वाचं यष्टु पतिवाचं यष्टु इति पुरोदयमाधि
वक्षस्वर्ये च व्रतमदः संप्रेष्यति उदितेस्तमिते च व्रतं दोहयति वत्सस्यैकं
स्तनं मवंशिष्यगार्हपत्ये यजमानस्य व्रतं श्रपयति पल्यादाक्षिणाग्नेः॥
अपरेणाहवयं नो व्रतमत्याहृत्य दीक्षिताय प्रयच्छति दीक्षितस्य यूपं छिन
त्तियथानिरूढपशुबंधेन यूपो हुति जुहोति होमार्थं भुञ्जे पित्वाभिप्रव्र
जत्यपि वाज्यमरणाचादाय यूपस्यांति के ग्निं मथित्वा यूपो हुति हुत्वा यूपं

छिनत्ति क्रीते वाराज न्याहवनीये रूपाहुतिं हुत्वा यूपं छिनत्ति अग्निं बोधायनः सव
 नीययोरमूबंध्यायाश्च समा नो रूपाः स्वरुराहवनीयो हृदयशूलश्च अत्यन्या
 नगामित्वा दिक्षु बालपथं तं समीने अध्वर्युः अग्निं नो आपश्नां व्रतं कृणुते
 तिम्रैषानंतरं सोमविक्रयिन् सोमं शोधयेति प्रैषानंतरं वा गृहे दीक्षा पक्षे
 त्र देवयजनमध्युवस्य आग्वं प्रपाद्य प्रायणीयाद्या वभधं विद्युद्भूतमि
 दं न हि । तथा व्रतविसर्गो न वृष्टिः स्यात्सर्वनेति मे अथ वो देवसानाया प्रांते
 मध्ये न विद्यते विद्युन्मध्ये च कर्त्तव्यया वेदवृष्टिर्न विद्यते व्रतं तू दयनीयादि
 त्रिषु नित्यं तु केवलं भ्रमाग्ने नर्वः अद्य यत्तायः श्मामूर्जयथो तिथि प्रा
 यणीयं हविः ततस्त्वा त्रयो विंशतिधा अनुयाज पक्षे अननूयाज

पक्षेतुद्राविः शतिधाः त्रीनरिधीन्हेसमिधौ य० मेक्षणं स० इति विकारः ।
 न व्रतभवति वेदं कृत्वाग्नी न्यरिस्तीर्य नो भवानी पाणी प्रक्षाल्यो लपराजी
 स्तीत्वा सदनैकत्वा पात्राणि प्रयुनक्ति यथावर्धं स्फ्यं स्थाली अग्नि होत्र हव
 णी चूर्णं मेक्षणं कृत्वा जिनमुलूखलं मुसलं स्त्रुवं जुहमु पभृतं ध्रुवामाज्य
 स्थाली कुट्टरं वेदं प्राशि त्रहरणं प्रणीता पात्रमिडी पात्रं च प्रयुनक्ति । न व्र
 त्मवरणं वाचस्पत इत्यादि ब्रह्मणः पवित्रे कृत्वा पयः प्रणयति कं स्वागृह्णा
 तिसत्वा गृह्णातु कं स्मत्वा गृह्णामि तस्मै ला कृ गृह्णामि पोषाय त्वा अनया ला
 गृह्णामि । देवस्त्वा सवितोऽनुना० पयो देवो ग्रेष्वग्रे गवयः शमं यज्ञे नय ग्रेष्वरा
 पतिर्धो हत्वा मिद्रो वृणीत वृत्रतूर्यं त्वमिद्रमवृणीथा वृत्रतूर्यं प्रोक्षितम्

प्रि। ब्रह्मन्ययः प्रेणेष्ट्यामि देवागातुवि० युज्यतामिति पयः प्रणयति। भृश्वकः चेत्य
 विकृतं वाजमानं ब्रह्मपूतमुसिकस्त्वोयु० नक्तिसत्त्वा० इति विकृतं यु०
 विकृतं विकृतं इत्ये जुष्टं निर्वपामि आग्नेयं विकारः अदितं हव्यं रदोस्व अदि
 त्येवो जुष्टं प्रोक्षामि प्रक्षालनं निनीयस्थालीमुपदधाति धृष्टिरसि० अपा
 र्गः आदेवय० ध्रुवासि० पात्रांतरं तंडुलान्समोप्यप्रणीतात्पय आनीय
 संवपनमुत्पवनं च कृत्वा देवागा० विदेताम० ज्यता॥ हर्योर्वदति विकारः घृ
 मास्थविश्वोयुषः स्थाव्यासमोप्यातरितं० अग्निस्तेत० अविदहंत० आ
 प्येभ्यो निनीयं वदिकृत्वा प्रोक्षणीरा० समुदयाज्येनो देहीति पत्नीविर्जसं
 प्रेष्यति प्रकृदिव दाय्यानि गृह्णाति अननूयां जपक्षचतुर्गृहीतान्येव स

वाणिआप्यायतां०सादित्यै जुष्टमाभिधारयामि० अर्द्धो भुवनस्य गोपाः इति वास्था
 त्थे वोद्वा सयेत देवस्त्वा सविता मध्या० सूर्यं ते चक्षुः वा० पृथिवीं पंशरी रोरिति
 षट्ठात्रासादयति यजमा० यज्ञासि० अयं यज्ञः ममाग्ने० पृथिवी हाता० अध्वर्युणा
 यं वेदादिकृत्वा अननूयाज पक्षे सर्वमिधमादाय प्रयाज शेषेण पंचकृत्वो
 ध्रुवाप्यायनं द्वितीयाज्यभागं ते कृते पत्या पंच होतरिव्याख्याते ध्रुवाज्या
 जुक्तां चतुर्हीतां ह्रीते पथ्यां स्वस्तिं पुरस्ताद्यजति पथ्या ये स्वस्तय इति०
 दक्षिणस्य० अग्निं दक्षिणतो यजति० अग्नय इ० दक्षि० सोमं पश्चाद्यजति सो
 माय दं० दक्षि० सवितारमुत्तरतः सवित्र इ० दक्षि० एव माश्रावणादिभि
 श्वतुरइष्टानंतरहविषादिति मध्ये यजति मरुतो यद्धवो दिव० उपगतं न०

अध्वर्योरिदं वचनं भाष्यकोरेणोक्तं आदित्या इदं० आदित्या अहं० या प्रज निषी
 य प्रजया पशु भिक्षान्नादो० स्विष्टकृतः पूर्वे नारिष्ठ होमं हत्वो स्विष्टकृतेव
 दायाभिधारणयोः कृतयोः नाप्यायनं ध्रुवायाः न मे क्षणमनु प्रहरति विरुज्य
 आशिन्नमवदायेडा मवदाति नय जमान भागमव द्यति चतुर्धा करणमस्त्ये
 व ब्रह्मापि चतुर्धा करणमस्त्येः सह भक्षयति कस्नायामस्ति यजमान भागः
 शेषं तपक्षे संस्त्रावेणाभिल्य विरमति ध्रुवायाः शेषं च करोति तूष्णीं प्रणीता
 प्रतिपत्तिकरोति ब्रह्मयजमानो यतं धैर्येति निष्क्रम्या ग्रेणा हवनीयं पुरी
 त्ययथायतनमुपविशतः कस्नायां सर्वं क्रियते अन्वाहार्योः क्रविमो
 कसमिष्टयजुर्वजं याधैर्मस्थालीमुपविशन्ति० लस्तामपि० इति स्थालीविमुच्यते
 निष्क्रासां समेक्षणं

२९

ऋय

स्थाली उदमनीया र्थे प्राग्बंशोरया पयति न व्रत विसर्गः न वृष्टिः नास्ति ब्राह्म
णतर्पणं इष्टिः संतिष्ठते अथ सोमक्रयः सोमहिरण्य शकटं च वासः क
लाजिनं स्पर्शं पशुमत्र शारेल उर्णं स्तुका सद्युदकं भद्रं भांस्थाली च सो
मं णीमथाज्यं संपाद्य अत्र रात्रौ निवपे न मे के समामेतां ते उत्तरवेदि दे शो उप
रवप्रदेशे वालोहितमान इह च मे प्राचीन ग्रीवमुत्तरलोमः स्तृणा तितस्य
दक्षिणे पक्षे राजानं न्युप्यात्तरत उदकं भद्रं पुनिधाय सर्वतः परिश्रित्योत्तर
तोद्धारं कृत्वा सोमविक्रयं त्रपादयति कौत्सः श्रूद्रं वा सोमविक्रयिन् सोम
ः शोधयेति संप्रेष्यति शुद्धं सोममापन्नं निरस्त्येति वा शुद्धं सोममा
पन्नं निरस्त्येति वा यदन्यदः शुभ्यस्तदपोद्धरति नाध्वसुः सोमं विचि

नुयान्तास्यपुरुषेनयजमानोनयजमानस्यामात्यानविचीयमानस्योपद्रष्टा
 रो भवन्ति प्रायणीया प्रभृतिष्ववभृथां तेषु इष्टि पशुबंधेषु ब्रतो पायनं जागर
 णं पत्नी सन्नहनमारण्याशनं च न विद्यंते सर्वाण्युत्तरा सुक्रियंते। सवनीयेषु
 शौ सवनीयेषु च पुरोडाशेषु नाग्न्यन्वाधनं विद्यते। इदं पूर्वं प्रायणीया उक्त
 मपि स्पष्टत्वात् पुरुनेक्तं सोम विक्रयि न्यो म इं शोधयेति प्रेषानंतरं ध्रुवा
 शोषाच्चतुर्गृहीतं पंचगृहीतं वा गृहीत्वा। रयं तेषु क्रतू र्दिदवर्चस्तया संभ
 वभ्राजंगच्छइति देभे ण निष्टक्य शिखा वधिरण्यं बध्वा जुह्वा ज्ये मंत्रेणा व
 दधाति उपकृता सोमक्रयणी भवति समंगा बंधुमती यथा ग्रीष्मोमीयो ब
 भ्रुरुणारो हिणी चोपध्वस्ता प्रपीनापीवारो हिणी पिंगाक्षा बभ्रुलोम्नाश्चि

द्विहायनी

नोपकाशाष्टश्रिवालाष्टश्रिशकैकहायनीत्रिहायणीवातामीश्वमाणेजूरसि
 धताभनसाजुष्टाविष्णुवाचोयत्रमशायस्वाहाएतच्चतुर्गृहीतंजुहोतिवान्वेसो
 मक्रयण्याद्दंअपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वाशुक्रमस्यमृतमसिइतिहिरण्यंघृ
 तादुद्धरतिवैश्वदेवहविःइत्योज्यमभिमंत्रयतेहविरसिवैश्वदेवंइत्यवेक्षते
 सूर्यस्यचक्षुरारुहमग्नेरक्षणाःमानोविपश्चिताइतिसहिरण्येनपाणिना
 दित्यमुपतिष्ठतेचिदसिमनासिधीरसिदक्षिणसुप्रतीचीसंभवइतिसोम
 क्रयणीमवेक्ष्यमंत्रमुच्चारयतिमित्रस्त्वापदिबध्नातुदक्षिणपूर्वपादेबध्ना
 तिपूषाध्वनःपालिंद्रायाध्यक्षायांह्रीद्रायसोमंइतिसोमक्रयणीयत्रसो
 मस्तत्रनयतिनीयमानायाअबद्धामकर्मगृहीतांबद्धांवाकर्णगृहीतांतस्यां

नीयमानायां दक्षिणेन पूर्वपादेन वस्यसीत्येतैः षड्भिर्मन्त्रैः षट्पदान्यानुपूर्व्येण
 निगृह्य कामयति छंदसो जभावः सूत्रे वस्यसि रुद्रासि अदिति रसि आदित्या
 सि शुक्रोसि चंद्रासि बृहस्पतिस्त्वोसु मेरुवतुरुद्रो वसुभिराचिकेतु इ
 तिसप्तमं पदमभिगृह्णाति तस्मिन् हिरण्यं निधाय परिस्तीर्य परिलिखि च्य
 पृथिव्यास्त्वामूधेना जि० घृतवत्तिस्वाहा । तस्मिंश्चतुर्गृहीतं जुहोति वा
 चे सोमं क्रयप्या इदं अपादाय हिरण्यं तूष्णीं स्फुर्यमादाय परिलिखितं रक्षः प
 रिलिखिता अरातय इदम० अ इदमस्य ग्रीवा अपि कंता मिदं तत्पदं सकृत्
 प्रदक्षिणं परिलिखति यावद्धृतं मनु विस्तृतं भवति यजमान हस्तबद्धया विष्ठा
 णया तूष्णीं प्रदक्षिणं सर्वपदं परिलिखति अध्वर्युः सर्वपदं घृतानु विस्तृतमुपादाय अस्मेरायः २३

इतिस्थाल्यामुद्धृतं पदं संवपति पदायतेनेसाहिरण्योपाणीप्रक्षाल्यत्वेरायः
 इतिपदं यजमानाय प्रयच्छति यजमानः तौ तेरायः इति पल्ल्यो प्रयच्छति सा
 प्रदीयमानं माहुरायस्पोषेणधियोष इति प्रतीक्षते संदेविदेव्योर्व श्यापश्य
 स्वत्वष्टी० तवसंदृशिइत्यध्वर्युः पत्नीवान्वयन्सोमक्रयण्यापत्नीसमीक्षय
 ति० उन्नेभयपृथिवीभिंधीदं० रुजादृतिं इति पदउदकुं भसुपनिनीयत्रैधंप
 दं विभुं ज्युगार्हपत्यस्य ज्ञाते भस्मनितृतीयमुपवपति तृतीयमाहुवनीये
 प्रतिष्ठिदुमेकेषामाहुवनीये तृतीयं पल्ल्यं प्रयच्छति तत्सागृहेषु निधत्ते सू
 ये स्थवक्षुरारुहम० मानो विपश्चिते त्यत्रादित्योपस्थानुमेके समामनेति अ
 पिपंध्यामगस्महिस्व० विंदते वरु इति परिश्रिते शकटेन छदिष्मतोद्धृत

पूर्वफलेन उत्तरेण राजानमध्यातिशकटेन राजसमीपं गच्छति शकटं मु
 खेन प्रतिष्ठाप्यापरेण शकटं परिश्रितं प्रविश्य पश्चाच्चर्मणः प्राङ्मुखो ध्व
 युरासीनो ब्रह्मयजमानो अग्रेण शकटं गत्वा परिश्रितं प्रविश्याग्रेण राजान
 मपरेण च सोमं विक्रयिण गत्वा दक्षिणेन त आसते बहिः परिश्रितं गोस्तिष्ठ
 ति अध्वर्युः अमात्यो सिंशुकस्ते ग्रहः इति राजानमभिमन्त्रयते अश्वशुना
 ते अश्वः प० यरसो अच्युतः इत्यंशश्चर्मणि समुद्रपति आस्तीर्णे चर्म
 णि उत्तरेण राजानं द्यौर्मवा सोहतं अग्निष्टोमादिषु चतुर्गुणं अतिरात्रा
 सौर्यामयो रक्षणेषु च द्विगुणं प्राचीनदशमुपरिष्टो दशमास्तीर्य तस्मिन्
 वाससि पूर्ववत्सो हिरण्येन पाणिना राजानं प्रीयते तदा ध्या अभित्यं देवस्य

वितारमोण्योः क० सुक्रतुः कृपासुवः इत्येकैकयांगुल्याप्रसारितयासर्वोस्वंगु
 ष्ठमुपरिगृह्णातिसांगुष्ठयाराजानंकनिष्ठादिक्रमेणमिमीतेअत्रश्लोकः क
 निष्ठिकादिभिः पूर्वकुंक्षिताभिः क्रमेणतुसांगुष्ठाभिश्चतुर्मीलाप्रदेशिन्याचय
 च्चमामंत्रैरेतत्ततस्तुलीसांगुष्ठं मध्यमादिभिः ततोनामिकयापश्चाद्येव
 प्रथमतया दशकृत्वोभवेदेवमानंराजः क्रमेणच प्रजाभ्यस्त्वा इत्यवशिष्टा
 नंशूनुपसमूहसि समुद्रह्यवससांतान्प्राणायत्वा इतिक्षौमेणोलीषेणो
 पनत्यतिवधाति व्यानायत्वा इत्यनुश्रुयतिप्रतिविस्त्रस्यप्रजास्तमनुप्रा
 णिहिप्रजास्त्वामनुप्राणंतु इत्यक्ष्य एषतेगायत्रोभागस्यैतैर्मंत्रैरभिर्म
 त्रयते एषतेगायत्रोभागशतमसो० त्रैष्टुभोभाग० जागतोभागइ०माय

व

ब्रूतात् छंदोमानाः० तूली पुनरुचन ह्यतिदेव सूर्य सोमं केव्या मस्तंते प्रब्रमस्तं
 विभ्वेभ्यो देवेभ्यस्तूकल्ययदक्षिणाः कल्पय च धर्मुदैये धावतं इति सहिरण्येन
 पाणिनादित्यमुपतिष्ठते सोमविक्रयणे राजानं प्रदाय तं पृच्छति सोमविक्रयि
 नं क्रय्यस्ते सोमाः इति सोमविक्रयी क्रय्य इति प्रत्याह दशभिः क्रीणाति सप्त
 गावो हि शण्यं वास्तो जाचैति दश सोमं ते क्रीणाम्यजे स्वतं पयस्वसं वीथो वत
 ममिमातिषाह इति मंत्रं पुरस्तादुक्त्वा सोमविक्रयिणे क्रयद्रव्यं निर्दिश्य प्र
 यच्छति तद्यथा सोमं ते क्रीणामीत्यादि उक्त्वा गवां ते क्रीणामीति गानिर्दि
 श्य प्रयच्छति भूय एवातः सोमो राजा हतीति सोमविक्रय्या संपदः प्रत्या
 ह भूय एवातः सोमो हतीति ततो ध्वजुः सोमं ते क्रीणामि शुक्रं ते शुक्रेण क्रीणा

मिचंद्रं चंद्रेणामृतममृतेन हिरण्येन ते क्रीणामि इति हिरण्यं निर्दिशति सोम
 विक्रयी भूय एवातः सोमो राजा हतीति प्रत्याह अध्वर्युः भूय एवातः सोमो हती
 तिसोमं ते क्रीणामीत्यादितपसस्तनूरसि प्रजापते वर्णस्तस्यास्ते सहस्र
 पोषं पुष्यत्याश्वरमेणपशुना क्रीणामि इत्यजां निर्दिशति सोमविक्रयी भू
 य एवातः सोमो राजा हतीति अध्वर्युः भूय एवातः सोमो हतीति सोमं ते क्रीणामी
 त्यादि धेन्वाते क्रीणामीति धेनुमादिशति सोमविक्रयी भूय एवातः सोमो रा
 जा हतीति अध्वर्युः भूय एवातः सोमो हतीति सोमं ते क्रीणामीति वत्सेन ते क्री
 णामीति वत्सं सोमविक्रयी भूय ए० ति अध्व० भूय० हतीति सोमं ते० रथमेण
 तं क्रीणामीत्यथमं सोम० यी भूय ए० ति अध्व० भूय ए० ति सोमं ते० अनुडु

हस्ते क्रीणामीत्यनङ्गाहसोमः यीभूय ए० ति० अध्व० भूय० ति० सोमं ते० मिथुनाभ्यां
 ते गोभ्यां क्रीणामीति मिथुनौ गोतौ सो० यीभूय० ति० अध्व० भूय० ति० सोमं ते० वा
 ससाते क्रीणामीति वा सोनिर्दिश्य संपाद्य सम्यक्ते गोरस्म चंद्राणीति हिरण्यं
 प्रत्यादत्ते गोहिरण्यमजाधेनुवससश्च भूवच अनङ्गा मिथुनौ वा सोद्रव्यादि
 क्रमता दश अस्मेते बंधुर्मयितोयः श्रयता मस्मे ज्योतिः इति शुक्लामूर्णस्तु
 कामजमानाय प्रयच्छति तां विततन काले यजमानो दशापवित्रस्थेनाभिकरोति शु
 क्लानामविकोणानाममोतेन्यमा सहउते प्रोते द्विगुण सत्तप्रोद्वेदशापवित्रे भवतः
 ताभ्यां सोमः पूयते कृष्णामूर्णस्तु का सुदकेन क्लेदयित्वा इदमहं सर्पाणां दद
 शक्नानां ग्रीवा उपग्रेष्ठा मिदं त्युपग्रेथ्य सोमविक्रयिणी तमः तया सोमविक्रयिणं रराटे

२६

विध्यति. स्वजा असि स्वभूरस्य सैकर्मणे जात सतेन त्वा गृह्णा मृत्युतेन नः पाहि शवि
 सोम विक्रयिणो राजानमपाहते यदि कृष्णयेतो पावहरेत यजमानः क्रीते सोम
 मित्रावरुणाय दंडं प्रयच्छति वेयः सुपर्णा उपसेदुरिंद्रं प्रि० धयेव वक्ष्यामि इति प्रत्य
 पोर्णुते शिरोवेष्टनं वा सोपसारयतीत्यर्थः अध्वर्युः इन्द्रस्योरुमाविश दक्षि
 णमुक्षुं नुशंतं स्योनः स्योनं इति यजमानस्य दक्षिणोरौ राजानमासादयति
 यजमानः मित्रेण एहि सुमित्र धाः इत्यरावासन्नं राजानमभिमंत्रयते अध्वर्य
 वाशक्त वा इति यजमानः पृच्छति आशकामेत्यध्वर्युः यजमा० कथमाशक
 तेति अध्व० विसृजंस्तोममरुस्महि बृहस्पतिं ब्रूयात्स्युत्थाय यजूंषि प
 वेता अजिहतः सुतरणा अपो अत्परिषं इति अध्व० स्वानभ्राजेति सोमक

यणाननुदिशति स्वानभ्राजां धारेव भोरु० क्षध्वं मावोदभनरुद्रस्त्वावर्तयतु मि
 ० हिसहरया। इति सोमक्रयणी मावत्यान्ययागवानिष्क्रीययजमानस्य गावे
 ध्वपि सजति यजमा० उदायुषा स्वायुषो दोषधीना २० ममता २० अनु। इ
 लुपैव गृहीते सोमे उत्तिष्ठति उवतारिक्षमस्मिहि इति गच्छति। दृषता वरजा
 काडेन सोमे विक्रयेण मपय नाशयति लोके धर्मेति लकुटैर्धृतीत्येकवा
 आदित्याः सदोसि इति शकटस्य नीडे कृत्वा जिनं प्राचीनग्रीवमुत्तरलाम्
 स्तृणोति यजमानः शकटं प्राप्या ध्वर्यवे राजानं प्रददाति अध्वर्युः प्रत
 राजानमदित्याः सदत्मासीद। तस्मिन्नासादयति। अस्तभाद्यामृषभा
 अंतरिक्षमभि० वरुणस्य व्रतानि श्रुत्वा संनमभिर्मंत्रयते। वनेषु व्यंतरिक्षं

ततानवार्जमर्व० दधात्सोमैद्रौ॥ वाससात्तीयेन समंततः परिश्रयति नास्पृक्षौम
नियमाः उदत्यजातवेदसंदे० विष्वायसूर्य॥ इति शकटद्वारं कलाजिनो नो ध्वं ग्रीवे
ण बहिलो म्नापि दधाति॥ तरणि विंश्वदर्शत इति वा उस्नावंतं धूयो हावन श्रू अवी
रहणो ब्रह्म चोदनो॥ इति सकटदुक्काद्वा वनड्वाहो शकटसमीपं प्रेरयति॥ धूरसि
धूर्ध्वं धूर्ध्वंतं धूर्ध्वंतं० वयं धूर्ध्वमः॥ धुरावाभिमृशति॥ वारुणमसि शकटमुत्खिंदति
प्रागां घमवस्थापयति॥ वरुणस्तोत्तमातु॥ इत्युपस्तभोति दक्षिणमनड्वाहं
युनक्ति वारुणमसि॥ योऽक्रैपरिकर्षति वरुणस्य स्कंभनिरसि इति शम्या
मवगूहति प्रत्यस्तो वरुणस्य पाशः॥ इति योऽक्रपाशं प्रत्यस्यति॥ अथ बली
वदंष्ट्रगो योरेते नैवमंत्रेणाभिधान्ना बध्नाति॥ एवमुत्तरमनड्वाहं युनक्ति॥

वारुणमसि। वरुणस्यस्कंभनमसि। प्रत्यस्तो वरुणस्यपाशः। हरिणीशा
 खेविभ्रदंतरेष्वाः सुब्रह्मण्यउपसर्पतिपलाशशाखेशमीशारेवेवादक्षि
 णेनशकटब्रह्मयजमानौतिष्ठतः उत्तरेणाध्वर्युः स्थित्वाहोतर्यपरे
 णशकटमनुवचनार्थमवस्थितेशकटमन्वारभ्यवदक्षिणेनशसो
 यमाराहो क्रीतायप्रो ह्यमाणाया नुब्रह्मन्वाचयद्यसुब्रह्मण्यसुब्रह्म
 ण्यामाकुर्येति संप्रेष्यति। होत्राराजानं क्रीणातीत्यादिले त्रे क्रीयमाणो भद्राद
 भीतिरिन्नरनूक्तायां। प्रच्यवस्व नुवस्पृते विश्वा न्यमिधामानि० देवेः स० स्तुतं
 यजमानस्यस्यस्ययस्यसि। इतिशकटेन सह प्रांचोगच्छति ब्रह्मयजमाना
 ध्वर्युणां मंत्रः। होतार्थचेनोत्तरांसंततंवदन्नाह। अपिपंथा मरोस्महिस्व०

२८

वराक्तिविंदतेवसु। इत्युत्तरेण राजानं पूर्ववति क्रामे तोयजमानो ध्वर्युश्च। अज्व
 लयं सग्नीनाहवनीयेव विष्टमिधमादधात्कपत्तुसो ग्रीवो मीयः समंगो बंधुमा
 न्यथानिरुपपुबधे लाहस्तूपरः शमभूणः स्खलः पीव हल्लश्चेतो लोहितश्चेतो
 वातेन कर्णैर्गृहीतेन यजमानो राजानं पूर्ववति क्रामे तोयजमानो ध्वर्युश्च प्रतीक्ष
 ते औदुंबरासंघरतिमान् शीर्षध्वानूच्यानाभिदध्यादा मां जंविता नाताम
 ध्वयचउद्भृति अग्रेण प्राग्वंशयजमानः नमो मित्रस्य त्वरुणस्य च ससेम०
 सूर्याय शंसते। इति प्राग्वंशमूह्यमानं राजानं प्रतीक्षते। अध्वर्युः वारुणम
 सोतिशकटमतिवदति। अग्रेण प्राग्वंश उदगीषमवस्थापयति। हतादसिणा
 सप्तादित्यादि करोति। वरुणस्त्वेतन्माहित्युपस्तभ्योति। दक्षिणमनइहि

विमुञ्चति वारुणमसीति योऽङ्गं परिकर्षति। वरुणस्य स्कन्धस्य नमसी-
 ति शम्पां प्रवृत्तिः। विवृतो वरुणस्य पाशः इति योऽङ्गं पाशं विवृत्य उन्मु-
 क्तो वरुणस्य पाशः इत्यभिधानी मुमुञ्चत्यविमुञ्च्योत्तरं अथातिथ्या
 आतिथ्यायास्तत्र प्रक्रमयति। उभौ वा विमुञ्च्य ग्रीनन्वा धाय ममा-
 ग्रेवर्चः। अद्य यज्ञाय इमामूर्जं यथातिथिः आतिथ्यं हविः आग्ने-
 यविकारो वै त्ववः पौर्णमासं तत्र सद्यस्का लत्वात्। तत्तत्सर्वसां नि-
 ध्येनेति कोचित्। इध्मा बहिराहरति सप्तदशासामिधेन्यः इक्षुशाला-
 के विधत्ते। प्राश्वो दानाद्यभिप्रव्रजनां तत्र तत्र। स्तबो ह्यर्जनाद्यभिमर्श-
 नां तमावर्त्तते तत्र वा। पूर्वमाश्वे बालं लुत्वा ततो बहिति तत आत्मा

भिमर्शनं विधत्ता मध्यमे मुष्टौ प्रवेशयेत् । परिभोजनीयात्करणपक्षे
 नास्ति बहिर्धर्मः कार्मर्यमायाः परिधयः समिधः प्रकृतिवत् द्वाविं
 शतिधेत्युक्तं त्रीन्यरिधीन्द्वे समिधौ यज्ञायुरनुसंचरान् उपवेशं मेक्ष
 णः संभारो वेदं कृत्वा परिस्तीर्य नो भावग्नौ कर्मणे वा यज्ञस्य सदेने
 पात्राणि प्रयुनक्ति आमावास्ये तत्रैव कपानि पलीतस्या हस्तं न चेन्निर्वा
 पः । अन्वारं भपक्षे स्त्रुचं । न ब्रह्म वरणं वा च स्पृशत्यादि ब्रह्मणः । पवित्र
 करणादि पात्रं समर्शनात् कृत्वा हस्तं निर्वापपक्षे दक्षायमानुष्यसि ।
 प्रकृतिवदन्यस्य हस्तस्य नास्ति । प्रत्युष्टं अन्वारं भपक्षे स्त्रुचं मन्वा र
 भते पली । देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे श्वे हस्ताभ्यां मग्ने रातिथ्यमसि वि

जवेत्वा जुष्टं निर्वपामि देवस्य० ॥ सोमस्यातिथ्यमसि विस्रवेत्वा जुष्टं
 देवस्य० ॥ भ्यामतिथेरातिथ्यमसि विस्रवेत्वा जुष्टं० यद्यंतां पंचगोपा धाय
 वोनारातये। अग्नये त्वारायस्यो षडात्रे विस्रवेत्वा जुष्टं नि० यद्यंतां पंच
 गोत्रा० ये। इयेनायत्वा सोमभूते विस्रवेत्वा जुष्टं० निरुप्यान्वावपति।
 इदं देवानामित्यादिविष्णो हव्यं रक्षस्व। हस्तेन निर्वपपक्षे हस्तेन एव
 प्रोक्षणी संस्कारः स शूकविशेषणात्तत्प्रक्षालनप्रतिषेधपरं। अन्वा
 रं मपक्षेऽनुचिप्रोक्षणी संस्कारः समाह्वननांतं कृत्वा उत्तरमनद्वाहं वि
 मुञ्चति तेनैव कल्पेन वारुणमसी तियोऽपि कर्षति वरुणस्य स्तं
 भसर्जनि रसीति शम्यां प्रवृत्तिविवृतो वरुणस्य पाश इति योऽपि पाशं

३०

विवृतं तत्तु उन्मुक्तो वरुणस्य पाश इति मिधानी मुमुंचति। वारुणमसि शंयो
 देवानां सख्यान्मदेवानामपसंश्चिह्महि। इति रातो नासो पादत्ते। वरु
 णो सिध्दतव्रतः इति राजानमपादत्ते। अष्टिन्नपत्रः प्रजाउपावरो होश
 नु शतीः स्योनः स्योनाः। इत्युपावहरति। अत्रासंघाउद्रुहणमेके समा
 मनंति। उर्वेतरिक्षमिति गच्छति। याते धाम्मानीति सौम्यर्चो राजानपूर्वेण
 द्वारेण प्राग्वंशं प्रपादयति। होता प्रपाद्यमाने राजनीत्यादिकरोति।
 याते धाम्मानीह विषा० रासोमदुर्या नू इति। उर्वेतरिक्षं वीहीत्यपरेणाह
 वनीयंदक्षिणातिरुति। वरुणस्य त्तसदनमसि। इति दक्षिणेनाहव
 नीयमासंदी प्रतिष्ठापयति। अदित्याः सदेसीति तस्यां कृत्वा जिनं प्रा

चीनग्रीवमुत्तरलोमः स्तृणातिप्रत्तः राजानमदित्याः सदप्तासीद। इतित
 स्मिन्नासादयति। होतानिहिते परिदध्यादिकरोति। वरुणस्यर्त्तसदनमसी
 त्तिवा। वनेषु व्यंतरीक्षंततानवाजम० घात्सोममद्रौ। इतिवाससापरिश्रयति।
 वरुणोसि। इतिराजानमभिमंत्रयते। एवावदस्ववरुणं बृहंतं नमस्या० स
 नः शर्मन्निवसूथं विभ्यः सस्यातनोद्यावापृथिवीउपस्थे। इतिवारुण्यचा
 पिराजानं गंधादिभिः पूजयति मंत्रलिंगानमस्कारेणापि सर्वं विजां प
 रिचरणं। यत्र क्वासीदेदेतयेवासीदेताग्निः राजानं चांतरेणमासंचा
 रिष्टेति संप्रेष्यति। यथेतं प्रत्येत्यवर्षवृद्धमसीत्यादिनवकपालान्युप
 दधाति अष्टाकपालवच्चिदसिद्धिः आपेभ्यो निनीय पौर्णमास्यां वैदिकं

रोति उत्तरपरिग्रहं मारभ्या मावास्ये। प्रोक्ष० संमद्ग्रा ज्येनोदेहीति संप्रेष्य
 ति। सर्वोण्याज्यानि चतुर्गृहीतानि गृह्णाति पंचानां त्वर्तनामित्यादिभिः नो लुप्तु
 के उद्धृति। विल्वे जुष्टमभिघारयामि। यजमानः। यज्ञोसि। अयं यज्ञः
 विहव्यं चतुर्गृहीता। पौर्णमास्ये। आमावास्ये तु पंच होतैर्व। अध्वर्युः। अ
 ग्निर्यु जुभिर्दिति संभारयजूंषि व्याख्याया। अग्नेर्जनित्रमसि अधि
 मंथनशकलमादाया परेण हवेनीयं बर्हिषि निदधाति। वृषणोस्थः प्रा
 चोदभौ शकले बधोदति। उर्वश्यस्मि आधारारणिमादत्ते। पूरुरवाः
 श्युत्तरारणिं। घृतेनाक्ते। इत्याज्यस्थात्या बिल्वे आनक्ति। आयुराप्ते।
 सभवादधाति। अग्नये मध्यमानाया नुब्रूहीति संप्रेष्यति। त्रिरनूक्तायां।

गायत्रं ऋदो नु प्रजायस्वेत्येतैः निः प्रदक्षिणमावृत्य यथासुखमतर्ध्वं मे
 धति । जाता या नु ब्रूहीति जातेरसं प्रेष्यति । प्रक्रियमाणा या नु ब्रूहीति प्रक्रि
 यमाणे । भवतं नः समनसा वित्यग्रेणेत्तरं परिधि संधिनावानु प्रहरति ।
 व आग्नाग्निरिति प्रहृत्याभिजुहोति । प्रविष्टा याग्नय इदं । अयं वेद इत्या
 दि अनूयाजसमिधं नावाशिन । ष्टि । सर्वमौपभृतं समानयते आज्य
 भागाभ्यां प्रचर्य विसृष्टं हविषायजति । यजमानः विस्रव इदं । विस्रोर
 हं यान्नादो नारिष्ट होमः । स्विष्टकृते वदायाभिघारणयोर्नाप्याय
 नं प्राश्नित्रं भक्षयित्वेजं भक्षयेत्वांतर्वेदि मार्जयित्वा विरमंति रध्मं सं
 नहनं तूष्णीं प्रतिपादयति तूष्णीं प्रणीतानि नयति । ब्रह्मा यथेतं प्रत्येत्या

ग्रेणाहवनीयं दक्षिणेन राजानं अतिक्रम्यापरेण राजानमुपविशतः आ
 ग्रीध्रो मदंतीर्गीर्हपत्येधि श्रयति ॥ ॥ इत्यातिथ्या ॥ ॥ अध्वर्युध्रुवाशेषा
 कं सेचमसेवा। आपयेत्वा गृह्णामि परिपतयेत्वा गृह्णामि तनूनं त्रैत्वा गृह्णामि
 मिशाकरायत्वा गृह्णामि। इति चतुर्यत्तं पंचावत्तं वा तनूनं त्रैत्वा गृह्णामि
 अनाधृष्टमस्य नाधृष्ट्यं देवानामो जोमि शस्ति पाअनमि शस्ते न्यं। इति
 षोडशर्त्विजः सदस्यः सप्तदश वासा होवमं शंति। यजमानः अनुमेदी
 क्षां दीक्षापति० सुविते माधाः इति तानूनं त्रैत्वा गृह्णामि। अध्वर्युः प्रजाप
 तोत्वा मनसि जुहोमि। इति त्रैत्वा गृह्णामि तर्वेदिनिनयति। यजमा० अग्नेव्र
 तपते त्वं व्रतानां व्रतपतिरसि याममतनूरेषां सत्त्वयि यातव० व्रतिनो ब्र

तानि । इत्याहवनीयमुपतिष्ठते । संतरां मे खलां करोति संतरां मुष्टीं कुरुते अध्व
 र्युः । अग्नीन्मदं त्यापोऽऽतिष्ठति । मदंति देवीरमृता सतत्तु धइत्याग्नीध्रः प्र
 त्याह । अध्वर्युस्ताभिराद्रवेति संप्रव्यते । मदंतीभिः पाणीन्प्रक्षालयंते । एवा
 वेदस्वव० उपस्थे । ब्रह्माराजानं विस्मृत्सयति । अ० शु० र० शु० स्ते देव सोमा
 प्यायतामिंद्रा ये कधर्वे सोमसु त्यामशीय । इति तं सर्वं सहिरण्यैः पाणि
 भिराप्यामयंति । आप्यायनमुपसेचनं प्रत्युपनक्षेप उपस्थे इय । एवारा
 यः प्रेषे भगायर्त्तवेनमः पृथिव्यै । सव्यान्नीचः पाणीन्दक्षिणानुत्तानान्
 यथानमस्कारांजलिर्भवति । तथा प्रस्तरे कृत्वा शिरोभिरवनाग्र्यनमस्का
 रान्कुर्वति ॥ ॥ अथ सत्याषाढीयः प्रवर्ग्य प्रयोगः प्रवर्ग्य संभरिष्यन्

अमावास्यादिकां लेषु सखिग्वरणमधुपर्कानंतरं वराहविहृतंचाभ्रिकां
 टकीसमिधंततः। कृष्णाजिनंचवल्मीकवपांचसिकताअपि। कृष्णाजिना
 जयोल्लोमश्चेतमश्चंशकृत्तथा। पूतीकांश्चपयोगव्यमाजं चौदुंबराणि
 च। मौजानिचपुरातनसंभरिष्यन्प्रकल्पयेत्। अग्नीविहृत्यमदंतीरु
 पस्पृश्यनमोवाचइत्यनुवाकेनशांतिंकृत्वाहवनीयंपरिस्तीर्यदक्षिणतः
 सदैवकृत्वोत्तरेणगार्हपत्यंदभोत्तरेस्तीर्य जुहूंस्त्रुवमाज्यस्थात्नीअ
 ग्रिहोत्रहवणीप्रादेशोमात्रीवैकंकतीमभ्रिकां टकीसमिधंवैकंकतीप्र
 युनक्ति। ब्रह्मयजमानावग्रेणाहवनीयंगत्वादक्षिणतउपविशतः। तू
 लीप्रोक्षणीसेस्कारप्रोक्षणस्रुकस्रुवत्संमार्जनाज्यसंस्कारपरिषेचना

निकृत्वा तूष्णीं कांटीं समिधमाहवनीयेभ्या धाय चतुर्गृहीतंगृहीत्वाग्रेण
 परिक्रम्य युंजते मन उत युंते. तुः परिष्कृतिः स्वाहा. इति जुहोति. सवित्र
 इदं नदीक्षितस्य प्रवर्ग्यो जुहोति. युंजते इति कांटीं समिधमा धाय ज
 पेद्वा. देवस्य त्वा सवि. स्ताभ्यामादेदे. इत्यभिमादाय. अभिरसि नारिर
 स्य ध्वरक देवेभ्यः इत्यभिमेत्य. उत्तिष्ठ ब्रह्मण स्पृते देवयंतस्त्वेमहे. इ
 ति ब्रह्मणमामंत्रयते. ब्रह्मा. उपोत्तिष्ठति. ततो ध्वर्यु ब्रह्माणो. उप
 प्रयतु मरुतः सुदानव इन्द्र प्रो शूर्मवासवा. इति जपतः. प्रैतु ब्रह्मणस्य
 तिः प्रदेव्येतु सूनता. अष्टा. नयंतु नः. इति प्रांचोगच्छंति. अश्वपुरस्कृ
 त्य वक्ष्यमाणस्ततो यत्र देशो मृदा दी न्यं भारान् लिप्संति तं देशं प्रति परि

३४

कर्मभिः सह अध्वर्यु प्रतिप्रस्थातारौ ब्रह्मयजमानावाग्रीध्रश्च अध्वप्र
थमास्तूलीगच्छंति। विज्ञायत इति वचनाद्वा स्वातरीयं विधिं परिदर्शय
ति। तस्मिन् यक्षेमृदादि संभारान्पूर्वमेव परिकर्मिणः आनीय परिश्रिते वक्ष्य
माणक्रमेण स्थापयंति पूर्ववद्वाचो गत्वा ध्वर्युदयः पुनः परिकर्मिभिः
सह परिश्रितमेव गच्छंति। तत उभयोरपि पक्षयोः ब्रह्मयजमानो दक्षि
णतः संभाराणां प्रत्येकमुपविशतः। आहवनीयस्य पुरस्तात् परिश्रिते
मृत्खननं समर्थं मृदं तस्मात्पूर्वं क्रमेण परिश्रिते यदा नराहविहतं वत्स्री
कवेपां पूतिका कृत्वा जिनाजलोमान्संस्पृष्टान् संभारान्परिकर्मिणः
स्थापयंति अध्वर्युर्मृत्खननस्योत्तरतः कृत्वा जिनं प्राचीनग्रीवमुत्तर

लमः स्तुणाति। देवीद्यावापृथिवी अनुमेमः साधांरतिमृत्वनमभिमं वयते।
 सध्यासगध्वेतिमृत्वने भिंप्रहृत्यापउपस्पृश्यामखस्य शिरइतिमृदमपा
 दाया। मखायत्वेति हरति। मखस्य ला शार्क इति कृष्णा जिने निवपति। एवं
 अभिप्रहरणादिना कृष्णा जिने निवपनांतेन द्वितीयं तृतीयं च हरति। मा तूष्णीं चतु
 र्थं हरति।
 वतीमृदं प्रवर्ग्य पात्रेभ्य आघ्रां मन्त्र्यते तावतीमृदं उक्तविधिना चतुर्थेनै
 वपर्यायेण संपाद्य। इत्येत्यग्र आसीरिति वराहविहृतमभिमंत्र्य। पूर्वव
 दभिप्रहरणादिनिवपनांतेन वराहविहृतं त्रिः हरति तूष्णीं चतुर्थं हर
 ति। देवी वस्त्रीरस्य भूतस्य प्रथमजा सतावरीः इति बल्मीकवपामभि
 मंत्र्य हरणादिनिवपनांते त्रिः तूष्णीं चतुर्थमाहृत्य। इन्द्रस्यो जोसि।

३५

इति पूतीकानमिमं व्यप्रहरणादिनिवपनांतेन त्रिः तूष्णीं चतुर्थमाहृत्य।
अग्निजा असिप्रजापतेरेतः। कृष्णाजिनलोमान्यजलोमानि संसृष्टान्य
मिमं व्यप्रहरणादिनिवपनांतेन त्रिः तूष्णीं चतुर्थमाहरेति। एवं कृष्णाजि
ने संभूतान् संभारान्। आयुर्धो हि प्राणं धेह्यपानं धे० मां धो हि मयि धे हि
इत्येते द्वादिशामिरश्वेनावग्राह्य मधुत्वामधुलाकरोतु। इत्यजलापु
ष्पगलया अभिदो ग्धि संभारान्। त्रैवर्णिका बहवः कृष्णाजिनस्यांतान्
हीत्वा संभारान् विहारमानयन्ति। सर्वे विहारं प्रत्यागच्छन्ति चततो ध्वर्युः उ
त्तरेण विहारं परिश्रिते तूष्णीं सुहृते वा क्षिते सिकतोपोऽस्ते स्थले संभारा
न्निधाय। मधुत्वामधुलाकरोतु। इति मंदं तीमिरुपसृज्य अर्मकपाला

दिभिः कुट्टनमर्दनादिनापि उस्ममर्थासंभारैः सहतां मृद्धी मृदं कृत्वा मरवस्य शि
 रोसीति पिण्डमेकदेशस्य करोति। यस्तस्य पदे स्थः। इत्यगुष्ठाभ्यां निगृह्य।
 गायत्रेण लाघ्वं दत्त्वा करोमि त्रैष्टुभेन० मिजागतेन० रोमि। इति त्रिभिश्चैष्टो
 मिश्चायव्यप्रकारं श्रुद्धिं पंचोद्धिवामहावीरं करोति। मरवस्य रास्नासि।
 इति तस्य मध्यदेशे उपबिलं वारास्नां करोति। अदितिस्ते बिलं गृह्णातु।
 पाक्तेन घृदत्त्वा वेणुपवर्णामध्ये बिलं करोति। सूर्यस्य हरिस्माश्रय।
 इत्युत्तरतः सिकतासु प्रतिष्ठाप्य मरवो सीत्यभिर्मंत्रयते। एवं तस्या
 एव मृदः एकदेशस्य मरवस्य शिरोसीति पिण्डं करुणादिना मरवो सीत्य
 भिमंत्रणांतेन द्वितीयं तृतीयं च महावीरं करोति। तूष्णीमितराणि पात्रा

णि करोति तस्या एव मदः तानि द्वेदो ग्ध्रेयथा स्नुग्दंड एव माकोरेत यो
 मेध्ये एकं हस्त्योष्ठी यं वषीय अर्ध्वर्योः ॥ अन्यतरदसीयः प्रतिप्रस्था
 तुः ॥ तथा ज्येष्ठा लीरो हिण कपाले परिमंडले च ॥ अन्यान्यपि पिंडसंय
 वनार्थो निपात्राणि एतानि सर्वप्रवर्ग्य साधारणानि साग्निचिह्नैस्तु प्रवर्ग्य
 धर्मेष्टका कुलायिनी च एतानि तूली कृत्वा सिकतासु प्रतिष्ठापयति ॥
 तस्या एव संभूतायामदः एकदेशं व्यापत्यर्थं शारंवातरे दृष्ट्वा दव
 शेषयेत् ॥ अथ शुष्केषु पात्रेषु गार्हपत्ये च शकृतिशुष्काण्युपसमा
 धाय तत्र प्रथमकृतं महावीरं शकाभ्यां परिगृह्य ॥ वक्षो अश्वस्य निष्प
 दासिवरुणस्त्वा ० वेण धर्मणा ॥ इति धूपयति ॥ उत्तरतो हस्ताभ्यां सि

कतासुसंस्थापयति। एवं द्वितीयं तृतीयं च महावीरमाधूप्य संस्थाप्य इत
 राणि पात्राणि तूष्णीमाधूय सिक्तासु प्रतिष्ठापयति। अत उर्ध्वं शफा
 भ्यामेव महावीरोदानं। अग्रेण गार्हपत्यमवच्छेत्वा त्वापरिस्तीर्य पलाल
 मुंजगोमयादिभिर्वकीर्य। देवपुरश्चरसध्यासंत्वा इति प्रथमकृतं म
 हावीरं तस्मिन् नवयेत् उपावहरति। एवं द्वितीयं तृतीयं च तूष्णीमितरा
 णि चोपावह्य पलाला अविद्यमानं तंडुलाः शालयः उत्पन्ना वैव
 निः सारा इति यावत् तैर्मुंजगोमयादिभिः लोहितपचनीयैर्लोहि
 तानि पात्राणि पार्के नयैः संपद्यंते तैः प्रष्टुद्य गार्हपत्ये मुंजल्लवा
 नादीप्यते। अचिषेवेति पुरस्तादवच्छेदयति। शोचिषेवेति द

क्षिणतः ज्योतिषे त्वेति पश्चात् । तपस्वे त्वेत्युत्तरतः । आदीपयति । अभी
 मंमहिनादिवमि० पृथिवी । मित्रस्य चर्वणः । धुमं चित्रश्रवस्तमं । इति प
 व्यमाना निमहावीरादी निपात्राणि सम्यक्पाककरणादिना प्रतिस्मा
 दंवाति । अथ पक्वेषु विगतोष्मसु पात्रेषु । सिध्यै त्वेति द्विर्देष्टुं आ
 दाय प्रथमकृतं महावीरं शाफाभ्यां परिगृह्य । देवस्त्वा सवितो दूरु
 तशक्त्या इत्युत्तरत उदास्या अपद्यमानः पृथिव्यामा० ध्वं स्तिष्ठ ध्रु
 वस्त्वं । इत्युत्तरतः सिकता सुप्रतिष्ठाप्या । सूर्यस्य त्वान्वक्षुष्या न्वीक्ष्य
 सु० त्वामूत्यै त्वाम् । इति तमन्वीक्षते । एवमितरौ तूष्णीमितराण्युदासि
 ता निपात्राणि युगपत्सिकताभिः । इदमहमहादेव शर्माणं कौशिकं

विशापशुभिर्ब्रह्मवर्चसेनपर्यूहामि। इतिप्रदक्षिणं त्रिः पर्यूहति। ब्रह्मव
 र्चसेनपर्यूहामीत्यनेनैवमंत्रेण ब्राह्मणस्य पर्यूहतीत्येवं भाव्यकृन्म
 न्यते। त्रिभिरपिमंत्रैः क्रमेणैत्यन्ये अनूहेन त्रिभिरित्यन्ये। ततो जक्षी
 रेण। गायत्रेण त्वाष्ट्रं दसाष्ट्रं ऋग्वेदे। धृं ध्यूर्जं धृं धि हविः। इत्येकैकं
 महावीरं सोष्माणमूष्मशमनेन शमयति। एवं द्वितीयं तृतीयं च। दे
 वपुरश्चरुसध्यासं त्वेति तान् महावीरां कृत्वा कजिन उपनह्या सजति
 कुर्यात् समाप्तं प्रवर्ग्य संभरणं अथ प्रवर्ग्य प्रचारः प्रवर्ग्येण प्रच
 रिष्यंतो द्वा राणि परिश्रयंति पत्न्याः सकाशात् यथा पत्नीपेनैश्यति
 तथा पत्न्या यतनमेव संवृण्वती तियावत्। आहवनीयं परिस्तीर्य स

विधाय

३५

दनेकत्वा तूष्णीमुपविष्टयो ब्रह्मयजमानयोः सतोः पश्चाद्देतो पवि
 शति पुरस्तादध्वर्युः दक्षिणतः पश्चात्प्रस्ताता उत्तरत आग्नीध्रः प्रति
 प्रस्थाता च उदकस्य शीनं शांत्यादिकर्मार्थं सर्वे मदंती रूपं स्पृश्य हो
 तुः स्पृष्टोदकमित्यादि सर्वे नमो वाच इत्यनुवाकेन शांतिं कुर्वन्ति। उ
 त्तरेणाध्वं हारं मौजप्रलवान् स स्तीर्य देवपुरश्चरसध्यासत्वेति
 तेषु प्रथमकृतं महावीरं संस्थाप्येवं द्वितीयं तृतीयं च तूष्णीमितरा
 णि अन्यान्यप्यर्थं प्राप्ता निष्कर्मपानाणि तत्रैव संस्थाप्य ओदुंबरा
 णि घर्मे धनानि च तत्र ओदुंबरी स्तुवः तास्यां द्वे अबिले द्वे बिलवत्यौ
 बिलवत्योर्मध्ये प्रोक्षणी धानी कनीयसी वधीयस्यु पयमनी सप्ता

डासंदी एक सरामिर्मौजी भी रज्जुभिर्गुंफिता स्नुवौ धृष्टी शफौ पशु
 बंधुनार्थं शंकुं वसवर्क रादिबंधनार्थं त्रयः शंकवः एतान्या संद्यादी
 निष्पौदुबराण्येव रंधनानितुरवादि रादीन्यपि विकल्पेन यडौदुवरा तु
 न्धकलान् त्रयो दश वै कंकतान्परिधी नूकां टकी समिधं कृत्वा जि
 नंत्रीणि बाहुमात्रवेणुदंडानि कृत्वा जिनस्य धवित्राणि शुक्ल कृ
 क्वाजिलोमानि सुवर्णराजतोरुकेभ्यो पृथक्शतमानौ मौजौ वेदौ त
 यौ रेकमपरिवासितमौजीमभिधानी रज्जुमौजे द्वे निदाने मौ-
 जानि च त्वारि विशारवदामानि अप्रतिशीर्णाग्रान् मौजौ जघ्नलवान्
 खरानिर्मोणार्थं सिकताः एतानि सर्वाणि तत्रैव प्रयुनक्ति । मौजौ जेद

भूमयेवापवित्रेकृत्वास्मार्त्तेनविधिनाआज्यं औदुम्बर्योस्तुविप्रोक्षणी
 श्वसःस्कृत्यपवित्रयोर्धारणं प्रवर्ग्योद्वासनपर्यंतं। ब्रह्मन्प्रवर्ग्येण
 प्रचरिष्यामोहोतर्धर्ममभिष्टुह्यग्नीद्रौहिणौ पुरोडाशावधिभ्रय
 प्रतिप्रस्थातविह्वरप्रस्तोतः सामानिगाय। इतिसंप्रेष्यति। ब्रह्मा।
 यजुयुक्तः सामभिराक्तस्वंत्वाविह्वरिण्यमानः भूर्भुवः सुवदित्य
 उदुत्य ओमिंद्रवंतः प्रचरतेति प्रस्तोति। प्रेषितोहोताभिष्टोति प्रेषे
 ते इत्यादिप्रतिप्रस्थाताप्रसूतोयमायत्वामरवायत्वा सूर्यस्यहर
 सेत्वा। इतिसर्वपरिधर्मं प्रोक्षति। एतस्मिन्काले आग्नीध्रो धृष्टि
 मादायकपाले उपधाय पात्रीनिष्टप्यतुल्यमुपचरितौ रौहिणौ

श्रीः

पुरोडाशावधिश्रयति अधिवान्मनांतं कृत्वा विरमति । प्रतिप्रस्थाताग्रेणाहव
नीयं सम्राजसं दीपयो हृत्य पुरस्ताद्राजा संद्यां निधाय तस्यां कृत्वा जिनमा
स्तीर्य देवपुरश्च स्तंघ्या संलेतितस्मिन् द्वितीयं तृतीयं महावीरं प्रत्येकं मं
त्रेण प्रागग्रे निदधाति तौ च महावीरौ प्रथमस्य प्रचारकाले व्यापत्तौ क
मेण ग्राह्यौ । मेधां मयूरान्विशिखदामानि चादाय दक्षिणद्वारेणो
पनिष्क्रम्य दक्षिणतो मेधं निहन्ति होतुः समीक्षायां तस्या एव पू
र्वस्या द्वार्यायाः दक्षिणतो वसत्यंशं कुं रतस्या एवा परस्या द्वार्यायाः
दक्षिणतो ज्वायाः उत्तरतोऽयंतरं बकरस्य दोहनकाले निवासका
लेषु च विशिखदामभिस्तान्परिकर्मिणो बध्नाति । प्रतिप्रस्थातैवो

४०

तरेणगार्हपत्याहवनीययोः खरावुपवपति क्रमेण द्वयोरुत्तरेण द्वौ त
 तीयमुत्तरपूर्वोवांतरदेश उद्दिष्टस्वरूपयुनप्रक्षालनार्थं बाह्यथोनिः ५
 षेचनप्रणालिकायुक्तं निवपति। ततः उत्तरेणाहवनीयं शकलानु
 पसादयति काटकी समिधं तत्रैव श्रुतं दधिचासादयति आहवनीय
 एवाज्यमधिभ्रयति। एदेतत्प्रतिप्रस्थातुः कर्म। येषां धर्मपात्राणां
 प्रोक्षणानंतरं यस्य स्थानं संवेदनं मुक्तं तेषां तत्सकदेव। अन्येषां तु
 प्रतिप्रयोगं तदावर्त्तते। अथाध्वर्युमहावीरं स्वव्यहस्ते कृत्वा मौं जु
 लैपू वं अपरिवासितेन वा वेदेन देवपुरश्चरसं ध्यासत्वेति संमाष्टि
 तंधारयमाणः प्राणायस्वाहा व्यानायस्वाहा पानायस्वाहा चक्षुषेस्वा

हाश्रोत्राय स्वाहा मनसे स्वाहा वाचे सरस्वत्यै स्वाहा दक्षाय स्वाहा क्रतवे स्वा
 हा ओजसे स्वाहा बलाय स्वाहा । इति स्तुवेणैकादश प्रथमाः सप्तवाह
 वनीये आज्या हुती । जुहोति अंतिमा हुति शेषेण स्तुवगतेन महावीरं । दे
 वस्त्वासविता मध्वानकु । तं निधायान्यस्मै वांदाय । पृथिवी तपस स्त्रा १
 यस्वेत्यपरस्मिन् वरे राजानं रुक्म निधाय हृदयान्मौं । ज प्रवालेनादाय
 हस्तद्वयेनैकैकं भागं गृहीत्वा अर्चि रसीति दक्षिणहस्तस्थमौं । ज
 लवभागायाणि गार्हपत्ये आदीप्य तेषां दीमौ । पुरेणैः उत्तरहस्तस्थ
 मौं । ज भागमूलानि शोचिरसीत्यादीप्य तेषां मादीक्षे मूलैर्ज्योतिर
 सीति दक्षिणैषामूलानि आदीप्य तपोरसीति दक्षिणैषा मादीक्षे मू

तैरुत्तरेषामन्याख्यादीपयति तानादीप्तानुभयान्प्रलवान्व्यस्ताग्रान्कृत्वा
 उपरिहवनस्वरेनिदधाति। तेषु सरस्वतेषु महावीरं। स५ सीदस्व महा५ अस्ति
 शोच० प्रशस्तदर्शितं। इति प्रतिष्ठापयति। अत्र संसीदस्यति हौत्रं। अंजंति यं प्र
 थयंतो न विप्रावपा० मृतयन्त सादीत्। इति स्क्रवेणा ज्येन महावीरमनक्ति। हा
 तुः पतंगमक्तमित्यादि ऐक्यादशपत्तिस्त्रिभ्यः पूर्वशंस्याः। अथ यजमानः
 अनाध्व्या पुरस्तादग्नेराधिपत्य आयुर्मेदाः। इति अस्थशान्त महावीरं तस्य पुर
 स्ता ~~हो~~ देशं करोति। पुत्रवती दक्षितं० जामेदाः इति तथैव दक्षिणतः सुषदा
 पश्चाद्व० एवमेदाः। इति तथैव पश्चात्। आश्रुतिरुत्तरतो नि० त्रमेदाः इत्युत्तरे
 तस्तथैव विधितरपरिहाद्वहस्पते० धामेनामेधाः। इत्युपरिष्ठात् प्रादेशं

ग्रा

महावीरमस्पृशन्कृत्वा। मनोरश्वासिभूरिपुत्रावि० मामाहिंसीः। इति महा
 वीरस्योत्तरतोभूमिमभिमुञ्चति। ततो ध्वर्युः प्रतिप्रस्थातान्वसिध्येत्वेति प्र
 त्येकं मंत्रेण धृष्ट्या आदत्तः। अन्वर्युः। तपोष्वग्रे अंतराहं अमित्रानपा
 ० जरा अयासः। इति गार्हपत्या दुदी चो गारा निरूह्य। चितस्थ परि
 चितः स्वाहा मरुद्भिः परिश्रय स्वा इत्यंगारेः पुरस्तादारभ्य महावीरं
 प्रदक्षिणं पर्युहति। ततः प्रतिप्रस्थाता तपोष्वग्रे इति तथैवांगारानि
 रूह्य चितः स्थितिं तथैवांगारेः पर्युहति। इतः परं परित्वेति होतुः अ
 ध्वर्युः मा आसीति द्विः क्रमेण दक्षिणत उत्तरेऽश्ववैकं कनो परिधी
 ग्राचौ परिदधाति। प्रतिप्रस्थाता प्रमा आसीति मंत्रमावृत्त्यपश्चा

४२

दं-चौ

सुरस्तात्रौ द्वौ क्रमेण निदधाति । अध्वः प्रतिमा आसीति द्विः दक्षिणे
नरयो द्वौ । प्रतिप्र० संमा आसीति द्विः पश्चात् सुरस्तात्र । अध्वर्युर्विमा
असीति द्विस्तथैव प्रतिप्र० उन्मा । असीति द्विस्तथैव । अध्वर्युरेव त्रयोद
शं परिधिर्अंतरिक्षस्यां तर्धिरसीति दक्षिणतः परिदधाति अध्वर्युरे
व संस्कृतमाज्यमहावीरे आनीय पूरयित्वा शुक्रं ते अन्यदित्येषा हो
तुः दिवं तपस्स्त्रायस्वेति उपरिष्ठात्सौ वर्णे नरु क्रमेणापि धाय अप
श्यं गोपामित्येषा होतुः । आभिर्गीर्भिर्यदतो न उर्ध्वं । अधृते स्याम । शु
क्रं ते अन्यद्य० रातिरस्तु । अहं निभारि स्याम । रुद्रत्वदस्ति । इति ति
स्रभिर्महावीरमुपतिष्ठतौ । स्त्रुद्रस्त्रुद्रस्यैव प्रतिहोतुः । अध्वर्युरेव गा

यत्र मसीत्यात्मार्थे धवित्रमादत्ते। त्रैष्टुभमसीति प्रतिप्रस्था त्रार्थे द्वितीय
 मादत्ते। जागतमसीति आसीधार्थं तृतीयमादत्ते। होतुः सम्यक् सम्यंच इत्येकाति
 स्त्रिभिः संश्लिष्टैर्धवित्रैरकत्र गृहीतेरध्वर्युरवमधुमधुमध्विति सह न्तत्र मुक्ता
 महावीरं त्रिरुध्वं अभियुनोति। तृतीयं धवित्रमग्नीधे प्रयच्छति द्वितीयं प्रति
 प्रच्छत्वे प्रयच्छति। होतुः सहस्रं योपवित्रं वंद इत्येकाति। तत्र य आग्नी धापुरो
 गा अध्वर्युजघन्यामधुमध्विति त्रिः प्रदक्षिणं धन्यतामस्तु। वीरं परिचयति
 होतुः सहस्रधा इत्यादिषु। ततो होतुः प्रणवनसह युगपत्रयोपिमधु
 मध्विति मंत्रमुच्चरयत्युगपद्भवति। आसतो यथा स्थानं। अत उध्वं
 यथा स्थानमुपविष्टा अपि त्रयः होतुः प्रणवनसह तधुमध्वितियुगपन्मंत्र

मध्ये१

सुचारयंतो युगपद्भूवन्ति मध्ये प्रणवसुचारयंतो धर्मधनैर्धर्ममिपन्ति। होतुरयं
वेन इत्यादि सुवाभ्यां आज्येनाजन्ति च। सुप्रज्वलिते धर्मे अध्वर्युः रुक्मम-
पादत्ते। यामिर्वर्त्तिकां ग्रसिताममुचतामित्युच्यमाने। दशप्राची दशभा-
सिदाक्षणेति अनुवाकं स्वलोके आसीनो अध्वर्युः स्वलोके आसीनं यज-
मानं वाचयति। अग्नस्वती मश्विना वाचमरेमै इत्युच्यमाने अध्वर्युः
रुचितो धर्मशति उपोत्तिष्ठन्नुच्चैराह। ततस्त्रयोध्वर्यु पुरागा आग्नीध्र-
जघन्यास्त्रिः अप्रदक्षिणं महावीरं प्रतिपर्यति। अनभिधून्वंतः एतस्मि-
न्कोले प्रतिप्रस्थाता प्रत्यादाय सर्वाणि धवित्राणि अग्रेणो हवर्नायं
पर्यहित्य सम्राडासंघानि दधाति औदीच्यमवात्। अध्वर्युरूपादाय

निदधातीति भाष्य कृन्मन्यते। स्वाहात्वा सूर्यस्य रश्मिभ्यः। इति प्रातः प्र
वर्गे। स्वाहात्वा नक्षत्रेभ्य इति प्रातः प्रवर्गे। यथा लोकमपो तिष्ठति। अ
थ सर्वे सत्विजः यजमानश्च। अपश्यंगोपा मनि पद्यमानो मित्यनुवाकं पठं
ते। महावीरमवेक्षंते। प्रतिप्रस्थाता उपोष्य यपली समीपे स्थित्वा परिश्रि
ते लव्ही मतीते सपेयेत्यनुवाकशेषं पली वान्वयति। लव्ही मतीते सपेये
त्यनुवाकशेषः॥ दशप्राचीर्दशभासि दक्षिणा० रोचि तो धर्मो रुची
य॥ ॥ अपश्यंगोपा मनि पद्यमानं० माहाश्वस्योपेण वियो
यं॥ ॥ इति पूर्वविनियुक्तयोरनुवाकयोः पाठः। अध्वर्युरग्नीदोहिणे पुरा उवा
वासादयेति संप्रेष्यति। आग्नी प्रत्यूलीकेन अंगारा महनादिना उपस्तरणमि

धारणां तेन विधिना अविलेवत्योः स्तुचो रुद्धास्य स्थापितो रोहिणो पुरो
 उशावुपस्तीर्णमिधारितो अपरेण होतारं उत्तरेण धर्मं पूर्वेण ध्वर्युग
 ष्णुः हविरभ्यंतरं कृत्वा प्राङ्नीत्वा दक्षिण परिधिसंधिमनु प्रथमं उत्त
 रपरिधिसंधिमनु द्वितीयं। पुरो उशं स्तुग्भ्यां सहासादब्रुति। देवस्य वा
 स० भ्यामाददे। इत्यध्वर्युः रशामादाय अदित्यै रास्नासीत्यभिमंत्र्य पू
 र्वया ह्यारोपनिष्क्रम्य उवांशु। इउ एहि अदित एहि स्वरस्वत्येहि। इति त्रि
 भिर्देवनामभिर्धर्मदुधमाह्वयति। गंग एहि श्वेत एहि प्राश्टग एहि। इत्यु
 चैर्मनुष्यनामभिराह्वयति। हातुरथोत्तरमित्यादि। यथेतं प्रत्येत्य। ए
 तस्मिन्काले वस्वबर्करं च परिकर्मिणो बध्नति। अध्वर्युरभिधानीनि

दाने चादाय प्रतिप्रस्थाता दोगध्रे आग्नीध्रो रिक्तहस्तः त्रयोगं प्रति। अथरेण हो
 तारमग्रेण प्रस्तोतारं प्रति प्रस्थातु राग्नीध्रस्य सं चरः। अग्रेण होतारं प्रस्ता
 रं चो ध्वर्योः सं चारः। अध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता अग्नीध्रश्च त्रयो दक्षिणया द्वा
 रोपनिष्क्रम्य तत्र अध्वर्युर्मधी सं शकेशं को। आदित्या उलीक्ष्य मसीति धर्मं दु
 घां वधाति। वायुरस्यै डः। इति वत्सं रज्ज्वा यो जयति। पूषा लोपा बसजतु। अ
 श्विभ्यां प्रदापय। इति सरज्जुमेव वत्सं सृजति। यस्ते स्तनः श शायो यो म
 यो भूर्ये० मिह धातवेकः। इति धर्मं दुघामभिर्मन्त्रा। उस्त्र धर्मं र शिं षो
 स्त्र धर्मं पा हि धर्मं य शिं षा। इति वत्सं निदाय गोः सकाशाद्धधेत्यर्थः।
 बहस्पतिस्त्वोपसीदतु। इति दोगधु सुपसीदति। पादयोर्बद्ध्वा। दानवस्थ

पेरवो विष्वक्वतो लोहितेन । इति स्तनान् संमृशति । महति दोग्धपात्रे । अश्वि
 भ्यां पितृस्वस्वरस्वत्वे । पूष्टे । बृहस्पतये । स्वेन्द्राय । स्वेन्द्राय पितृस्व । इति
 षड्भिर्दोग्धि । प्रतिप्रस्थातो रुसीयसि दोग्धपात्रे तूष्णीमजां दोग्धि । उत्ति
 ष्ठ ब्रह्मणस्पत इत्युच्यमाने भावुत्थाय । प्रतिप्रस्थो ताजामतमसीत्यु
 पयमनमादत्ते । उपद्रवपयसा गोधुगित्युच्यमाने आग्नीध्रः पयसी अ
 भ्यंतरं कृत्वा यथेतं शाकं प्रतिपद्यते । अध्वर्युः । सहोर्जा भागू नोपमे
 हि । इत्यानीयमाने पयसी अभिमंत्रयते । गोः पय आदाय । इंद्राश्विना
 मधुनः सारधस्य घर्मपातवसवो यजता वट् । इति महावीरे गोः पयो
 दोग्धेणानयति । अत्र न देवतोद्देशानमतिभाष्यकृता साधितं । स्वाहा

त्वासूर्यस्य रश्मयेष्वष्टिबनये जुहोमि । इति महावीरादुद्यंतसूष्माणमनुमंत्र
 यते । प्रतिप्रस्थाता जापः स भुविरसि सूर्यस्य तपस्तपो इत्यानयति ।
 अध्वर्युः शफाभ्यां महावीरं । धावा पृथिवीभ्यां त्वा परिगृह्णामि । इति प
 रिगृह्य । परिवासिताग्रेण वेदेन भस्मसंमार्ष्टि । प्रतिप्रस्थातोपयमने
 न अतरिक्षेण लोपयच्छामी । उपयम्य । देवानां त्वा पितृणामनुमतो
 भर्तुः शकेयमित्यादायो निष्ठति आहोमादुपयमनेन धारयत्येवा
 अध्व० तेजो सितेजो नु प्रेहीति हरति । दिवि स्पृजं मामाहिः स्वीरं
 तं पृथि० मापाहि । इत्यभिर्नंत्रयते । गच्छन्नेवानुधूसन्समुद्राय
 त्वावाताय स्वाहा सलिला० हाना धृष्या० हा प्रति धृ० हा । इति पं

चवातनामानि व्याचष्टे । अपान्या अग्नये स्वावसु मते स्वाहा सोमाय लारु०
 वरु० बृहस्प० सवित्रे० स्वाहा इति पंचोतराणि व्याचष्टे । एतस्मिन्काले
 प्रतिप्रस्थाता उपयनमाग्रीं आयप्रदाय दक्षिणं पुरोडाशं । अहर्ज्यो
 तिः केतुना जुषता ॥ सुज्योतिर्ज्योतिषा ॥ स्वाहा इति प्रातः प्रवेग्ये
 जुहोति सर्वहृतं । अहर्ज्योतिष इदं रात्रिर्ज्योतिः केतु० वा ॥ स्वाहा ।
 इति सायं प्रवेग्ये जुहोति सर्वहृतं । रात्रिर्ज्योतिष इदं । अपरेणाह
 वनीयं दक्षिणाति क्रम्य विश्वोऽप्राशा दक्षिणस्यत् । इति ब्रह्माण्मा
 क्षते । विश्वान्देवानया इहेति होतारं स्वाहा कृतरस्य घर्मस्य मेधोः
 पिबतमश्विनेति घर्म । अथो ध्वर्युरुत्तमया वाचा घर्मेण प्रचरति ।

आश्रावय। अस्तु० धर्मस्य यजेतिसंप्रेष्यति। होत्रावषट्कृते। अश्विनाघ
 मेपातः० वा० पृथिवीमः० स्तातां स्वाहेन्द्र। य। इति जुहोति। अश्विभ्यामिन्द्रा
 येदं० अश्विनावेव देवतेति भाष्यकृता साधितं। अनुवषट्कृते च स्वाहेन्द्र
 वडिति जुहोति। इन्द्रा याग्नये स्विष्टकृत इदं धर्ममपातमश्विनाहादि
 वा० पृथिवी अमः० स्तातां तं प्रा० व्ययथावट्। इति हुतं धर्ममुपतिष्ठ
 ते। ततो यजमानः। नमो दिव इत्यनुवाकशेषेण हुतं धर्ममुपतिष्ठते।
 नमो दिवेनमः पृथिव्यै दिवि धामैश्मं य० पितृ धर्मपानागच्छ। इत्यनु
 वाकशेषः। उपर्यग्नौ आहवनीये धार्यमाणं धर्मं शतदद्याधिपूर्य
 उदीच्यानां यावोत। प्रतिप्रस्थातैवाभिपूरयतीति भाष्यकृन्मन्यते।

पा ६

यजमानः इषेयी पिहि । उर्जेपी० ब्रह्मणे० क्षत्राय० अद्भ्यः० ओषधीभ्यः०
 वानिस्पतिभ्यः० द्यावापृथिवीः० संभूताय० ब्रह्मवर्चसाय० यजमा
 नाय० मह्यं ज्यैष्ठ्याय पी पिहि । इति क्षरंतमनुमंत्रयते । होष्यंतमध्व
 र्युं प्रेरयति । अध्वर्युरतः परिधि अग्निमध्यादारभ्य । विष्ट्येत्वा स्वाहा ।
 इति पुरस्तात् । द्युम्नायत्वा स्वाहा । तथैव दक्षिणतः । इन्द्रियायत्वा हे
 ति पश्चात् । भूत्येत्वा स्वाहा । सुत्तरतः दिशो तां जुहोति । मंत्रोक्ता देव
 ताः । प्रत्याक्रन्यापरेणाहुवनीयुं बर्हिष्युपयमने निधाय तस्मिन् यम
 शेषमानीय पूर्वे स्मिन् वरे राजतरुक्रमे निधाय धर्मासि सुधर्मा मेत्य
 स्म ब्रह्माणिधारय क्षत्राणि० विशंधारय । इति तस्मिन् महावीरं प्रति

ऋपयति। ओदुंबरा न्यष्टपूर्वसादितान् शकलान् आदाय उपयमने आं
 त्का पूलेशरसे स्वाहा। ग्रावभ्यः० प्रतिरेभ्यः० द्यावापृथिवीभ्याः० पित
 र्यो धर्मपेभ्यः स्वाहा। इति पंचमः शकलान् प्रतिमंत्रमाहवनीयेभ्यः द
 धाति। षष्ठं महावीरैर्दोग्धेयोरुपयमने चात्का रुद्राय रुद्रहोत्रे स्वा
 हा। इति पंच शकलमन्त्रप्रतिमंत्रमाहवनीयेभ्यः दधाति उ इत्युत्तरपूर्व
 याद्वारा तमनन्वीक्षमाणो निरस्थः उपस्पृशेत्। मंत्रोक्ता देवताः।
 एतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता उत्तरं रोहिणं परोऽंशं सर्वहुतं। अ
 हर्ज्योतिः के० वा ५ स्वाहा। इति प्रातः प्रवर्ग्य जुहोति। रात्रिर्ज्योतिः
 के० वा ५ स्वाहेति स्यात्प्रवर्ग्य आहवनीये जुहोति। अह्ने ज्योतिष इह

रात्रियै ज्योतिष इदं. अध्वर्युः कां टकी समिधं तूष्णीं प्रथमप्रवर्ग्ये। प्रजा
 पतय इदं. द्वितीयादिषु। अपी परोमाहौ। रात्रियै मापो ह्येषा० च सामां
 जीः स्वाहा। अग्नय इदं. इति सायं प्रवर्ग्ये। अपी परोमा रात्रिया अ
 क्रोमा० जीः स्वाहा। अग्नय इदं. इति प्रातः प्रवर्ग्ये जुहोति। ततो हविः
 शवा दुपय मन्त्रेनाग्निहोत्रं जुहोति। भूस्वाहेति प्रथमे प्रवर्ग्ये प्रात
 जुहोति सायं चोत्तमे व्याहृत्यैव मध्यमेषु यजुर्भ्यामित्येकेषां। प्रकृतौ
 व्याहृत्यैव विकृतौ यजुर्भ्याम्। अथ नातुल्य विकल्पः इति भाष्य क
 न्नन्यते। यजुर्होमे। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा। सायं अ
 ग्नये ज्योतिष इदं. सूर्यो ज्योतिः सूर्यः स्वाहा। प्रातः सूर्याय ज्योति

षडदो व्याहृतिरामे अग्नयश्च ततः सर्वे साविजः उपयमनशेषं समुप
 हूय भक्षयति। होतरूपक्यस्व। ब्रह्मनुप० प्रतिस्थातरूप० अग्नीनुप०
 यजमानो नुपक्यस्व। एवं स्वातिरिक्ता नुपक्यते। उपहृत इति प्रत्यु
 क्तो भक्षयति। हुतः हविर्मधु हविर्इतमग्नी पितानो० विनो शीम
 हिलामामाहिः स्त्रीः। इति साक्षाद्यजमानो भक्षयति। अवघ्रेण इत
 रे भक्षयति। भक्षणं तूष्णिष्टस्वर एव समाख्या साम ध्यात्। साक्षा
 द्भक्षण एव आन्वमनं वेहिः कुर्यात्। भक्षयित्वा तत उपयमनं प्रति
 प्रक्ष्यात्रे प्रयच्छति तत्प्रतिप्रस्थाता उष्णिष्टस्वरे प्रक्ष्यात्प्र अंतर्वेदि
 निदधाति तस्मिन् रुक्माववधाय तत्र मदंती रानी य आपो हिष्ठेति तिसृ
 मिस्तैर्वसस्विजो मर्जयंते।

अंतर्वेदिशेषं निनयति । अत्रा ध्वर्युः प्रजर्ग्ये स्कन्नप्रायश्चित्तं अना
 तातप्रायश्चित्तानि जुहोति । अस्कां द्यौः पृथिवी मस्का० प्रजानयतु
 स्वाहा । यज्ञायेदं । अस्कानेजनि प्राज० निधीमहि स्वाहा । द्वितीयो स्क
 नप्रायश्चित्ताहुतिं जुहोति । यज्ञायेदं । ततोऽस्तातप्रायश्चित्तानि
 प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहा अपानाय स्वाहा चक्षुषे स्वाहा श्रोत्रा
 य स्वाहा मनसे स्वाहा वाचे सरस्वत्यै स्वाहा पूष्णे स्वाहा पूष्णे शरसे
 स्वाहा पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरं धियाय स्वाहा पूष्णे घृणये स्वा
 हा पूष्णे नवरुणाय स्वाहा पूष्णे सोकेताय स्वाहा शति जुहोति । षष्ठ्या
 शीखायां अष्टादशानां पाठस्तत्राष्टादश जुहोति । भूर्स्वाहा भुवः स्वा

श्रीः

हानुवः स्वाहा भूर्भुवः सुवः स्वाहा इति प्रतिमंत्रं। अनास्तात प्रायश्चित्तानि जु
तिहोमंत्रोक्ता देवताः। उपयमने सर्वं परिघर्म्यं संस्थाप्य अंतिमे प्रवर्ग्य
एकमौदुंबरं स्नुवमाज्यसहितामाज्यस्था कीचस्था पयित्वान्यसरिघ
र्म्यं संस्थाप्य घर्माघसंस्थाप्य मानायानुब्रूहीति प्रेष्यति। होत्रा आयस्मि
न्सप्तवास्पवा इत्युच्यमाने स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्यः स्वाहा त्वनिक्षत्रे
भ्यः इत्यग्रेणा हवनीयं पत्न्या हृत्य संम्राडासंघां निदधाति उत्तम उप
यम्यं पुनर्गृह्णाति। ततः सर्वं शो नो वातः पवतामि लुत्तसे ना तु वा केन
शांतिं कुर्वेति। उत्तमे प्रवर्ग्य उद्धासनानंतरमेव शांतिः प्रवर्ग्यमध्ये
स्तमये कृतांता द्विरस्य शांतिस्तुत्तमे नारंभे इति प्रवर्ग्यप्रयोगः समाप्तः

५०

अथ प्रवर्ग्योद्वासनविधिः प्रवर्ग्यमुद्वासनविध्यन्नजामग्नीधेददाति पक्षौ
 ही ब्रह्मणे धेनुं होत्रे। रुक्माववर्ग्यवे। वासु प्रस्तोत्रे। अग्नीदजांतेददामि ब्र
 ह्मन् पक्षौ ही ते ददामीत्येवमादि मंत्रै र्यजमानो ददाति। धेनुर्धर्मदुधैव। अप
 रं खरं पात्रं तरे समोष्य पूर्वसिन्धुं खरं पात्रं तरे समो स्ते निदधाति। अन्यस्मि
 न्पात्रं उद्धिष्ट खरं समोष्य दक्षिणया द्वारोपनिर्हृत्य माजीलीयदेशे
 निदधाति। यथेतं प्रत्येसमे धीमयूरवान्विशारवहामानि च दायाग्रेणा
 हवनीयं पर्याहृत्य सम्राजसं धां निधाय सम्राजसं दी अग्रेणा हवनी
 यं प्रतिष्ठाप्य प्रवर्ग्य संस्कृतस्याज्यस्य औदुबयं चतुर्गृहीतं गृही
 त्वा तं स्नुचमास्य दध्ने धारयमाणः प्राश्नुस्व स्तिष्ठ न। धर्मयाते दिवि

शुग्यागायत्रे धंदसिया ब्राह्मणे या हविर्धनेतां० जे स्वाहा। धर्मोयेदं। अ
 परंचतुर्गृहीतंगृहीत्वाभिर्नो दध्नेधारयमाणः धर्मयाते तरिक्षेशुग्या
 त्रैष्टुभे० यजे स्वाहा। इति जुहोति धर्मोयेदं। अपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वा
 जानुं दध्नेधारयमाणः धर्मयाते पृथिव्यां शुग्या जा० यजे स्वाहा। ध
 र्मोयेदं। उधयमनस्तुक्स्तुवा ज्यस्थालीनां उद्वासनहोमानंतरं त्रया
 णामुद्वासनं। अथ वेदानीमेवाग्निमेहोमार्धंचतुर्गृहीतंगृहीत्वास्तु
 चमेवस्थापयेत्। अन्यैः पात्रैः सह निदध्यात्। एतस्मिन्काले प्र
 तिप्रस्थाता अहतेन उदग्दशनवा सखापरिभ्रितदेशे। अनुनोद्या
 नुमतिरनुमते त्वमिति द्वाभ्यां पत्नी मुदानयति आसंदां मग्नेण प्रा

ग्वंशंरवरावनुहरंति । उद्धिष्टस्वरंदक्षिणतः परमुत्तरतः । अंतर्वेदिद्वौपा
 दौयथातथाप्रतिष्ठाप्यब्रह्मयजमानोदक्षिणतस्तिष्ठतः पञ्चादपरेतिष्ठ
 तिततः प्रस्तोतः सामानिगायेतिसंप्रेष्यति । स्वरूपल्यायंति । दिवस्त्वा
 परस्थायाऽंतर्दिक्षस्यतनुवः पाहिष्टु० व्यसे । इतिप्रथममभिप्रव्रजंति
 गानदेशात् । ततोमध्यदेशे आसंदीनिधाय । प्रस्तोतः सामानिगाये
 तिसंप्रेष्यति । ब्रह्मणस्त्वापरस्थायाः क्ष० वि० व्यसे । साम्नोनिधनमुपे
 त्यद्वितीयमभिप्रव्रजंति । उद्दासनसमीपदेशे आसंदीनिधाय प्रस्तोतः
 सामानिगायेतिसंप्रेष्यति । प्राणस्यत्वापरस्थाये च क्षु० श्रो० व्यसे ।
 इति तृतीयमभिप्रव्रजंति । अपरेणोत्तरवेदिप्रत्यासनं देश आसंनिधा

यप्रस्तोतर्वर्षाहारं सामगायेष्टा होत्रीयं सामगायेति संप्रेष्यति। इष्टा हो
 त्रीयस्य सामो निधनमुपेत्य नववर्षाहारस्य। उष्टिष्टं स्वरमाहृत्य माजो
 लीयदेशे निदधाति। मदंतीभिः पूरितमुदकुंभं तूलीमादाय वल्गुरसि शं
 युधायाः शिशुर्जनधायाः शोचवक्षिपरिचवक्षि इति प्रदक्षिणमुत्तरवे
 दित्रिः परिष्विचन्ययेति सकृदेव मंत्रः निधाय कुंभं पुनरादाया परिष्वि
 चन्यति पर्येति। चतुस्त्राक्तेर्नाभिः कृतस्य स दोविश्वायुः शर्मि सप्रथाः
 इति खरातुपनिर्वपति। अपद्वेषो अपस्करो न्यद्रुतस्य सश्विम। इति
 माजोलीये देशे उष्टिष्टं स्वरं युप्यतास्मिन् सहिरण्ये मदंतीभिः पा
 णी प्रक्षाल्य उत्तरवेद्यां हरण्य शकलं निधाय देवपुरश्चरत्

सध्यासंख्येति तस्मिन् प्रचरणीयं महावीरमुपावहरत्येवं द्वितीयं तृतीयं च न
 पुनर्हिरण्यशकलं। द्वितीयं तृतीयो पूर्वो परो दक्षिणो त्तरो वातुली मितरा
 णियथा संभवमुपावहरति नैषां हिरण्यशकलनिधानं। तैरुद्धासितैः परिमं
 उलं सर्वत आदित्यरूपमेव करोति। महीनां पयोसि विहितं देवत्रा ज्योतिर्भा
 असीति प्रचरणीये महावीरे आज्यमानीया वनस्पतीनामोषधीनां
 रस इति तत्रैव मध्वानीय। वाजिनं त्वा वाजिनो वनयाभः उर्ध्वमनः सुव
 र्गा इति दध्या नयति। एवं महीनां पयोसीत्यदि द्वितीये तथैव तृतीये आ
 नयति। अपि वा आज्यमेव प्रथमे आनयति मधुद्वितीये दधितृतीये
 घर्मै तत्ते नमेतत्पुरीषं। व्यासिषीमहि इति दध्या मधुमिश्रेण प्र

तिपात्रं मंत्रमावृत्य बिल वंति पात्राणि पूरयति। सकृन्मंत्रमुक्त्वा अवि-
लानि पात्राणि रक्षामधुमिश्रेण प्रोक्षति। अथैनमुपतिष्ठते। रंति ना-
मा सिदित्योगंधर्वः तस्य० व्यसो यो रमा० व्यमः। इति सर्वेषामुपस्था-
नमंत्रः अथ यजमानः अचिक्रददृषा हरिः भृहा० इन्द्रो दक्षं परिजाना-
दहीनं। इत्युपस्थाप्य। एतत्त्वमिति प्रदक्षिणमावर्त्तते। एतत्त्वं देव घ-
मि देवो देवानुपागाः। इति। इदमहमि त्युपपद्यो वर्त्तते इदमहं मनुष्यो
मनुष्यो नृसोमपी० सयस्यो षेण। इति यजमानस्य मंत्रः। सुमित्रान-
आपओष्धयः सं० द्विव्यमः। इति मार्जालीये देहो स पत्नी कामार्जयं-
ते। उद्धयंतमस्य स्पर्शित० तिरुत्तमं। इत्यादित्यमुपस्थाप्य अनवक्ष-

माणायधेतं प्रत्येत्पूर्वेण द्वारेण प्राग्वंशं प्रविशंति। अध्वर्युरपरेण गा
 हेपत्यमुपविश्य ओदुं वरीं समिधमाधाय ओदुंबर्या उपयमन्यां स्नुचिच
 नं (तुर्गही गृहीत्वा) उदुत्य जातवे० सूर्यं रवाहा। सूर्यायेदं वित्रंदे० यश्च स्वा
 हा सूर्यादये० इति द्वे आहुती हुत्वा उद्वा सितेषु प्रवर्ग्य पात्रेषु तां स्नुचं प्र
 क्षिप्य स्नुवमाज्यस्थाल्या वापि वायधेतं प्रत्येत्य। इमं गूषुत्य मस्मभ्य
 स० षु प्रवोचः। इत्याहवनीयमुपतिष्ठते। गार्हपत्यां वा। एतस्मिन्काले
 सर्वमदंती रूपं स्पृश्य यथायतनमासीनाः उत्तमेनातु वाक्किं शातिकु
 वंति। इति प्रवर्ग्योद्वासनप्रयोगः समाप्तः प्रवर्ग्यश्च अधोपसद
 स्तत्र प्रक्रमयति। यदा तिथ्याया बहिस्त्तदुपसदा तदग्नीषोमीयस्य

ते एव ऐश्वरी विधृती धृते एव परिधयः स एव प्रस्तरः स्तीर्णमेव प्रस्तरव
 हिः आतिथ्या परिहिता एव परिधय उपसत्सु भवंति उपसदस्तं न व्या
 रव्यास्यामस्तस्या माज्यं हविरग्निः सोमो विलुर्देवता उपांशु याजेन कल्पो
 व्याख्यातः अग्नीनन्वाधाय ममाग्ने वर्चः अद्य यताय श्यामूर्जं यथा तिथि
 औपसदं हविः परिभोजनीयं लुब्धोऽश्वोऽश्वदा रुमिध्मं सेन ह्यतिथि
 कृत्वा स० ततस्त्वा सं वोऽश्वधा सं० ता० एका सं समिधं यता युरनुसेवरां
 उपवेष्टुं संभराभिस्तु संभता० वेदं कृत्वा परिस्तीर्य नो भावग्नी कर्मणे वा
 यज्ञस्य सदने आज्यपात्राणि प्रयुनक्ति० स्वयं मग्निहोत्रं हवणीं स्तु
 वं जुहूँ उपभृतं ध्रुवां आज्यस्थानी निर्वपणस्थाली वेदं वेदाग्राणि च

५४

यथार्थं प्रयुनक्ति। न ब्रह्मवर्णावाचस्पतरत्यादि ब्रह्मणः पवित्रे कृत्वा य
 जमानवान् यध्वः कस्वा-अध्वर्युः सं विशताः दक्षायः देवो वः। अपो दे
 वीः ब्रह्मन् प्रोक्षिष्यामि शुधध्वं अध्वर्यु यजमानो वाचं विसृजेते वेदो
 भिमर्शनं संमार्जनं च न विद्यते। देवस्य त्वेति स्फुप्तादानादिलोमभ्यभा
 स्तीर्यो बर्हिभ्यः स्तं बयजुर्हरणां तं कृत्वा पूर्वपदि ग्राहं परिगृह्य उद्धन
 नखननेन विद्यते इमामिति न सं प्रेक्ष्यति। ब्रह्माणामामं त्र्योत्तरं परि
 ग्राहं परिगृह्य धाव्यासीति न संमार्ष्टि पुरा कूरस्येत्यभिमं त्र्यभूमि
 मूलैस्तु तैम्रोक्षणीरासादयेध्वमुपसाद्य संमार्जनादिना अति प
 द्यते न प्राश्ननास्त्यन्वाहार्यदिवः शिल्पमिति कृते अग्नेर्गृहपतः

त्यादिमवतिप्रोक्षण्युत्पन्नानां ते कृते आज्यग्रहणकाळे सुप्रजास्त्वायेति
 ध्रुवायामेव गृह्णाति। उक्तरादन्यत्र ध्रुवां सादयित्वा प्रकृतिवदाज्यस्था
 लीमेवोपोद्गृह्ये प्रोक्षणीरभिमंन्य ज्ञेयमाणायामंन्य प्रसूते इध्मयै
 दिन्व प्रोक्ष्य प्रोक्षणीशेषं निनीय यजमाने प्राणापानाविति पवि
 त्रे अपि सृज्य आहवनीयमभिमंन्य वीति होत्रमिति दक्षिणारसमि
 धमाधाय ध्रुवासीति ध्रुवांसादयित्वा स्यमोसीति स्नुवंसादयति।
 तत आज्यस्थाली ततो ध्रुवामभिमंनयते। एषा स दत्तुं कृतस्य लो
 केतां विष्णो पा० नियं० विष्णुसिर्वैल्लवंधाम प्रजापत्यं इत्याज्या
 मभिमंनयते। यजमानः अयं यज्ञः विरुध्यं चतुर्हीता अध्वर्युः

वेदं निधाय सामिधेनीभ्यः संप्रेष्यति। नवधेधमं प्रतिविभज्य प्रथम
 योः प्रणवयोः द्वे द्वे समिधा वा दधाति तृतीये एकं चतुर्थं पंचमयो द्वे
 द्वे षष्ठे चैकां तथा सप्तमाष्टमयो द्वे द्वे एकं नवमे एवं सर्वं मिधमा
 दधाति नास्ति देवाः पितरः चित्तिः स्नुगादिया जमानमस्त्येव० ओ
 ऋसुदेवता सुता वल्काले वेदेना हवनीयं त्रिरूप वाज्य प्रजापतय
 इति स्नुवाघारमाधार्य गीदिति संप्रेष्यति। आग्नीध्रेण सपरिधि
 के आहवनीये संप्रेष्ये प्रवरं प्रवृणोते। आश्रावयन् अस्तु। स्वादहो
 तरिति महपितृयज्ञवत् यजमानस्य न देवाः पितरः मा देवेष्वित्ये
 व जपः अग्निर्हीता ध्रुवाया अष्टौ। जुह्वान्वतुरुपभूतिं च गृहीत्वा जु

रूपभृतावादाय सकृदतिक्रम्याग्नेयं ब्रूहि आश्राव्यप्रत्याश्राविते ग्निं य
 जवषट्कृते धं जुहोति यजमा० अग्नेये इदं दब्धिरसि० सोमायानु ब्रूहि
 आश्राव्यप्रत्याश्राविते वषट्कृते वशिष्टा धं जुहोति सोमायेदं दब्धि
 र० यदुपभृति तं जुह्वामानी यविल्लवेनु ब्रू० विल्लुषज० वषट्कृते जु
 होति विल्लव इदं दब्धिर० प्रत्याक्रम्य संमार्गं तूलीं प्रतिपाद्या पूर्वा
 दाज्यास्तु वेणादाय याते अग्नेयाशयातनू वीर्विष्ठागं वधी स्वा
 हास्तु वेणाज्यं जुहोति अग्नेये पाशया येतन्वा इदं अग्नीन्मदत्सापा
 इत्यादि निष्कृवातं प्रतिपद्यते ब्रह्मा प्रतिनिष्क्रामति मदंतीभिः पा
 णीन्प्रक्षाल्यंते राजानं विस्रं सस्यत्याप्याययंति निह्वंते नयथा

पुरस्तादक्षिणोत्तानैःपूर्वाह्ने सव्योत्तानैरपराह्ने अग्नीदेवपत्नीव्योच
 क्ष्वसुब्रह्मण्यसुब्रह्मण्ययोमाह्वयेति संप्रेष्यति. वाग्वायोः पत्नीत्यपरे
 ण गार्हपत्यमुपविश्याग्नीध्रो देवपत्नीव्योचक्ष्वे सेनैर्द्रव्यधेनेति वा सुब्र
 ह्मण्यसुब्रह्मण्यामाह्वयेत्यनूपसदसेतानि क्रियंते यजमानः दैक्ष्य
 परिमाणमेतदहर्जतं भवति. याते अग्रे रुद्रियास्तनूस्तयानः पाहितरया
 स्ते स्वाहेति व्रतयति. चतुस्तनूरात्रौ त्रिस्तनू मध्यमे ह नि त्रिस्तनूरा
 त्रौ एकस्तनू मुत्तमे ह निःशाचा च मनाद्यर्था म्दंतीभिः करोतीति इत आ
 रभ्य व्रतविधिस्तु उरुव्यावा असीति कारयं व्रतप्रदानमनुमंजयते.
 देवीधियं मनामह इति पाणी प्रक्षालयते. याते अग्रे रुद्रियातनूरिति

स्थि

हे पौर्वी

श्री

ब्रह्मति-उपसंस्तुदी क्षाद्विवानुजतस्याविधानात् सायंप्राप्यश्चिन्नं कृत्वा
 नुजतयेत्। एवं त्र्यहंसायंप्रातः प्रवर्ग्योपसङ्गां प्रचरति सुपूर्वाह्नि कीभ्यां
 स्वपराह्नि आपराह्नि कीभ्यां याते अग्नेयाशयातनूरिति प्रथमे हनि सा
 यंप्रातः सुवप्रदानं जुहोति। याते अग्ने रजाशया तनूरिति द्वितीये या
 ते अग्ने हराशयातनूरिति तृतीये मध्यमे हनि पूर्वाह्नि कीभ्यां प्रवर्ग्यो
 पसङ्गां प्रचर्य याते अग्ने रजाशयातनूरिति स्त्रुवेणोपसदं जुहोति।
 अग्नये रजाशया येतन्वा इदं अग्नी न्मदं त्यादिस्येनेद्रस्येत्यादिपुली
 व्याख्याने जाते अथ महावेद्यादिमानं अग्ने ण प्राग्वंशं त्रीन्प्रा
 चः प्रक्रमान्प्रक्रम्य शं कुंतिहति सपश्चाद्धे वेदेः अत्र प्रक्रमशब्देन

(५९)

पादद्वयं त्रयं वा गृह्यते वेदं कला विमोहोपयस्वती देवाः क्षेमो अस्तु नः
इति ततः षट्त्रिंशत्पञ्चः प्रक्रमः प्रक्रम्य शंकुं निहन्ति सपूर्वार्धे वेदः
चतुःपञ्चशिक्षक्रमा मुभयतः पाशोरज्जुं कृत्वा दितः पञ्चदशप्रक्रमे
युनिरांष्ट्रनमो कर्षा धार्थं कलापूर्वापरयोः शक्योः प्रतिमुच्य दक्षिण
त आकृष्य तत्र शंकुं निहत्य तथैवोत्तरतस्ते श्रोण्यो विपर्यस्य पाशौ
तथैवाकृष्य द्वादश दक्षिणतस्तथैवोत्तरतः शंकुं निहन्ति तावन्सौ
तदिदं फलत उक्तं भाष्यकृद्भिः पञ्चार्धाष्टकोः पञ्चदश दक्षिणतः
पञ्चदशोत्तरतः प्रक्रम्य शंकुं निहन्ति ते श्रोणी पूर्वार्धाष्टको द्वादश
दक्षिणतो द्वादशोत्तरतः प्रक्रम्य शंकुं निहन्ति तावन्सौ पदैस्तु

त्रिविधैर्वेदिः प्रक्रमैः पिमीयते आदौ हुताशने द्या सुचंद्रनेत्रे निशा
 करेः वह्निः सागरदृग् दक्षुचंद्रे वह्नौ युगे द्वयोः ॥ दृष्ट्यायां शंकनः स्था
 प्याः पदेष्वेते चतुर्दश ॥ पदद्वादशसंख्या स्यात्पार्श्वमानी तु मानतः
 तिर्यग्मानी षोडशी स्यादक्षणां विंशतिरिष्यते ॥ आदौ शंकौ च
 तुर्थे च श्रोण्यौ पंचदशस्त्वयं ॥ द्वितीयसप्तयोः श्रोण्यौ सदसो द
 क्षिणोत्तरे दशस्त्वष्टसुतद्वार्येष्टद्व्याभमित एकयोः ॥ दक्षिणा
 स्तृतीये प्रादेशाक्षेत्राः प्रादेशा मध्यगाः चतुर्थे नवमेक्षां
 सौ सदसः पूर्ववन्मितौ ॥ दक्षिणा द्वार्ययोर्मध्ये मौ दुर्बयव
 टः स्मृतः ॥ पंचमेष्टदशमाक्षीयं द्यौर्गुणे प्रजापतौ षष्ठे कादशयोर्धनः

श्रीगीष्मदस्वथसप्तमातः द्वादशाच्चाश्विर्वसार्धे धिष्ठ्योस्तो धियली
 ययोः अष्टमोपांत्ययोर्ध्रीयंगुलस्याङ्गुलाधिके। पञ्चारत्निप्रमाणंत
 सर्वतोमंडपः स्मृतः अंतिमेनवमेवैवमुक्तेरोमतुषु स्मृतः। तयोर्व्यत्य
 स्थयाशौतुवेद्यं सौरविषु स्मृतोऽष्टौकादशायोरसौहविधानिरूप
 वेवतः द्वादशादमितश्चाष्टौतलसंख्यागुणो क्रमात् प्रत्यक्रयोद
 न शानूनखावंसौतुपूर्ववक् एकद्वित्र्युत्तरावेदिरेषादशोपदास्मृताः
 प्रक्रमैः क्रमितावेदिर्यदावेदिस्तदात्तराः प्रक्रमैर्दशभिर्मया युगमा
 व्युभयोर्भवेत्। सर्वतोयुगमात्री स्यात्तद्विष्टं चतुरंगुलं वेदोसिये
 भूयाः। वेदंकृत्वा वेदाग्राणि प्रस्तातानि निधाय विमिक्षित्वा पयः मोअ

स्तुनः। इति षड्विंशत्या चः प्रक्रमान् प्रक्रम्य शंकुं निहृतीत्यादि। वेदेन वेदिं य
 जमाव इदं तस्यै० चतुःशिरवं उ० वेदेन वेदिं ब्रूही० वेदेन वेदिं० अ० देवस्य त्वा०
 स्फ्यमादाय प्राकृतादन्यमेव स्फ्य० उत्करे सन्यस्ता निवेदिकरणा नियथा
 रूपमिति वचनादुत्करे निर्व्यापाराणामुपरस्थानि प्रतीतेः प्राकृतस्फ्यस्याप
 सादादिषु विनियोगात् इन्द्रस्य नाहुर० सहस्रं भृष्टि० पृथिव्यै वर्मासि०
 यजमा० योमाहृदा० अध्व० पृथिवि देव यजनीत्यादि सतमसीति पूर्वं
 परिग्रहः यजमा० कृत्स्नस्फ्यते परिगृह्णाणवे० अध्व० शमान्तराः क० अपह
 तोररुः यज० यदुंस्त० अ० देवस्य० एव महावेदिं कृत्वा नेदिकरणादीनि
 विघ्ननादीनि प्रशोतानि प्रिधाय स्फ्येनोत्तरवेदिं करोति पूर्वाध्वे वेदेयूणा

५९

पुष्पि

वययावकाशमवाशिष्यार्धं हविर्वैद्यधर्मं तर्वेदितत्र प्रथमं क्रममात्रं
संचरत्यभ्त्काशम्ययोत्तरवेदिमिमीते पुरस्तादुदगग्रांशम्यां निधाय
त्यादिपशुवेदिवध्नानां परिवासयतीत्यंतं चाल्वालोत्रवेदिमानेन क्रि
यते बह्वैवं वस्तुजानुदघ्नः त्रिवितस्तो वास्वी क्रियते याति कैः तद्विचार्य
त्रिस्तनव्रतं प्रयच्छति उरुव्यचा अस्मि देवी धियं याते अग्ने अथा
पराह्णिकीभ्यां प्रवर्ग्योपसङ्ग्यां प्रचर्ययति अग्नेरजाशयातनूर्वधीं
स्वाहा अग्नयेरजाशयायै तन्वा इदं अग्नीन्मदं त्यादि सेनेंद्रस्यांतं अ
ग्नीज्योतिष्पतः याः पशूनां व्रतं कणुतद्विस्तनंदो हविस्त्वा प्रयच्छति उ
त्तमेहनि अग्नीज्योतिर्याः पशूनां व्रतं कणुत उत्तमाभ्यां पूर्वाह्णिकीभ्यां

प्रवर्ग्योपसङ्गां प्रचर्ययाते अग्ने हरा शया तनूर्व० धीः स्वाहा अग्ने ये ह
 रा शया ये तन्वा० एकस्तनस्य तस्योर्ध्वं ब्रतयति तदानीमेवापराह्णिकीभ्या
 प्रवर्ग्योपसङ्गां प्रचरति स्वायमुपसद्यपि याते अग्ने हरा शयेत्यनेनैवो
 पसदं जुहोति उत्तमापराह्णिकप्रवर्ग्येण प्रचर्य प्रवर्ग्यमुदास्योपसदं
 पश्चादुपैति प्रवर्ग्याद्वासनं च प्रवर्ग्यमुदास्यथिष्यन्नित्यादि शान्तिकर
 णांति प्रवर्ग्यप्रकरण एवाभिहितं तस्मिन्कृते उपसदान्च प्रचर्यस्तनस्यो
 र्ध्वं ब्रतं प्रदाय अग्ने रावताग्निं प्रणयति तद्यथानिरुद्धपशुबंधे आहव
 नीयेग्निप्रणयनान्यादीष्येत्यादि मन्त्रेण शारवा माहृत्यामिक्षाये मैत्रावे
 रुण्ये साहाये दौतूष्णी वत्सानपाकृत्य मन्त्रेण शारवामुपगृह्णति० अग्नि

वलुत्तरं परिग्राहं परिदृष्टाति. ब्रह्मनुत्तरं० वसवस्त्वा. बृहस्पते. धाअसि.
 पुरा क्रूरस्य. भूमिर्भूत्वेत्येतदंतेकृते. सुत्यार्थानि काष्ठानि माहावेदिकं
 च बहिस्तेषां कुतं भवति. तूष्णीकाभिरद्भिः काष्ठानि वेदिं च बहिर्भ्रान्तिस्त्रिः
 प्रोक्षति तूष्णीं बहिर्भावेदेः स्तृणाति. उपरवादि स्थानं परिदृष्ट्यथ
 दर्शपूर्णमासयोः आधाय अग्निमिधुते स्त० युवास्पर्वा इति स्तरणीमे
 के समामनन्ति। अथ वा धिल्लोपस्थानात् सश्वात् चतुर्थः पटलः॥ उप
 कुप्ते शकटे मंडलं चक्रं प्रयुक्तपूर्वतयोः पुराणान्गं धीन्विस्त्रस्य प्रक्षा
 ल्य नवा कुर्वति छुदिष्मती योग्यकृते योग्ये कलाग्रेण प्राग्वेशमवस्था
 प्य ओत्तरवेदिकं परिस्तीर्य परिधिञ्च। जुंजते मन उत युंजते० परिष्टु

ष्टुतिः स्वाहा। ओ न खेदि के जु होति स वित्र इदं देव श्रुतो देवेष्वाघोषे
 था० मसहृशी। इति पदवती यरैकदेशे न पली दक्षिणस्य हविर्धानि
 स्य दक्षिणा मक्षधुर दक्षिणे न हस्तेनोत्तानेन सह नमंत्रेणात्रेः पराची
 नमुपानत्तेवमुत्तरस्य। शुष्के पदे व्याज्येन संयुत्य नष्टे व्याज्येनैवा
 नक्ति। दक्षिणतो ब्रह्म यजमाना ववतिष्ठते दक्षिणस्य हविर्धानस्य
 पश्चादध्वर्युः उत्तरस्य पश्चात्प्रतिप्रस्थाता वतिष्ठते। अध्वर्युः ह
 विर्धानाभ्यां प्रवर्त्यमानाभ्यामुनुब्रूहीति संप्रेष्यति त्रिरनूक्तायां
 प्राचीं प्रेतमध्वरं कल्पयन्ती उ० जीहूरत्वं। इति समुद्रहृतः प्राचीं प्रवर्त्त
 यन्ति मंत्रस्तूभयोरेव यद्युक्तास्तु तदुक्तं। आवर्त्त्यभि मंत्रयतै यत्र वेदि
 मवक्रामतस्त

इक्षिजस्य हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्त्तन्यां तथैव प्रतिप्रस्थातोत्तरस्यां वर्त्तन्यां
 वर्त्तन्यां निवेद्यंते हिरण्यं निधाय परिस्तीर्य परिचिच्य इदं विष्णुर्वि० सुरेस्वा
 हा विष्णुव इदं० हविर्होमधर्मे ण जु हो ति० इरावती धेनुमती हि भूत ५० र
 पथि वीमभितो मयूरेवः स्वाहा विष्णवे इदं० अपजन्यं भयं नुद अपच० सोम
 स्य गच्छतमिन्द्रस्य सप्तसदं० इति पश्चाद्धैवेदेर्विलती यदे शोवर्त्तस्योः पा
 र्त्तिमस्य दथ नक्षत्रेण प्रपदेन पांस्तूनुदूहंति होता ध्वर्यु र्यजमानो ब्रह्मा
 वा अपरे णोत्तरवेदिं त्रीन्प्रतीचः प्रक्रमान्प्रक्रम्य अत्र रमेधां बर्ष्मन्
 धिव्याः। अशितः पृष्ठ्यां नभ्यस्ये चक्रनाभ्याधारे फलके स्थापयतः
 यथा हविर्धानयो रंतरालं यथार्धं प्रयोजनाय समं भवति। तथा हविर्धा

नयोरंतरालं कुरुतः अध्वर्युर्दक्षिणस्य प्रतिप्रस्थातोत्तरस्य एवं सर्वत्रा
पि अध्वर्युर्दक्षिणस्य हविर्धानस्य प्रतिप्रस्थातोत्तरस्य कर्मणि कुरु
तः। वैल्वमसि विलुप्तोत्तभातु। इत्युपस्तंभनाभ्यां काष्ठाभ्यां शक
टे उपस्तंभतः पुरस्तादुन्नते भवतः स्थापनानंतरं ब्रह्माय धेतं प्र
त्येत्य अंतरे च। बालोत्करो प्रपद्य प्रविश्या परेणोत्तरवेदिमतिक्र
म्यवाचस्पत इत्यादि धर्मण दक्षिणत उपविशति। अध्वर्युर्न दिवो वा वि
लुप्तवा दधिव्याम० णादोतस्य वात्। दक्षिणस्य हविर्धानस्य दक्षि
णं कर्णातर्द ईद्वयोः संधानबीलस्य दक्षिणाभावां अपरेणामेधोनि
हंति। प्रतिस्थाता। विलोर्दुर्कं वीर्याणि प्रवोचं यः० धोरुगायन उत्त

रस्योत्तरं कर्णात्तद्व्यपरेण प्रतिप्रस्थाता मेथीनिहन्ति विष्णोर्ध्वो वासिमे इति
 तयोर्मेथ्योः शकटयोरीषे बध्नीतः । विष्णोर्ध्वो सीतिग्रंथी कुरुतस्तौ प्रसा
 तौ भवतः उर्ध्वः शम्याः समुत्कृष्याद्याः प्रवेष्ट्या परिवेष्ट्यतोषु पर्यम
 परेत्याः पर्यतेषु प्रांतेषु भवायना भवति तथा सुष्टु धनुतो यथाग्रेण ख
 रः संचरो भवति यथा सुष्टु पर्येत्याः पर्यतेषु प्रांतेषु भवायना भवति
 तथा सुष्टु स्थूणांस्तंभान्सकर्णादक्षिणे भागे पूर्वद्वारेनारम्य पश्चाद्वा
 रपर्येतमध्वर्युः पश्चाद्द्वारमारम्य पूर्वद्वारपर्येतं प्रतिप्रस्थाता । अग्रे
 ण हविर्धाने स्थूणां निरुत्तयोर्हविर्धानयो रुदगग्रं वंशं निधाय उद
 ग्रं द्वारस्यो परिष्टादाधो स्थमानेभ्योर्वशेभ्योऽधस्तादेव क्रणदो निद

धाति। तयोऽशितनिर्देशात् द्वयोरप्येक एव दीर्घः इतरास्य स्थूणासु कर्णे
 वृष्णां चो वंशाना धायो दी चो वंशाना दधाति। विलोः पृष्ठमसीति मध्य
 मं छदिरधिनिदधाति। इतराणि चावृत्य तूष्णीना। विलो रराष्टमसी
 ति पुरस्ताद्धारबाह्वोरुपरि वंशं राट्संज्ञं अधिनिदधाति। ततो ह
 विधाने परिश्रयति। तेजनी रराष्टौ धी की प्राच्यनुकां ठामध्ये विष्नुता
 ना वंशे बध्नाति। विलोः श्रम्य प्रोक्तः इति रराष्ट्रा दक्षिणोत्तरावसौ व्ये
 वास्यति तु द्वाप्यति। कटांस्तेजनीश्च प्रवृत्तं छदिसामंतरा लेख्यं च
 वस्यतितानं तवैति इत्या चक्षते। परित्वा गिर्वणो गिर इ० भवतु जुष्टयः
 दक्षिणत उत्तरतश्चाध्वर्यु प्रतिप्रस्थातारो हविर्धाने परिश्रयतः दक्षिणपूर्वस्था

६३

पर्येतेपरिश्रयस्यध्वर्युः उत्तरापरस्याद्वारस्थूणायाभारभ्योत्तरकृत्स्नः
 प्रतिप्रस्थातापारिश्रयति। पूर्वमपरंचद्वारेकुरुतः अध्वर्युर्दक्षिणाद्वारे
 मेधीपरिवीव्यति। प्रतिप्रस्थातोत्तरां। विष्टोः स्यूरसीतिद्विःसीव्यतः
 विष्टोर्ध्रुवोसीतिग्रंथीकुरुतस्तौप्रतातौभवतः वैल्वमसि विल्वेले
 तिसंमितमवमृशतः। प्रतद्विल्वस्तवतेवीर्या० वनानि विश्वा। शतिसं
 मिताहुविधानास्माहुः पनिक्रामतः उपनिक्रम्यवाजपतः त्रीन्प्रा
 च। प्रक्रमान्प्रक्रम्यजपतइत्येकेषां अथोपरवाः। दक्षिणस्यह
 विधानस्यपुरोक्षंचत्वारोपरवाभवन्ति। अवांतरदेशेषु प्रादेशामुखाः
 प्रादेशातस्यादाबाहुमानानिम्नाः सत्तमा अधस्तात् उपरिष्ठादि

धृताः पृथग्भूताः। तान्करोति। देवस्यत्वा० रताभ्यामाददेभिरसिनारि
 राखि। इत्यभिमादाय। परिलिखितं रक्षः परिलिख्य इदमस्य ग्रीवा
 अपिकंतामि। इति पूर्वयोरुपरवयोर्दक्षिणमादौभिः प्रदक्षिणं परि
 लिख्य एवमितरान् अपरयोर्दक्षिणं परिलिखत्यपरयोरुत्तरं पूर्व
 योरुत्तरं परिलिखत्येवमनुपूर्वाण्येषां कर्माणि क्रियन्ते। परिलि
 खने सर्वत्रोदकस्पर्शनं। रक्षोहणो वलगारुनो वैष्णवान् रवनामि।
 इति प्रत्येकं मंत्रमुक्त्वा चतुरः खनति क्रमेण अप उप स्पृश्य। र
 क्षोहणो वलगारुनो वैष्णवांश्चिदामि। इति चतुः क्रमेण प्रां स्पृ
 तिष्वेदति। बाहुमान् न्वात्वा। बहन्सीत्यभिप्रहरत्यप उप स्पृ

६४

३५। विडोरो सिस्रपलहेति बाहुमुपावहरति बाहुवा। इदमहंतं वलगमुं
 द्वापामियन्नः समानो यमसमानो निचखान। इतितस्मात्पांसूनुदपति।
 इदमेवमधरं करोमियोन्नः समानो यो समानो रातीयति। इति हरेत्तेनोप
 रवि वलेव बाधते। निरस्तो वलगः इति हरति। अववाडो दुदस्युः इ
 तियन्नरवरं करिष्यन्भवति तस्मिन् देहो दक्षिणस्य हविर्धाने स्या
 ग्रैणोपस्तंभनं निवपति। गायत्रेण घृदसा ववाडो वलगः इत्युप
 रवबिलेभ्यानिगृह्णाति। बृहन्नरसीत्यन्यस्मिन्नुपरैवेभिप्रह
 त्यापउपस्पृश्य। सम्राडसिभ्रातव्य हेति बाहुमुपावहरति। बाहु
 वा। इदमहंतं व० निचखान। इति पांसूनुदपति। इदमेवमधरं क०

श्रीः

योऽन्तीयति। इत्युपरव बिलेव बाधते। निरस्तो वलगः इति पांस्तू न्हरति। अव
वबाढो दुरस्युरिति खरे निवपति। त्रैष्टुभेन छन्दसा वबाढो वलगः इत्युप
रिविगृह्णाति। बहन्नसीतिततो न्यस्मिन्नुपरवे भिप्रहृत्या पउपस्य श्या
स्वरा उस्थमिमातिहेति बाहुमुपस्य हरति। इदमहं तं वलगमु० निचखा
न। इति पांस्तू नुद्वपति। इदमेनमधुरकरो मियो० तीयति। उपरव बिले
व बाधते। निरस्तो वलगः इति पांस्तू न्हरति। अवबाढो दुरस्युरिति ख
रे निवपति। जागतेन छन्दसा वबाढो वलगः इत्युपरिविगृह्णाति। ब
हन्नसीतिततो न्यस्मिन्नुपरवे भिप्रहृत्या पउपस्य श्या। विश्वराडसि
विश्वासा नाकृणाः हता। बाहुन पोवहरति। इदमहं तं च खानेति

पांसूनुदपति। इदमेनं भ० तीयति। इत्युपरवबिले बबाधते। निरस्तो बलग
 इति पांसूनुदरति। अत्र बाढोदुरस्युरिति खरे निवपति। आनुष्टुभेन छंद
 साव बाढो बलगः इत्युपरिविगृह्णाति। यजमानः विराडसि संपल्लु हेति
 पूर्वयोर्दक्षिणमुपरवमवमृशति। अध्वर्युः सम्राडसि भ्रातृव्येति अ
 परयो रुत्तरमवमृशति। इमामा युषे वचसे च देवानां निधिरसि द्वेषो य
 वनो सुयो। ध्यस्म देवाः ५ स्त्रिया नि कनि च कृम देवानां मिदं निहेतं यदस्त्य
 धाभा हि प्रादिशश्च तस्त्रः कर्णे दानो अन्याः ५ अधरास्त्रपल्लान्। इत्यधस्ता
 त्समृशते। किमत्रेत्यध्वर्युः पृष्टति। भद्रमिति यजमानः प्रत्याह। तन्नो
 सहेत्यध्वर्युः यजमानः स्वराडस्य भिमाति हेति अपरयोर्दक्षिणम

हिंसोऽप्र वम शति। अध्वर्युः विश्वा राउसि विश्वासां नाश्रुणाः हन्ता। पूर्वयो रु
 त्तरम वम शति। इमा मायुषे वर्चसे च देवानां० अधे रा न्स्प पला नित्य ध
 स्ता स्म शतः यजमानः किमत्रेति पृच्छति अध्वर्युर्भद्रमिति याह।
 यजमानस्तन्म शत्याह। अध्वर्युः रक्षो हणो वलग हनः प्रोक्षामि वैष्वा
 निति सकृन्मंत्रेण यवमती मिरद्विरुपरवाः स्त्रिः प्रोक्षति। रक्षो हणो
 वलग हनो वनया मि वैष्वा निति चतुर्यवमती रपो वनयति। यवो सि
 यवया स्म द्वे यो यवयारातीः इति या वा न्प्रास्यति। रक्षो हणो वलग
 हनो भिजुहो मि वैष्वा न्चाह चतुः वैष्वा वेभ्य उपरवेभ्य इदं० ओदुंबरेका
 र्धमथे पा ला शे वा स तृण अधि य व ण फ ल के रक्षो हणो वलग हनो प्रो

क्षामिवैष्णवी इत्यधियवणफलके प्रोक्षति। अधिषणैव फलके पृथुमु
 खे संहिते पुरस्तात् समापिकर्त्तव्यं द्वागुलेन च तुरंगुलेन वा पश्चादस
 न्निहिते असंतर्ज्ये के पाटवत् फलके पश्चादुपरिष्ठादभितस्तक्षणेन
 संस्कृते धनुषी इवाकारणे उपरवमंडलं विस्तीर्णं लक्षद्याति विशेषः
 तदस्य ये अंते धनुराकृती तथोपरवाणां पुरस्ताद्भागो दीर्घं सुरवलेन
 संहिते अग्रे यस्तूष्वात् उपरवभागे। रक्षोरुणौ वलगहनावुपदधा मि।
 वैष्णवी इति सकृन्मंत्रमुक्त्वा प्रागग्राभ्यां फलकाभ्यां द्वौ दक्षिणेन फल
 केन दक्षिणौ द्वावुपरवौ उत्तरेणोत्तरो द्वौ अपि दधाति। रक्षोरुणौ व
 लगहनी पथूहा मि वैष्णवी इति उपरवप्रां सुभिः प्रदक्षिणमुपरवान्पर्य

हति। रक्षो हणौ वलगह्नौ परिस्तृणामि। वैष्णवी इति परिस्तृणाति। रक्षो
 हणौ वलगह्नौ वैष्णवी इत्याधिषण फलके अभिमंत्रयते। लोहित
 माडुहं चर्मो परिष्टा ह्यो मासे चना। अं यथा भेषवायो पात भवति। र
 क्षो हत्वा वलगह्त्वा प्रोक्षामि वैष्णवं इति तच्चर्म प्रोक्षति। रक्षो हत्वा वल
 गह्त्वा प्रोक्षामि वैष्णवं। इत्याधिषण फलके योस्तच्चर्मस्तृणाति। तस्मिन्
 श्रमणि चतुरो ग्राव्याः प्राति दिशः पूर्वसा नूना हनन प्रकारान्प्रति
 दिशः पुरस्तादरभ्यसादयति पंचमं पृथुतेम उपसं सं मध्ये साद
 ति। ब्रह्म न्यसि ब्रह्मा वा ब्रह्मी मिद्राय वा चं वदा इति प्रत्येकं मंत्र
 मुक्तैः कैं कं सादयति। रक्षो ह्यो वो वलगह्त्वा प्रोक्षामि वैष्णवानि

लुपरेग्रावाः संमुखा कृत्वा ओक्षति। औपरवस्यपुरीषस्याग्रेणोपस्तंभनं
 चतुरस्त्रं खरं करौ तिया वंतमात्तं पात्रेभ्यो मन्यते। षष्टः षटलः उ
 त्तरत आग्नीध्रीयं मिनोति मध्ये वेदे रर्धं मंत वेद्य र्धं बहिर्वेदि पंचारलि
 व्यासं पंचारल्यायामं प्राचीनवंशविमितं विमन्ति दक्षिणतो द्वारं ए
 वमाग्नीध्रीयं मीला अग्रेणापरं वेद्यं ते त्रिषु प्रक्रमेषु सप्तविंशत्यारलि
 प्रसर्पके दशपेयेन्यत्र तु सर्वत्र अष्टादशारल्युदगायतं दशारलि
 प्रागायतं दक्षिणतः प्रतिकृष्टतरं अधिक उदीचीनवंशं सदोमिनी
 तियावद्विल्लियेभ्यः प्रसर्पकेभ्य आत्तं मन्यते तावद्वा। दक्षिणेन
 पृष्ठां प्रक्रमे मध्ये सदस्यो दुर्बर्यवटं मिनोति। सदोमानं सूत्रात

त्रिः प्र. रस्थं भाष्य कृता व्याख्यातं व्यवस्थायान्यैरपि पदमाने पदानि भरत्यधि-
 कप्रक्रमेण मानेद्वादश प्रक्रमोद्दिष्टिणत उत्तरतो दश सु। देवस्य त्वा०
 नारिरसि। इत्यभिमादाय। परिलिखितं २० दिक्कंतामि। त्रिः परिलि-
 खति। अग्रेणावटमो लुं बरी निधाय तूस्ती प्रक्षाल्य यवमतीः प्रोक्षणी-
 क्त्वा दिवेत्वेति पुरस्ताद्वर्वा मग्रे प्रोक्षति। अतस्त्रिधा यत्वेति मध्यं प्रो-
 ति। पृथिव्यैत्वेति मूलं। शुद्धतां लोकः पितृष्वदनः इति प्रोक्षणी शेषं
 दक्षिणतो नयति। यवोऽस्य यवयास्मद्वेषो यवया रातीः इति यवान्
 प्रास्यति। पितृणां २० स्तनमसि। इति प्राचावर्द्धिषा वस्तुणाति अ-
 नहिरण्यशकलयोः परिसंख्यानं। उदिवस्तमानोतरिक्षं पृण पृथिवीमुपरे ६२
 पादः ६

इति प्राचीनकर्णामुद्रात्रासहोद्धृत्यति। धृतानस्त्वामाकृतोभिर्नोतुमि
 त्रावरुणयोध्रुवेण धर्मणा इत्यवदेव दधाति। ब्रह्मवानंत्वाक्षत्रवानं
 लुप्रजावर्णपर्युहामि। इति प्रदक्षिणं पुरीषेण पर्युहति। ब्रह्मदं
 तक्षत्रदं ह प्र० वं दं ह। इति दं हति। उन्नं भयपृथिवीभिः सृजा
 दति। इत्यपोवनयति। औदुवर्गः कर्णैर्विशारवे वा हिरण्यं निधाय
 परिस्तीर्य दृतेन द्यावापृथिवी आपृणै धां स्वाहा तत्र हिरण्ये जु
 होति। द्यावापृथिवीभ्यामिदं। आभूला दन्ववस्त्रावयति। मूलभूमिं
 तदृते स्वाहा करोति। नवघ्नीष्युपकुप्तानि भवंति। उदीचीवंशीना धा
 य प्राचीवंशीना दधाति। ऐंद्रमसीति मंत्रा वृत्त्या त्रीणि मध्यमानि षुदी

हिंसो प्र स्युदगग्राणि प्रागपवर्गोणि मध्ये निदधाति। इन्द्रस्य स्वदोसि। दक्षिणानि
 ष्ठी दीर्घि मध्यमाना मुपरिभूतानि निदधाति। विश्वजनस्य छाया।
 इत्युत्तराण्युदगग्राणि मध्यमाना मीषदत्तोभूतानि निदधाति। विकृ
 तौ त्रिषु स्थानेषु पंचपंचवा सप्तसप्तवानि दधाति। कटाक्षस्तजनीश्च
 प्रवर्त्तन्ते। देव्यामंतराले खन्ववस्यति तानंतर्त्ता इत्याचक्षते। परि
 त्वागिर्वणो गिर इ० तु जुष्टयः इति दक्षिणार्ध्वयुः परिश्रयति उत्त
 रतः प्रतिप्रस्थाता। अनेनैव मंत्रेण पूर्वापरैश्च द्वारकुरुतः अध्वर्युद
 क्षिणाद्वारेयी प्रतिषीव्यति प्रतिप्रस्थातोत्तरां। इन्द्रस्य स्थूरसीति
 सीव्यतः। इन्द्रस्य ध्रुवोसीति ग्रंथी कुरुतस्तौ प्रज्ञातो भवतः। इन्द्रमसी

द्रायत्वेति संमितमभिमुद्रातः प्राग्वंशस्थसदो हविर्धानयोश्च समानं
 सांकाशिनं समानानिद्वाराणि । नासां स्थिते सोमेध्वर्युः पूर्वेण द्वारेण ह
 विधाने प्रविश्यापरेण निष्क्रामेत् प्रागग्रीनां समारोपणात् । यदि नि
 क्रामे दिदं विष्णुरिति जपेत् पुनः प्रत्येयात् एवमन्ये रपिको र्ये । च
 धध्वर्युरपरेण सदः प्रविश्य पूर्वेण निष्क्रामेत् उत्तिष्ठन्नो जसासः
 मूसुतमिति जपेत् एवमन्येपि आग्नीध्रश्वात्वालात्पुरीषमाहृत्य धि
 क्षियांश्च तुरस्त्रान्परिमंडलान्वा निवपति । विभूरसि प्रवाहणो रौद्रे
 णानी केन पाहि माग्ने पिपहि मामामाहि इत्याग्नीध्रागारे यथा
 उत्तरेणांतर्वेदि स्वं चरो भवति त तथाग्नीध्रीयं धि क्ष्यं प्रत्यज्मुखे वा नि

वपति। सर्वेषां धिष्यानां प्रत्यङ्मुखेनैव निवपनं। वह्निरसि हव्यवाहनौ
 रौद्रेणा० स्त्रीः। अपरेण सदो बिलं पृथ्यायां प्रक्रमे होत्रीयं निवपति।
 श्वात्रोसि प्रचेतारौ० स्त्रीः। इति दक्षिणेन होत्रीयं मैत्रावरुणस्य धिष्यं
 निवपति। उत्तरेण होत्रीयमुदगायतानि तरां धिष्यानि वपति। तुथो
 सि विश्ववेदो रौ० स्त्रीः। इति ब्राह्मणा ष्वसि न धिष्यं। उशिगसि कवी
 रौद्रे० स्त्रीः। इति पौल धिष्यां। अंधारि सि वं भारी रौ० स्त्रीः। इति नेष्टु धि
 ष्यां। अवस्थुरसि दुवस्वात्रौद्रे० स्त्रीः। इत्यष्टा वाकस्य प्रातिकृष्टं तरं।
 वहिः सदस्यं दक्षिणा धेवेदे० सममाग्री ध्रियेण यथा दक्षिणेन मा
 जोलीयस्य तवेदि स्य चरे० भवति तथा शुद्धसि माजोलीयो रौ०

सीः इति मार्जालीयदे शो निवपति। यजमानः विभूरसीत्यादि हि सीरित्य
 तेनाग्नीध्रीयं धित्व्यमुपतिष्ठते। वह्निरसिहंसीरिति होत्रीयं। श्वान्नो
 सिप्रंसीरिति मैत्रावरुणीयं। तुथोसि विंसीः इति ब्राह्मणाद्यं सिधि-
 ल्यं। उद्दिगासिंसीः। पोतधित्व्यं। अंधारिरसिबंसीरिति नेष्टः। अ-
 वस्युरंसीः इत्यष्टावाकस्य। शुंध्यूरसिमांसीः मार्जालीयमुपति-
 ष्ठते। सम्राडसि कृशानूरोंसीः आहवनीयं। परिषद्योसि पर्वमानो
 रोंसीः यत्र वह्निष्यवमानेन सुवते तस्थानं। प्रतक्कासिनभस्वान्नो
 द्रेंसीः चत्वा लं। असंमृष्टोसि हव्यसूदोरो। पशुश्रपणदेशां सत
 धामासि सुवज्योतीरोद्रेंसीः औदुंवरीं। ब्रह्मज्यातिरसिसुवधामा

सोम रो० सी० ब्रह्मसदनं। अजोस्येकपादौ द्रे० सीः प्राजिहितं गार्हपत्यं।
 अहिरसिबुधियो रो० सीः शालामुखीयं। कव्योसिकव्यवाह
 नो रो० सीः दक्षिणाग्निं। समूह्योसि विभ्व्यवा रो० सीः उक्
 रं समुद्रोसि विभ्वभरारो० सीः सदः सदस्योसि मलिल्लुचो रो
 सीः। सदस्यायतनं यजमान उपतिष्ठते। अत्र वा महावेदेः आ
 घाय इति स्तरणं सप्तमः पटलः ॥ ॥ अग्नीषोमीयस्य पशो
 स्तत्र प्रक्रमयति तस्य निरूढपशुबंधेन कल्या व्याख्यातः
 औत्तरवेदिकं शालामुखीयं दक्षिणाग्निं चान्वादधाति। ममाग्ने
 वर्चः अद्य यतो यस्मात्सू र्यं यथा तिथिपाशु कं हविः अव्यवा

येनातिथ्यायाबहिस्तूष्णीं सन्नह्यप्रग्वंशोयत्रकुत्राचिन्निदधाति।
 दूष्णीं पृक्षशाखामाहृत्य नास्ति ब्रतं पारिभोजनीयानाहृत्य अपरि-
 धिकं विशातिदारुमिधमंसन्नह्यतिततस्त्वाविशतिधासंभरामि०
 तिस्त्रः समिधोयज्ञायुरनुरसंचराः उपवेषं मेक्षणं दृष्ट० ता० अहृत्ये
 धमंतस्मिन्नातिथ्यपारिधीनुपसन्नह्यति॥ आतिथ्याबहिर्वासासह-
 निदधाति॥ नास्ति वेदकरणं महावेद्यर्थं कृतमेवादत्ते॥ इतर्द्धमा-
 तृतीयस्ववनान्तं भवेदयं॥ वेदो यो यं महावेदिनिर्माणापकृतः पु-
 रा॥ परिरुत्तणातिनोभावग्नौ स दने पात्राणि प्रयुनक्ति॥ स्फुर्यम-
 ग्निर्होत्रहवर्णां सुवस्वधितिं द्वेजुहो वसाहो महवनी द्वितीयां दे-

हि.सो.प्र. चोपभृतौ पृथदाज्य धानी द्वितीयां ध्रुवां देवाज्यस्थाल्यौ दधि धानी द्विती
 यां वेदं सयवत्त धानी द्वे रशने द्विगुणां द्विव्यायामां त्रिगुणं त्रिव्याया
 मां कार्त्तमर्थमर्थो देवपाश्रपण्यो द्विशूला मेक शूलं च कुंभी हृदय
 शूलं पूक्ष शारं वा स्वरुं मे जावरुण दंडं यूपं शकल मे रणा प्राशिं न
 हरणं वेदाग्राणि अधिमंथना शैथै कले येन चार्थः तदपि न ब्रह्मव
 रणं नोपवेशनं। पूर्वमेवोपविष्टत्वात्। यजमानो यथा यतनमुप
 विशति। पवित्रे केशेति यजमानवाचं मध्ये ते तदंतं कृत्वा वाग्यतः पा
 त्राणि संभृशति संविशतां दक्षाय० यजमा० नः कस्त्वा देवो वः आपो
 देवीः ब्रह्मन्मोक्षिष्यामि। ब्रह्मसूते पात्राणि प्रोक्षति उभौ वाचं विष्टज

तः नास्त्युत्तरपरिग्रहः कृतत्वात् प्रोक्षणीराखादयस्त्रुबन्धस्त्रुचश्चस्व
 धितिचंसमृद्गाज्येनदधाचोदेहीतिसंप्रेष्यति। सतसधस्थादित्युपे
 ष्यादियथाप्रेषं कृते द्वेधा कृतवेदाग्रे कभागे न संमार्गसंमार्गे का
 लेगोष्ठमितिस्त्रुबन्धस्वधितिचंसमार्ष्टिचक्षुः श्रोत्रमितिपृषदाज्य
 धानीसंमार्ष्टि। तूष्णीमेवस्याहोमहवनीजुहुवसंमार्ष्टिप्रत्युष्ट
 मित्यंतैकैते अग्नेर्गृहपतइत्यादिप्रोक्षणीयत्वनानांतं कृत्वा प्रतिह
 त्यगार्हपत्ये दार्शपोर्णमासिकेदिदेशे पृषदाज्यवतिपाशुका
 न्याज्यानिगृह्णाति। तूष्णीदधिनिरूप्यनिदधातितस्मिन् दधिद
 धिधर्मानक्रियंते। जुहोमहेतोश्चतुर्गृहीत्वा ज्यततीयभागंदधन्या

श्रीः

हि. सोम. नीय ज्योतिरसि विभ्वेषां देवानां ५ समित् पंचकृत्य पंचगृहीतं
एषदा ज्यंगृह्णाति। ब्रह्मणस्त्वेति याजमानं सुवीर्यो येति हिः ॥ अतः पर
मर्ता बोमी यप्रणयनं ॥ होष्यमाणेषु वेसर्जनेष्वित्युक्तेन मार्गेण ब्रह्मा
यथेतं प्रत्येत्योत्तरेणाग्नीध्रं धिष्य परीत्य पूर्वणद्वारेण प्राग्वंशं प्रवि
श्योत्तरेण ग्रावादीनि द्रव्याण्यध्वर्युचगत्वा पेश्चादासीनां पत्नी स्वव्यं
गत्वा प्राग्भुखः प्रत्येत्यापरेण शालासुरीयदक्षिणातिक्रम्यापरेण
यजमानं गत्वा एवावंदस्ववरुणं बहंतं च ५ सत्पातनोद्यावापृथि
वी उपस्थे। इति वारुण्यर्चा सहकृत्वा जिने नराजानमादाय स्वध्या
यतन उपविश्य तथैव राजानमुपस्थे कुरुते। परिकर्मिणो ग्रावोः।

मन्त्राणां वाक्सां च आर्ज्यस्थाल्याः अवरण्यं चतुर्गृहीतगृही
साप्रः अचआर्ज्यस्थाल्याः अवरण्यं चतुर्गृहीतगृही

वायव्यानिद्रोणकूलशंचमस्यान्नातिप्रस्थाताइध्मातिध्याबर्हि राददते आ
ज्या न्यन्यपरिकर्मिण आददते अग्नीषोमीयंचानुनयति अन्ये अमात्याः
पश्चाद्देशमानयंति। अन्वनाः सिस्रवर्त्तयंति त्रैतुब्रह्मणस्पती वेदिवं
र्णेनसीदतु इति नेष्टापती मुदानयति। पत्नी अर्थाहमनुकामिनी० विशा
इह। सुप्रजसस्त्वा० सो अदाभ्यं। इत्यपरेण शालामुखा यमुपविश्या अ
मेगुरुपतु० देवानां पत्नी० पत्निपत्ये० इन्द्राणां वा विधवा० जास्त्वाय।
सुप्रजसस्त्वा० दाभ्यं। मम पुत्राः शत्रु० उत्तमः। इति पत्नी जपति। अ
ध्वर्युः समपि व्रतानि ह्वय ध्वमिति संप्रेष्यति। सहृयंते यजमानस्या
मात्याः अध्वर्युं यजमानो न्वा रभते यजमानं पत्नी पत्नी यजमानस्या

CC-0. Mrugendra Vinod Collection. Digitized by eGangotri

मात्याः तान हतेन वाससा प्रध्याद्य आज्यस्थाल्याः प्रचरण्यां चतुर्गृहीतंगृही
 त्वा प्रध्यादनाथस्य वाससो दशायं हिरण्यं बध्वा ज्येष्ठाय स्त्रुग्दंडे वास
 सांतमुपनियम्य शालामुखीयं गार्हपत्यकर्मभ्यो नवस्यंति परिबिच्य
 द्वे समिधा वाधाय तस्मिन् वै सज्जनलोमीयं जुहोति शेषमाहुतित्रया धंकृ
 त्वा । त्वं सोमत नूक इन्द्रो दे० सितरूध्यं स्वाहा सोमायेदं जुषाणे अ
 भुराज्यस्य वेतु स्वाहा । सोमायेदं शेषमाज्यस्य करोति । शालामुखीये
 ग्निप्रणयनान्यादी प्रयतिसिकता श्वोपयमनी रूपकल्प्यंते अथ ब्रह्मा य
 राज्ञा सहापरेण शालामुखीयमुदङ्कुति क्रम्य दक्षिणे नाध्वर्युं सर्वाणि
 द्रव्याणि राजानं नीत्वा अन्यस्मै वा दायपत्नीममत्यांश्चांतरेण निर्गत्य बहि

देव्याणां परिकर्मिणामभ्यन्तरश्च भूत्वा राजानं प्रत्यादायोत्तरेणाग्निं धारय
नास्ते अध्वर्युः उद्यच्छ्रीधममुपयच्छुपयमनीरुपयते धार्यमाणे त
मुद्यतमग्निं दक्षिणेन राजानं नीत्वा वाह्यो भूत्वा पुरस्तात्पश्चाद्वा ब्रह्मण आ
सीनो ग्रीधेनेष्टे वा प्रयच्छति ततस्तेनोपयते धार्यमाणे ध्वर्युस्तदग्नी
षोमाभ्यामुद्दिश्य अग्नीषोमाभ्यां प्रणीयमानाभ्यामनुब्रूहीति संप्रेष्य
ति त्रिरनूक्तायां। अयन्नो अग्निर्वरिवः कृणो वाजसातौ। इत्यग्निप्रथमाः सोमप्र
थमाः सोमप्रथमावाग्नां चो गच्छंति तावन्नुग्रावाद्याज्यादीनि च द्रव्यानि हरंति
तान्यनुगच्छंत्यमात्यास्तानध्वर्युप्रथमान् चारब्धान् अनुनयं त्यग्नीषो
मायं पशुं आग्नीध्रं दक्षिणं सवैयधौ तं यथाक्रमं द्रव्यैरवतिष्ठते। ततो

ब्रह्मान्यस्मै राजानं प्रदायाग्नीध्रियं परीत्या परेणाग्निं राजानं प्रत्यादाय दक्षिणतो धिस्त्व
 स्योपविशति। अथाध्वर्युराग्नीध्रियेन भूमिं प्रतिष्ठाप्य परिस्तीर्य अग्नेन यस्वपथा रा
 ये अ० उक्तिं विधेम स्वाहा इत्याग्नीये जुहोति अग्नय इदं शेषमाज्यस्य करोति निदधाति
 ग्राव्यो वायव्यानि द्रोणक लव्हां च मसं श्वातिहरं न आग्नीध्रे निधायाति गच्छंति पारिक
 र्मिणः ब्रह्मान्यस्मै राजानं प्रदाय यथेतं प्रत्येत्योत्तरेणाग्नीध्रियं धिस्त्वं उत्तरेणे
 वचग्रावादीनि द्रव्याणि गत्वा बाह्यो भूत्वा बर्हि रादीनि द्रव्याणि चागच्छंति
 तेषां ब्रह्मा हविर्धानस्य पूर्वमपरं नाद्वारमुपस्थत्यावतिष्ठते इतरे पूर्व
 हविर्धाने मवतिष्ठते अथाध्वर्युरन्वा रभमाणेः स्वहोत्तरेणाग्नीध्र्यग्रा
 वादीनि च परीत्योत्तरवेदिं गत्वा। उरु विलो विक्रम० पतिंति रस्वाहा। इत्युत्तरवेदिं जु

64

होति। विष्णवे इदं। यथेते ममात्माः प्रातिगच्छन्ति त्रिभुवनान्यस्मै राजानं प्रदा-
 य प्रक्षिपेदेणमावृत्य राजानमादाय प्रसव्यमावृत्य सोमो जिगातिगा-
 तुवि० योनिमासदं इत्यपरेण द्वारेण हविर्धाने राजानं प्रपादयति। पू-
 र्वेण गतश्चिद्यः अध्वर्युः उर्वेतदिक्षमचेमि इति पूर्वेण द्वारेण हविर्धाने प्र-
 विश्य प्रत्यङ्मुख एव ब्रह्मणो हस्तात्कृत्वा जिनमादाय प्रसव्यमावृ-
 त्य आदित्याः सदोसीति मेनेण शक्यनी उवास्तृणाति प्रदक्षिणमा-
 वृत्य राजानमादाय प्रसव्यमावृत्य आदित्याः सदोसीदोति तस्मि-
 न्कृत्वा जिने राजानमासादयति। अत्र प्रपाद्यमानं सोमं यजमानोऽपि
 पूर्वेण द्वारेण हविर्धानं प्रविश्य एषो वो देव सवितः सोमस्त० देवो

स

देवानुषागाः। इति शकटेराजानमाँनमभिष्टुति। इदमहंमनुष्योम
नुष्यान्स० रायस्योषेण। इतिप्रदक्षिणमावर्त्तते। नमोदेवेभ्यः इतिप्रा
चीनमंजलिकरोति। स्वधापितभ्यः इतिदक्षिणां। इदमहंनिर्वरुण
स्यपाशात्। इतियथेतंरुविधानादुपनिष्क्रामति। सुवरभिविरव्येसं।
सर्वेयज्ञमनुवीक्षते। वैश्वेनिरंज्योतिरिहंल्योवनीयं परेक्षते। ब्रह्मा
अध्वर्यवेराजानंप्रदाययथेतंप्रत्येत्यापरेणोत्तरवेदिमतिक्रम्यदे
क्षिणतउपविशति। यजमानः। अग्नेब्रतपतेत्वं ब्रतानांब्रतपतिरसि
याममतनूस्त्वय्य० ब्रतिनो ब्रतानि शृण्वान्तरदीक्षां विसृजते वि
तरांमेश्वलासभाय दधते वितरां मुष्टीकुरुते स्वाहायज्ञं वाचिवाचं

ते विसृज्य इति द्विः पुष्टीवाचं विसृज्य यथा सुखम तर्ध्वं हस्ताभ्यां चरति ।
 एवं याजमाने कृते । प्रकृतिवदिध्मा बर्हि रासादयति । आज्यादीनामादा-
 तारः अग्नीषोमीयस्य च नेता सादनकालादुपाकरणकालाच्चावतिष्ठ-
 ते एव प्रोक्षणीरभिर्मन्त्र्य ब्रह्माणामामन्त्र्य प्रसूत इध्मं वेदिस्तरणदेशं
 च प्रोक्ष्य प्रोक्षितमेव देशमपरेण प्रोक्षणीशेषं निनीय प्रस्तरं तूष्णीं
 गृहीत्वा तस्मिन् याजमाने प्राणापानाविति पवित्रे अपि सृज्य ब्रह्म-
 णे प्रदाय स्तीर्णेनैव बर्हिषा नंतरितत्वात् । अनन्तर्धाय तणेः शुल्ब-
 मेव स्तीर्त्वा परेणोत्तरवेदिदेशं यावती प्राकृता वेदि स्तावति देशे म-
 त्रेणातिथ्या बर्हिर्यथा दर्शपूर्णमासयोस्तथा स्तृणाति अनूयाजा

धेउन्मुकेउद्गृह्येतदाद्याज्यासादनांतंकृत्वाअयंयज्ञःपंचहोत्राभि
 मृष्टे।यूपसंमानेनअतिपद्यते।देवस्यत्वा०ददेभि रसिनारिरालि।इत्य
 भिमादाय।परिलिखितमितित्रिःप्रदाक्षिणंयूपावटंपरिलिखति।
 अधर्मंतवेद्यर्धबहिर्वेदिपरिलिरव्यअग्नीधूपावटंरवनोपरसंमितं
 द्यगुलेनत्र्यंगुलेनचतुरंगुलेनवोपरमातिरवनतादितिसंप्रेष्यत्यु
 परमात्रंरवात्वा।यत्तेशिक्कःपरावधीत्तक्ष्माहरत्तेनवाश्याआपस्ते
 तद्यज्ञियाःपुनातुश्रुचयःशुचै।इति यूपं प्रक्षालयति यवमतीः प्रो
 क्षणीः कृत्वा पृथिव्यै त्वेति मूलं प्रोक्षति।अंतरिक्षाय त्वेति मध्यं।
 दिवे त्वेति अग्नौ शुद्धतां लोकः पितृभ्यो दत्त इति यूपं वष्टे पौनन्याति।

नानान्यं ० मा पयत पायः स्वाहा ते व्रज जुहात ॥ नमस्य प्रकृः वत् । रशनादाना ॥ न्या जेनात मकव स्थाना

मित्रियध्वनश्चिथरेवाः शक्तिप्रपथभिः य० स्तत्रवे

शृणुष्वनाहस्तादपोक्षणातमेकैर्द्वौ कस्यावेदनिधनादिप्रास्य तासमजनायकृतिवत् । त्रीणि समेजना निसेहकैकस्य
 श्रीध्रुवासमंजनादिस्वर्जना ॥ तमर्तिकृतं जुहास्वरुः सधिति । अत किं त्यादिताभ्यां पशुं समन किं त्येक कस्याते वंशमि
 वंशासनेपथेभिरकरणं चोत्थापा व्यानि अपाव्यपूहः प्रकृतिवत् । मुख्यस्य पशो न्या रभणं यजमानस्य पशु भिरित्युहः ।
 यवोसियवयास्मद्वे योयवयारातीः । इति यवंप्रास्यति । पितृणां २ सदनमसी
 ति प्राचा बर्हिषावस्तृणाति । स्वाब शौस्यग्रे शाने तृणां वनस्य तिरधित्वा स्थोस्या
 तितरस्यवित्तात् । इति प्रथमपरापा तु कंशु कलमधस्तात् लक मवष्टे निदधा
 ति । परिस्तीर्य परिषिच्य हिरण्यमंतर्धो यष्टते नद्यावापृथिवी आदृणथा
 २ स्वाहेति स्तुवेणाभिजुहोति । द्यावापृथिवी भ्यामिदं यूपयाज्यमाना
 यानु ब्रूहीति संप्रेष्यति । चयालगृहीत्वा । सुपिप्पलाभ्यां स्त्वौ यधीभ्य
 शतं चयालं प्रतिमुंचति । देवत्वा सविता मध्वान किं ति आंतं भाग्निष्ठा
 मस्त्रिमानक्ति । रशनादेशेभिः दं मेक्षिणं परिमृशति आजन प्रभति
 यजमानो यूपं नानु स्रजति अपरिव्ययगात् अध्वरुः योपायो श्री यमा

वर्हिः क्रमणेपारस्यति । अमायुः कृत्वा तः स्रज
 दकः ० आशेनावभा ० यजमानाभिः व्रजं ०

णायानुब्रूहीति संप्रेष्यति। उद्विवस्त्तमानांतरिक्षं पृथिवीमुपरेण
 दृष्ट्वा इत्युच्यते। ते ते धामान्युत्तमसीगम० भातिभूरेः इत्यवटे निद
 धाति। विष्णोः कर्माणि पश्यत एतद्विष्णोः परमं पदं इति द्वाभ्यां कल्प
 यति। अग्निना गतिं पृष्ट्वा सदिशं मिनोति। ब्रह्मवानि त्वाक्षत्रवनिः
 सु० निंपर्युहामि। इति प्रदक्षिणं पुरीषेण पर्युहति। ब्रह्मदृष्टं हृक्ष
 त्रदृष्टं प्रजा० षण्डं हृ। इति मैत्रावरुणो न दं उत परिदृष्टं हति
 उम्भय पृथिवीमि० जादति। इति प्रदक्षिणमपो नु परिषिंच
 ति देवस्य तेति त्रिगुणां त्रिव्यायामां दार्मीः रश्मिनामादाय इदं वि
 लुवि० पा० सुरे इति सरश्मिनेन पाणिना यूपत्रिरुन्मार्ष्टि। तद्वि

लोः परमं प० ततं इति यूपस्याग्रं प्रेक्षते यूपाय परिवीयमाणायानु
 ब्रूहीति संप्रेष्यति परिवीरसिपरित्वादे० मानं मनुष्याः इति तयाना
 भिदग्धो त्रिः प्रदक्षिणं परिव्ययति मध्ये वोत्तरमुत्तरं गुणं करोति
 स्थविमदणीयसिप्रवयति दिवः सूतुरयीति शकलमादत्ते ॥ अं
 तरिक्षस्य त्वासानाववगूहामि । इत्युत्तरेणाग्निष्ठां मध्यमे गुणे
 स्वरुमवगूह्य पशुं स्नापयति अनां तातपश्वंगविहीनत्वादिदोष
 निर्हरणार्थं प्रोयश्चित्तं जुहोति । वसाहोमस्त्वन्यां पंचगृहीतिंग
 हीत्वा राविहोमधर्मं जुहोति । प्रकारवो मननावच्यमानादे० घृ

इदामिभ्यां ता जुष्टमुपा करोमि। बर्हि सरानादि। आ इभ्यां ता जुष्टमुपा करोमि। इत्युक्त्वा कृत्य।

नर्हि सरा

तावी स्वाहा। अग्नय इदं अग्नावि लूमा हि धाम प्रियं तां नृथो० तमुच्चरण्ये स्वाहा। अग्ना
 विलूमा० यो राय ईशे शतहाय उक्थो यः प० ह वेनः स्वाहा प्रजापतय इदं आराध्नु
 मपबाधस्व दूरमु० बाजरत्नाः स्वाहा इन्द्राये तं अनेनियुद्धिः शतेनि। धिरध्व
 रं स० भिः सदानः स्वाहा। वायन इदं प० प० स्नपयति। इधे वादिः बर्हिषी
 आदत्ते। उपबी रसीति प्लक्षशाखा०। अ० योमाभ्यां ता जुष्टमुपा करो
 म्युपो देवा देवी विशा प्रागुर्व० तीरमध०। प्राजापतेर्जायमानाः० अ
 नुमन्यतां। इमं पशुं पशु पतंते अ० म० लुहव्यं। बर्हिभ्यो म्लक्षशाख
 यान्वपशुमुपा करोति। वसा हो महव यां पंच गृहीतं गृहीत्वा परि
 क्रम्य प्रजानंतः परिगृ० शरीरैः स्वाहा। प० वडदं। ये यामीशे पशुपतिः० स्य

प्रजानंतः प्रतिगृ० जं यात पथि म० तितिष्ठत शरीरैः स्वाहा। यया० नि० कृता संतु स्वाहा पशुपतय०
 इमे यजियं भागं यंतुरा० ये बध्यमाना ननव० य० अ० अमं चमाना० प्राजापत

येवध्यमानमनु० विदानः स्वाहा। अग्निप्रजापतिभ्यामिदं। ओयेरण्याः पश०
 विदानः स्वाहा। वायुप्रजापतिभ्यामिदं पशुपतेः पशवो विश्वरूपाः सदाशा
 ततेषां यं वज्रिरेदेवास्तस्वराजनुमन्यताः स्वाहा पशुपतये स्वराज इदं ५
 अग्नेर्जनित्रमसि। इत्यधिमंथनशकलमादायापरेणाहवनीयं बर्हिषि
 निदधाति वृषणौ स्थः इति प्राचौ दर्भौ शकले वदधाति। उर्वश्यसीत्यधरा
 रणिमादत्ते। पुरुरवा इत्युत्तरारणिं धृतेनात्ते। इत्याज्यस्थाल्या बिले अ
 नात्ते। आयुरसि। समवेदधाति। अग्नये मध्यमानायानुब्रूहीति संप्रेष्य
 ति। त्रिरनूत्तत्रायां गयत्रं धृदो नुप्रजायस्व नेष्टं मंष्टं० रदा जागतं धं० स्वा
 एतैस्त्रिः प्रदक्षिणमावृत्य यथासुखमतर्ध्वं मंथति। जातायानुब्रूहीति

जातेसंप्रेष्यति। प्रह्रियमाणायानुब्रूहीतिप्रह्रियमाणे। भवतंनःसम
 नसौस्व० मध्वनः स्वाहा। अग्नयश्दं० अग्रेणोत्तरं परिधिसंनवानुप्रहर ॥ १५
 ति। अग्नवाग्निश्चरतिप्रविष्ट० गधेयस्वाहा। प्रहृत्यस्तुवेणाभिजुहोति
 जातायाग्नयश्दं० देवस्यत्वेतिद्विगुणां द्विव्यायामां दार्भीं रशानामा
 दायतस्यरशानां तेनपशोर्दक्षिणं बाहुमुन्मार्ष्टि। सतस्यत्वादेव
 हविःपाशेनारभे। इतिदक्षिणे पूर्वपादेधर्शिरसिचप्रतिमुचतिध
 र्यामानुषात्। पुरस्तात्प्रत्ये चमुदं च वापशुंयू पेनिमुनक्ति। तूष्णीं प्रो
 क्षणीः स्यं स्कुत्य अद्भ्यस्त्वो अधीभ्यः प्रोक्षामि इतिपशुं प्रोक्षति। अ
 पांपेरुरसि। इतिपाययतिस्वात्तंचित्सदेवस्त्वं मापोदेवाः स्व

दत्तेन। इत्यथस्तास्रोक्षति। सप्तिधोनी प्रभृतीनिकर्माणि प्रतिपद्यते
अथ वेदादि उत्तरमाधारमाधार्यपशुं समनक्ति। संते प्राणो वायुनाग
ह्यतो। इति दक्षिणेर्धश्चिरसि जुह्वा समनक्ति। संयजमानैरंगानि। इत्य
सोच्चारै। संयजतपतिराशिष्या इति भस्मदि। ध्रुवा समं जनप्रभृतीनिकर्मा
णि प्रतिपद्यते। समक्तमग्निनेत्यादिसमानमाप्रवरात् देवदत्तश्च यत्
दत्तश्च मानुषाविति होतुर्भैत्रावरुणस्य च नामनी गृह्णाति। संतु प्रेषा
दि अनंतरं स्वानष्टमान्वृणीते आश्राव्य आत्याश्राविते इन्द्रो होत्रास्रजू
र्दिव आष्टि व्या इति देवदत्तशर्मा मानुष इति होतारं अपि सृज्य
तृणं अस्म्य उत्तरान्वृणीते आश्राव्य आत्याश्राविते इन्द्रो होत्रास्रजू
अग्निमाग्नीधा

दित्याग्नाध्रं। आश्रा० षट्। अभिनाध्वर्यु आध्वर्यवात् इत्यात्मानं प्रति प्रस्था
 तारं च। अपूर्वा ज्येन। जुष्टो वाचो भूयासं जु० हासरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्या
 इदं। सन्वास्तोमः सवर्धयगा० वर्तनि स्वाहा। सरस्वत्या इदं। एताभ्यां प्रवृत्तो
 जुहोति। आश्रा० अस्तु० मैत्रावरुणो प्रशास्तारौ प्रशास्त्रादिति मैत्राव
 रुणोऽन्द्रो ब्रह्मा ब्राह्मणात् इति ब्राह्मणाध्वसिनं। मरुतः पोत्रादिति
 पोतारं। ग्रावो नैष्ट्रादिति नैष्टारं। अग्निर्देवीनां विशां पुरस्तायं सुचन्य
 जमानो मनुष्याणां तयो रविस्थूरिगार्हपत्यं दीदायागधृतं हिमा
 वां सुराधार्यसंपुं चानावसंपुं चानौ तन्म इति यजमानं जुष्टो वाचो
 भूयासमिसेताभ्यां प्रवृत्ततः प्रवृत्तो जुहोति घृतवती मध्वर्यो सुचमा

स्थस्वेत्युच्यमाने जुहूपभृता वादाय सकृदतिक्रांतः यज० पृथिवीहोता अध्वर्युः
 आश्राव्यप्रत्या। श्राविते समिद्धः प्रेष्येति प्रेष्य प्रेष्येत्युत्तरानादित स्त्रीनि
 द्याप्रकृतिवदनुमंत्रणं उपभृतिभिर्भ्य आज्यमवशिष्याधर्मोपभृतस्य
 चतुर्थे समान्त्रियाष्टमे सर्वं समानयते। चतुरउत्तरतइद्व्यासमिद्धइदं व
 संतमृतू० ग्रीष्ममृ० वर्षासतू० शरदमृतूनामिति पंचानां हेमंत शिशिरावि
 ति द्विः दशैष्ट्या। एकादशायाज्यमवशिष्य घृतेनाक्तौ इति सकृत् जु
 ह्वास्वरुस्वधिति अनक्ति द्वितीयं तूष्णीं स्वरुं सकृत् स्वधिति। घृतेनाक्तौ प
 शुत्रायेथा। इति ताम्यां पशुः स्वमनेक्ति। शमितरेषाते श्रिः प्रज्ञातास
 दित्यक्तांधारामादि शान् शमित्रे स्वधितिं प्रयच्छति। शूद्रो नुलोमजो

वाशमिता। यथास्थानं स्वरुमवगूह्य। पर्यग्नये क्रियमाणाया नुब्रूहीति संप्रेष्य
 ति। पर्यग्निकरणार्थत्वा हवनीयात्तदुल्मुकं। पुनस्तेनैव पर्यग्नितं न्यस्या
 हवनीयके। दक्षिणेन महवेदिं गत्वा प्राग्वंशमागतः। दक्षिणद्वारतो गा
 ह्यपत्यात्प्राजिहिता दध। आदायो ल्मुकमाग्री धोयथेतंतूल्मुकं हरेत्।
 वपामार्गेण ग्रीत्वा तुशामित्रे निक्षिपेच्चतं। पाकार्धमवशिष्याथयथे
 तंहृतसुल्मुकं। न्यस्य प्राजिहिते गच्छेद्यथेतमिति निर्णयैः परि
 वाजपतिः कविर० निदाशुषे। इति पंच पर्यग्निकरोति पशुशामित्र
 देशं चत्वालं यूपमाहवनीये च त्रिः परिद्वत्त आज्यानि चेत्येकेषां
 ये बध्यमानमनुबध्यमाना इति पर्यग्नौ क्रियमाणे

क्रियमाणेऽप्रीत्यपा व्यानि जुहोति। आहवनीय उल्मुकं निधाय त्रिः पुनः
पर्येति। प्रमुच्य पशुं आश्राव्य प्रत्याश्राविते। उपप्रेष्य होतर्ह व्यादेवेभ्य इति
संप्रेष्यति। आध्विगुहोता प्रतिपद्यते। रेवंतीर्य जपाति प्रियधा विशात इ
ति बर्हिभ्यं विपाश्रपणीभ्यां पृक्षशाखा च पशुमन्वारभेते यजमानो
ध्वर्युश्च। नाना प्राणो यजमानस्य पशुस्य कामाः। अध्वर्युर्यजमान
मभिमंत्रयते। प्रास्मा अग्निं भरतेत्युच्यमाने प्राजिहिता देवोल्मुकमा
दायाग्रीध्रः पूर्वः प्रतिपद्यते। उरो अंतरिक्षसज्जूर्देवेन वातेनास्य हवि
र्यस्मना यज। इत्यंतरेण चालो लोकरा नुदन्वो निष्क्रामंति अथोरो
अंतरिक्षेति सर्वे मंत्रजपं त्वमी। सोल्मुकः पूर्वमाग्रीध्रः स पशुः शमि

ताततः पृथक् पशुं प्रो हन्मस्थातातत्र गच्छति। अध्वर्युयजमानश्च त
 मन्वारभ्यगच्छतः। उत्तरेण चालालं शामित्र देशे उल्मुकं निधाय उत्त
 रेण शामित्रमिति क्रामति। उदीचीनां अस्य पदो निधत्तादित्युच्यमा
 ने। समस्य तनुवा भववर्धी० चः पाहि। उपाकरणयोर्बर्हिषोरन्यत
 रत्सगग्रमुदगग्रं वान्यस्यति। तस्मिन्नेन प्रत्यक्षिरसमुदीचीन
 पादं निध्नस्यमायुं कृण्वंतं संज्ञययता शक्यं प्रब्रूतादित्युक्ता पराङ्ग
 वर्त्तते यजमानो ध्वर्युश्च आग्नीध्र उल्मुकं न्युष्योपसमा दधाति। प्र
 तिप्रस्थाता च निवर्त्तते। यजमानः। सुवर्विदू सिसुवर्विवा सुवर्हिहि
 सुवर्म ह्यस्वः पशुभ्यः लोकविदसिलोकं विलो लोकमिहिलोकं मस्य

गातुविदसिगातुंविद्यो गातुमिदिगातुंविद्यो गातुं पशुभ्यः॥ नाथविदसि नाथं विज्ञानाथमिति
नाथं पशुभ्यः नाथं पशुभ्यः

लोकं पशुभ्यः नवाउवेतैर्निम्रियसेनारिष्यसि दे० सविता दधातु आशा
नां त्वाशापालेभ्यः० हविष्यावयं विष्वा आशामधुना स संसृजाम्यं वः
संतु सर्वे एतौ पशौ संसृज्यमाने जपति॥ नाना प्राणो यजमानस्येत्यध्व
र्यु यजमानभामिमंत्रयते॥ इह पशवो विश्वरूपारमंतामग्निं कुलाय म
भिसं वसाना अस्मा सं अवंतु पयसा घृतेन यासां मूधूश्चतुर्विलं म
धोः पूर्णं घृतस्य चतानः पयस्वतीः सं त्वस्मिन् गोष्ठ्येतीवृधः॥ इति पृ
थदाज्यमवेक्ष्यमाणो वाग्यतावासाते यजमानो ध्वर्यश्च॥ इन्द्रस्य भा
गमुपशिते दधादनेमं यज्ञं यजमानं च सूरौ॥ योनौ द्वेष्टि नुतं रपस्वा
नागसो यजमानस्य वीराः इत्यध्वर्युः पशुभ्यः मिमंत्रयते॥ यदि रौति॥

५० प्रनिपशो शेष निनयनं तिमो तणा निधानादि
 ५१ तं तं नमु स्मृ क वि स र्जन वणा निगुरुणमगुप्रा

यस्मात् वेपिठं रुतं मृडतं स्वाहा न्यजदतं वाशिष्ठं समं क्रमध्वं निमेतथाशकुरु कथां समस्तार्धं पलायिष्ठं
 ५२ नाते मे कं कस्यायथादेवत उल्लेखनमर्हति न शक्तिवा सर्वोपयगाणि पाणि कृत्वा सर्वो णिस्थ विमांता निलोहितेनां का स के

वनस्पती ज्याहृदया भिधारणे पशोस्तथा सं तपने न्वेक्षणे । स्था ली गतं
 स्था ल्य धदा ज्य मे व व्या पत्त्र या जा नु या जौ त तो न्य त् । य द स्य पारे रज सः
 शु क्लं ज्यो वै श्वान रस्वा हा । अग्न ये वै श्वान रा ये दं । य र्मा द्री षा वे पि ष्ठा
 स्त तो नो अभ रं क धि । प्रजा न्यऽ सर्वा भ्यो मृ ड न मो रु द्रा य मी दु षे स्वा
 हा । रु द्रा य मी दु ष इ दं । य इ दं म क स्त स्मै न म स्त स्मै स्वा हा । रु द्रो ये दं
 य द स्य पारे रं न र स्वा हा । अ० वै० य र्मा द्री षा न्य ष द स्त तो नो० षे
 स्वा हा । रु० मी० य इ दं म क० स्मै स्वा हा । रु० । २ य द स्य पारे० य र्मा
 द्री षा वा शि ष्ठा स्त तो० षे स्वा हा । रु० मी० । य इ दं म० रु० ३ य द स्य
 पा० य र्मा द्री षः स सु क्तं स्था स्त तो नो० षे स्वा हा रु० मी० य इ दं म

मनेमरुतध्वं यस्मिन् शोभायुनकृपुतारोपा
 तेषु पक्षिस्त्यति प्रातिपञ्चकं तत्र प्रतिपन्नपन

५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

तत्र तत्रोहः। रमांश्चिन्त्यं यमाभिरिचं। ताम्रि
माभिरिचं। ताम्रि
माभिरिचं। ताम्रि

सनं च। सवां वपाः प्रतिप्रस्थाता अपयति। तत्र मभिहोमः घोषिते चानुमंत्रणं। सर्वत्र प्रादुर्भूतेषु स्तोकेषु तंत्रेण स्तो
दं० श्रुता मभिजयंतो। स्वगादाय नाचुत्तमप्रयोजानं कृत्वा। प्रयाजशेषेण यथाक्रमेण द्विरभिघारय
क० रु० ४ यदस्य पा० यस्माद्भीष्मा निमेषु सिततो० ये स्वाहा० रु० मी० य इद
म० रु० ५ यदस्य पा० यस्माद्भीष्मा शकृत्करोषि स्तो० ये स्वाहा० रु० मी०
य इदम० रु० ६ यदस्य पा० यस्माद्भीष्माः समज्ञास्थास्ततो० रु० मी०
य इदमक० रु० ७ यदस्य पा० यस्माद्भीष्माः पलायिष्ठास्ततो० रु० मी० य
इदम० रु० ८ यत्पशुर्मायुमकृतो रोवाप० चत्वरंहसः स्वाहा॥ अग्नय
इदं। एतानि संज्ञास्येपशौ जुहोति। शमितारुपे तनयसं० द्युत्तपतिप
रि। इति संज्ञास्येपायंति। यजमानमुखाश्च। चत्वारो माजनेपश्चा
त्यत्याच ब्रह्मणा सह। आदितिः प्राश्ना प्रमुमोक्तुं तन० ये करोमि। इ
ति पशुपाशं प्रमुच्यैकं शूलं योपसज्य च। काले धेदधाति। नमस्त आ

संज्ञेयः। तत्र मभिघारणमुक्ता सनं च। इति
प्रयाजो मभिघारणमुक्ता सनं च। इति

तत्र तत्रोहः। रमांश्चिन्त्यं यमाभिरिचं। ताम्रि
माभिरिचं। ताम्रि
माभिरिचं। ताम्रि

दासिसामनधातवैशितिसंवेवेतेहः तं जं धृष्ट्या तं नं कुं ध्याधिः अथ एव परिधानं हावेवामनुमंत्रणं च प्राप्ति
न ध्यावर्तते।

ताना इति पत्न्यादित्यमुपतिष्ठते। अनर्वाग्नेहि घृतस्य कुल्या० हरायस्योषे
ण इति प्रतिप्रस्थाता पूर्णपात्रं धारयमाणो पत्नीमुदानयति आपो देवीः शु
द्धायुवः शु० वो भूयारम्भे। इति चाल्वालेपो वनयति। सर्वे समुक्तेभ्य एते
त्रैव ब्रह्मपत्नीभ्यां सह सर्वे चाल्वालेमार्जयन्ते। पत्न्यभिधिं च त्वध्वर्यु
राप्याययति। वाक् आप्यायतां। इति मुखं प्राणस्त आप्यायतां। द्विः
नासिके। चक्षुस्त आप्यायतां द्विः चक्षुषी। श्रोत्रं त आप्यायतां। द्विः
श्रोत्रं। याते प्राणा न्धुजगामया चक्षुर्मा० तां तत एतेन शुं धतां। इति
हृदयं। नाभिस्त आप्यायतां। नाभिं। मेढं त आप्यायतां मेढं। पायुस्त आ
प्यायतां। पायुं। भुवः शरिणः शमः शमो ये तीभ्यः शं पथिव्ये इति संमिताः श्वतु

रः पादान्

८५

शमहोभ्यां। इत्यनुपृष्टं शेषं निनयति। उत्तानं पशुमावृत्य। ओषधे त्रायस्वै
 नं इत्युपाकरणयोर्बहिर्वोरवशिष्टं दक्षिणे ननाभिं वपादेशो निदधाति। स्व
 धिते मेनं इति इत्सीः। इति स्वाधितिना तिर्यगाद्विनसि। धिन्नस्य तृणस्याग्र
 पाणो कृत्वा स्य विमल्लो हिते त्का। रक्षसां भागो सीदमरुद्रं तमोनया
 मि। इत्युत्तरापरमवांतरदेशो निरस्थाप उपस्पृश्य। श्वेत्वा इति वपा
 मुत्तिवदति। उर्जेत्वा। इति तन्निष्ठं यैक शूलं योपतृणसि। देवेभ्यः शुं ध
 स्व। इत्यद्भिः प्रोक्षति देवेभ्यः शुं भस्व। इति स्वधितिना वपां निर्माद्वि। घ
 तेन द्यावापृथिवी प्रोर्वाधा इति द्विशूलं मेक शूलं च वपाया प्रष्टादय
 ति। अग्नीषोमाभ्यां वा जुष्टा मुक्ता मि। इत्युत्कृतति। अद्विनो रायः

सुवीरः इति मुष्टिना शमिता वपोद्धरणमभिगृह्यास्ते आविषाहो मात।
 प्रत्युष्टं रक्षः प्र० तय। इति शाभिने वपां प्रतिपति। नमः सूर्यस्थ
 संहृशो सुयोधः। इत्यादित्यमुपतिष्ठते। श्रपणार्थमग्निमवशिष्यत
 देवोत्पुन्रमादायाग्नीध्रः पूर्वः प्रतिपद्यते। उर्वतरिक्षमन्विहीति गच्छ
 ति। वपाश्रपणी पुनस्वारभते यजमानो ध्वर्युश्च उपलव्गने दिवेदि
 व इति तिसृभिराहवनीयमुपायंति। प्राजिहिते अपि सृष्टुत्पुके
 प्रत्युष्टमित्याहवनीयस्यातिभेगारे वपां निगृह्णाति। वायो वीहिस्ते
 कानां स्वाहा। इति वहिष्योग्रं प्राश्रयति। वायव इदं। अंतरायूपमा
 हवनीयं च प्रतिप्रस्थात्रे वपां प्रयच्छति। दाक्षिणत उदङ्। स्वीनः।

प्रतिप्रस्थाता वपां श्रपयति। अध्वर्युः कर्मणे वां देवेभ्यः शोकेयं। इति पा
 णी प्रक्षाल्य। द्यौश्चैमं यत्तं पृथिवी च संदुहातां धा० दद्यातु। उत्संदुहंतिक
 ल० सुवर्दिदं। इति वपामभिमन्त्र्य अधूर्वाज्येन सुवेण। त्वामुतेदधिरेहव्य
 बाहु० २४० दो जुषस्व स्वाहा। अग्नये जेतवेदस इदं। प्रादुर्भूतेषु स्तोकेषु
 नुब्रूहीति संप्रेष्यति। श्येनीं २ सु० २४० तां कृत्वा। यस्त आत्मपशु० मह्यं व
 पामभिधाय। ६० रुगा ६० रुगे० तीरिषत्। इति प्राचीनं वपामुदास्य।
 सुपिप्पला ओषधीः कृधि। इति दक्षिणस्यां वेदि श्रोण्यां निदधाति।
 प्रयुता द्वेषा २० सि। इति पाश्र्वाणी प्रवृहति। यजमानः। यस्त आत्मा०
 इयमिन्द्रियममृतं वीर्यमनयेन्द्रा० तया देवा अवतो० सनेय २० २४० ताम

४

यि श्रयतां। अयं यज्ञः पंचहोता। इत्यासना मभिमन्त्रयते। घृतवती लुच्य
 माने अध्वर्युर्जुहोपभृता वादाय अत्याक्रम्या श्रान्य प्रत्याश्राविते।
 स्वाहा कृतीभ्यः प्रेष्येति संप्रेष्य। वषट्ते जुहोति। यजमानः हेमंतशि
 शिराभ्यामिदं। हेमंतशि शिरावतू० अध्वर्युः प्रत्याक्रम्य प्रयाजरो
 वेण ध्रुवामभिधाय सकृत्पराज्यं च द्विर्वपामभिधायति। आप्या
 यतां चतुः। आज्यभाष्योक्षे अग्नय आज्यस्यानुब्रूहि। अग्नय आ
 ज्यस्य प्रेष्य। यजमानः अग्नय इदं। अग्निश्चक्षुष्मा स्त। अध्वर्युः
 प्रत्याक्रम्य आप्यायतां चतुः। सोमाद्याज्यास्यानुब्रू० सोमायाज्य
 स्य प्रेष्य। यज० सोमायेदं सोमश्चक्षुष्मान्० व्याख्याते पंचहोतारि ७७

अध्वर्युः अग्निर्होता। स्वाहादेवेभ्यः। स्यात्कीर्तनेनाज्येन पूर्वं परिवर्ष्यं जुहोति।
 देवेभ्य इदं। जुहामाप्सा य्यहिरण्यशकलं निधाय अग्रेणाहवनीयं ग
 त्वा यूपारुवनीये मध्यास्त्रुचीनीत्वा ब्रह्मयजमानयोर्दक्षिणेन गत्वा
 त्वयं चोपविश्य माभेः हस्तेन कृत्वा वपां वदति। यथेतं प्रत्येसहिर
 ण्यशकलं निधाय भिषोर्यं प्रचरति। एवमेवावदानप्रचारः अग्नीषो
 माभ्यां छागस्य वपाया मेदसो नु ब्रूहि अत्याक्रम्य। अग्नीषोमाभ्यां
 छागस्य वपाया मेदसः प्रेक्ष्या जातर्धे दो वपया ग० दंतु देवाः स्वा
 हा। वषट्कृते जुहोति। यजमा० अग्नीषोमाभ्यामिदं। अग्नीषो
 मयोरहं० यावी भूयासं। जेमानमिति महेंद्रयाजिनः। देवेभ्यः स्वाहा।

उत्तरं परिवर्प्य जुहोति देवेभ्य इदं । प्रत्याक्रम्य अंतरा यूपं चाहवनी
 यं च हत्वा विषूची वपाश्रपणी प्राची द्विशूलां प्रतीची मेकेशूलां । स्वा
 होर्ध्वं नभसंमारुतंगच्छतं । इति प्रहरति । यजमानोर्ध्वं नभसे मा
 रुता येदं । ब्राह्मणा वरं वो ददामि । अध्वर्युः संस्त्रावेणाभि जुहोति । चात्वा
 लेभ्यो जयंते । आपो हि ष्ठे तिति सृष्टिः । इदमापः प्रवहता वद्यं च भलं
 च यत् । यच्चोभिदुद्रोहानृतं यच्च शोषे अभीरुणं । आपो मातस्मादेन
 सोविश्वात्मं च त्वं हसः निर्मासुं चाग्निं शपथा निर्मावरुणादुत नि
 मायिमस्य षड् । शास्त्वस्मद्देव किं लिप्सा हतो मनुष्य किं लि
 ष्यात् । इति माजयंते हुतायां वपायां । अध्वर्युः सुब्रह्मण्य सुब्र

अप्यामाह्वये तिस्रं प्रेष्यति पिता पुत्रीया सुब्रह्मण्या भवतिका लवशाद
 नेतरमेव पशुपुरोडाशादिकर्म प्रतिपद्यते। यथार्थमौषधपानानि प्र
 युनक्ति। तस्मिन् क्रियमाणे यदा पराह्णे भवति तस्मिन् न पराह्णे वसती
 वरीभिर्गृह्णाति। कृतांताद्विरम्य वरुंती नो गृह्णाति न तमा वरुंती रतीया स
 धावात परस्य ध्यायायाः कूलस्य वृक्षस्य स्वेयं वा छायां कृत्वा। हविष्य
 तीरिमा आपो ह० अस्तु। सूर्यः इति वसती वरी गृह्णाति। ब्रह्म यजमानौ
 वसती वरी गृह्णाणार्धं गृह्णातः यद्य गृहीता सु सूर्यो भिनिमो चेत् या
 अग्निं हिरण्यं वा दायो परिष्ठाज्योतिः कृत्वा हिरण्यमंतर्धाय वरैद
 ने गृह्णाति। प्रत्ये त्यतीर्थे न प्राग् वेशं प्रविश्य। अग्नेर्वी पन्न गृह० नीः

श्रीः सुखीयेसादयति। कृतांताकर्मोणिकरोति यथार्थमौषधपात्राणि प्रयुवक्ति एकादशक
 पोलाविहृषाजिबंरौभुपंशम्यामुल्लरवलं
 सुमेमाधत्त। इतिशालामुसलंददसुपलांआज्यस्थालीकुट्टैरुं पात्रीमे
 क्षणं वेदं प्राशिन्नहरणं प्रणीता प्रणयनं च। निर्वपणकाले जीहिमयं पशु
 पुरोडाशं निर्वपति प्रवित्रे कृत्वा प्रणीताः प्रणीय पात्राणि संमृश्य नि
 र्वपणकाले अग्नीषोमाभ्यां जुष्टं निर्वपामि। अग्नीषोमौ हव्यं रक्षेधां।
 अग्नीषोमाभ्यां वो जुष्टं प्रोक्षामि। कृत्वा जिनादानादि त्रिष्फलीकरणां
 ते कृते निदधाति। ततो वाचं विस्मज्य। शमितः पशुं विशाधीति संप्रेष्य
 तिगुदं मानि वृष्टीः क्लोमानं धीदानं पुरिततं मेदः समवधातवा इति संप्रे
 ष्यति। प्रेषितः पशुं विशास्ति। हृदयं जिह्वा वक्षस्तनिभमतस्त्रेधा
 र्धं सव्यंदोर्दक्षिणा च श्रोणिर्देवता न्यवशानानि सव्यंदोर्दक्षिणा च श्रो

णिः सौविष्टकते गुदः साधारणः । न गुदं निर्वृषति न वनिष्ठं निर्णुजति । अ
 धुद्धिं जाधनी वनिष्ठं चान्वदधाति यदन्यच्च मेध्यं मन्यते । अध्वर्युः धृष्टिर
 सीत्युपवेशमादाये भृगूणां मंगिरसां तपस्या तप्यस्वा अंगारो परिनिधाय ।
 द्यौश्चैवं यज्ञमिति तत्सर्वं मुद्धृत्य कुंभ्यामादधाति । सौविष्टयोर्लक्षणे क
 लाश्रपयति । हृदयं शूले समासज्य कुंभी समीपे पार्श्वतः श्रपयति मंत्रव
 ति । कर्मण्यध्वर्युः करोति शमितारं श्रपणां धर्मं निधुज्य कुंभे ध्यगो हंपार्थि
 वं स्वात्वा तत्र शकृदादिसंप्रविध्यति । ततस्त्वं दुलप्रक्षालनादि समानमो
 दयनात् । तूष्णीमभिधारणं आसीदतु । प्रजापतिरसि अयं यज्ञः विह
 व्यं चतुर्होता व्याख्याते पंच होतरि । ष्ठैते पशोः पशुपुरोडाशे न प्रचरति

जुह्वा मुपस्तीर्य आप्यायतां सकृत्सामभेः मध्यात्पूर्वार्धादवद्यति आप्यायतां
 यदवदानानि। उपभृत्पुपस्तीर्य आप्यायतां स केदुत्तरार्धादवद्यति। आ
 प्यायतां द्विः अग्नीषोमाभ्यां पुरोडाशस्यानुब्रूहि जुहूपभृतावादायात्सा
 क्रम्य आश्राव्य प्रत्याश्राव्यते अग्नीषोमाभ्यां पुरोडाशस्य प्रेष्य। वष
 ष्कृते जुहोति। यजमा० अग्नीषोमाभ्यामि० अग्नीषोमयो रहं देव० व
 ऋहा० अध्वर्युस्तत्रैव तिष्ठन्नौपभृतं जुह्वां पर्यस्य अग्नये नुब्रूहि आश्रा
 व्य प्र० अग्नये प्रेष्य। यजमा० अग्नय इदं० अग्नेरहं दे० यायुष्मान्यस्तैन० अ
 ग्निर्मादुरिष्टा० अध्वर्युः वैश्वानरे० प्राशि नमिडां चानदाय नास्ति यजमा
 नभागः मे० रावरुण षष्ठाः प्राश्नाति। मार्जनं पिष्टलेपफलीकरणहोमौ

५०

प्रणीतासुमार्जनं उपवेद्योदसनं च क्रियते निरूढपशुबन्धवात् । अस्त
 मिते संवादप्रभृतिनापशुतंत्रेण प्रतिपद्यते । जुह्वापंचगृहीतंगृहीता
 स्थालीगतपृषदाज्यं स्नुवंचादाय । श्रुतं हवीः श्रामितः इत्यभिक्रम्या
 भिक्रम्यत्रिः पृच्छति । श्रुतमिति श्रामितात्रिः प्रत्याह । अग्रेण श्रामित्रमु
 त्तरतः परिक्रम्य शूलादुत्सं दे प्रवृत्त्यकुंभ्यामावायधो । संते मनस्याम
 नः संप्राणे घृतवत्त्वाहा । पृषदाज्येन कुंभीस्थं हृदयमभिधारयति ।
 स्वाहोष्मणो व्यधिष्ये । इत्यूष्माणमुद्यंतमनुमेत्रयते । यथेतमेत्य
 यस्त आत्मापंचगृहीतेनाज्येन पशुमाभिधार्य । दृष्टुं गादृष्टुं गो
 पंरिषत् । इत्युद्वास्या तरायूपमाहवनीयं च दक्षिणे नक्षत्रे यजमा

नौहत्वा दक्षिणस्यां वेदिश्रोण्यां पूक्षशाखायां पंच होत्रासादयति । ह
 दयशूलं प्रज्ञातं निदधाति । यजमानः यस्तु आत्मा प० ह्यं । इमानि द्विष
 ममृतं वीर्यमेभिरिन्द्राय पशवो चिकित्सन्ते देवा अवतो पमामिहेष
 मू० सनेयः श्रुतानि मयि श्रयंतां । अयं यज्ञः व्याख्याते पंच होतारि
 अध्वर्युः जुहो पभृतोर्वस्वाहो महवन्त्यां समवत्त धान्यां चापूर्वाज्ये
 नोपस्तीर्य जुहो पभृतो हिरण्यशकलाववधाय जुहो पभृतावादा
 य अंतरायूपमाहवनीयं च दक्षिणे न ब्रह्म यजमानो नीत्वा दक्षिण
 त आसीनः । मनो ताये हविषो वदीयमानस्यानु ब्रूहीति संप्रेष्यति
 पूक्षशाखायामक्तयाधारया देवतानां द्विद्वि रवद्यति । एकादश

कृत्वः माभेः हृदयस्याग्रे वद्यत्यथ जिह्वाया अथ वक्षसः एतेषां यथा पू
 र्वमवदाय यथा काममुत्तरेषामवद्यति पुरस्तादग्रे गुदस्यावद्यति उ
 परिष्ठादा गुदं द्वैधं कृत्वा स्थवीयोगुदकांडजाघनी च कुंभ्यामवधायां
 तरायूपमाहवनीयं च पर्याहृत्य निदधाति। अणीयो गुदकांडं त्रैधं कृ
 त्वा तस्येभ्यः मध्यमं गुदकांडं द्वैधं विभज्य देवतेष्ववद्यति त्रेधा मेदः
 कृत्वा यूपेष्ववधाय तृतीयेन जुहूं प्रध्वा दयति। उपभृतिस्विष्टकृतं म
 वदाय महर्त्र्यग्यो रन्यत उपभृते निधाय मेदसस्तृतीयेन प्रध्वा
 दयति। हृदयादीनां द्वे द्वे त्रीणि वा वदानानि कृत्वा समवदाय यस्या
 मवधाय मेदसस्तृतीयेन प्रध्वा दयति। अनस्थिभिरिडां वर्धयति

श्रुतमश्रुतं च पशुं संनिधाय । ऐंद्रः प्राणो अंगे अंगे निदेध्यदैः पितरो
 मदंतु । इत्यभिभूशति । वसाहो महव न्यां वसां दक्षिणे न हस्ते नानय
 न्सव्ये न हस्ते न स्वधितिनास्त्र वंती धारां । श्रीरस्यग्निस्त्वाश्रीणातु
 इति सकृत्तिर्यगच्छिन्नति द्विः पंचा वत्तिनः । आपः समरिण न्वातरस्य
 नां रोहिष्ये । प्रदक्षिणं स्वधितिना लो लयति । यूषे नो प सिच्य ।
 तैः सर्वैर्यथेतं प्रत्येत्य हिरण्यशल्को जुहूपभृतो रवेधायाभिधा
 र्य । वसाहो महव नी समवत्त धानी चा पूर्वाज्ये नाभिधार्य यथा क्र
 मं अपादाय हविरभिधार्य । अग्नीषोमाभ्यां द्वागस्य हविषोतु ब्रूहि जु
 हूपभृतावादायात्याक्रम्याश्राव्य प्रत्याश्राविते अग्नीषोमाभ्यां द्वागस्य हविषः
 प्रेक्ष्येति संप्रेष्यति ।

प्रतिप्रस्थाता वस्वाहो महवनी गृहीत्वा उत्तरत स्तिष्ठति होतुरर्धर्चैः। घृतं
 घृतपावानः पिवत वसां वसा० हात्वा तारिष्याया इति वस्वाहो मंजु होति।
 नांते स्वाहाकारः। अध्वर्युर्वषट्कृतं जुहोति। यजमा० अग्नीषोमाभ्यामि
 दं० अग्नीषोमयोरहंदे० येन्द्रियावीभू० जेमान मिति महेंद्रयाजिनः। अ
 ध्वर्यु रत्रैवतिष्ठन् वस्वाहो मोद्रेकेण दिशः प्रतियजति। दिशः स्वाहे
 ति पुरस्तात् प्रादिशः स्वाहेति दक्षिणातः प्रादिशः स्वाहेति पश्चात्
 विदिश इत्युत्तरतः। उदिश इति मध्ये स्वाहेति सर्वत्रानुषजति। स्वा
 हादिगभ्य इति प्रदक्षिणामनुपरिचिंचति। नमोदिगभ्य इति हुत्वोपति
 कृते। यजमानः अंतरादिमंत्रोक्ता देवताः। अध्वर्यु रत्रैवतिष्ठन्ना

रिष्ठहोमं कृत्वा प्रदक्षिणमावृत्य जुह्वा मुपस्तीर्य स्वाध्याः पृथ्वदाज्यं सु
 वेण जुह्वा मानी यदि स्मिन्वाभिघार्यी ध्रौवसमाप्तिः वनस्पतये नुब्रू
 हि प्रसव्यमावृत्या श्रावयास्तु श्रोषट् वनस्पतये प्रेष्य। वषट् कृते
 जुहोति। यजमा० वनस्पतय इदं० वनस्पतेर हं दे० यायुष्मान्यसे
 न० अग्निर्मादुरिष्टात्पालिति च। अध्वर्युस्तत्रैव तिष्ठन् ओदुपभृ
 तं जुह्वा पर्यस्य अग्नये स्विष्टकृते नुब्रूहि। आश्राव्य प्रत्याश्रावि
 ते अग्नये स्विष्टकृते प्रेष्येति संप्रेष्यति। यजमा० अग्नये स्विष्ट
 कृत इदं० अग्नेः स्विष्टकृते हं दे० यायुष्मान्य० अग्निर्मादुरिष्टा०
 अध्व० वैश्वानरे० प्राशि त्रैप्रतिभागमवदाय नयजमानभागः इडा

९३

स्थवामेतेरेतावदानेन प्रकृतिवदवद्यति । अध्युधिं होत्रे वनिष्ठमग्नी
 धेष उवत्तं संपादयति । इत्तं चेदष्टतं चेदनस्थिमेजावरुणषेष्ठाः प्रा
 श्नाति । नयजमानो भक्षान् भक्षयति भक्षणमेकैस्मान्ननाति । पश्चिउया
 विकल्पः । मार्जयते हविः शेषानुदास्य । अपि सृष्ट उल्मुके अग्नीदौ
 पयजानं गाराहरोपयष्टरूपसीद ब्रह्म न्यस्थास्यामः समिधं कृत्स्नं
 मृद्वीति संप्रेष्यति । शामिजादाश्नीधोगारानां सृत्योत्तरस्यां वेदिश्रो
 ण्या बर्हिष्यूह्यन्युप्योपसमादधाति । तद्यथा अंतरायूपमाहवनीयं
 च ब्रह्म यजमानो दक्षिणेन नीत्वा अपरेण सर्वानग्नीनीत्वा उत्तरस्यां
 महावेदिश्रोण्यां स्वमीपेन्युप्योपसमादधाति । परिस्तृणाते चाग्नी

धाः प्रतिप्रस्थातो पसीदति अंगारमार्गेण गुदं नीत्वा निदधौ देति। इ
 वसवितरेत्तत्तत्त्यादि। इध्मसन्नहने हुते। प्रतिप्रस्थातरेतद्गुदकां
 उंतिर्यगसंभिदं नैकादश। धारं छिद्य वसाहो महवन्त्या हस्तेन वोष
 यजेति संप्रेष्यति। यजमानः व्याख्याते सप्तहोतरि अंगिरसो
 मा० हौष्यः। अध्वर्युः पृथदाज्यं जुह्वा मानी य पृथदाज्यं धानी मु
 पभतं कृत्वा पृथदाज्ये नैकादशानूयाजा न्यजति सकृदति क्रमेण
 न। प्रतिप्रस्थातानुहुतं हुतमेकैकमनूयाजमनु एकादशोपयजो
 यजति अंगारेषु यथा प्रैष्यं। समुद्रं गच्छेत्वा हेत्येकादशाभिर्मन्त्रैः
 अध्वर्युरतिक्रम्य। आश्राव्य प्रत्याश्राविते देवेभ्यः प्रेष्येति प्रथ

९४

भमनूयाजं संप्रेष्यति। प्रेष्येत्युत्तरानूचतुर्थप्रभृतिषु यजोतिर्मैत्राव
 रुणेनोच्यमाने यजयजेत्यध्वर्युराहान्यत्र दशमात आद्यांस्त्रीन्दश
 मं चाग्रेण संभेदं पुरस्ताद्यजति तेषां पश्चादारभ्य पूर्ववेषां मनु संभेद
 न प्राचदत्तरान्यजति। याजमानं त्रिषु प्रजावान्शुमान् द्वयोश्चायुष्म
 द्यं स्यात्स शुमान्परस्मिन्। आयुष्मदेकोऽथपरः प्रजावानायुष्मदे
 कश्चरमोऽपि तद्वत्। बाह्येऽहं० समुद्रायेदं० बाह्येऽहं० या प्रजावा
 न०१ द्वाभ्येऽहं० अंतरिक्षायेदं० द्वाभ्यामहं० प्रजावान्२ उवासानक्ताभ्या
 मिदं० सवित्रेऽहं० उवासानक्तयोरहं प्रजावान्३ जोष्टीभ्यामिदं० अहो
 रात्राभ्यामिदं० जोष्ट्योरहं० पशुमान्४ उर्जाहुतीभ्यामिदं० मित्रावरु

णाभ्यामिदं. उर्जाहुत्योर. पशुमान् ५ होतः भ्यामि. सोमायेदं. होत्रोरया
 युष्मान्य. ६ तिस्रभ्यो देवीभ्य इदं. यज्ञायेदं. तिसृणां देवीनाम. यायु
 ष्मान् ७ नराशः स्यायेदं. छंदोभ्य इदं. नराशः स्याहं. पशुमान्.
 ८ वनस्पतय इदं. द्यावापृथिवीभ्यामिदं. वनस्पतेरहं. यायुष्मान् ९ ब
 र्हिष इदं. नभस्प इदं. बर्हिषोहं. प्रजावान्. १० अग्नये स्विष्टकृत इदं. अ
 ग्नये वैश्वानरायेदं. अग्नेः स्विष्टकृतोहं. यायुष्मान्य. ११ प्रतिप्रस्था
 ता अद्भ्यस्त्वौ षधीभ्यः इत्युत्तरतो बर्हिषिगुदलेपं निर्माष्टि. मनो मे
 हार्दियच्छ. हृदयदेशं ममिच्छया पशुपस्पृशेत्. स्वरुं प्रज्ञातं नि
 दधाति. वाजवती प्रभती निकर्माणि प्रतिपद्यते चेतस्सुप्रसर

मनक्ति। आश्रा० अस्तु० श्वितौ दैव्या होतारो भ० सूक्तवाकाय सूक्ताप्रे
ष्य। यजमा० अग्नेरहमुज्जिति मनुजैषां। सोमस्याह० अग्नीधो मयो
रहमु० वनस्पतेरह० देवानामाज्यपानामाह० अग्नेः स्विष्टकृतोहमु० चं
प्रतिपरेत्यशालामुखीयेपलीः संयाजयेति। जाधन्या देवानां पली
रग्निं गृहपतिं च यजति। आज्येनेतरो। उत्तानो यै जाधन्यै देवानां पली
भ्यो वद्यति नीच्या अग्नये गृहपतये। उत्ताना यै जाधन्यै होत्रशुभा
दधाति। नीच्या अग्नीधेय उवत्तं संपादयति प्राशितायां। यजमा० इ
डास्मानित्याज्येजं। जाधनी शेषं पल्यध्वर्यवे ददाति बाहुं शमिन्ने।
पली संयाजं तो ग्रीवो मीयः संतिष्ठते। नात्र रात्रौ यजमानस्य ब्रतं

भवति उपसद्धतस्य निवृत्तावपि दैक्षव्रतस्यानुवृत्तेरावभृथादिति प्राप्तस्य
 दैक्षव्रतस्य प्रतिषेधः अत एव दैक्षो तर्द्ध्वं व्रतविकल्प इत्युक्तं याज
 माने सुत्या प्रातरारभ्यु आर्वभृथा त्रिस्तनव्रतं भवति। एतस्यां रात्रौ
 हविर्धाने जाग्रद्राजानंगोपायतियजमानः ॥ ॥ श्रीमद्वैदिकस
 द्विदसोमनाथांगजान्मनामहादेवै नराचिता पद्धतिर्यज्ञतां त्रिकी ॥ ॥
 समाप्ते ग्रीष्मोष्मये पशौ निशायामष्टमे मुहूर्ते वसती वरीः परि
 हरति सर्वतो दिक्षु न पूर्वस्यां दिशि व्युक्तामेतेत्युक्ता। ततो यजमा
 नः पत्नी चान्तर्वेदि भवतः। सतत्त्विजो दृशी कवश्च बर्हवेदि निष्क्रामंति।
 नादीक्षितमभिपरिहरति। ब्रह्मा वसती वरीषु परिद्वियमाणा सुबहि

२६

निष्क्रम्यपरिहरणदेशादक्षिणतोवाचंयमअस्ते।अध्वर्युःआदाय
 कुंभंसव्यंसेत्याधायपरेणप्राजिहितमतिक्रम्यदक्षिणयाद्वारोप
 निर्हृत्यदक्षिणवेद्यंसमनुपरिहृत्यइन्द्राग्नियोर्भागधेयीःस्थ।इतिद
 क्षिणस्यामुत्तरवेदिश्रोण्यांसादयति।आदायकुंभंदक्षिणंसेत्याधा
 ययथेतमेत्यउत्तरपूर्वयाद्वारा।निर्हृत्योत्तरंवेद्यंसमनुपरिहृत्य
 मित्रावरुणयोर्भागधेयीस्थ।इत्युत्तरस्यामुत्तरवेदिश्रोण्यांसाद
 यति।आदायकुंभंसव्यंसेत्याधाययथेतंप्रत्येत्यतीर्थेनप्रपाद्य।
 विश्वेषांदेवानांभागधेयीस्थयज्ञेजागृत।इत्याग्नीध्रेसादयति।अ
 त्रवसंति सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाहूयेतिस्वप्नेष्यतिपितापुत्रीया

सुब्रह्मण्या भवति या यजमानस्य व्रतधृक्तामाशिरेदु कृतया पल्या
 स्तां दधिग्रहाय या धर्मधुक्तां दधिघर्मयतप्तमनातं कथं पयोमैत्रा
 वरुणाय श्रुतातं कथं दध्यादित्यग्रहाय कुरुतादिति संप्रेष्यति आ
 ज्यसो मग्रहयोः काम्ययोः नीया पल्या इति लुप्यते। अप्रवर्ग्ययागेया
 धर्मधुगिति लुप्यते। दोहस्तु यस्याः कस्याश्चिद्भवत्येव। प्रतिप्रस्था
 तामंत्रेणोपवेषं शाखापवित्रं च कृत्वा सायंदोहं दुग्ध्वा तस्मिन्निदध्या
 त। अत्र परस्तरणकरणं शास्त्रातेरेदृश्यते त्यन्ये। तूष्णीं पंचगाहु
 ग्ध्वा आमिक्षायै प्रातर्दोहाय मंत्रेण वत्सानपाकरोति। यद्यनूवं ध्या
 स्थाने आमिक्षातया दासहशारेवे आनीय षट्सु दोहेषु जातेषु आ

मिक्षार्थं शारवापवित्रादिकृत्वादो हयतिस्पतं मंदो हं। पुनः प्रातर्दो हाय
 वत्सानपाकरोति। षोडश्यादिषु तु माध्यंदिने सवने संस्थिते शारवाह
 रणे वत्सापाकरणं चारात्रौ षोडश्यनंतरे उपवेष्टादिदो हो वत्सापाक
 रणं च। अग्नीध्रीये सखिजो लंकता वसंति प्राग्वंशे पत्नी जागरयंति।
 हविर्धाने यजमानो राजानं गोपायति गोपायति॥ ॥ यस्य स्मृत्येति॥
 बुध्वा महारात्रे इहैव चैतत्सं पाद्यचादौ स्पमिदाज्यसंभृतिः। पशुस्तंद
 गं दधित्वा किकंतु आज्यं पेयो ब्रीहियवी यपिष्टे। हिरण्यदर्भा दधमा
 र्तिका निग्रहाश्च। आदौ यज्ञतनू हेमः सवनीयपशोः क्रिया। एता
 असदन्नित्यं ताथाग्नीध्याद्यभिर्मर्शिनं २ खरे पात्राणि दार्वणि नवो

पांशुसवाडुषत्। द्वे स्थाल्या तु कथ्य पात्रं च त्रीण्यातिग्राह्यकाण्यथ ४
 खरे ग्रावाः षोडशिको न्यत्र स्थाल्यो न पात्रकं पुनः खरे प्रयोक्त
 व्ये चतुस्त्रक्ति परिपूर्वे ५ एकादशादि चमसाः खरे ग्रावो यथास्थि
 ति। अन्यत्र द्रोणक लशो दारुजः स पवित्र कः ६ मन्मथौ कलशौ
 तद्वद्ववनी यश्च पूत भत्। तिस्र एकधानाः स्थाल्य इति त्रिंशन्नवा
 धिकाः ७ स्नु। चोभिर्मर्श उपमे संमुख ग्राव मंत्रणं आग्नीध्रो होमिः
 सोमस्याप्यंतरेष मुपाहृतिः ८ पंच होत हुतिः प्रातरनुवाका
 दिष्टु क्रमात्। त्रैषार्थं करणं होत ब्रह्म प्रस्थातृभिः स्वयं ९
 प्रागं लंकरणात् स्थातुः सर्वनीय हविष्कृतं या। अभूदुया इत्ये

तस्यामृचिदोमः स्त्रुचिस्थितात् १० चतुर्गृहीतमपरंदर्ममुष्टिं प्रगृह्य च।
 अपश्यहोतरिति त्रैषालुक्युर्वथातथं ११ पन्नेजनीयहः पत्न्या सादयत्यपिमा
 र्गतः। सर्वेनीवरीणामिहानिग्राप्याकरणं सवेत् १२ ग्रहाणां च प्रवारस्यादध
 आदौ तुलौ किकात्। काम्या राज्यस्य सोमस्य ग्रहौ प्रकृतिगावुषौ १३ दधिय
 हेणानुल्यः स्यादाज्यग्रहविधिस्ततः। सोमग्रहेण तेनैव पात्रोणा विष ॥
 नाहवेत् अत्रानिषववच्चं श्रुपां शोरा निषवा भवेत् महा निषव एव च तक्षणे विधि
 रथय १४ अंश्वदाभ्यावुषां शुश्वग्रहाः सावे चिका अमी तन्तरोमः पशोः कर्मम
 राग्नीध्रीयादिषु १५ खरेपात्रप्रयोगस्तु ग्रावस्तु शीघ्रीयेकृतिः सोमस्यग्र
 हणहोतुहोमोपाकरणादिषु पन्नेजनीश्वनिग्राभ्यामंश्वदान्यावुषांशुकः

१९

महाभिषेकान्तर्गमोऽप्राणाग्रहणस्यपिः उपाकृतिं पादमानी विहाराधार
 णेक्षतिः अनेनग्रहणंस्वंपरिग्रहानाद्यपस्थिती प्रसर्पणं पशोः पाकपुरोडा
 नैर्ग्रहैः स्थितिः प्रश्नचारश्चमसोनीतिः शुक्रमंथ्यतुनिश्चरः २०

५

ओं महारात्रे बुध्यन्ते त्रिभागावशिष्टायां रजिन्यामृत्विजो बुध्यन्ते सर्वकृतशौचाः क
 माण्युपक्रमन्ते यथापुरावाचः प्रवदितोः प्रातरनुवाको भवति अध्वर्युस्तूष्णीके
 नाज्येन प्रत्याहुतिर्गृहीत्वा प्रत्याहुति समिधोभ्या धाय प्रजापतिर्मनसैति त्रय
 स्त्रिंशतं यज्ञं तनूराग्नीध्रिये जुहोति प्रजापतिर्मनसां धोष्टेतः स्वाहा प्रजाप
 तये सोमायेदं प्रजापतिर्मनसां धोष्टेतो धाता दीक्षायाः स्वाहा धात्रे सो
 माः २ धाता दीक्षायाः सविता भृत्याः स्वाहा सवित्रे सोः ३ सविता भृत्यां पू
 षा सोमप्रयाण्याः स्वाहा पूषे सोः ४ पूषा सोमक्रयण्यां वरुण उपन
 दः स्वाहा वरुणाय सोः ५ वरुण उपनदः सुरः क्रीयमाणः स्वाहा असुरा
 य सोमायः ६ असुरः क्रीयमाणो मित्रः क्रीतः स्वाहा मित्राय सोमायः ७ मि

१००

ऋऋतःशिपिविष्टआसादितःस्वाहा।शिपिविष्ट।यसो-शिपिविष्टआसादितो
 नरंधिषःप्रोह्यमाणःस्वाहा।नरंधिषायसो-९नरंधिषःप्रोह्यमाणोधिपति
 रागतःस्वाहा।अधिपतेयसो-१०अधिपतिरागतःप्रजापतिःप्रणीयमाना
 स्वाहा।प्रजापतेयसो-११प्रजापतिःप्रणीयमानोग्निराग्नीध्रेस्वाहा।अग्नयेसो-
 १२अग्निराग्नीध्रेबृहस्पतिराग्नीध्रात्प्रणीयमानःस्वाहा।बृहस्पतेयसो-१३
 बृहस्पतिराग्नीध्रात्प्रणीयमानइंद्रो हविर्धानेस्वाहा।इंद्रायसो-१४इंद्रो हवि
 र्धानेदितिरासादितःस्वाहा।अदित्यैसो-१५अदिरासादितोविलुक्तरूपावद्वि
 यमाणःस्वाहा।विल्वेसो-१६विलुक्तरूपावद्वियमाणोथर्वोपोत्तःस्वाहा
 अथर्वणेसो-१७अथर्वोपोत्तोयमो गियुतःस्वाहा।यमायसो-१८यमो

१००

भिषुतो पूतपा आधूयमानः स्वाहा। अपूतपे सो० १९ अपूतपा आधूयमाने वा
 युः पूयमानः स्वाहा। वायवे सो० २० वायुः पूयमानो मित्रः क्षीरश्रीः स्वाहा। मित्रा
 य सोमा० २१ मित्रः क्षीरश्रीर्मैथी सक्तु श्रीः स्वाहा। मंथिने सोम० २२ मंथी
 सक्तु श्रीर्वैश्वदेव उन्नीतः स्वाहा। वैश्वदेवाय सो० २३ वैश्वदेव उन्नीतो
 रुद्र आहुतः स्वाहा। रुद्राय सो० २४ रुद्र आहुतो वायुरावृत्तः स्वाहा। वायु
 वे सोमाय० २५ वायुरावृत्तो नृचक्षाः प्रतिख्यातः स्वाहा। नृचक्षसे सो० २६
 नृचक्षाः प्रतिख्यातो भक्ष आगतः स्वाहा। भक्षाय सो० २७ भक्ष आगतः पि
 तृणां नाराशंसः स्वाहा। पितृभ्यः सोम० २८ पितृणां नाराशंसो सुरा
 तः स्वाहा। असवे सो० २९ असुरातः सिंधुरवमधमवप्रयस्वाहा। सिं

१०९

धवेसो. ३० सिंधुरवभयमवप्रयन्समुद्रोवगतः स्वाहा. समुद्रायसो. ३१ समुद्रोव
गतः सलिलः प्रफुल्लितः स्वाहा। सलिलोयसो. ३२ सलिलः प्रफुल्लितः सुवरुद्वचंग
तः स्वाहा. सुवेसो. ३३ सर्वत्र सोमाय रात्रे रतिवात्यागः। सर्वनीयस्य प
शोस्तत्र प्रक्रमयति तस्य निरूढा पशुबंधेन कल्यो व्याख्यातः तत्र षट्कोटप
श्चिष्टी नक्षः अग्निप्रणयनां तं कर्म कृतत्वा लुप्यते प्रतिषिद्धमग्न्यन्वाधा
नं सर्वनीये पशो विवर्तितं तथान्विषिद्धं व्रतमपि। बह्विने विद्यते प्रस्तरमेवा
हरति बह्विषः कल्पेन। आहृत्य प्रस्तरं परिभोजनीयं च शुल्बं कृत्वा सन्न
त्याहृत्य उपरि प्रस्तरं निधाय पंचपशुप्रकृतित्वपक्षे ततो त्रिधिकं विंशति
दारुमिध्मं संनह्य तितत्र मंत्रः यत्कल्लोरु ॥ ॥ ॥ श्रीः

१०९

तस्त्वाविशतिधासं० तिस्रः समिधो यज्ञायुः संचाराः शेषं प्रकृतिवत् अ
ग्नीधो मीय विकार पक्षेतु आश्ववालं प्रस्तरे एक्षवी विधत्ती बहिः परिभोजनीयं
चाहृत्योपरि ति धाय काष्मर्यमयुपरि धिकमिध्मं संनहति। महावेद्यर्थे कृतमेव
वेदं प्रयुनक्ति परित्तीर्य नो भावमीकमेणेवा। यज्ञस्य सदनं प्रात्राणि प्रयुनक्ति
तत्र पालाशं प्रचरणीं सुक्मयोगकाले प्रथमां प्रयुनक्ति अन्या नियथाथं पा
शुकानि पात्राणि प्रयुनक्ति न ब्रह्मवरणं वाचस्पतस्तुत्यादि ब्रह्मणः पवित्रक
राणि हि समानमाज्ये ग्रहात् सुक्मं समाज्येन काले जुहुवत् प्रचरणीं तूलीं सं
मज्येतराः संमार्ष्टि आज्यग्रहणकाले प्रचरणं पूर्वं चतुर्दश हीतं तूलीं गृ
हीत्वा इतरा सुगृह्णाति प्रोक्षण्य वशेषं निनीय ग्रंथिं विषाय पुरस्तात् प्रस्त

१०२

रंगहीत्वापवित्रे अपि सज्य ब्रह्मणे प्रदाय शुल्बमेव स्तात्वा सर्वहिः पक्षेव हिः प
 रिधि सद्भावे च परिधी न्यरिधायाग्निमभि मं आ धार स मिधावा धाय परि
 भोजनीयाद्वहिर्बोवा बहिर्भावे महावेदिका द्वा विधृती कृत्वा सादयित्वा
 प्रत्यादाय प्रस्तरंतयोः सादयति पक्षे ऐक्षव्यो विधृती तयोः सादयति
 सुच आज्यस्थाल्यो सादयित्वा प्रचरणीं तुल्यी यथा वकाश सादयित्वा
 एता असदनं विष्णु निस्थ पंचहोत्राभिर्मध्ये अयं नो अग्निर्देविकः कृणो
 त्वं यतु वाजसतो इत्याग्नी धूमभिर्मशति इदं विष्णुर्विचक्रमेते पांसु
 रे इति हविर्धाने विप्रिमीते अग्न आयू रंधि पवसं दुधुना इति सुचो
 भिमृशति आवायो भूय शुचि पाउपनः पूर्व पेयं इति वायव्या निसर्वा

१०२

ण्यूर्ध्वपात्राणि चतस्रः स्थालीश्वर उतिष्ठ नो जसा सह • चमू सुतं । इति स दोषि
 मशति । ततः खरे पात्राणि प्रयुनक्ति अनादिष्ट वक्षोणि वैकं कृतानियति य
 स्थ कस्य चिद्वा वक्षस्य अग्निदेवता गायत्री छंद उपा ३ इतिः पात्रमसि । इत्युपा
 शु पात्रं दक्षिणे सं । व्यानाय लेपुं लु शु पात्रं सं सृष्टं उपां शु सवनं ग्रावाणं प्र
 युनक्ति । सोमो देवता त्रिष्टुप् छंदो तयोमस्य पात्रमसि । इति ग्रा व्या उत्तरतः अं
 तयोम पात्रं । इन्द्रो देवता जैगती छंद इन्द्र वायुवोः पात्रमसि । इति प्रत्यक्संस्थ
 मंततो रास्मावैन्द्र वायव पात्रं प्रयुनक्ति बृहस्पतिदेवता नुष्टुप् छंदो मैत्राव
 रुणयोः पात्रमसि । इत्यजी गवन्मैत्रावरुण पात्रं प्रत्यक् प्रयुनक्ति अश्विनौ देव
 ता पंक्तिश्छंदोऽश्विनोः पात्रमसि इति प्रत्यक् विहः स्वक्त्या श्विन पात्रं सूर्यो देव

१०३

तावहतीछंदःशुक्रस्यपात्रमसि इतिबैल्वंशुक्रस्य आश्विनस्यपश्चाद्भागोद
 णितःचंद्रमादेवतासतोबहतीछंदोमंथितःपात्रमसि। इतिबैल्वस्योत्तरतो
 वैकंकतंमथितपात्रं० कस्तूरायुनक्ति सत्वायुनक्तु। इतिद्विरावत्या आश्वथे
 अश्वशफबुधेउभयतोमुखेदक्षिणमध्वर्योरुत्तरं प्रतिप्रस्थातुःकृतुपात्रे
 प्रयुनक्ति। दक्षिणस्थां श्रोण्यां विष्टेदेवादेवतो लिहाछंद आग्रयणस्य
 पात्रमसि इत्याग्रयणस्थाली प्रयुनक्ति। इन्द्रो देवता ककु छंद उक्थानां
 पात्रमसि इत्युत्तरस्थां श्रोण्यां मुक्थ्य स्थाली प्रयुनक्ति० तत्रैव चानेनेवमं
 त्रेण अश्वशफबुधं उक्थ्य पात्रं प्रयुनक्ति। तयोः स्थाल्यो रंतराले उदगप
 वर्णमणित्री ण्यतिग्राह्यपात्राणि कस्तूरे लिहिरावत्या प्रयुनक्ति। दक्षिण

१०३

स्य हविर्धानस्याग्रेणोपस्तंभनं कस्त्वस्यादित्यस्थाली तत्रैव कस्त्वस्य श्वशफबुध
 मादित्यपात्रं उत्तरस्य हविर्धानस्याग्रेणोपस्तंभनं औपरवपुरिषेणानुपोसे
 स्थले पृथिवीदेवताविराट्छंदो ध्रुवस्य पात्रमसि। इति ध्रुवस्थाली प्रयुनक्ति
 खरस्योत्तरे स औदुंबरंचतुस्त्रिंशदधिग्रहपात्रं कस्त्विति प्रयुनक्ति। खरम-
 ध्ये अदंडस्रुक्सदृशी परिपूवां कस्त्विति प्रयुनक्ति। ततः खर एव होत्रादीनां
 दंडवतोऽदंडान्वेकादशान्वमसान्वेयग्राधान्यथावकाशं कस्त्विति प्रत्येका
 वत्या प्रयुनक्ति। ते च चतुरस्त्रालोकप्रसिद्धा इति भाष्यकारमतं प्रादेश
 मात्राश्चतुस्त्राश्चतुरंगुलविला इति बोधायनमतिः। अत्सरुकले पुरुष
 स्तातानिलक्षणानि कार्याणि स्य रुमन्ताया पुरुषस्तातानिलक्षणानि कथ

१८४

ब्रह्मणश्चतुरस्त्रः स्याद्धोतुस्तुपरिमंडलः पृथुस्तुयजमानस्यव्यस्त्रिरुद्रातुरे
 वन्वाप्रशास्तुरवतष्टः स्यादुत्तष्टोब्रह्मशांसिनः पोतुरग्रेविशारवी स्यान्नेष्टः
 स्यादक्षिणवृतः। अष्टावाकस्यरास्नावानाग्नीध्रस्यमयूरवृक्षः। सव्या
 वृक्षः सदस्यस्येत्येतच्चमसलक्षणं। ततोदक्षिणस्यहविर्धोनस्यपश्चा
 दक्षंवैकंकतयस्यकस्यवायस्यस्यवृक्षस्यनतुरस्त्रपरिमंडलंवास
 दशापवित्रंद्रोणकलशंयुनज्जिमेतपृथिवीज्योतिषास्यहेतिप्रयुनक्ति
 ततउत्तरस्यहविर्धोनस्यनीडेयुनज्जिवायुमंतरिक्षेणतैसहेतिमृन्
 मयमाधायुर्वनीप्रयुनक्ति। ततउत्तरस्यहविर्धोनस्यपश्चादक्षेयुन
 जिवाचंसहसूयेणतइतिमृन्मयंपूतभूतंप्रयुनक्ति। ततस्तिस्त्र

१०४

एकधनास्थालीः कस्त्वेति त्रिरात्रत्यायुनज्मिति स्त्रोविष्टचः सूर्यस्य त इति वा
 प्रयुनक्ति। ततः अग्न आयूँ धिपवस इति स्तु चो भिमिशति। युनज्मिति स्त्र
 इति वा। अषां क्षया सतस्य गभी भुवनस्य गो० युक्ता स्युवहत स्वर्गलोकमभि
 वहत यजमानं। इत्युपरे ग्राव्याः समुखा न कृत्वा भिमंत्रयतौ तत आग्नीध्रिये
 अपूर्वाज्या स्तुवेण। आस न्या न्या मंत्रात्पाहिकस्या श्रिदमिशस्त्याः स्वाहा
 अग्नय इदं इति जुहोति। ततो अंतरेषं राजानं रु देवा मनसे लादिवत्वा सूर्या
 यत्नो ध्वं० प्रजा स्त्वी मुपावरो हस्तु इति ग्राव सृपावहुरति। अस्मिन्को लेह
 तरे हीत्याह। होता वा ग्य तस्ती धेने प्रपद्येत्यादिकरोति। ततो यजमानः
 महाहविर्होता० अयास्य उद्गाता इति राजानमभिमिशति। ततो ध्वर्युराग्नी

१०५

ध्रीये सुवेणा पूर्वो ज्याता अभिहोता अश्वि० वाषेतो हवन श्रुत स्वाहेति जुहोति
 होत्रमव शोषयत्या ज्यं पुरावाचः प्राविदितोः प्रातरनुवाकमुपाकरोति द्वेष्यस्य प्रो
 पितायां देवेभ्यः प्रातर्वैर्येभ्यो नु ब्रूहि ब्रह्मन्वाचं यच्छु ब्रह्मण्य सुब्रह्मण्या
 माक्षय प्रतिप्रस्थातः सवनीयां निर्वपेति संप्रेष्यति यथा प्रैषं होता ब्रह्मासु
 ब्रह्मण्यः प्रतिप्रस्थाता च कुर्वेति होत्रहोमे यजमा० सरस्वत्या इदं त्रिः॥ कर्मो
 णि प्रतिपद्यते॥ उत्तरेण शालामुखीयं दभो न संस्तीर्ये स्फ्यं धाना लाजभर्ज
 नार्थं द्वे कपालेष्टौ पुरोडाशाथौ निसहप्रमुनक्ति॥ अभिहोत्रहवणी शूर्पक
 लाजिनं जग्या सुलूखलं मुसलं दध्मदमुपलां वाजिन पात्रं कुट्टरं आज्यपा
 त्रं पात्री मेक्षणं प्रणीता प्रणयनं प्रातर्दोहपात्राणि आभिक्षावाजिनोत्तर

१०५

णार्धस्याल्यो भर्जनार्थे च मेक्षणेदारुपात्राणि च यथार्थं प्रयुनक्ति। पवित्रे क
 लाप्रणीताः प्रणयति। ब्रह्म यजमानयो र्यथा स्थानस्थितयोः अपरे णाग्रिं पा
 त्रीनि धाय तस्यैकदेशं यवान्नि धायोत्तरतो ब्रीहौ न्दक्षिणतः स्फ्यमुपकृष्य
 दक्षायवानस्पत्यासीत्यादिर्जुं धस्वेत्यावर्त्तते अपहृतमिति सकृत् शूरे पवि
 त्रे नि धाय यच्छतां देवस्यत्वा इन्द्राय हरिवते जुष्टं निःशतियवान् यच्छतां देव
 स्यत्वा इन्द्राय पूषण्वते जुष्टं निःशतियवान् यच्छतां देवस्यत्वा सरस्वत्यै भार
 त्यै जुष्टं निःशति ब्रीहौ न् यच्छतां देवस्यत्वा इन्द्राय जुष्टं निःशति ब्रीहौ न् इदं देवा
 ना इदमनुः सह स्फोत्यै त्वेति प्रतिबीजमावर्त्तते। उर्वतरिक्षमन्वितं अदित्या
 वामुप इन्द्र हरिवन् हव्यं रक्षस्व इन्द्र पूषण्वन् हव्यं सरस्वति भारति हव्यं

१०६ इन्द्रव्य. स्वादेवस्यत्वा. इन्द्राय हरिवेत्तवो जुष्टं प्रोक्षामि द्राय पूषणवेत्त जुष्टं प्रोक्षा
 मीक्षाम्य पूषणवेत्त जुष्टं प्रोक्षामि सरस्वत्यै भारत्यै. इन्द्राय जु. इति हविः प्रोक्ष्य पात्रे
 शुभ्रं प्रोक्षितेषु। यथा भागं व्यावर्त्तथा मिति ब्रह्मोन्विभज्य इदं सरस्वत्यै भारत्यै. इ
 दमिन्द्राय अधो न्युरोडाशाथो नवसंति अधो निदधाति। कृष्णजिनादानां हि
 उलूखला धिवर्त्तनांतं तंत्रं। रक्षसा भागो स्यव बाउ वज्रं विष्फलीकरणांतं य
 वानो कृत्वा ततो ब्रीहोणामग्नेस्तनूरसीत्यादि हविष्कृद्भुजं फलीकरणांतं क्रमे
 ण पृथक्पृथक् करोति। प्रक्षालनं निनयनं तंत्रं पुरोडाशो यानेव पिनष्टि। तत्र श्ला
 काः। निर्वोप उर्जं धस्वति प्रतिवीजं प्रवर्त्तते। सर्वेषामवस्याने तु तंत्रं प्रत्यभिमतं
 न। सर्वेभ्यो लोहमादाय तंत्रं निरस्य तं भवेत्। निरस्य प्रथमं बीजपात्रेन्यस्मिन्

पेक्षतत् पवित्रधो निर्धानादिद्वितीयप्रक्रमेभवेत्। अभिमर्शस्त्रियो नानासंरु
 र्यादुपसादनं। यथा घर्मूहोगमन एवमेवोपसादने अजिनो लूखलं तत्र मादि
 तः स्थापितं भवेत् आहृतः प्रथमे बीजे हविष्कृदवतिष्ठते। तत्रैव नवकुलश्च समा
 घातोश्मनो भवेत् तुष्योपवपनं कार्य बीजेत्युत्तरेषु न। फलीकरणपर्यंतं मन्य
 त्वेषु वर्त्तते। संस्वे प्रथमे मंत्राः सप्त त्रिंशत्ततः परं। अष्टादशावघातांत
 राक्षसावधिकौ ततः। प्रक्षालनं पृथक्पात्रे तत्र निनयनं भवेत्। पोषणे चाश
 वस्था तत्र मादौ कृतं भवेत् इति। धृष्ट्यादानादि आदेवयजनं वह। ध्रुवमसी
 त्यनेन धानाथं कपालमुपधा य पुनरपाग्न इत्यादिना ध्रुवमसीति लाजाथ
 सुपदधाति। निर्दग्धमित्युभयत्र लुप्यते। ततोपाग्न आदेवयजमित्यादिना।

एकादशकपालवदूष्टौकपालानिपुरोडाशस्योपदधाति। चितस्थेति लुप्यते। भगूणा
 मितिपुरोडाशाथेव्वेवमेव भजनयोः। आमिध्यायाः कल्पेनेपेत्रावरुणीमामिध्यां
 करोति। निरूढमित्यादिसंप्रत्यध्वमित्यंतं प्रातर्दोहं कृत्वा। मित्रावरुणाभ्यां
 हविरिन्द्रियं बहु दुग्धमित्रावरुणाभ्यामिति विकाशः। देवस्यत्वेति पिष्टानि संव
 पतिसंवपनं कृत्वा हर्योस्त्वेतितंडुलानां ततो व्रीहीणां ततः पिष्टानां उत्पवनं कृ
 त्वा ततः समाप इत्यादि अंगारापोहनांतं पुरोडाशस्य करोति घर्मस्थ विश्वा
 युषः इति धानां सतंडुलान्स्वेकपाले ओप्यधर्मस्थ विश्वा युष इति व्रीहीश्च
 स्वेकपाले ओप्यधानां लाजांश्च करोति। अनुपदह्यमानाः परिशेरते। ततो
 मुखस्येत्यादित्वचंगृहीत्वेत्येतदंतं पुरोडाशस्य कृत्वा तप्ते प्रातर्दोहे सायं

दोहमानयत्याभिक्षां वाजिनं च पृथक्पात्रयोः कृत्वा प्रसातमुभयं निदधाति । सहे
 वसर्वेषां पर्यग्निकरणमभिज्वलनं च पुरोडाशस्यैव । परितपनं त्रयाणां । संब्र
 ह्मणेति पुरोडाशस्य । अविदहंत श्रययतेति सर्वेषां करोति । ततः आप्येभ्यो नि
 नायस्वुचं संमृद्नीति संप्रेष्यति । तेतो ग्रीत्वा जिनपात्रं संमार्ष्टि । अनिशितासि
 सपलक्षयणी । घृताच्ये ह्यग्निस्त्वाह्वयति । या इत्यादि प्रत्युष्टं रक्षः । तयो
 ग्रे स्वाते जिष्टे नते । पामीति विकारः वाचं प्राणमिति संमार्गं मंत्रः । चमसपक्षे
 अनिशितोसि सपलक्षयणः घृताच्ये ह्यग्निः । शेषं पूर्ववत् । वाचं प्रा० वाजिनं वा
 सपलसाहं इति विकारः । ततः प्रतिप्रस्थाता । सूर्यज्योतिषो विभात
 महत्तद्द्रव्यायेति धाता अभिमन्युः । विभाहीति लाजा न्युरोडाशं चाभिमन्य

१०८

ते।स्योनंतइतिपुरोडाशस्य।नाभिधारयति धानाः मंत्रेण लाजानभिधारयति
 आप्यायतां घृ० सरस्वत्यै भारत्यै जुष्टम० तूष्णीं पुरोडाशमभिधारयस्त आत्म
 त्यामिक्षामभिधारयति।नवाजिनमभिधारयति।महापितृयज्ञवत्कपः ले
 नसह धाना उद्धासयेत् आर्द्रो भुवनस्य गोपाः शृता उन्मातिजनित्र्योमती
 नामिति विकारेण लाजा नुद्धारय आर्द्रः प्रथस्मुरिति पुरोडाशमुद्धासय
 ति।ततो दृष्टं हेत्यामिक्षामुद्धास्य तूष्णीं वाजिने मुद्धास्य राभूतिरिति पुरोडा
 शकपालानि चोद्धासयति यथा भागं व्यावर्तथा मिति धाना विभज्य दमि
 द्राय हरिवते इदमिंद्राय पूषण्वते इति कृत्वा हरिवदर्था धानास्तूष्णीं मभि
 धारय निधायैतदास्यामर्धनांकरं भूकरोति तस्य प्रयोगः कृष्ण जिना

१०८

दानादिप्रैषवर्जमावृतासक्तून्करोतिजनयत्येत्वासंयौमीत्यपूर्वो ज्येनसं
 योतिस्करंभोभवतिकरंभंतूलीमभिधार्यनिदधाति एतदतं प्रति प्रस्था
 तुःकर्म समाप्तः सवनीयनिर्वापः अनलं कृते पुहविष्णु अथाध्वर्युः पशु
 रग्निरधाय्य विय इत्येतस्यां शस्यमानायां शृणोत त्वग्निः समिधा हवमेष्टं
 हवमेस्वाहेति प्रचरण्यां पूर्वगृहीतं चतुर्गृहीतं चतुर्गृहीतं जुहोति अग्न्यवु
 ग्रावदेव सवितृभ्य इदं अपरचतुर्गृहीतं गृहीत्वा दध्ममुष्टिं धारयमाणः
 अप इव्यहोतमैत्रावरुणस्य चमसाध्वर्यवाद्रवैक धानि न आद्रवतनेष्टः
 पत्नी मुदानयो नेतहीत चमसेन वसता वरीभिश्च चोत्वा लं प्रत्युपास्वेति
 संप्रेष्यति मैत्रावरुणस्य चमसाध्वर्युश्चमसमादायाद्रवैति अथवा अ

१०८

युजपरिकर्मेण एकधारममाणं स्थालीरादायाद्वन्ति। प्रहृष्टे ह्यतस्य वामी रन्व-
 मामहिंस्यः। इति नेष्टा पत्नी मुत्थाप्य पन्ने जनी स्थाली धारयमाणमानयति
 वसर्जनमाणैर्गोमैत्रावरुणचमसा ध्वर्युप्रभृतसो ब्रह्मा ध्वर्युयजमानाश्च स
 ह पत्नी कास्तीर्थेन निष्क्रम्य यत्रा पदं ध्यति। उन्नेता होतचमसं वसती वरी
 श्वादाय चाल्वा लदेशे एषामागमनं प्रतीक्षमाण तिष्ठति। यत्र होतुः प्रातरनु
 वाकमनुब्रूते उपशृणुयात्तदध्वमुर्गृहीयात्। अश्रुतं प्रास्य। दीवीरा
 पो अपां नद्योपो उर्मिर्हविः येषां भागस्य स्वाहा। इति प्रचरण्यां स्थितं चतु
 र्गृहीतं जुहोति। अद्भ्य इदं आज्यं शोषं करोति। कार्ष्णि रस्य पापां मृध्नां। इति
 दैर्भराहुतिमप पूवावयति। समुद्रस्य वोक्षित्या उन्नये। इत्यष्टतलि सप्तचमसा

१०८

नोमैत्रावरुणाचमसेनोन्नयति गृहीत्वा चमसाध्वयेव प्रयच्छति एतेनैव मंत्रेणै
 कध्वाना सुस्थाली सुप्रत्येका वृत्त्या गृह्णाति ताश्चैक धानिभ्यः प्रयच्छति अथ प
 ल्नी वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो वि० यवः पन्ने जनी गृह्णाति पन्ने जनी
 गृह्णाति ये स्थाली रा हरंति त आ नयंति नेष्टा प्रेह्य देह्य तस्य वामी रन्व० माहि
 रंसीः शते पत्नी मुदानयति सर्वे यथे तं प्रत्येत्युतीर्ध्वं न विहारे प्रविशंति ततः
 पल्युत्तरेण हविर्धानं दक्षिणे नाग्री ध्रुव गत्वा पूर्वेण द्वारेण सदः प्रविश्याग्रेण
 प्रशास्त्री यं धिस्थं परीत्य दक्षिणे न गत्वा परेण सर्वा न्धिल्यानां त्वा परेण
 नेष्ट धिस्थं गत्वा वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यः पन्ने जनीः सादयामि इति
 पन्ने जनीः सादयति चात्वालमि तरे कुंभ्या दीनामा दातारः सहाध्वर्वादिभि

११०

यंति। पत्नीयथेतं प्रत्येस्यैव सज्जनहोमीयमार्गेण प्राग्वंशमेव प्रविशति अध्वर्युः
 संवोदधातुवरुणः समिद्रसंधाता संवृहस्पतिः त्वष्टा विलुः प्रजायासं ररा
 णायजमानायद्रविणं दधातुयथाधुरंधुरोधूमिः कल्पता। इत्युपरि चालो
 होतचमसं मैत्रावरुणचमसं ~~चमसं~~ चमसं च संस्पृश्य होतचमसेव स
 तीवरीणामेकदेशानि पिच्यतां सो होतचमसीयानामेकदेशं मैत्रावरुण
 चमस आनयति। ततो मैत्रावरुणचमसादेकदेशं होतचमस आनयति।
 संवोदधातुवरुणः समिद्रः संधाता संवृहस्पतिः त्वष्टा विलुः प्रजायासं ररा
 णायजमानायद्रविणं दधातुयथाधुरंधुरोधूमिः कल्पता इति होतचमसा
 या अपः मैत्रावरुणचमसायाश्च द्विरावृत्या तस्मिन् नैव देशे प्रचरेणास्थना

११०

ज्येन समनक्ति। सर्वे होत चमसस्थाभिरदिः सह होतुरंतिकमायं तितेषामध्वर्युः पूर्वो गच्छ
तितंगच्छंतं होता। अध्वर्यो वेरपाः इति त्रिः पृच्छति। होता प्रश्नानंतरं अध्वर्युः उतेम
न नमुरुतेमाः पश्येति त्रिः प्रत्याह प्रचरणी गतेन शेषे घातस्मिन्नविद्यमानेन्यत्तु गृह
हातं गृहीत्वा यमने प्लुमत्यं शश्वती रिषः स्वाहा। अग्नय इदं। क्रतुकरण संज्ञकं सर्वह
तं जुहोति। पूर्वो ध्वर्युर्हविर्धानं प्रविश्य दक्षिणस्य हविर्धानस्य प्रधुरे च बुकदेशे प्र
चरणी सादयति अथ होता चमसं वसती वरीकं भंभेनावरुण चमसायाः सवनी
याश्च उन्नेता भेनावरुण चमसाध्वर्युः एकधुनेन श्वकुंभ्यादीनामाहूतो रोपरेण
द्वारेण हविर्धानं प्रपादयंति अत्रैव यजमानाग्रे वक्ष्यमाणेन मार्गेण प्रविशति।
ततो ब्रह्मा एकधना सुवसती वरीभिः प्रपाद्यमाना सुर्वे पूजद्वारेण हविर्धाने प्रवि
श्याग्ने रवरं वरीसु दक्षिणत उपविश्याग्रहकालादास्ते ग्रहेषु गृह्यमाणेषु

१११

वाचं यच्छात्याग्रयणस्य ग्रहणात् अर्धवर्गः होत च मसमपरेण छंदोगा दक्षिणेन
नीत्वा दक्षिणस्य हविर्धो नस्योत्तरस्यावर्तन्या मक्षस्य पुरस्तादी पश्य च क्रेणसा
दयति ततो वसती वरी भैत्रावरुण च मसीया अपरेण छंदोगानुत्तरेण नीत्वा उत्तर
स्य हविर्धो नस्य समीपे यथावकाशं सादयति एकधानानां तु पश्चादक्षमेवासा
दनां ततो यजमाने यस्मिन्नेव काले सवनीया अपो हविर्धो नमध्वर्युः प्रपा
दयति तस्मिन्नेव काले ता अनुप्रविश्या परेण छंदोगो दक्षिणेन दक्षिणं शक्ति
कल्गत्वा दक्षिणतो भिषवदेशं यास्ते अत्र तु ये नैव द्वारेण रात्रः प्रतिपा
दन्ते नैव द्वारेणापामपि प्रतिपादयन्ति स्यादिभाव्यकारोक्तं द्रष्टव्यं ततो
ध्वर्युः निग्राभ्याः स्थदेव श्रुतः शुक्रः शुक्रभृतः पृताः पृतभृत आयुर्मतिर्पयत प्रा०

१११

मासेणामेमावित्थन इति होतृचमसस्यै जमानं वाचयति तानि ग्राभ्या भवंति
 अथाध्वर्युः ग्रहप्रचारः। आग्रयणग्रहग्रहणपर्यंतं ये ग्रह्यंते ते चोपांशुग्राह्याः
 आग्रयणादूर्ध्वमुपदिशता मद्रादीष्वन्यूनस्वरणग्राह्याः तत्र दधिग्रहेण
 प्रचरते उपयामग्रहीतो स प्रजापतयेत्वा ज्योः भ्यो दिवेत्वांतरिक्षायत्वा
 पृथिव्यैत्वा। इति दधिग्रहपात्रे पूर्वकृतस्य दध्नो दधिग्रहं गृह्णाति। अपेन्द्रादि
 षतो मनोपुजिज्याः तीयतितंजहि। इति दत्तं धिग्रहं अग्रणस्वरं दक्षिणेन ब्र
 ह्मयजमानो नीत्वा हवनीयं हरति। प्राणायत्वा पानायत्वा व्यानायत्वा सते
 वे ज्योतिष्मते ज्योतिष्मंतं जुहोमि स्वाहा। प्रजापतय इदं। इति जुहोति।
 सामग्रहीष्यन्नाजानमादत्तया वंतमेकग्रहायास्तं मन्यते प्रत्युपनयेतेरति

11992

दधाति। ग्रहार्थं गृहीतमुपेरन्युप्यवसतीवरीभ्यो न्यस्मिन्पात्रे निषि च्यापेरण
 छंदो गान्तीत्वा अंतरे सुमुविश्य नृ राजानं वसतीवरीभिरुपसृज्या। अवीवधं
 अवीवधं वोमनसा सुजा० सवनाय सोमं। इत्यभिमन्त्र्य सकृदभिषुत्यतिस्त्रो
 यत्तस्य समिधः परिग्म देवा अकृण्वन्नुशिजो अभमत्य वै। तास्यामकामदधु
 मेत्येभुजं लोकमिद्वे उपजा मीन इत्यतुः इति येन केनचित्प्राच्या यथार्थ
 मभिषुणोतियोभिषूयमाणस्थरात्तश्चुमणो बहिः प्रथमोऽंशु निर्झ्रामति
 तमास्कां सहरप्रजया सहराय स्योषेणं। द्रियं मे वीर्यं मानिर्वधीः इत्याभि
 मन्त्रयते प्रत्याहरति वा। तत उद्गृहीत्वा। द्रुप्तश्च स्वस्कंधं पृथिवीमनुद्या० सप्तहो
 त्राः इति बहिः स्वदिता विप्रुषो नुमन्त्रयत। योऽस्कन्नाः स्युः सवेधामभिमन्त्रयत॥

11992

ममिषवर्णाविप्रुडनुमंत्रणांतः कल्पो भवति अमिषवमंत्रवर्जयेनैवमार्गेणापाह
तः सोमः तेनैव पात्रं प्रवेशय प्रत्याहृत्य स हिरण्येन पाणिना उपयामगृ० पृथिव्ये
त्वा इति गृहीत्वा अपेन्द्रदि० तं जहि। इति हरेति पूर्ववत् प्राणायत्वा पा० जुहोमि
स्वाहेति जुहोति। प्रजापतय इदं० पूर्ववद् दक्षिणाधर्धपूर्वोर्ध्व उत्तरार्धपूर्वार्धवा
हवनीये पूर्व जुहोति। सर्वत्र वसती वरीया मुपरिराज्ञे श्वप्रपादेन धाराग्रह
णे सर्वत्र वाहवनीयं प्रतिनयने अयमेव मार्गः यत्रैवमेव जुहोति दक्षिणाधर्ध
पूर्वार्धवा तत्रैव सर्वत्र सोमा हुती जुहोति आज्यदधिग्रहयोः नास्ति देशनियमः
हुत्वा त्रशेषं भक्षाय करोति इति सर्वसोमाभिषवाण कल्पः अन्येनाहृतसो
मं भक्षविधिरग्रयथा योगव्याख्यास्यते। सोमग्रहभक्षः अग्रेण होतारं प्र

॥११३

लङ्गासीनः न च क्षसंत्वा० ख्ये प्रमित्येवेक्ष्य। मंद्राभिभूतिरिति भक्षयति हिन्वेत्या म
 त्मानमभिभूतिरिति यस्तं पुरो ल्यं सादयति। अंशुना प्रचरति राजानमपादायेत्या
 दिविप्रुडनुमंत्रणां तमुक्तेमव उपरेन्युप्यवसतीवराभिरुपसृज्य अवीवधव
 इत्यादिना सोममभिभूतसकृदभिषुत्य आमास्कानिति प्रथमं स्वनं मंशुम
 भिमं व्यादाय वा द्रष्टुं श्वस्कंदेति विप्रुष्यो नुमं च्य प्राण्यापान्य प्राणान् क
 यान् चित्र आभुवदू० पृथावता। इति वामदेव्यं साममनसा गायमानो वा
 उपयाम गृहीतो भित्तिगृह्णाति यद्यनवानं गृहीतुं न शक्नोति आनः प्रा
 णस्तु पुरावेन वा० सि प्राणा यत्वा० इति हिरण्यं शतमानं गृह्णाति। तं श
 तमानं न हिरण्येन स्वस्य त्रय हिरण्येनापि दधाति। इन्द्राग्नीमेव चैः कृणुतां ॥११३

व० धत्तमश्विना। इति यथोक्तं हरति। ततो नवानं। दधन्वे वायुर्दीभन्वे वाच० क्र
मिवाभवत्स्वाहा। प्रजापतय इदं। अद्भिः प्रतिप्रस्थाता ध्वर्युः प्रत्युक्षति। द्वाद
शधेनूः पष्ठो हीवागर्भेणीः कृत्याधिवासं वांशौ अध्वर्यो नैददामि। स ध्वर्यवे
यजमानो वरं ददाति। अध्वर्युः पूर्वेण द्वारेण स्वादि सर्वं ग्रहाणां समानं। पूर्वेण
द्वारेण सदः प्रविश्याग्नेण द्वारतारपुरस्तात् प्रत्यङ्मुखः नृचक्षुः संत्वादिव सो
मसु चक्षुः अवरव्यथमित्येव क्षप्रवाग्देवी सोमस्य तत्प्यत्विति भक्षयति हि नृ
मगात्रा हरिवो० भिसत्तिगाः इत्यात्मनं प्रत्यभिभूशति। मार्जालीये पात्रं प्रक्षा
ल्ल्यायस्नेसादयति। अदाभ्यनप्रचरति वसवस्त्वा प्रवृहंतुगा० उपहि। रु
द्रास्त्वा प्रवसंतुगै० उपहि। आदित्यास्त्वा प्रवृहंतुजा० उपहि। इत्युपनद्ध

॥११४

स्वराक्षस्त्रीनं शूनसंस्पष्टान्यराता न्यरह्या न्यस्मिन्निधिच्यलौकिकस्य
 दध्नादिग्राह्याणां वाक्कदेशं दधिग्रहपात्रादन्यस्मिन्पात्रे निधिच्यमांदा
 सुते शुक्रशुक्रमाधुनोमिभंदना सुते शु० नोमिकोतना सुते शुक्र० मि। त
 स्मिन्नेतैरेतां न शान्तिः अदक्षिणमनुपरिप्लावयति। शुक्रं ते शुक्रेण गृह्णा
 म्यक्तो रूपे० रश्मिभिः। उपयामगृहीतासि। अग्निः प्रातः सवने पात्रे स्था
 ने० भक्षाः स्याम। उपयामगृ० सि। विश्वे देवा मरुत इन्द्रो अस्मा० सुमते स्या
 म। उपयामगृ० स्या इदं तृतीयं सवनं कवी० सीयोनयंतु। उपयामगृ० सि।
 दधिग्रहपात्रे तैस्त्रिभिरंगृह्णामि। आस्मिन्नुग्रा अचुच्युवु० असश्च
 ता इति हरति ककुहं रूपे वयमस्यरोचते। बहव इत्यभि मंत्रयते सोमः सो ॥११४॥

मस्यपदोगाः शु० यत्ते० सोमाय स्वाहा इति जुहोति। सोमायेदं। द्वादशधेनूः प
 ष्ठोहीर्वागभिर्जीः कृत्य धिवा सवाध्वेयो ते ददामि अभिषवाभावाद्दक्षिणाभावः
 १ अध्वर्युः येन क्रमेण वद्धास्ते नैव क्रमेण प्रशातानं शुनूनु सवनमभिषवाथ्ये नि
 दधाति। द्वितीयः पटलः देवस्य त्वा स० भ्यादं मोदे। इत्युपांशुसवनं ग्रावाणमा
 दायवान् च यष्ट्या ग्रयणस्य ग्रहणात्। उपांशुसवनेनाभावेऽपि वाग्यमहनं स्यात्
 ग्रावास्यध्वरकुद्देवैभ्यो गंभीरं स्वतं वृष्टिवत्। इत्यभिमेत्रेयते। तमधिषवण
 उर्ध्वं स्नातुं निधाय। इन्द्राय त्वा वृत्रघ्ने। इन्द्राय त्वा वृत्रतुरे। इन्द्राय त्वा भिमातिघ्ने।
 इन्द्राय त्वा दित्यवते। इन्द्राय त्वा विश्वदेव्यावते इति पंचभिमेत्रैरुपांशुसवनं ग्रा
 वाणमभितस्योपरीतियावत् राजानमभिमेमितीति। उपसमूहनं वर्जते नै

॥११६

वक्रमेण तद्यथा सहिरण्येन पाणिना एकैकयांगुल्येन न क्रमेणैतैर्मन्त्रैः यच्च
 मिः पंचकत्वो मिमीते तूष्णीं पंचकत्वः अधिषवणस्थे कदेशराजानं न्युप्ययाव
 दकग्रहाध्वं योऽप्यमन्यते तावन्तमादाय प्रत्युपनह्येतरानि दधाति ग्रहाया
 स मुपरे न्युप्यवसता वरीभिरुपसृज्य श्वात्रास्थवत्तुरोराधोगूः कश्च सो
 मः पिबतु इति होतृचमसस्तामिनि ग्राह्याभिरद्भिरन्तरेषु मुपसृजति य
 त्तसोऽपि दिवि ज्योतिर्यः धिदासुत्रे बोचः इत्युपसृष्टं राजानमभिमन्त्र
 यते उपसृष्टस्य राक्षः षडंशं न संसृष्टानककाडी नूता प्रवृह्य प्रवृहण
 क्रमेण प्रज्ञातानि धायेतरानादाय उपरिष्ठात्पाणे स्तं ग्रावाणं धारयन्
 नेधस्थो दंशन् प्रागपागुदगधराक्ताः बनिष्पदः होतृचमसे त्रिः प्रद

॥११६

क्षिणमनुपरिप्लावयति। स निग्रामो भवति। तानुषरेन्युष्य कसतीवरीभिरुप
 सृज्य अवीदध्वो मनसा नारायसोमं। इत्यमिमं न्यमामेमां संविकृथाः इति
 प्रावाणमुद्यम्य धिषणे वीडू सती वी० चं मामाहिः सिष्टं। इत्यधिषवण
 फलके अमिमं न्य। अनागं संस्त्वा वयं मिद्रेणे स्ते अस्त्वः शंभूरहतः सो
 मो जोरो इति यत्र मूलं लोष्ठं तणवाप इयति तस्मिन्देशे समे प्रहरति यदि
 तानि न स्थुरं तर्हि तणमंतर्धाय प्रहरति स कन्मं न्रमुत्का प्रथमा धिषवा
 द्वाभ्यां हस्ताभ्यामष्टौ कृत्वो ग्रेभिषुत्य सति निमित्ते आमास्का० द्रुसुश्चस्कं
 दः इत्येतयोः कृतयोः प्रागपागुदगिति निग्राममुपैति अवात्तानामं शूनां द्वा
 भ्यां प्रथमद्वितीयाभ्यां उपां शुपात्रमपि धायोत्तरतः त्रति प्रस्थातोपयध्

१११६

ति। वाचस्पतये पवस्व वाजि० गभस्ति पूतः इति तस्मिन् न जलिना ध्वसुः सोममासि
चति। एवं द्वितीयेन पर्यायेणाभिषुणोति। तद्यथा श्वात्रास्थवृत्रतु रइति निग्रा
भ्याभिरुपसृज्य यत्ते सोमदिविज्योतिरित्यभिमंन्य उपरिष्ठाद्वाणं धार
यित्वा प्रागपागुदगिति होतृ चमसे त्रिः प्रदक्षिणमनुपरिष्ठाव्यतानुपर
न्युप्यवसती वरीभिरुपसृज्य अवीवृधमित्यभिमंन्य मामेमासं वित्तया
इति ग्रावाणमुद्यम्य धिषणे वीरुसती इत्यधिषवण फलके अभिमंन्य अना
गसस्त्वावयमिति तस्मिन्सोमे पूर्ववत्सहस्य एकादशकत्वो द्वितीयमभि
षुणोति। आमास्काद्रसश्च स्वं देति कृतयोः प्रागपागुदगिति निग्राभ
मुपेत्य पूर्वावंशोऽप्योत्थत्यप्रस्तातो निधाय तृतीयचतुर्थोभ्यामुपाशुषा ॥१११६॥

त्रमपि धायोत्तरतः प्रति प्रस्थातोपयच्छति देवा देवानां पवित्रमसि येषां भा
 गोसितेभ्यस्त्वतितस्मिन्नं जलिना ध्वयुः सोममासिंचुति। एवं ततो यूपया
 येणाभिषुणोति। तद्यथाश्वात्रास्य वृत्रतुरइति निग्राभ्याभिरुपसृज्ययत्ते सो
 मदिविज्यातिरित्यभिमन्त्र्य प्रागपागिति होतृचमसे त्रिः प्रदक्षिणमनुपरि
 पूष्यतानुपरेन्युप्यवसतीवरीभिरुपसृज्यावीवृधामित्यभिमन्त्र्य माभेमांसं
 विक्थ्याइति ग्रावाणमुद्यम्य धिषणे वीडुर्यतीत्यधिषवणफलकं अभिमं
 त्र्यानागसस्त्वावयामितितस्मिन्सोमपूर्ववत्प्रहृत्य द्वादशकृत्वस्तृतीयमभि
 षुणोति। आमास्कांश्च स्वस्कंदेति कृतयोः प्रागपागिति निग्राभमुपैति
 द्वितीयपर्ययपिधानं च अपो हृत्य प्रसीतो निधायान्याभ्यां पंचमवच्छा

॥१११॥

भ्यामुपांशुपात्रमपि धायेत्तरतः प्रतिग्रस्यातोपयच्छति। मधुमतीने इषु
 स्फुटि वि० भ्यः पार्थिवेभ्यः इति तस्मिन्नुपांशुपात्रे ध्वर्युः सोममासिंचति।
 पंचमषष्ठौ प्रज्ञातौ निदधाति। स्वाकृतासीत्युचिष्ठति। उर्वतरिक्षमन्वि
 हीति गच्छति। उत्तरेण होतारमतिर्क्रम्य दक्षिणेन पात्रं हत्वा मनस्वाष्ट।
 इत्युत्तरं परिधिसंधिमन्ववहत्य स्वाहा। त्वा सुभवः सूर्याय स्वाहा। उर्ध्वं
 स्तिष्ठन्दक्षिणा प्राचमृजुर्दार्ध्रसंतले जुहोति। प्राणायै दा देवेभ्यस्त्वा
 मरीचिपेभ्यः इति मध्यमे परिधावभ्यंतरं लेपनिमार्ष्टि। देवेभ्यो मरीचि
 पेभ्य इदं यथेतं प्रत्येत्याग्रयणस्था ल्याहुतशेषधारासंपातमवनय
 ति। एष ते योनिः प्राणायत्वेति पात्रं सादयति। तस्मिन्नुपांशुमवदधातिसप

॥१११॥

रिशैरता। आततीयसवनात्। अंशुरितिरैकस्थानेनानाकांडः परिर्योक्तस्त
 तीयसवनपर्याप्तः विनाशे प्रायश्चित्तं। कृत्वान्योग्राह्यः॥ ॥ महाभिषवाय
 पर्युपविशंते पुरस्तादध्वर्युः दक्षिणतः प्रतिप्रस्थाता पश्चान्नेष्टुत्तरतः
 नेता अध्वर्युः ~~पश्चात्~~ जानमादत्तेयावत् प्रातः सवनायाप्तं मन्यते प्र
 तुपनत्वेतरं निदधाति तमुपरैरन्यप्यवसती वरीभिरुपसृज्य। उशिक
 तं देवस्य मगायत्रे० यो अपाहि। यदाभ्या अंशवस्तेषामेकं प्रथममपि
 सृजति। यत्तेसो मा दाभ्यं नाम० मसो माय स्वाहेति द्विः उपांशुपावनानां
 द्वाद्वानुसवनं निदधाति। वसती वरीभिरुपसृज्य अवीरुधं वो० सो
 ममित्यभिमन्य सर्वे दक्षिणेः पाणिभिर्ग्रीवभियथार्थमभियुत्स्यामा

श्रीः

1199C

स्कांश्चक्षुःस्कंदेतयोःकृतयोःप्राग्यागुदगःवरअध्वर्युर्निग्राभमुपैति
एवंविहितोद्वितीयस्तृतीयश्चाभिषवःतद्यथावसतीवयुषसर्जनावीवृधा
भिषुंजणाधिषवणाभास्कांश्चक्षुःनुमंजणाप्राग्यागितिनिग्राभापयम
नातानभिषवांकृत्वातृतीयोयमेववसतीवयुषसर्जनादिनिग्राभापयम
भिषवःत्रिरभिषुंजराजानेआधवनीयुससिंचतिएवंविहितोद्वितीय
स्तृतीयश्चपथोयःतद्यथावसतीवयुषसर्जनादिनिग्राभापयमनां
तानभिषवांतेषुराजानमाधवनीयोनैषिंचतीतिद्वितीयःपथोयएवमे
वतृतीयःउत्तमभिषवेसुसंभूतराजानंकृत्वापवित्रेणप्रपीड्युपरैग्रा
व्याःसमुखांकृत्वातेभ्यःसजीवव्योहतिर्सजावमुखांकरोतिप्रा

1199C

चमुद्रातारोद्राणकलशं ग्रावस्वधूहं ति अधो धोक्षमुपकर्षेति। पवित्रं ते विततं
ब्रह्मणस्य ते प्रभुत्समाश्रिता इति तस्मिन् नदी नी नदशं पवित्रमुद्रातारो घास्यं
ति अध्वर्युः पवित्रं तदित्यनेयैव चोपवित्रं मे भिवं न यते। तस्य यजमानो नासिं क
रोति। मध्यमे देशे धारास्ववृणमार्गे वत्सस्यो दरलं विमूत्रमार्गे भिवकरोति। हो
तु च मसेन त्वास्मिन्संतता धारां स्त्रावयति यजमान एव आधवनाया दुन्नेतो
दं च नेन विनिच्य अपरेणोद्रातारं नीत्वा होतुमु स आनयति स्त्रुवत्या
धारायाग्रहान्गृह्णाति। उपयामगृहीतो स्य तयेष्टमघवत्यां मे मघवत्या
दयस्व। इत्यंतयो मंगृह्णाति। स्वां कृता सीत्यतिष्ठति उर्वतं रिक्षमन्विहीति
गच्छति। दक्षिणो न होतारमतिं कस्यनात्वा तु दक्षिणपारधिसधिमन्

सर्प

वहल्यस्वाहा। त्वा सुभवः स्वाहा। इति प्रांच मुदं च न जुं चोर्ध्वं संततं जुहोति। अपानो य
 दं। ने परिधौ लेपं निर्मो छिं नाग्रयणस्था ल्यासं पातमवनीयति एष ते यो निर
 पानाय त्वेत्या यतने पात्रं सादयति नां शुभं वदधाति उपां श्वंत र्यां भूपात्रं अं ते
 तरेण व्यानाय त्वे लुपां शुभं वदधाति उपां श्वंत र्यां भूपात्रं सादयति
 तृतीयः पटलः रथं तरसा म्येद्रवाग्रा न्यदलीयात् आवाया भूष शुचिपा उप
 नः स० पूर्वपेयं इति पुरो रुचं मनुद्रुत्य ऐंद्रवायवपात्रं मुपयच्छति धारासमी
 पे। उपयो भगृहीतो सिवाय वेत्ता। इति तस्मिन् गृह्णाति पात्रं मपयस्या पछि
 द्य ऐंद्रवायु इमे सुताः उपप्र० सुशंति हि। इति पुरो रुचं पुनरेवोपयच्छति
 धारासमीपे धारयति। उपया भगृहीतो सींद्रवायुभ्यां वेति तस्मिन् पुनर्ग

१११९

हीला अव्यावृत्तपवित्रं अव्याप्यतयत्पवित्रं दशापवित्रप्रदेशः तेन दशापवित्र
 णग्ररूपात्रस्मबहिः पात्रपरिमज्ज्य एष ते योनिः सज्जोषाभ्यां त्वेत्यायतने सा
 दयति पुरस्तापदेयामाय जुषागस्त्ये त उपरिष्ठापुयामा सन्वा सर्वग्रहाणां
 परिमार्जनं यथोक्तं निसादनं च अयं वा मित्रावरुणां श्रुतं हव। इत्यनु इत्य
 पात्रमुपयच्छति। उपया म० सि मित्रावरुणाभ्यां तस्मिन् गृहीत्वा पात्रमुपय
 म्य। राया वंयं सस्य वा सं सोमदेम हव्ये न देवा युवसेन गावः तोधेनुं मित्रावरुणा
 युवं नो विश्वा हा धत्तमन पस्फुरंती। इति तं श्रुतेन पूर्वसंपादितं दोहेन यय
 साश्रित्वा। एष ते योनिर्सता युभ्यां त्वेतिसादयति। अयं वेन श्वोदस्य सृग्भिर्ग
 भां श० भीरुहति। इत्यनु इत्य शुक्लमुपयच्छति। उप० सि शं डायत्वा इति गृह्णा

११२

तिहिरण्येन श्रीत्वा एष ते यो निर्वीरतां पाहि इत्या यतने सादयति। तं प्रलयापूर्व
 था० सुवर्धसे। इत्युनु दुत्यमं धिपात्रमुपयच्छति। उप० सिमको यत्वेति तस्मिन्
 क्तातिमनो नयेषु हवनेषु तिग्मं विपः शच्यावगुधो द्रवंताभायः शर्पाभिस्तु विन
 म्णो अस्याश्रीणां तादिषु संगानकार्यः प्रमादाज्जाति प्रायश्चित्तं तथोक्तं शास्त्रा
 तेरनास्पृष्टा दकाः सोमेनेतराणि हवींश्चिरन्ति। दशापवित्रेण परिमज्ज्य एष
 ते योनिः प्रजाः पाहीत्या यतने सादयति ये देवादि व्येकादश० मजुषध्वं उपया० सी
 ति अथ वोपयाम गृहीतोऽथाग्नेयणोसि स्वाग्रयणो० हीदियेण। इति गृह्णाति। पु
 रस्तादुपयामेन यजुषाद्वाभ्यां धाराभ्यां गृह्णाति यथाग्नेयण स्यात्त्या सोमस्तेस्य
 कदेशं न्यस्मिन्वा नैसिचिन्व द्वितीयां धारां करोतीयां स्थान्यां अग्रयणं गृहीत्वा हिमिति नि

धोचैरथसूचैः सोमः पवते सोमः पवते सोमः पवते इति त्रिराहशौनैरग्रथोचैरथ
 सूचैः अस्मै ब्रह्मणे पवते स्मै क्षत्राय पवते स्मै सुन्वते यजमानाय पवत इध्वजै
 पवते द्व्योषधीभ्यः पवते वनस्पतिभ्यः पवते द्यावा पृथिवीभ्यां पवते सुभूताय
 पवते ब्रह्मवर्चसाय पवते यजमानाय पवते मह्यं ज्यैष्ठ्याय पवते इति सामेभि
 मंत्र्यदशापवित्रेण संमृज्य एषेत यो निर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः इत्यायतने साद
 यति अत उर्ध्वमुपदिमता खरेण ग्रहणा यानूध्वं स्तानुपदिमत इति श्रु
 ते अतिग्राह्या न कृताति अग्न आयुं षिपव स दुधुना इत्यनुद्रुत्याग्नेय
 पात्रे उपया स्यग्नयेत्वाते जस्वते इति गृहीत्वा एषेत यो निरग्नयेत्वाते जस्व
 त इत्यायतने सादयति उत्तिष्ठ नो जसा सह च नू सुतं इत्यैद्रपात्रमुपयच्छ

11929 ति। उपया। सीद्राय तौ जस्वते इति गृहीत्वा निमज्ज्येष्टते यो निरिन्द्राय तौ जस्वते इ
 त्यायतने सादयति तस्मिन् विष्वक् दशतौ० रोचनं इत्यनुद्रुत्य सौर्ये। उप० सिसृ
 यो यत्वा भ्राजस्वत इति तस्मिन् गृहीत्वा निमज्ज्येष्टते यो निःसूर्याय त्वा भ्राजस्व
 त इत्यायतने सादयति। मूर्ध्ना नंदिवो० नयंत देवाः उपयाम गृहीतो स्युर्गते त्वा वै
 श्वानरो यधुवो० तक्षित्तमः। इति स्थात्या ध्रुवं पूर्णं गृहीत्वा एष्टते यो निर
 ग्नेयत्वा विश्वं निराय०। इत्यायुष्कामस्य हिरेण्ये सादयति। ध्रुवं सादयित्वा रा
 जानुमुतिपावयति यावं तप्रातः सवनार्यां हनन्त्यते विरमति धारा प्रपीडय
 पवित्रं निदधाति द्रोणकलशं चर्मणि वामैत्रावरुणं च मसीयाः सर्वाश्चै
 कधनैकदेशाश्च धवनी येवर्नाय आधवनीयस्यैकदेशातिरः पवित्रं पूतम् 11929

त्यवनयति। अत उर्ध्वं पूतभूतितिरः पवित्रमवनीयते। पवमानग्रहान्गृह्णाति। उ
 पया० सिप्रजापतयेत्वेति द्रोणकलशमभिमुखोत्। उपया० साद्रायत्वा। इत्या
 धवनीयं। उप० सिविश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यः इति पूतभूतमुभिमुखोत्तिः संपत्तिः स
 मन्वारभंते ध्वर्यु प्रस्ताता प्रस्तातारं प्रतिहर्ता प्रतिहर्त्ता रमुद्रातो द्वारं ब्रह्मा
 ब्राह्मणं यजमानो न्वाश्रभते इति अध्वर्युराहवनीये कलुकरणं चतुर्गृहीत्वा
 जुहोति। निस्पृश्य यस्ते द्रष्टुं स्कंदयति यस्ते अ० शुर्वा० तं जुहोमि स्वाहा। इन्द्राय दं यो
 द्रष्टुं अ० शुः प्रतितः ४० होमि स्वाहा। इन्द्राय दं। यस्ते द्रष्टुं मधुमा० इन्द्रि० हो
 मि स्वाहा। इन्द्राय दं। यस्ते द्रष्टुं स्कंदयति यस्ते अ० शुः स्वः परश्च यो दिवः परः
 अयं देवो बृहस्पतिः संतत्सि चतुराधस्तात्वाह बृहस्पतय इदं पुनर्गृहीत्वा।

11922

महाहविर्होता सत्यं वेनमः पृथिव्यै स्वाहा वाचं स्पतय इदं वै प्रुधा सप्त होतारं
 बहुलोदं चः प्रह्ला बहिष्पवमानं सर्पं ति । आस्तावदेवांगच्छतीत्यर्थः अत्र ब्र
 ह्म यजमाना वपि जुहुतः गायत्रः पंधावसवो देवता वकेणा परिपरेण पंधा
 स्वस्ति वसून शायि दामे ग्रेंगा अग्र एतं यजमाने च इति सर्वे प्यव्य वाये नान्वा
 रब्धा एव गच्छंति अध्वर्युः पूर्वो बहिर्मुष्टिमीषादिव धून्वन्सर्पति दक्षिणे नचा
 लालमेवेक्षमाणो बहिष्पवमाने ननु वेतं तद्यथा वायुर्हि कर्त्ताग्निः प्रस्तोता
 प्रजापतिः सातः प्राणमयि दधातुः बहिर्मुष्टिं प्रययन्स्तोत्रं मुपाकरोति अ
 ग्रिमे- असर्ज्य सजिवा सज्ये द्रुहो सज्य पावन्ते ध्वं अभिसर्पय जमाने
 ति इदं बहिर्दानमेव स्तोत्रोपाकरणं सर्वान्पवमानानेव मेवोपाकरोति उपावर्त्तध्व

11922

भित्तिनी नपीत्यर्थः यवमानत्रयव्यतिरिक्तानारणिस्तोत्राण्याज्यानिद्यास्यग्निष्टो
 मादीनिचाबहिर्भ्यामितराणिस्तोत्राणि। स्तुयमानं बह्व्यवमानं ब्राह्मणाः सम
 भिसंपर्षति द्वेष्ट्यचपरिन्वाधते यजमानः पल्यस्ये हिंके रुतस्ये प्रस्तुहितस्ये मे
 वरुध्ये। भूभुवः सुवः चित्तिः सुकुचि० सामाध्वर्युः इति जपति। ब्रह्मा ब्रह्मन्स्तो
 व्यामीत्युच्यमाने। देव सवितरेतत्ते प्राहृतत्प्रचसुव० स्तुतदेवस्य सवितुः
 प्रसवे रश्मिरसि क्षयाय त्वाक्षयं जिन्व। ओरस्तुत। इति प्रसौति। सर्वस्तोत्रा
 णामेष कल्पः रश्मिरसि क्षयाय त्वाक्षयं जिन्वेति स्तोत्रे स्तोत्र उत्तरमुत्तरं स्तो
 त्रमभागानादधाति यजमानः श्येनो सिगायत्रध्वंदा अतु० संपारय। इति म
 ध्यमायां स्तोत्रियायामुपाकरणद्रव्यगन्धारमेत। स्तुतस्य स्तुतमस्य पूजं म

11923

सुस्तुतस्य सुतंगम्यादिन्द्रियावंतो वनाभेदधुक्षी० सोमस० इत्य० यज्ञोक्त० त
 योरशीणां। इतिस्तोत्रे समाप्ते नुमंत्रयते। स्तुते वहिष्यवमाने ब्रह्म यजमा
 नाय धत्ते प्रत्यस्य धायत नमुपविशतः सर्वनीयस्य वपाहोमात् चतुर्थः प
 टलः अध्वर्युः अग्नी दग्नी विहर बर्हिस्तणा हिपुराजार्हा अलंकुरु प्र
 तिप्रस्थातः पशुमेति इति स्तुते वहिष्यवमाने उत्तिष्ठ न सं प्रेष्यति हविर्धा
 ने प्रविश्य विलोत्तनो अंतमः श० हुते अक्षितं। इत्येन्द्रवायवादिदशग्रहा
 नुपतिष्ठते। पुनर्विलोत्तन इत्युक्त्वा सोमपात्राणि संमृशति रिक्तान्यपातिके
 चित् आग्नीध्रिया दग्नीध्रो ग्राशना हृत्य प्रत्यग्मुखः वह्निरसि हव्यवाह
 नो इति होत्री ये रौद्रेणानी केनेति सर्वत्र पुनरंगोशनादायांतरायूपमाहव

11923

नायं चाहृत्य दक्षिणेनागत्य सदः प्रविश्य श्वात्रोसि प्रचेतारौ द्रेणानीकेत्यो
 नैदिमौत्रावरुणस्य यथेतं प्रत्येत्यांगारा नादाया दायोत्तरतः सदः प्रविश्य
 ब्राह्मणाघं स्यादीश्वतुरो विहरति। तुथो स्याति ब्राह्मणाघं सितः उज्जिगसी
 तिपोतुः अंधारिरसीति नेष्टः अवस्युरसीत्यष्टावाकस्य। प्रशास्तमार्गेण
 शुध्यूरसीति माजोलाये अर्ध्वयुः कस्मिंश्चिच्चमसे द्रोण कलशात्परि पूवया
 चतुःशो जानंगहीत्वा प्रचरण्या अपूर्वाज्यात्पंच गहीतंगहीत्वा पुरस्तात्प्रत्य
 जसीनः सोमनाहवनीयादीश्वतुरो व्याधारयति सम्राडसि कृशानूरौ द्रेणा०
 हिंसीः इत्याहवनीयं व्याधार्य सम्राजे धिस्त्यायेदं अन्यत्र विभूरीदिगुण
 विशिष्टा धिस्त्या देवताः विभूरासि प्रवाहणे रौ० हिंसी रित्याग्नीध्रीयं।

11928

वनिरसिहव्यवाहनो रौ० सीरिति होत्रीयं व्याघार्य अथाज्येन श्वात्रोसिप्रचे
 तारौ० सीरिति प्रशास्त्रीयं। तुथो सीति आह्वयणाद्यसिनं। उशिग सीति प्रोत्री
 यं अंधारिरसीति नेष्टीयं। अवस्युरसीत्यध्यावाकीयं अथ सोमन शुध्य
 रसीति मार्जोलीयं अथ वाग्रीध्र्योद्याहवनीयांतवाक्रमेण व्याघारयति धि
 न्यदेशात्किंचिदपसृत्य वषट्करोति अग्रेण होतारं पुरस्तात् सत्यं सी
 नः। नृचक्षसत्वादेव सोमं रव्यं च इत्येवक्ष्य प्रतिप्रस्थातृपक्षयसि। मंदाभि
 मूतिः० वाग्देवी सोमस्य विदलितेति वाभक्षयति। हिनम इत्यादिना पूर्वोक्त
 मार्गेण भक्षयति। संततमनुष्टुप्तां बहिः स्तीर्त्वा ग्रीध्रः कर्मणे वा० यज्ञस्य सं
 पुरोडाशानलं करोति। देवो वः सविता मध्वानकुं। देवस्त्वा सविता मध्वानत्कि

11928

तित्रिःप्रतिप्रस्थातापशुंस्नपयित्वातीर्थेनप्रपाद्योपाकरणदेशमानयति अध्व
र्युःयावांकशामधुमिक्षतंउपयास्यश्विभ्यांत्वापरिध्रुवयाद्रोणिकलशादुप
स्तौर्यपूतभृतउनीयद्रोणिकलशादभिघारयति। दशापवित्रेणसंमज्ज्यएषते
योनिर्मोर्ध्वीभ्यांलेत्यायतनेसादयति। सर्वग्रहणामेवकल्पःतंसादयित्वादे
वस्यत्वासंभ्यामाददे। इतित्रिवृत्तारशनामादायपूर्वामग्नीषोमीयुरशनामु
क्षिप्यगृहीतयारशनयानाभिदधेपरिव्यतिये। यूपायपरिवीयमाणायानु
ब्रूहीतिसंप्रेष्यति। परिवीरसिपरित्वादै० नमनुव्याःइतिपरिव्ययति। अंतरि
क्षस्यत्वासानाववगूहामीतिस्वरुमवगूरुतियूपमुत्सृज्येवेत्येतिद्विःबाह्वी
आदायोपवीरसातिशारवाअग्नयेत्वाजुष्टमुपाकरोम्युपोदेवानित्याद्यावपा

होमातानिरुद्धवत्प्रजातेः पशुमं पशुं पशुपत इत्यादि प्रजापतयोऽदिपंचहो
 जुति अग्नेर्जनित्रमसीत्यादिवेदं निधाय सामिधेनीभ्यः संप्रेष्यति प्रया
 जादिवपा होमातमविकृतं अग्नये घ्रागस्य वपायामेदसो नुवृहि आश्र
 वयास्तु श्रोत्रं पंचपशुप्रकृतित्वेन संप्रेष्यति अग्नीषोमीयेष्वेते अ
 ग्नये घ्रागस्य वपायामेदसः प्रेष्य जातवेदो वपयाः तु देवः स्वाहा यजमा
 अग्नेरहं देवः येन्द्रियावीजमानं मिति वावरं च ददाति । अध्वर्युः संस्त्रावे
 णाभिहत्य सर्वं चालो लेमा जयते रुतायां वपायाः । प्रसृश्यतो ग्रहावकोशैरुपसृ
 प्य प्रसेपति । अध्वर्युः प्रतिप्रस्थो तो नैतो ब्रह्मा यजमानश्चोपतिष्ठते द्वौ स
 मुद्रौ विततावजूः नाति संत्यन्यं इति स ह न द्रोणकलशा धवनीयावुपति

षंते। देद्रधसी सतती वस्त० अनुहाय जोर्ये इति पूत भूतमुपतिष्ठंते। परिभूरग्निः
 परिभूरिंद्रं पविभूविं० यतस्य तद्दमुन्मृजे इति सकृत्सर्वं सोममुपतिष्ठंते। प्रो
 णायमेवर्चो दावर्चं सैष वस्त्रे लुपां शुपात्रं। अपानायमेव० स्वेत्यंतर्यामं। व्याना
 यमेव० वस्त्रे लुपां शु सवनं ग्रीवाणं। वीचिमेवर्चो० वस्त्रे त्येंद्रवायवं। दक्षक्रतुभ्यां
 मेवर्चो दामे० वस्त्रेति मित्रावरुणं। चक्षुभ्यां मेवर्चो दौ वर्चं सैष ध्येवैमिति शुक्रामं
 धिनो। श्रोत्रायमेव० वस्त्रे त्याश्विनं। आत्मनेमेव। वस्त्रे त्याग्रयणं। अंगेभ्यो
 मेव० वस्त्रे लुक्थ्यं। आयुधे मेवर्चो० स्वेति ध्रुवं। वीर्यं यमेवर्चो० स्व। अतिग्रा
 ह्यां स्त्रिरावत्सा प्रत्येकं। विलो जठरमसिवर्चो० वस्त्रेति द्रोणकलशं। इंद्रस्य
 जठरमसिवर्चो० वस्त्रे त्याधवनीयं। विश्वेषां देवानां जठरमसिवर्चो० वस्त्रे

११२६

तिपूतभूतं। वर्चोदामेवर्चसेपवस्वेतिसर्वत्रानुषजात। कोसिकोनामकस्मैला
 कायत्वायं० क्षीयतस्यतइदमुन्मृजे। इत्यविशेषेणसर्वराजानं। स्फुटःस्वस्ति
 विघ्नःस्वस्तिःप०शुर्नःस्वस्तिःइतिप्रत्येकस्वस्त्येतैःस्फुटविघ्नपशुपरशू
 नुपतिष्ठते। यज्ञियायज्ञकृतस्थितेमास्मिन्यज्ञ उपह्वयध्वं। इतिसर्वोणिस्फुट
 दीनिसहापतिष्ठते। उपमाद्यावापृथिवीकृत्यतां। द्यावापृथिव्यौ। उपास्तावे
 कृत्यतां। इतियन्नवाहिष्पवमानेनस्तुवेततदेशं। उपकलशाकृत्यतां। द्वाण
 कलशं। उपसोमोह्वयतां। इतिसर्वसोमं। उपाग्निह्वयतां। इत्यग्निं। उपदे
 वाह्वयतां। इतिदेवाःसर्वास्त्रयस्त्रिंशादीन्प्रकृताश्वग्रहदेवताः। उपय
 तोह्वयतां। इतियज्ञसादेनानिरुद्धिराज्यानि। उपमाहोत्रा उपहवेह्वयतां। इ

११२६

ति होत्रकानुपतिष्ठते। न माग्नेये मरुद्वे मरुस्थमायशो योतु इत्याहवनीयं। नमो
 रुद्राय मरुद्वे नमस्तुत्या मा पाहि। इत्याग्नीध्रीयमुपस्थाया पउपस्पृश्य। न
 मरुद्राय मरुद्वे इन्द्रियं मे वीर्यं मानिर्वधीः इति होत्रीयं। नमो यमाय मरुद्वे मरुस्थ
 मायशो योतु। इति मार्जालीयं। दृष्टे स्थः शिथिरे समीचीमा इह स स्यात। इत्यधि
 षवणफलके। सूर्ये मा देवो दिव्या इह स स्यात। सूर्यो वायुरंतरिक्षात्पातु।
 इति वासुं। अग्निः पृथिव्याः पातु। अग्निं यमः पितृभ्यः पातु। यमं सरस्व
 तीमनुष्यभ्यः पातु। सरस्वतीं देवीं द्वारो मा मासंताम। इति सदो द्वारे। नमः
 सदसे। इति सदः नमः सदसस्पतये। इति सदस्यं ब्रह्माणवा। नमः सरवीना
 पुरोगाणां चक्षुषे। इत्यत्विजः। नमो दिवे। इति दिवं। नमः पृथिव्यै। इति पृथि

11929

वीमुपतिष्ठते। अर्ध्वर्युः पूर्वेण द्वारेण सदः प्रविश्याप उपस्पृश्या अहोदैधिष
 व्यादत० त्याकतरः। यत्र निषस्य भवति ततः स्वासनाच्छणं लोहं वा निरस्य
 उन्निवत उदुद्धतश्च० वी अद्याहुः। इत्युपविशति प्राङ्मुखः। ततो ब्रह्म यजमा
 नो पूर्वो द्वारेण सदः प्रविश्याग्रेण प्रज्ञास्त्रीयं धिह्यं परीत्य दक्षिणेन धिह्यं
 उपविशतः। अहोदै० उन्निव० एवं दक्षिणेनो दुंबरी सदस्यः एवं सदः प्रस्पृश्य
 उपवेशनानंतरं प्राचीनावीती आगतं पितरः पितृमा० यूयं मयास्त। इति द
 क्षिणाध्वं स्वान्पितृनुपतिष्ठते। यज्ञोपवीत्यप उपस्पृशेति। ततः पशुतंत्रं
 प्रपद्यते शमितः पशुं विशाधिगुदं मानिक्लृषीः धृष्टिमादाय मातरि भु
 नो० भृगूणां गिरसो० दौ देवस्त्वैति संताः श्रप्यमाणः सर्वाणि सवनानि

11929

परिशेरते तृतीयसवने वा श्रप्यते । ब्रह्मयजमाना वुपनिष्क्रम्या परेणात्तर
 वेदिमतिक्रम्य दक्षिणत उपविशतः । प्रतिप्रस्थात्रा हता न्युरोडाश्रधाना दी
 न ध्वर्युरासादयति प्रियेण नाम्ना । आसीद्विति । ततस्तूली दक्षिणस्या
 श्रोण्या वहिर्व्योह्य सादयति । ततस्तूली मेवोक्तेरेवाजिनमासादयति । अ
 जमा । यस्त आलोत्यासाद्यमानामामिक्षां । योऽभः कनीय इह । अपतमिंद्रो
 हरिवाभुवना नुदताम । यधाना अभिमृशति । यो नः कनीय । अपतमिंद्रः
 पूषण्वाभुवना नुदताम । य इति करंभं । यज्ञोसीति परिवापं । यो नः कनी
 य । अपतमिंद्रो भुवना नुदताम । य इति पुरोडाशं । इयमिंद्रियममृतं वी
 र्यमनयेन्द्राय प । तया देवा अ । नेय मामिक्षामयि श्रयता । इत्यामिक्षां । यत्प

1192

धिबीमचरत्तमं नमो हं द्रवाजिनं मां धिनोतु । इति वाजिनं । अयं यज्ञः पंच होत्रा च
 आसना निहविर्भ्यभिष्टाति । ततो ध्वर्युर्जुहोम भूतो रूपस्तीर्थे । मा भैर्मां ब्रू सं वि
 जिध्वं मा वो हिं । सिध्वं मा वस्ते जोष क्रमात् । भरत सुहृते मनुषि च ताव दाना
 निवः प्रत्यवदास्यामि न मो वो अस्तु मामा हिं । सिष्ट । धाना अभिमंश्र्य द्विरव
 दाय परिवाप करं भूपुरोडाशा मिहं तां न्मा भै रिति प्रत्येकमभिमंश्र्य द्विर्द्वि
 रवद्यति । यद्वदाना निवो वद्यं न तद्वदप्यायतां पुनः धानाः प्रत्यभिघार्थं । पूर्व
 वदितरानभिघार्थं सर्वेभ्य उन्नराधेभ्य उपभृतिं सिष्टकृतं सकृत्सुकृदवद्यति ।
 सकृज्जुहो द्विरुपभृत्यभिघार्थं । प्रातः प्रातः सावस्यं द्राय पुरोडाशानामनुब्रू
 हि । इति संप्रेष्यति । अत्याक्रम्या श्राव्य प्रत्याश्राव्य प्रातः प्रातः सावस्यं द्राय ॥ ११९२ ॥

पुरोडाशाऽन्यास्थिता त्वेष्ये तिसंप्रेष्यति । वषट्कृते जुहोति । यजमानः । इन्द्रो यदं ।
 इन्द्रया हुं देवयज्यं यं द्रिया व्यन्नाद । इन्द्रिया व्यन्नादं न्नादं इन्द्रिया व्यन्नादं इन्द्रि-
 यावी भूयासः । प्राणैः सायुज्यं गमेयं । ओपभृतं जह्वां पर्यस्याग्नये नु ब्रूहि आ-
 श्राव्य प्रत्याश्राव्याग्नये प्रेष्येति वषट्कृते जुहोति । अग्नय इदं । अग्ने रहुं । यायु-
 ष्मान्यज्ञेन प्रतिष्ठां । अग्निर्मादुरिष्ठात् । अध्वर्युः वेभ्रानरे इत्युदके निनयि-
 परिवापं विरुज्या न्यान्य विरुज्य प्राशिन्नमवद्यति नेडावं मेद्यति । ब्रह्मामित्र-
 स्यत्वा । प्रक्षे । आज्यादीनि सर्वाणि हुवी व्याघ्राद्यगोक्षारकल्पयित्वा आज्य-
 लिप्तापाणी प्रक्षाल्य सौमिकं कर्म प्रतिपद्यते ब्रह्मयजमानो यथैतत्प्रत्ये-
 त्यसदः प्रविश्योपविशतः अध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारौ द्विदेवतैः प्रचरतः

1192e

उपयामगृहीतोसिवायवइंद्रवायुभ्यांत्वा॥ इतिप्रतिप्रस्थातादित्यपात्रेरेंद्र
 वायवस्येकदेशंगृह्णाति॥ उपयामगृहीतोसिवाक्षसदसिवास्या० ध्य
 क्षाभ्यांगृह्णामि॥ इति तत्रैव द्वितीयं द्रोणकलशाद्गृह्णाति॥ अध्वर्युरैंद्रवा
 यवमादत्ते द्रोणकलशात्परिपूवयाराजानं परिगृह्योभौहविधोनादुप
 निष्क्रम्य अध्वर्युः अध्वरोयज्ञायमस्तु देवाओ० घृतवदेवसोमस्वाहाइ
 त्याघारयति॥ परिपूवयासोमपीथोशुर्हृतोभवति॥ ओषधीभ्यः पशवे
 जनाय विश्वेभ्यैभूतायेदं सोमायेदमौतैर्भाव्यकारः॥ अपरेणाग्निं दक्षि
 णतो ध्वर्युरुत्तरुतः॥ इतिप्रस्थाताचतिष्ठतः॥ अध्वर्युः वायवइंद्रवायुभ्या
 मनुब्रूहि॥ आश्रावयास्तु श्रौषद्वायवइंद्रवायुभ्यां प्रैव्येति॥ यजमानो हूय ॥ ११९२८

माने इन्द्रवायवे भूरसि श्रेष्ठे रश्मीनां प्राणपाः प्राणं मे पाहि । इत्यादित्यमुपति
 स्ते । उभौ वषट्कृते जुहुतः पुनर्वषट्कृते जुहुतः वायव इन्द्रवायुभ्यामिदं अध्व
 र्योपात्रे प्रतिप्रस्थाता संपातमवनी अध्वर्युः प्रतिप्रस्थातुः पात्रे एकदेशं य
 संपातस्यावनयति । अध्वर्युः सदोगच्छति । प्रतिप्रस्थाता हविर्धानं प्रविश्य
 देवेभ्यस्त्वेत्यादित्यस्थाक्या संपातमवनयति । विल्ववुरुक्रमेण ते सोमस्त
 रस्वत ते दुष्प्रक्षिप्ता मावरव्यत इत्यादित्यपात्रे णादित्यस्थालीमपि दधाति ।
 अध्वर्युः मयिवसुः पुरोवसुर्वाक्यावाचं मे पाहीति होत्रे भक्षं प्रयच्छति । ते
 नैव होता प्रतिगृह्णाति । परिप्लवाशेषं भक्षाय अध्वर्यु रेकत्र पात्रे स्थापयति
 अथ मेत्राविरुणग्रहेण प्रचरतः । प्रतिप्रस्थातादित्यपात्रे । उपयामगृही

११३०

तोस्यतसदसिचक्षुः गृह्णामि। इति मैत्रावरुणाग्रहोदेशं केदे गृह्णाति नद्रो
 णकलशात्। अध्वर्युर्मैत्रावरुणमादत्ते उभौ। हविर्धो नान्निष्क्रम्यापरेणाग्निं दक्षि
 णतो ध्वर्युरुत्तरतः प्रतिप्रस्थाता च तिष्ठतः। अध्वर्युः मित्रावरुणाभ्यामनुब्रू
 हीतिसंप्रेष्य आश्रावयास्तु श्रौषट् मित्रावरुणाभ्यां प्रेष्य। उभौ वषट्ते स
 कृज्जुहतः मित्रावरुणाभ्यामिदं यजमानः। धूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामपानिष्पा
 हि। प्रतिप्रस्थाता ध्वर्यो पात्रे संपातमवनयति। अध्वर्युस्तस्यैकदेशं प्रतिप्र
 स्थोतुः पात्रे वनीय सदागच्छति। प्रतिप्रस्थाता हविर्धो नं प्रविश्य विश्वदेवेभ्यस्ते
 त्यादित्यस्याख्यां संपातमवनीय विष्णुवुरुक्रमेण तितेन पात्रेणादित्यस्याली
 मपि दधाति। अध्वर्युः मयि वसुदिदं वसुश्चक्षुः पाहीति होत्रे

११३०

भक्षप्रयच्छति तेनैव होता प्रतिगृह्णाति तत आश्विनेन प्रचरतः । प्रतिप्रस्थाता ।
 उपयामगृहीतोसि श्रुतसदसि श्रोत्रपा० म्यांगृह्णामि । आश्विने कदेशं स्वस्य
 पात्रे गृह्णाति । नद्रोण कलशात् । उभौ निष्क्रय पूर्ववदपरेणामि तिष्ठतः । अध्व
 यः अश्विभ्यामनुब्रूहि आश्रव्यास्तु श्रोत्रपात्रे अश्विभ्यां प्रेष्य उभौ सकृद्वष
 दूते जुहुतः । आश्विभ्यामिदं । प्रतिप्रस्थाता ध्वर्युपात्रे संपातमवनयति । अध्व
 यः प्रतिप्रस्थातृपात्रे एकदेशमवनीय सक्तः प्रविशति । प्रतिप्रस्थाता हविधा
 नं प्रविश्य विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इक्ष्वाथ्या ल्या संपातमवनीय विष्टुवुरुक्रमेति
 तेन पात्रेण स्थालीमपि दधाति । अध्वर्युः सपिवसुः संयद्वसुः श्रोत्रपाः श्रो
 त्रमेपाहीति होत्रे भक्षप्रयच्छति तेनैव स प्रतिगृह्णाति । अथ यद्विदुष्येन

11929

इयतिताह्यदिस्सोम उपदस्येदिति विधानेनोत्पत्तिः कार्यो। अध्वर्युः आध्वनी
 यंपूतभृत्यवनीय आध्वनीयं दशाभिर्मृष्टान्युजतिप्रपीड्य पवित्रं निद
 धाति। तौ होत्रा ब्रह्माद्राता यजमानः सदस्यश्च मध्यमः कारिणः मैत्रावरु
 णो ब्राह्मणां संप्रीतोतानेष्टाश्वावाक आग्नीध्रश्च होत्रका उभये च मसीनि
 भुवंतिसर्वेषां प्रति पुरुषं च मसाध्वर्यवः। अध्वर्युः। उन्नीयमानेभ्यो नुब्रू
 हि होतुश्च मसमनु नयध्वमुभयतः शुक्रान्कुरुध्वमश्वावाकस्य च मसा
 ध्वर्यो मात्वमुन्नेष्टाः प्रतिप्रस्थातः प्रोक्षिता प्रोक्षितांश्च कला कल्पयेन्ने
 तः सोमं प्रभावयेतिसंप्रेष्यति। स्वर एव होत च मस मुख्या दश च मसानु
 नयंत्यन्या नष्टावाक च मसान् परिपूवयो नैताद्रोण कलशामुपस्तीर्य

11929

पूतभूतउनीयद्रोणकलशादभिधारयति। सर्वचमसानामयंकल्पः प्राक्स्थि
 तेष्वेवोनीयमानमुक्तं। तस्मिन्परिहिते। देवस्यत्वासंभ्यामाददे। इत्यध्वर्युः
 शुक्रग्रहमादत्ते तेनैवमंधिनं प्रतिप्रस्थाता। तूष्णीचमसांश्चमसाध्वर्यवुओद
 दते। तूष्णीसंस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षिताभ्यांशकलाभ्यां शुक्रमंधिनो अध्वर्यु प्रति
 प्रस्थाता रो अपि धूतः अपनुत्तः शंडः सहपाप्मना ~~अपनुत्तः सहपाप्मना~~
~~अपनुत्तो मर्कः सहपाप्मनेति अप्रोक्षिताभ्यांशकलाभ्यामुपयुज्यतः।~~
 सूतपध्वंसयतः ताभ्यामेव शकलाभ्यामुपयुज्यतः। अध्वर्युः स्तुतो सिज
 नधा देवास्त्वा शुक्रपाः प्रणयंतु इति शुक्रं हरति। प्रतिप्रस्थाता। स्तुतो सिज
 नधा देवास्त्वा मंधिपाः प्रणयंतु इति मंधिनं हरति। उर्वतरिक्षमन्विहीति ग

१३२
२

घृतः अन्नपृष्ठं च मसाध्वस्यैवः प्राञ्चो नु पूर्वं तिष्ठति । तान् दक्षिणेनाध्वर्युः हरति
 उत्तरेण प्रतिप्रस्थाता सर्वे निष्क्रामन्ति । अग्रेण हविर्धोने अरलिपात्रे वा उभौ
 आयुः संधत्तं तं मे जिन्वन्तं प्रा० तं मया तं व्या तं च तं श्रो० तं मन० तं वा० तां
 तमिति संधत्तः अध्वर्युर्दक्षिणेन गृह्यत्युत्तरेण प्रतिप्रस्थाता । अपरेण च
 मसाध्वस्यैव स्तिष्ठति उभौ अनाध्व्यासीत्येव गृह्याभ्यामुत्तरवेदिं विलिरव्येतौ वि
 परिक्लामतः अध्वर्युः सुवीरः प्रजाः प्र० हि शुक्रः शुक्रशोचिष्वा इति दक्षिणे
 न हरति । प्रतिप्रस्थाता सुप्रजाः प्रजाः प्र० शि हि मंथी मंथिशोचिषेति उत्त
 रेण हरति । यजमानः ग्रेहाजिन्वेथाऽसु पथ्यामध्वावीत । इत्यनुमंत्रयते ।
 उभौ अग्रेणाहवनीयमभितो यूपं पुरस्तात् सत्यं चाववतिष्ठेत्ते पश्चात् प्राञ्चं च

मसाध्वर्यवः अध्वर्युः संजग्मानौ दिव आपृथिव्याः शुक्रः शुक्रशोचिषेति प्रतिप्र
स्थाता संजग्मानौ दिव आपृथिव्या मंथी मंथिशोचिषेति उभौ अरलीपात्रे वा
संधत्तः उभौ आयुस्म आयुर्मधत्तमायु र्येतायुधत्तमा० प्रा० च० श्रो० तो० पुम्र
जामयि चैष जमाने च। इत्युभौ ग्रहावभिर्मंत्रयते। अध्वर्युः शुक्रस्याधिष्ठा
नमसि शुक्रे वाते समिध्यस्व स्वाहा। प्रतिप्रस्थाता। मंथिनो धिष्ठा नमसि
मंथिने वाते समिक्तया समिध्यस्व स्वाहा। उभौ स्वप्रोक्षितौ शकलौ अभ्या
धत्तः शुक्रामंथिभ्यामिदं। निरस्तः शंडः सहमाप्मना निरस्तो मुकः सह
पाप्मना इत्यप्रोक्षितौ शकलौ बहिर्वेदि निरस्ये तोप उपस्पृश्या अध्वर्युरा
श्राव्य प्रत्याश्राव्य प्रातः प्रातः सावस्य शुक्रवतो मंथिवतो मधुश्रुतं

॥१३३॥

द्राम्य सोमान्प्रस्थितान्प्रेष्य। मध्यतः कारिणां चमसा ध्वर्यवो वषट्कृता ॥ नुवषट्कृ-
 तानुजुहुत होत्रकाणां चमसा ध्वर्यवः सकृत्सकृदुवा। शुक्रास्याभ्युन्नीयोपा-
 वतैर्ध्वमिति संप्रेष्यति। अघ्निस्यते रघिपते सुवीर्यस्येंद्रेण सयुजो वयं।
 शुक्रं हयमानमन्वारभते। वषट्कृते सवेयुगपे ज्जुह्वति। सप्रथमः संकृति-
 विष्टवः इन्द्राय सुतमा जुहोमि स्वाहेत्यध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता। सप्रथमः सं-
 मित्राय सुतमा जुहोमि स्वाहेति। इन्द्राय दं मित्राय दं। प्रतिप्रस्थाता उत्तरतः पु-
 रस्ताद्वहिः परिध्यंतर्वेदि आहवनीयादंगारानिरुह्य तस्मिन्। एष्यते रुद्रभा-
 गोयन्निरया चथास्तं जुषस्व विदे० णां स्वस्ति स्वस्ति स्वाहा। इत्येतं मंधिनः सं-
 स्त्रावं सर्वहुतं जुहोति। रुद्राय वास्तुपतय इदं। मध्यतः कारिणां चमसा ध्व-

॥१३३॥

त्यध्वर्युः। प्रतिप्रः सप्रथमः सं- तस्मै मित्राय सुतमा जुहोमि स्वाहेति जुहोति।

र्थेको नुवषट्कते जु होति। संप्रेये स्वष्टकृतं इदं। अध्वर्युः प्रेतु होतुश्च मसः प्रब्रह्म
 णः प्रोक्तातुः प्रयजमानस्य प्रसदस्य स्थितिसंप्रेष्यति। अध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता रो
 यधेतं प्रेत्यत्य अध्वर्युः सूदवष्टुक्रपात्रमायतने सादयति प्रतिप्रस्थाता। असू
 दमेव मंघ्रिपात्रमायतने सादयति। मध्यतः कारिणां च भस्मान्सदो हरति। हो
 त्रकाणां च मस्याध्वर्यवः हविधानिं प्रविश्य शुक्रोद्ग्राणकलशस्थः सोमस्तस्यो
 पस्तरणो नयेतामिघारणानि स्वस्वै च मसै कुर्वति। एवं स्वस्वै च मसमुन्नीया
 हवनीयमुपावर्तते। अध्वर्युः तैः प्रचरति। मित्रावरुणं च मसमादाया श्राव्य
 प्रत्याश्राव्य प्रशास्त्य जितिसंप्रेष्यति। वषट्कृतानुवषट्कृतयोः हत्वान्
 मसाध्वर्यवे प्रयच्छति। मित्रावरुणाभ्यामिदं। अग्नये स्वष्टकृतं इदं। चैमसा

॥१३४ ध्वर्युः सदो भक्षंरुति चेतमो गणयो यः प्रत्यसदः प्रविष्टस्तेन तेन तस्मै च म
 समाहुरति ते नैव प्रत्यस्य प्रत्याहुरति अध्वर्युरेव मुत्तरेः प्रचरति आश्राव्य
 प्रत्याश्राव्य ब्रह्म न्यजेति ब्राह्मणाध्वर्युः स न प्रेष्यति । इन्द्रायेदं अग्नये स्विष्टकृ
 त इदं तं तं च म समादाय आश्राव्य प्रत्याश्राव्य षोतये जेति पोतारं संप्रेष्य
 ति । मरुद्भ्य इदं । अग्नये स्विष्टकृत इदं । आश्रा० अस्तु० नैष्टये जेति नैष्टा
 रं संप्रेष्यति । त्वष्ट इदं । अग्नये स्विष्टकृत इदं । आश्रा० अस्तु० अग्नीद्वये
 जेति धंसं प्रेष्यति । अग्नये इदं । अग्नये स्विष्टकृत इदं । तस्य च म समादा
 य सदो गच्छति सहोतुरया उग्नीदित्या च ष्टे होत्रा पूर्व षष्टश्चेदिदमो वो
 त्तर । स भद्रमकरो नः सोमं पाययिष्यतीति होता प्रत्याह अध्वर्युः न च ॥१३४

क्षसंत्वादेवसोमसु चक्ष्वा अवख्येष्वां। इत्येवेक्ष्य। मंद्रामिभूतिः केतुर्यज्ञानांवा०
 शर्लिवाजुषाणा सोमस्यतप्यतु इति प्रतिप्रस्थाता। सुषद्वयव्याघारशे
 षं भक्षयति। हिन्वमेगात्रा० तिगाः इत्यात्मानमभिमन्त्रय पात्रं प्रक्षाल्य निधाप
 यति। वाग्देवी सोमस्य पिबत्विति वा भक्षमंत्रः सर्वत्र अथा द्विदेवत्या भक्षयति।
 होता प्रथमो भक्षयति। ततो ध्वर्युस्ततः प्रतिप्रस्थाता द्विरंवायवं भक्षयति।
 क्रमेण द्विर्वषट्कारकरणाद्विः संप्रदानं तत्र ग्रहसंपातावनयनात् भक्षं भ
 क्षमंत्रमावृत्य भक्षणं सकृत्सकृदितरो मेत्रावरुणाश्विनौ होता प्रथममेद्र
 वायवं भक्षयित्वा नुसृजन्नेवा ध्वर्युवेददाति। अध्वर्युः भक्षेहिमा विशदीघा
 युत्वा यशं० सोमप्रियो मे हृदोसि। इति भक्षप्रतीक्षते। अश्विनोस्त्वा वाहुभ्या

१२८

५ सध्यासं। इतिप्रतिगृह्य। नचक्षसंत्वोदे० अवश्येषां। इत्येवक्ष्य। होतरूपकृयस्व।
 प्रतिप्रस्थातरूपकृयस्व। मद्राभिभूतिःकेतुर्य० तुमद्रास्व० त्वेहिविश्वं च० या
 युषेवचसे। वसुमद्रणस्यसो० विदः प्रातः० तोभक्षयामीतिप्राणेष्पनिग्रा
 हंवाग्देवीसोमस्यपिवल्लितिवाभक्षयति। अनुसृजनेवप्रतिप्रस्थात्रैप्रय
 छति। हिन्वमेगात्राहरि० भिमतिगाः। इत्यात्मानं प्रत्यभिमृशति। प्रतिप्रस्था
 ताभक्षेहीत्यादिनामक्षं प्रतीक्ष्य अश्विनोरितिप्रतिगृह्य। नचक्षसंत्वोदे० इत्येवक्ष्य
 मद्राभिभूतिरित्यनुद्रुत्यवसुमद्रणस्यतिवाग्देवीसोमस्यपिवल्लितिवाप्रणे
 षूपनिग्राहंभक्षयति। हिन्वमइत्यात्मानं प्रत्यभिमृशति। होतचमसे किं
 चिदेवनीयानुसृजंत एवमेवभक्षयंति होतचमसे सर्वं शेषमानीयपान्न

१२८

मुस्तजंति। एवमेव त्रावरुणस्य भक्षयंतिसकृदेवहोता प्रथमा भक्षयति अध्वर्यवे
 प्रयच्छति अध्वर्युः भक्षेहीत्यादिना प्रतीक्ष्याश्विनोरिति प्रतिगृह्यन् चक्ष संवे
 त्यवेक्ष्य मद्राभिभूतिरित्यनुद्रुत्य च क्षुष्यो रूप निग्राहं होतृपक्ष्यस्वेत्यादिव
 सुमहानस्येति वाग्देवीति वा भक्षयति हि न्वमश्यामिमश्रीति भक्षयित्वानुस्तज
 न्प्रयच्छति प्रतिप्रस्थातापि भक्षेहीत्योदि हि न्वमश्यात्साभिमश्रीनांतकरो
 ति। होतृचमसे सकृदेव त्रीयुपात्रमुस्तजति। एवमेवाश्विनं दक्षिणे कर्णे उ
 पतिगृह्य सर्वतः प्रदक्षिणमात्मानं परिहृत्य वामे कर्णे उपतिगृह्य यथेतं
 पुनः परिगृह्य भक्षयंतिसकृत्संपातं होतृचमसे वनयति। पुरोडाशशक
 लमैद्रवायवे स्य पात्रे वदधाति। पयस्यां मैत्रावरुणस्य पात्रे धाना आश्वि

॥१३६॥ नस्य पात्रे। तानि पात्राणि हविर्धानस्या परया द्वारा प्रप्राद्योत्तरस्यां वर्त्तन्यां सा
 दयति। आततीयस्य नात्परिशे रते। उत्तरेण हविर्धानं गलेडा पात्रमुपस्ती
 र्येत्यादिकरोति यजमानभागमवदाय पृथगौघधमामिदं च निदधा
 ति। लाजानां चतुर्धा करणं। इजामवदायां गुलिपर्वणी अनक्ति होत्र इजामा
 दधात्युपोषधुतं च मस्यांश्च मस्याध्वर्यवः उपहृत्यमानां होतृचमसमास्य
 ष्ठं धारयति उपहृतायां ततः प्राक्षिन्नमक्षणांतरं इडा शकलमध्यावाका
 यनिदधाति। पूर्ववेदिजं मक्षयति। ये प्रकृताविति वचनात्प्रकृते सवनी
 यपुरोडाशकर्मणि समवेतास्त इत्यर्थः ततो मैत्रावरुणः प्रतिप्रस्थाता
 चमक्षयित्वा माजयेत्ते स्वभागेः सह यजमानसप्तमाः ततो हविः शेषं

भक्षयंति। होत्रका अग्रे भक्षयिष्यंति। तूष्णीं शाखां प्रहरति अथवा जिनेन प्रच-
 रंति व्याख्यातं पंच होतृणां जिनेनात्र उपेक्ष्य भाभेरित्यभिप्रश्य बहिष्य वि-
 धिं च न्वा जिनें सर्वं गृह्णाति। पूरयित्वा नाभिधारयति वा जिभ्यो नु ब्रूहि आश्रा-
 अस्तु वाजिनो यज उर्ध्वं जुरासीनो होता वषट्करोति वषट्कृते विधिं च्यमान-
 याजुहोति। यजमा वा जिभ्यश्च वाजिनामहं दे यं द्रियावीजं मानमिति वा।
 अध्वर्युरनुवषट्कृते जुहोति। यज अग्नये रिवष्टकृत इदं। अग्नेः रिवष्टक-
 तोहं दे वायुष्मा अग्निर्मादु अध्वर्युः वाजिनो द्रेकेण दिशः प्रतियजति
 दिशः स्वाहेति पुरस्तात् प्रदिशः स्वाहेति दक्षिणत आदिशः स्वाहेति प-
 श्चात् विदिशः स्वाहेत्युत्तरत उद्दिशः स्वाहेति मध्ये स्वाहा दिग्भ्य इति

॥१३१॥ प्रदक्षिणमनुष्यं च जुहोति । नमो दिग्भ्य इत्युपतिष्ठेत् । यजमानः दिग्भ्य इदं
 प्रदिग्भ्यं आदिग्भ्यं विदिग्भ्यं उदिग्भ्यं दिग्भ्यं समुपहृत्य वाजिनं भ
 क्षयति । यजमानः प्रथम उत्तमो वा भक्षयति । वाजिनो भक्षो भवतु वाजो
 अरमान्नेतः सित्तममृतं वलायसन इन्द्र इन्द्रियं द्रविणं दधातुमारिषा
 मवाजिनं भक्षयंत रत्नस्येत वाजिन्वाजिभिर्भक्षंकृतस्य मधुमत उप
 क्षयाप्रीति वाजिनमक्षणमंत्रः ततः प्रतिप्रस्थाता पिष्टलेपफलीक
 रणहोमो जुहोति यजमानः प्रणीता सुमार्जयते प्रतिप्रस्थातो पवेष्टो
 दसनं केपालविमोचनं करोति । ततश्च मम भक्षः सर्वेषां प्रथमो होता
 भक्षयति सकृद्विः खेचम मे प्रथमं खेचमसं अनुहृत्य भक्षयति । इत

रेवांचमसिनांचमसिषूपहूयभक्षयति होत्रकाणांचमसेषुतंतंत्वमसिनमध्वर्युचो
 पहूयभक्षयति ततो होत्रको होत्रध्वर्यु उपहूयभक्षयति अध्वर्युश्चतस्य तस्य भक्ष
 णानंतरं होतरितांस्मिश्चोपहूयभक्षयति ततो होतास्वं चमसमादाया नुपहूय समा
 ख्या भक्षं भक्षयति ततो मध्यतः कारिषाः होत र्युपहूय समाख्या भक्षं भक्षयंति हो
 त्रका होत र्यध्वर्युचोपहूय समाख्या भक्षं भक्षयंति शेषं कुर्वतः तत्र श्लोकाः व
 षण्ति भित्तं सर्वेषां चमसानां सकृत्सकृत् होतादौ भक्षयेत्तश्चोद्वात्रकाश्चुय
 थायथां भक्षयेयुर्वषट्कारादध्वर्युश्च प्रदानतः अतश्च गुसिनः स्वं स्वं भक्ष
 येयुः समाख्यायां तत्र होतुरुपाह्वानं चमसे स्वेन विद्यते अभावाद्वाक्षिणेन
 होता होत्राचाध्वर्युणा सह उपहूयंते होत्रकाश्चमसेषु यथाक्रमं शिष्टं

॥१३८

पहवे होतु भवे च मसि भिः सरु । भक्षेहीत्यादि हृदया भिमर्शनांते कृते वशेषितं
 सोमान्मन्त्रोन्मसितां श्रमसान् आप्यायस्व समेतु ते ० संगद्ये इति चमसि न
 आप्यायेयंति । वसती वराभिः मन्त्रे जपमान्त्रमित्येके लौकिक सोमरसे नैत्यन्ये
 तेनाराशंसा भवति तान् नाराशंसास्तु दगायता नक्षिणस्य हविर्धनस्य प
 श्चादक्षंसादयति । अनंतरीनेष्ट रागही ध्रात्य चमसोसादयति उपविशत्य
 छावाकैश्छेण स्वं धिष्यं बहिः सदै संतरमे पुरो जश शंकलमा दधदध्वयु
 राह । अष्टावाक वदस्व यत्ते वाद्यमिति । ततो छ्वादाकेनोपो रम्मान्नाह्रणा न्ना
 ह्रणा ह्युय ध्वमिस्ति च्यमाने । अध्वर्युः अष्टावाको वायसु पहवमिच्छति तं हो
 तरूप ह्युयस्वेतिसंज्ञे व्यतियत्रे न होत्रो पहूयमान जानाति तस्मिन्काले अष्टु ॥१३८

वाक् चमसमादायोऽन्नीयमानाया ब्रूते हीति संप्रेष्यति चमसमुन्नेत्रे प्रयच्छ
 ति। उन्नीयमानसूक्ते परिहिते चमसं पुनरादाय आश्रा- अस्तु- अष्ट्रवाक्य
 जेति संप्रेष्यति वषट्कृते जुहोत्यनुवषट्कृते हुत्वा भक्षं हरति। यज- इंद्राग्नि
 भ्यामि- अग्नये स्विष्टकृत इ- न भक्षयति नास्मिन्नुप हवमिष्टते यद्यस्मिन्नुप
 कृममिष्टते। भक्षयेत्येव ब्रूयात्। भक्षिताप्यायितमष्ट्रा वाक् चमसं नेष्टु रात्री
 अस्य चमसां वं तस्य दयति। एतदेवा तर्ध्वं मष्ट्रा वाक् चमसस्य स्थानं
 अतएव ज्ञायते। सर्वत्राभियमानुपूर्विकाश्च मसा इति तेषां सादनोन्नयन
 होमभक्षणप्यायनेषु क्रमभेदे सति विपुर्वा सप्रायश्चित्तं कर्त्तव्यं सप्तमः
 पटलः सतु ग्रैहः प्रचरतो द्वादशभिस्त्रयो दशभिश्चतुर्दशभिर्वासह

॥१३९॥

प्रथमो गृह्यते सहोत्तमा विधि श्रुति साधारण्येन प्रथमोत्तमानां सहग्रहणं
 श्रूयमाणं मनसि द्रोण कलशा कला होमस्यापि सहभावे द्वाप्ते व्यवस्था
 माह । द्वादशसु सर्वा नाना जुहुतः त्रयोदशस्वन्यतरण सहचतुर्दशसु
 सहप्रथमो सहोत्तमो रुच्यते न सादन अनासना हूयंते अन्यस्य होम आ
 सादनमंत्रस्याश्रयणात्तु पूर्वस्य पूर्वस्य शेष उत्तरसु तरमभिगृहीतः
 स्वस्य पात्रे अध्वर्युर्द्रोण कलशात्परिपूवयोपस्तीय उपयामगृहीतो सिम
 धवेत्वेति स्वे पात्रे पूत भूत उदंत्तनैर्नाना यद्रोण कलशादभिघारयति ततः
 प्रतिप्रस्थाता उपयाम ० सिमाधवायत्वेति स्वे पात्रे तथैव परिपूवयोदंत्तन
 योरेकत्वान्न सर्वथा सहग्रहणं संभवति । तस्मात्तर्था देवमेव ग्रहणं । यदव्य

॥१३९॥

वधानेन मध्यमानां विशेषणं व्यतिषेकं गुणमुत्तमं व्यतियज्य व्यतियज्यं पर्यायेण
 लैर्धः अध्वर्युः प्रचारसमये प्रतिप्रस्थाता गृह्णातीति तात्पर्यार्थः तदिदमु
 क्तं व्यतिषंगं गृहीतः प्रतिप्रस्थाता तत्रैव तिष्ठति अध्वर्युरत्याक्रम्या आभ्यप्र
 स्था आभ्यसतु नो प्रेष्यति प्रेष्यवषट्कृते जुहोति। यजमान इन्द्राय मधव इ. अ
 ध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्मुखो न मेति प्रतिप्रस्थातोऽपनिष्क्रामति प्रविशं
 तमध्वर्युं ग्रहेण परिगृह्णाति। दक्षिणेन पात्रं हरत्युत्तरेणोपनिष्क्रामति। आश्रा
 अस्तु सतु नो प्रेष्य वषट्कृते हुत्वा तथैव प्रत्येतिसमस्तं यो माधवाय दंतथेवाध्व
 र्युः परिपूवयोपस्तीर्योपयाम गृहीतोऽसि शुक्राय लेति पूतं तदुदचने नोन्मी
 यपूर्वस्य शोषस्थो परिगृह्णातोऽपनिष्क्रामति तं निष्क्रामंतं प्रतिप्रस्थातारमध्व

युः पात्रेण परिगृह्णाति दक्षिणेन पात्रं हरत्युत्तरेण प्रविशति। एवं सर्वत्र ग्रह
 संचरहोमः अध्वर्युः श्राव्य प्रत्याश्राव्य सतुना प्रेष्येति संप्रेष्य वषट्कृते
 हुत्वा तथैव प्रत्येति। त्वष्ट्रे शुक्रायेदं प्रतिप्रस्थाता उपयामगृ० सि शुचये त्वे
 ति चतुर्थं गृह्णाति। तथैवोपनिष्क्रम्या श्राव्य प्रत्याश्राव्य सतुना प्रेष्येति संप्रे
 ष्य वषट्कृते हुत्वा तथैव प्रत्येति। अग्नये शुचये इदं अध्वर्युः परिपूव
 यो षस्तीर्य उपयाम० सितभसे त्वेति पंचमं गृह्णाति। पूतमृत उदंचनेनो
 न्तीयगृहीत्वा द्रोणकलशे दधिधार्य द्वाविंशतिप्रस्थात्रो संगच्छतः उप
 निष्क्रम्या श्राव्य प्रत्याश्राव्य सतुना प्रेष्येति संप्रेष्य वषट्कृते हुत्वा तथै
 व प्रत्येति इन्द्राय नभस इदं० प्रतिप्र० उपया० सितभस्या च त्वेति षष्ठं गृही ॥१९॥

लाद्वार्यध्वर्युणा संगच्छमान उपनिष्क्रम्या श्राव्य प्रत्याश्राव्य सतुना प्रेष्ये
 तिसंप्रेष्यवषट्कृते जु होति तथैव प्रत्येति मित्रावरुणाभ्यां नमस्वायेदं
 एवमुभौ प्रथमेन सतुपात्र मुखेन प्रत्येकं त्रिस्त्रिहत्वा सतुपात्रमुखे विपर्य
 स्या न्याभ्यां मुखेभ्यां द्विजु हुतः अध्वर्युः परिपूवे यो पस्ती र्थ उपया सीषा
 यत्वा । पूत भूत उदंचने नो नो यगृहीत्वा द्राण कलशाभिर्देधारयति प्रतिप्र० सं
 गतः उपनिष्क्रम्या श्राव्य प्रत्याश्राव्य सतुभिः प्रेष्येति संप्रेष्ये वषट्कृते
 सप्तमं जु होति । द्रविणोद इषायेदं प्रति० उप० स्पृजीयत्वेत्यष्टमं गृह्णाति । त
 थैव संगतः उपनिष्क्रम्या श्राव्य प्रत्याश्राव्य सतुभिः प्रेष्येति संप्रेष्यवषट्
 कृते हुत्वा तथैव प्रत्येति । द्रविणोद उज्जयिदं अध्वर्युरुपस्ती र्थ उप० सिसह

११४९

सेत्वेति पूतम् त उदं च नेनो नीय गृहीत्वा शोणकलशादभिघायेतथैवोपनिष्क्र-
 म्याश्राव्य प्रत्याश्राव्य स तुभिः प्रेष्येति संप्रेष्य वषट्कते हुत्वा तथैव प्रत्ये-
 ति। द्रविणो देसहस्र इदं प्रतिप्र० उपया० सिसहस्या यत्वेति दशमं गृही-
 त्वा तथैवोपनिष्क्रम्याश्राव्य प्रत्याश्राव्य स तुभिः प्रेष्येति संप्रेष्य वषट्क-
 ते हुत्वा यद्येतं प्रत्येत्या द्रविणो देसहस्रा येदं एवं चतुर्णां द्वितीयमुखाभ्यां
 होमः ततः पात्रयो मुखे विपर्यस्य अध्वर्युहविधानेन एव तिष्ठति आगते प्रति-
 प्रस्थातरि उपस्तीर्य उपया० सितपसेत्वेति पूर्ववदेकादशं गृहीत्वाभिघा-
 रयति प्रतिप्र-उपया० सितपस्या यत्वेति द्वादशं गृह्णाति। अध्वर्युरूप-
 निष्क्रम्याश्राव्य प्रत्याश्राव्य स तुभिः प्रेष्येति संप्रेष्य अध्वर्युयजतामित्यु

११४९

लुक्ते होतरेत द्यजेति संप्रेष्यति। वय इक्तेत हुत्वा तत्रैव तिष्ठति। अग्निभ्यां तप
 स इदं प्रतिप्रस्थातो पनिष्क्रम्याश्राव्य प्रत्याश्राव्य सनुना प्रेष्य गृहपते यजे
 लुक्ते यजमान आह होतरेत द्यजेति। द्वादशो तपस्यं प्रतिप्रजुहोति। अग्न
 ये गृहपते यतपस्याय दं० अध्वर्युः पात्रे प्रतिप्रस्थाता संपातमवनयति त
 स्यैकदेशमध्वर्युः प्रतिप्रस्थातुः पात्रे स्पृष्टवत्पात्रं सादयति प्रतिप्रस्थाता ह
 रति भक्षं। एनं भक्षयंति द्विहोता सकृत्सकृदिति रौयस्य यस्य वय इकारे
 जुहुतस्तं प्रतिभक्षयतः होत्रा ध्वर्युर्भक्षयति पोत्रा प्रतिप्रस्थातेन क्रमे
 ण वय इकृत्वा प्रदाता च वय इक्तेतुं प ह्वस्तस्य च प्रदातरित न श्लोकः
 होतुः पोतुर्नेष्टुरग्नीधो ब्रह्मणः जशस्तु श्रुहोतुः पोतुर्नेष्टुरध्वा वाकस्या

होतुर्द्विः हुतेन मुखेनोभौ भक्षयतः तत्र न भे आ दीना मकारां तत्वा मिच्छंति क
 न्यदर्शनात् चातु मास्ययावाद्वा हुतं तत्त्वं । स तु ग्रह त्रयो दश लेखेन था गृही
 त मकादश मध्वर्युर्जु होति द्वादश त्रयो दशौ सह गृहीत्वा जुहुतः प्रतिप्र-
 ताश्राप्य प्रत्याश्राप्य स तु ना प्रेष्य । एकस्मिन्नेव वषट्कृते जुहुतः त्रयो दशौ
 सह संसर्पस्य सं हस्य त्यायत्वेति मंत्र उपयाम पूर्वकः अग्रये गृह्यतयेतप
 त्यायस संसर्पया सं हस्य त्यायेदं चतुर्दश ले प्रथम द्वितीयौ गृहीत्वा यु
 गप निष्क्राम्या ध्वर्युराश्राप्य स तु नेति प्रेष्यति । सह जुहुतः तत्र तृतीयां
 यं प्रतिप्र-गृह्णाति । चतुर्थं मध्वर्युः सह हत्वा त्रैषं मुखं विपर्यस्यति ह
 कदशाहत्वा मुखं विपर्यसा द्वादशं प्रति । तय जति । त्रयो दश चतुर्दशौ

प्रत्याश्र

॥१४५॥

सहगृहीत्वा ध्वर्युः अघ्न्याति स ह जुहुतः स ह सर्पो स्व ह हस्यत्या यत्ने तु भयो
 ग्रहणमंत्रा अग्निभ्यां गृहपतिभ्यां सं सर्पोभ्यां ह हस्यत्याभ्यामिदं पूर्ववद्वाद् ७
 शमासनामभिरेकादशयाज्या देवताभिः सह नो चितानि देवता शतव्याः प्रथ
 मद्वेनामनी। यागक्रमेण सर्वत्र भक्षणं। माजालीये पात्रं प्रक्षाल्या यत्नेने सा
 दयति। अध्वर्युः स्व नर्तु पात्रेणाग्निं ते नैन्द्राग्नं शस्त्र वंतं कलशात्। इन्द्राग्नी आ
 गतं सु० धियैषिता। उपया० तोसो द्राग्निभ्यां त्वेति गृहीत्वा यथा यो नितमं
 द्राग्नं। एष्यते यो निरिन्द्राग्निभ्यां त्वेति सा दयति। अग्रेण हस्तारं प्राङ्मुख उप
 विश्य। इडा देव हर्म नुयं तनीर्ब ह० तु शो। भायै पितरो नुमदंतु। इति मंत्रजप
 वात्र शस्त्रे सु उपकारयाममनां यो व्यापारः स नि शस्त्र मुपाकरोति। य

त्रैवहोताभ्याहूयते तस्मिन्काले ध्वर्युरुत्तिष्ठन्प्रदक्षिणं पर्यावर्त्तमान एव शो
 ऽसामोदइवेति प्रत्याहूयते। शोऽसामोदइवेति ओ३थामोदइवेति वा एवं प्र
 थमं प्रतिगरं प्रतिगृणाति। तिष्ठन्प्रहोवाहोतुरभिमुख आसमासि प्रतिग
 णाति तत्र विरामेषु ओ३थामोदइवेति सर्वत्र। प्रणवे प्रणवे तु ओ३थामोदइ
 वोमिति अत्र चतुः प्रवोदेवायाग्नये इत्यत्र नास्ति प्रतिगरः विग्रहे श्वासा
 यागान्नस विरामः यदा होता प्रवोदेवायाग्नये बर्हिष्ठमर्चोस्मा इत्यत्र वि
 ग्रहं करोति। तत्रापि नास्ति प्रतिगरः ओ३थामोदइवे ओ३थामोदइवोमिति
 त्रिः सगावानपक्षे ओ३थामोदइवो शोऽसामोदइवततो ओ३थामोदइव ओ
 ३थामोदइवो त्रिः उक्थ्य शा इति शोस्त्रं प्रतिगीर्धे प्रातः सवने सर्वत्र जपति। ॥ १४३

यजमानः शस्त्रस्य शस्त्रमस्य जेमस्य गम्यादिं तयोरयीणां इति शस्त्र
 मनुमंत्रयते। यद्यर्धर्वा लुप्येत अभिप्रतिगृणीयाद्वा अध्वर्युः अग्नये पथिकृते
 स्वाहा। त्वन्नो अग्नेवरुं स्मत्स्वाहा। सत्त्वं नो अग्नेवमोमं एधि स्वाहा। त्वमग्ने अ
 यास्ये० यजस्व स्वाहा। प्रजापते न त्वदे० यीणां स्वाहा। भुवः स्वाहा। सुवस्वा०
 भूर्भुवः सुवः स्वाहा। यजमानं च यथा देवतं शस्त्रं प्रतिगार्य ग्रहमादायापर
 याद्वारा प्रतिनिष्क्रम्य च मसा ध्वर्ये वश्वमसानादाय तथैव द्वारोपनिष्क्रम्यो
 त्तरवेदिदेशं गच्छति। अध्वर्युः आश्राव्य प्रत्याश्राव्य उक्थ शाय असौ म
 स्थेति संप्रेष्यति। वषट्कृते हुत्वा नुक्षट्कृते जुहोति। वषट्कारानुवष
 ट्कारावनुचमसा ध्वर्यवो नारांशं सानतः परिध्य नग्नौ प्रकंपयंति। नारां

भूतवाह

॥१४४॥ सौशोनामनुप्रकपनं होमभाक्तिमात्रं द्राग्निभ्यामिदं अग्नयेस्विष्टकृतदं.
 उमेभ्यः पितृभ्य इति ध्याख्यातो ग्रहना राशं सेषु भक्ष आप्यायनसादने च ना
 राशं सानां अत्र होना ध्वर्युमुपहूये प्रतिग्रहद्विभक्षयति। अध्वर्युरपि होता
 रमुपहूय भक्षयति। ततः सर्वे नमसिनः साध्या वा काः स्वस्वचमसमनुपहू
 येव भक्षयति। भक्षेहीत्यादि हृदयाभिमर्शनां तो भक्षउक्तः तत्र ग्रहचमस
 योर्नाराशंसयोः सनाराशं सानां तु मंद्राभिभूतिरित्यादि नराशं सपीत
 स्यमधुमत इत्यादि नाराशंसमंत्रेणैव भक्षयति शेषं कुर्वतः आप्यायस्वे
 ति चमसेभिराप्यायिताः पुनर्नाराशं साभवंति। तान् दक्षिणस्थसादयति।
 ततः शुक्रपात्रेण कलशात्सुतशस्त्रवत वैश्वदेवं ओमासश्चर्यणीधृतो॥

षः सुता उपयाम० सिविश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः इति गृह्णाति। एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा
 देवेभ्य इति सादयति। ग्रहग्रहणान्तं रं प्रति प्रस्थातः सवनीयान्निर्वचेति संप्रेष्य
 ति। बौधायनीये दृष्टमस्मदीयाः सो कर्वांश्च गृह्णाति ततस्तोत्रमुपाकरोति उपा
 वर्तध्वमिति बहिर्भ्यो स्तोत्रोपाकरणं मिति आज्य संस्तकानि स्तोत्राणि प्रातः
 सवने यजमानः ज्योतिषे हिं कुस्तस्ये प्रस्तु हितस्ये मेवरुध्ये भूर्भुवः सुवः
 पृथिवी होता० बृहस्पतिरुपवक्ता अग्निर्होता० मित्र उपवक्ता॥ इति जपति।
 ब्रह्मा देवसवितरेतत्ते प्राहृतत्प्र० देवस्य सवितुः प्रसेव। प्रेतिरसि धर्मा यत्वा
 धर्मं जिन्वा। ओ३ स्तुतेति प्रस्तौति। यजमा० स्तुतस्य स्तुमस्य जंम० गम्यादि
 द्वि० तयो रयीणां। इति स्तुतमनुमंत्रयते। अध्वर्युः इडा देवहूर्म० नुमदं तु

४८

इति जपति। अध्व० शो० सोमो दश्वओ यामो दश्वशो० सोमो दश्वो० उक्थशा
 इति शस्त्रं प्रातिगार्यं जपति। यजमा० शस्त्रस्य शस्त्रम० रथीणां शस्त्रमनु
 मंत्रयते। अध्व० अग्नये पथिकृते० त्वनो अग्ने० स त्वं नो अग्ने० त्वमग्ने०
 यासि० प्रजापतेन० भूः० भुवः० सुवः० भू० भुवः० सुवः० शस्त्रं प्रातिगार्यं ग्रह
 मादत्ते च मस्त्रं श्वमस्याध्वर्युः० आश्रा० अस्तु० उक्थशा यजसोमस्य
 विश्वेभ्यो देवेभ्यश्च० अग्नये स्विष्टकृत० उमेभ्यः० पितृभ्यश्च० इदं व्याख्या
 तमनुप्रकंपनं ग्रहनाराज्ञां स्वानां भक्षादि हृदयाभिर्मर्शनांतः सर्वभक्षा
 श्वमस्यानाप्यायनस्यादने भवतः प्रक्षाल्येयथास्थानमास्यादनं त्रिभि
 रुक्थ्यविग्रहैः प्रचरतः क्रमेण उपया० तास्मिन्नावरुणाभ्यां वेति

॥१३॥

उक्थ्य स्थात्था उक्थ्य पात्रेण तीर्त्वेयं भागैर्मेत्रावरुणं गृह्णाति। एष ते यो नि
 मित्रावरुणाभ्यां त्वेत्यायतने सादयति पुनर्द्विरसीति स्थाली प्रत्यभिमुख
 ति। मेत्रावरुण चमसमुख्यानेका दश चमसानुन्तयति पुरस्तादाग्री
 ध्रचमसा दष्टावाक चमसमुन्तयति स्तुतशस्त्रैर्भवंतः उपावर्त्तध्वमि
 ति बर्हिभ्यामुपाकरोति। यजमानं ज्योतिषे हि कुरुत स्थे प्रस्तुहित
 स्थे मेवरुध्ये। व्याहृतीः चतुर्होतारं पंच होतारं च जपति। ब्रह्मा देव
 सवित० प्रसवे। अन्वितिरसि दिवेत्वा दिवं जिन्व। ओ३ स्तुत। यजे० स्तु
 तस्य स्तुतम० रयीणां। इति स्तुतमनु मेत्रयते अध्व० इडा देवहू० मदेतु
 शो३ सामो दश्व। ओ३ धामो दश्व। ओ३ शो३ सामो दश्व। ओ३ धामो

॥१४६

दइवोऽक्वशाः इति जपति। यजमाः शस्त्रस्य शस्त्रं रयीणां। शस्त्र
मनुमंत्रयते। अध्व० अग्नये पृथिवीकृत इत्यादि शस्त्रं प्रतिगिर्यो गृह
मादत्ते च मसांश्च मसाध्वयेवः। आश्रा० अस्तु० उक्वशा यजसो
मानां। वषट्कारानु वषट्कारयो ग्रहं जुहोति। मित्रावरुणाभ्यामि
दं। अग्नये सिष्टकृतश्च ग्रहं च मसांश्च हुत्वा भक्षयिषु क्रियमाणेषु बाह्यतः स
दभारभ्य देवेभ्यस्त्वा देवायुवं पणजिमिषस्य युषे जुष्टं मित्रावरुणच म
से ग्रहसंपातमवनयति। तत्रैव प्रशास्त्रास्त्वं च मसमध्वर्युमुपहृत्य द्विभ
क्षयित्वा होत्रादि च मसि घृततश्च मसानुपहृत्य भक्षयति पुनरपि अध्वर्युमुपहृत्य
यमित्रावरुणच मसं ग्रहं भक्षयति ततः सर्वं च मसिनः प्रशास्त्युपहृत्य ग्रहं

॥१४६

तमक्षयति
अध्वर्युश्च न

स्ति अपत्य

चमसांश्चभक्षयंति सर्वभक्षानाप्यायनसादेनभवतः प्रतिप्रस्थाता। उप
 ग या० तोसीद्रायत्वेति हंगहीत्वा एषते यो निरिंद्रायत्वेति सादयंति पुन
 हैविरसीति स्थांलीमभिमंत्र्य ब्राह्मणाघ्नसि चमसमुख्याश्चमसान्
 नयन्त्येकस्मै चमसग्रहणाय राजानमतिरेचयति स्तुतशस्त्रे भवतः
 उपावर्त्तध्वं। यजमा० ज्यातिषे हिं कुरुतस्यै प्रस्तुहितस्यै मे वरुध्ये।
 भूर्भुवः सुवः चतुर्होतारं पंच होतारं च जपति। ब्रह्मा देवसवित० प्रसेवे
 सधिरस्य तरिद्रायत्वां तरिद्रं जित्वा ओ३ स्तुत० यज० स्तुतस्य स्तुत०
 स्तुतमनुमंत्रयते। प्रतिप्रस्थाता इडा देवरु० दंतु शो३ सामो दइवओ
 धामो दइवओ३ शो३ सामो दइवओ धामो दइवां उक्थशाः यज०

१४९

शस्त्रस्य शस्त्रं यीणां। शस्त्रं प्रतिगार्ये अग्नये पाथिकृत इत्यादि ग्रहमादत्ते
 चमसांश्चमसां ध्वर्यवः आश्रा० अस्तु० उक्थशा यजसोमानां। वषट्कृतानु
 वषट्कृतैर्यो हत्वा देवेभ्यस्त्वा देवा यु० ये जुष्टं। ब्राह्मणा घ्नं सिचमसैग्रह
 संपातमवनयेति। इंद्रायेदं अग्नये सिष्टकृत इदं न प्रतिप्रस्थाता भक्षय
 ति सर्वं भक्ष्यानाप्यायनसा दने भवतः। तृतीये उक्थ्य ग्रहेण प्रतिप्रस्थाता प्र
 चरति। उपया० संप्राग्निभ्यां त्वेति गृह्णाति न स्था ली मभिमृशति। अघ्रा
 वाकचमसमुख्यांश्चमसानुन्नयन्सर्वं राजानमुन्नयमातिरिचो द
 शाभिः कलशैर्मष्टुन्युजेति संप्रेष्यति उपहोमार्थं अवशिष्टं राजानं
 पात्रांतरे निदधाति। उपावर्तध्वं। यज० ज्योतिषे हिं कुरुतस्यै प्रस्तुहित ॥१४९

स्येमेवरुध्यै व्याहृती श्वतुर्होतारं पंच होतारं च जपति । ब्रह्मा देवसवितरे
 सवे । प्रतिधिरसि पृथिव्यै त्वा पृथिवी जिन्व ओं स्तुत । यजमां स्तुतस्य प्रति
 प्रस्थाता । इडा देव । शोऽंसामो दश्व । ओथामो दश्व ओऽंशोऽंसामो दश्व
 ओथामो दश्वे । उक्थ शाः यज । शस्त्रस्य शस्त्र । यीणां । अनुमंत्रयते । प्रति
 प्र । अग्नये पथिकते । त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने अ । प्रजापते न । भूभुव
 सुवः शस्त्रं प्रतिगौर्यग्रहमादत्ते च मसांश्च मसा ध्वयैवः आश्रा । अस्तु ।
 उक्थ शा यज सोमो नाव षट्कृता नुव षट्कृतमै हत्वा इन्द्राग्निभ्यामि । अ
 ग्नये स्विष्टकृत इदं । प्रतिप्र । देवैभ्यस्त्वा दे । जुष्टं अद्यावकि च मसेग्रहसंपा
 तमवनयति न प्रतिप्रस्थाता भक्षयति सर्वं भक्षाना प्याय न सादने भवतः

7198

अत्राग्रयणो नैव हूतनोप्यातिग्रहाः द्वितीये सवने होमस्तेषामात्र ध्रुवोपिन । ह्य
 ते तु तृतीयस्मिन् गृहावाग्रयणध्रुवौ अग्निं नरदस्याद्यत्रिभिरनुवाकैः त्रयस्त्रिं
 शतं अनातोत प्रायश्चित्तोक्तौर्जु होति । आग्नीध्राये प्रजापतिर्मनसांधो
 षत इत्यादि त्रयस्त्रिंशतौर्जु होति तास्त्वग्रेवक्ष्यते । अध्वर्यो राहव
 नीये होममंत्रास्तु अग्निं नरो दीधितिभिररण्यो हस्तव्युतीजनयंतप्रश
 स्त । दूरदृशंगृहपतिमथर्चुं स्वाहा । अग्नय इदं । अग्निनाग्निः समिध्यं
 कोस्य स्वाहा । अग्नय इदं । सप्ततै अग्ने सः घृतेन स्वाहा । अग्नयः मनो
 ज्योतिर्जुषताः । आघृतेन स्वाहा । मनसं ज्योतिष इः । त्रयस्त्रिंशंतं तवोय
 वितलिं वाऽअप्येतु स्वाहा । इमां येदं यन्ममनसं सिद्धिं द्रव्यं दाचो यच्च मेह ॥ 7198

दः अयं देवो बृहस्पतिः संतं ह्मिं चतुराधस्या स्वाहा। बृहस्पतयः विश्वकर्मो हवि
 रिदं जुषाणः संतो नैर्यज्ञं सनिमंतनोतु। या व्युष्टा उषसा या अश्रया ज्यास्ताः सं
 दधामि हविषा घृतेन स्वाहा विश्वकर्मणः अया अग्नेस्य० भेषजं स्वाहा० अ
 यसे अग्नयः त्वमग्ने अयास्यया० यजं स्वाहा० अग्नयेया० त्वं नो अग्नेव० अग्नीव
 रुणा० स त्वं नो अग्नेवमो० अग्नीव० भद्रं कर्णेभिः शृणुया० हितं यदायुः स्वा
 हा० देवेभ्य इदं० स्वस्ति न इन्द्रो व० दधातु स्वाहा० इन्द्राय पूषताक्ष्याय बृहस्पत
 य० पृषदश्चामरुतः पश्चिमातरः शुभं यावानो विदधे षुजग्मयः अग्निजि
 ह्वा मनवः सूरन्वृक्षसो विश्वे नो देवा अवसागमन्ति स्वाहा० विश्वेभ्यो देवेभ्यः
 शीतमिनु शरदो अं० यगंतोः स्वाहा० देवेभ्य इदं० प्रेक्षो अग्ने दीदिहि० ति

वाजास्वाहा। अग्नयः श्रुत्कर्णाय कवेये मे ध्यायवचोभिर्नाकमुबयामिश्रं
 १४९ सन्धतो भयमभयं तत्कनधी अग्नेये देवानामवर्हस्युक्षस्वाहा। अग्नयः अ
 ग्निर्वो देवमग्निभिः सजोषायजिषं दूतमध्वरे कण्ठध्वं योमर्त्येषु निधुविक्र
 तावातपुर्मूर्धा घृतांतः पावकस्वाहा अग्नयः घृतप्रतीको घृतयो निरग्निर्घृ
 यक्षि देवान् स्वाहा। अग्नयः १५ आयुर्दो अग्ने हविषोः क्षतादिमस्वाहा
 आयुर्देग्नयः ३५ अग्ने वीततमानिह निवियं तु स्वाहा अग्नयः सप्तते अ
 ग्ने अग्नयः मनोज्योतिः मनसे ज्योतिः त्रयस्त्रिंशत्तंतवो ये वि० धर्मा
 येदं यन्मे मनसश्छिद्रं बृहस्पतयः विश्वकर्मा हविरिदं जुष्माणः संताने
 यं विश्वकर्मेण ३ युनज्मत्वा ब्रह्मणा वयं ते स्वाहा जातवेदस इदं अग्निं ११९४९

युतज्मिशवसा ८० ना कउत्तमे स्वाहा। अग्नयः इंधानास्त्वाशतं हिमाद्युः अधिना
के स्वाहा। अग्नयः २७ अग्निर्न ईडित ईडितव्ये देवैः पार्थिवैः पातु स्वाहा। अग्नयः २८
यर्न ईडित ईडितव्ये देवैरांतरिक्ष्यैः पातु स्वाहा। वायवश्च २९ सूर्या न ईडित ईडित
व्ये देवैर्दिव्यैः पातु स्वाहा। सूर्या येदं विष्णुर्न ईडित ईडितव्ये देवैर्दिक्ष्यैः पातु
स्वाहा विल्ववश्च ३० अग्निर्मजुभिः पूषा स्वगाकारेण तश्मं यज्ञं मवतु ते मामवत्व
नुव आरभे तुमारभध्वं स्वाहा अग्नये पूष इदं ३१ सोमे त्रयस्त्रिंशतं माज्या
हुतीर्जुहोति त्रयस्त्रिंशतं च यज्ञं तनूराग्नीध्रिये प्रजापतिर्मनसा धोषे त
स्वाहा प्रजापतये सोमा येदं एवमुते रक्षा पिधाता दीक्षाया २ स्वाहा २ पूषा
सोमं क्रयं ३ स्वाहा ४ सविता भोत्या स्वाहा ५ वरुण उष न इह स्वाहा ५ अ

सुदः क्रीयमाणः स्वाहा ॥ ६ मित्रः क्रीतः स्वाहा ॥ ७ शिः पिबिष्य आदितः स्वाहा ॥ ८ न सा
 रधिषः प्रोह्यमाणः स्वाहा ॥ ९ अधिपतिरागतः स्वाहा ॥ १० प्रजापतिः प्रणीयमा
 नः स्वाहा ॥ ११ अग्निराग्नीध्रः स्वाहा ॥ १२ बृहस्पतिराग्नीध्रात्प्रणीयमानः स्वाहा ॥ १३
 इन्द्रो हविर्धाने स्वाहा ॥ १४ अदितिरासादितः स्वाहा ॥ १५ बिलुरुपावद्रियमाणः स्वा
 हा ॥ १६ अथर्वोपात्तः स्वाहा ॥ १७ यमो भिषुतः स्वाहा ॥ १८ अपूतपा अधूयमानः स्वाहा ॥ १९ वायुः
 पूयमानः स्वाहा ॥ २० मित्रः क्षीरश्रीः स्वाहा ॥ २१ मंथी सक्तुः श्रीः स्वाहा ॥ २२ वैश्वदेव उन्नीतः
 स्वाहा ॥ २३ रुद्र आहुतः स्वाहा ॥ २४ वायुरावृत्तः स्वाहा ॥ २५ नन्वक्षाः प्रतिख्यातः स्वाहा ॥ २६ म
 क्ष आगतः स्वाहा ॥ २७ पितृणां नाराज्ञः स्वाहा ॥ २८ असुरात्तः स्वाहा ॥ २९ सिंधुरवभथभव
 प्रयन्तः स्वाहा ॥ ३० समुद्रो वगतः स्वाहा ॥ ३१ सलिलः प्रसूतः स्वाहा ॥ ३२ सुवरुद्वंगतः स्वाहा ॥ ३३

॥ १६०

पृथिवी स्वाहा विभूवः स्वाहा सिनीवा लि स्वाहा उपरंध्रे स्वाहा आचिन्ते स्वाहा
 नमस्ते स्वाहा भुवो विस्ति स्वाहा भूः स्वाहा भुवः स्वाहा सुवः स्वाहा भूर्भुवः सुवे
 स्वाहा सोमस्या ज्यमसि हविषो हविर्ज्योतिषां ज्योतिर्द्विष्वेषां देवानां भो
 गधेयीः स्यास्यं वः सिचंतु मरुतः समिंद्रः सं बृहस्पतिः सं वो यमग्निः सिंचस्वा
 युधा च वलेन च सर्वमायुर्दधातु मे मां दावा शाः शुध्यूरजिराः ज्योतिष्म
 तीस्त० इह मावत आपो भद्रा घृतमिदाप० वर्चसागन् औदित्या इयास्युतवा
 पयदावः आपो हिष्ठा योवः शिव० तस्मा अरंग इति सप्तभिः सिंचत्यभि
 मंत्रयते वा अभृद्देवः सविता वंद्यो द्रविणं यथा दधत् इत्यभि मंत्र्य हिरण्य
 गर्भे इति च होति देवा जनमगन्य सस्ततो मायश स्यासी रागधुतु सोमस्क

धस नो मोस्कान् । पस्मा औजायस्त्रिंशु

१८१

नमभिर्मन्त्र्या। अग्निः प्रातः सवने पात्वस्मान्वे० हभक्षाः स्याम स्वाहा प्रशास्तः
 प्रसुवेति संप्रेष्यति स्पर्षतेत्याहमहास्ता। अत्र पत्नी यजमानो व्रतं दैक्ष
 व्रतं संतिष्ठते प्रातः सवनं यस्य स्यात्त्येति। अभिषवादिमाध्यंदिनं स
 वनं ता यते तस्य प्रातः सवने न कल्प्ये। आख्यातः द्विर्देवत्यं तु ग्रहेन्द्राग्रवे
 श्वदेव दार्विहोमाश्च न विद्यन्ते। शुक्रांमधिना सैतुग्रहाणामुक्त्यस्य पा
 त्रैः कलशैश्चमसैः परिप्लव्याचैरुपयोजनं। प्रातः सवनं तान्यत्र गृह्यं
 ते हि ग्रहास्त्रयः मरुत्वती या धर्मश्चमाहेंद्रं चैत्युभाविमौ। प्रतिग्रह्याश्च ह
 यंते आप्तः सर्वानकाश्चते आचारो नैरुशानो स्यादतिग्राह्यस्त्रिभिः
 सह। दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरोक्षमस्य च नैरेण सादयित्वा नृत्नी

११९८१

मुत्तानाः कलशाः क्रियन्ते होतृचमसेवसप्तीवरीभ्यो निःसिन्धे हनिग्राभ्याः
करोति। निग्राभ्यास्य देवश्रुतश्रुतः शुक्लः शु. गणामेमावितृषन् पूर्वम
जीष्मं चर्मणो धस्तां न्युप्यत चर्मपरिमज्ज्य महाभिषवामपर्युषविशति।
पुरस्तादध्वर्युर्दक्षिणतः प्रतिप्रस्थाता पश्चान्नेष्टोत्तरत उनेता अध्वर्युः
सर्वराजानमुपरे न्युप्य सोमोपहननपरिश्रयणे प्रज्ञाते निधाय ग्रावस्तु
ते सोमोष्णीष्मं प्रदाय वशील्वं देवसोममैष्टुभेन छंदसे. धो अपीहि। इति
येदाभ्या अंशवस्तेषां द्वितीयमंशुतस्मिन्सोमेषि सृज्य यत्ते सोमा दाभ्य
नाम. मसोमा य स्वाहा इति द्विरावत्यो पांशुपावनानां मध्यमौ द्वावं शतौ
अपि सृज्य वसती वरीभिरुपसृज्य अवी वृधंवो म. नाय सोममिति सो

ममभिमंत्र्य ते सर्वे ध्वर्यवो दक्षिणेः पाणिभिः इहा इहेति ग्रावभिः संराधयंतो
 भिषुण्वंति सति निमित्ते अध्वर्युः आमास्का न्द्रस्य श्वस्कंदेत्यभिमंत्रयते।
 प्रागपागुदगधः ध्वर सर्वे निग्राभमुपयति। एवं प्रथममभिषुत्य वस
 तीवरीभिरुपसृज्या वीदधं न इत्यभिमंत्र्य सर्वे दक्षिणेः पाणिभिः इ
 हा इहेति संराधयंतो भिषुण्वंति। एवं द्वितीयमभिषुत्य तद्यैव वसती
 वरीभिरुपसृज्या वीदधं न इत्यभिमंत्र्य सर्वे दक्षिणेः पाणिभिः इहा
 इहेति संराधयंतो भिषुण्वंति अध्वर्युः आमास्का न्द्रस्य श्वस्कंदेत्यै
 तयोः कृतयोः प्रागपागुदध्वरेति निग्राभमुपयति एवं तृतीयमभि
 षुत्य राजानमाध्वनीये संसिच्य पुनर्द्वितीये पर्याये वसती वर्यु

पसर्जनावीरुधाभिमंत्रणे हा ३३ हे तिसंराधनाभिषवाकृत्वा पुनर्वसतीवर्युप
 सर्जनावीरुधाभिमंत्रणे हा ३३ हे तिसंराधनाभिषवा मास्काद्रस्मानुमंत्रण
 प्रागपागितिनिग्राभंकृत्वा पुनस्तथैव कृत्वा राजानमा धवनीये संसिन्ध्यत
 तीये पर्योये वसतीवर्युपसर्जनावीरुधाभिमंत्रणे हा ३३ हे तिसंराधनाभि
 षवा मास्काद्रस्मानुमंत्रण प्रागपागुदङ्गिग्राभोपयमनानिकृत्वा
 मध्यमे पुनस्तथैव वसतीवर्युपसर्जनावीरुधाभिमंत्रण वरुहहसंराधना
 दिनिग्रापोपयमनानिकृत्वा मध्यमे पुनस्तथैव वसतीवर्युपसर्जनावीरुधा
 वंभिमंत्रणे हा ३३ हे तिसंराधनादि प्रागपागुदङ्गिग्राभोपयमानानिकृत्वा
 सुसंभतराजानंकृत्वा पवित्रेण प्रपीड्यो परेग्रावाः समुखाकृत्वा तेभ्यः

13

जीमं व्यपेक्ष्य सजीषमुखा न करोति। प्राञ्चमुद्रा तारो द्रोण कलशं ग्राव स्व
 ध्यूहंति। देवा ग्रावाणं इन्द्र इन्द्रादिषु रेन्द्रम० धिषुरपहत ब्रह्मे
 ज्यस्य। इति प्रतिप्रस्थाता ग्रावाणां नुमो दते। अत्र वा सवनीय निर्वोपः। प
 वित्रं ते विततं० स्तस्य माशतितितस्मिन्नुदीचीनदशां पवित्रमुद्रा तारो
 धारयंति। अध्व० पवित्रं तस्य नयेव पवित्रमभिमुद्रयते। होतृ च मसेना
 स्मिन्संततां धारां स्त्रावयति। आधवनीया दुन्नेतो दंचनेन होतृ च मस
 आनयति। अत्र वेत्या धाराया ग्रहणं गृह्णाति। अध्व० शुरुपात्रमादाय।
 अयं वेन श्रौदय० रिहंति। अनुद्रुत्योपयम्य। उपया० सिंशं जायतेति
 गृह्णात्वा हिरण्येन श्रीसो दशां पवित्रेण संमज्ज्य एषते यो निर्वीरतां पाही

१५३

तिसादयति। मंधिपात्रमादाय तं प्रलधा पूर्वधा० वर्धसे। इत्यनुद्रुत्योपय
 म्य। उपया० मर्कयत्वेति गृहीत्वामनो नयेद्वितिसक्तुभिः श्रीत्वा आत्मा
 नमितराग्रहं श्वाध्वंसयन् दशापवित्रेण संमज्ज्यैषते योनिः प्रजाः पा
 ही तिसादयति। ये देवा दिव्येकाद० ध्वं इत्याग्रयणं पात्रमनुद्रुत्य। उपया
 ० सि वि श्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः इत्याग्रयणं तिसृभ्यो धाराभ्यो गृह्णाति। पुरस्ता
 दुपयामं नय जुषा गृह्णाति। आग्रयणस्या ल्यायः सोमस्तस्यैकदेशं अ
 न्यस्मिन्पात्रे निःषिच्य द्वितीयां धारां करोति। आधवनीयां तृतीयां धारा
 मुदं च नेन करोति। एवमाग्रयणं गृहीत्वा त्रिहिकरोति। शनैरग्रेथोच्चैरथ
 सूचैः तथैव सोमः पवते ३ अस्मै ब्रह्मणे पवते स्मेक्ष० मह्यं ज्येष्ठाय

पवते। इति सोमममिमं अदशा पवित्रेण संमज्ज्यैषते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः
 तं इति सादयति। उपया० सीद्रायत्वा बृहद्वते वयस्वत उ० त्वा विस्रवे त्वेति स्था
 ल्योक्थ्यं गृह्णाति। एषते योनि रिक्षायत्वा कथामुवेति सादयति। सतु पात्रा
 भ्यामध्वर्यु प्रतिप्रस्थाता रो मरुत्वती योस्वेन २ पात्रेण गृह्णीतः अध्वर्युः
 मरुत्वतं वृषभं वाव० तं हवेम इति स्वमृतु पात्रमुद्रुत्योपयम्य उपया०
 सीद्रायत्वा मरुत्वत इति गृहीत्वा एषते योनि रिक्षायत्वा मरुत्वत इति साद
 यति। एवं मरुत्वती यो गृहीत्वा राजानमतिषादयति यावतं माध्यदि
 नाय सवनाय पर्योप्तं मन्यते विरमति धारा प्रपीड्य पवित्रं निदधाति
 पूर्ववदेक धनानामेक देशमाधवनी योतिरः पवित्रं पूतमत्यवनयति। १५४

वनीय

प्रतिप्रस्था० सुतपां० वृषभो० सुतानां इति स्वमृतु पात्रमुद्रुत्योपयम्य उप० सीद्रायत्वा मरुत्वत इति
 गृहीत्वा एषते योनि रिक्षायत्वा मरुत्वत इति सादयति।

ततः पावमानग्रहान्गृह्णाति। उपयामगृहीतो। सिप्रजापतयेत्वेति द्रोणक
 लशामभिमुशेत्। उपया० सीद्रायत्वेत्याधवनीयं। उपया० सिविश्वेभ्य
 स्वादेवेभ्य इति पूत भूतमभिमुशतित्री न्कलशा न्छुक्रां दीश्वतुरोग्रहा
 न्पूर्ववदुपतिष्ठते। द्वौ समुद्रौ वि० तुनातिथं त्यन्यमिति द्रोणकलशाधव
 नीयावुपतिष्ठते। द्वद्रधसी स० जार्यै इति पूत भूतं। परिभूरग्नि० ब्रह्मव
 चे समुन्मजे। इति सर्वसोमं। चक्षुर्भ्यो मेवर्चो दौ वर्चस्वे पवेधो। इति शुक्रा
 मंधिनो। आत्मेने मेवर्चो दा वर्चस्वे पवस्वेत्याग्रयणं। अंगेभ्यो मेव० वस्व
 ल्युक्थ्या। विष्णो जठरमसि व० वस्वेति द्रोणकलशा। इन्द्रस्य जठरमसि
 वर्चो० पवस्वेत्याधवनीयं। विश्वेभ्यो देवानां जठरमसि वर्चो० वस्वेति पूत

भूतं। कोसिको नाम कस्मैत्वाका० क्षीयतस्यते ब्रह्मवर्चसमुन्मज्जेत्यविशेषेण
 सर्वराजानमुपतिष्ठते। उपकलशदूत्यादिषट्। इति सर्वत्र। अत्र भाष्य कृ
 ध्लोकः। द्वौ द्वौ परिभूश्चक्षुर्भ्यामात्मने गोभ्य एवे च। विलो रिन्द्रस्य विश्वेषां
 कोसिकः कलशादिषट्। निःसर्पतः समन्वारभते अध्वर्युप्रस्तोता प्र
 तं प्रतिहर्त्ता तमुद्रा तातं ब्रह्मातं यजमानो न्वारभते। अध्वर्युर्निःस
 प्य। यस्ते द्रष्टृ स्कंदति० यो द्रष्टो अ० यस्ते द्रष्टो म० यस्ते द्रष्टृ स्कंदति य
 स्ते अ० शुः स्वः परश्च यो दिवः परः अयं देवो बृहस्पतिः संते सिंचतु रा
 घसा स्वाहा। महा हविर्होता इत्यादिवाचस्पते हृदि धेना० नमः पृथिव्यै
 स्वाहा वाचस्पते यो ब्राह्मण इदं। ब्रह्म यजमान यो होमः मैत्रावरुण एत

स्मिन्काले विप्रुद्दहोमौ हुत्वा सहस्रर्षणं करोति उदं चः प्रह्वामाध्यं दिनं पव
 मानं सर्षति । त्रेष्टुभः पंधारुद्रा देवता वृणो कैः परिपरेण पथा स्वस्ति रुद्रा
 नशा यवाग्रेमा अग्र एत्वं यजमाने चेति । उत्तरेण हविर्धानं गत्वा तरे
 णाग्नीध्रीयं धिष्ठ्यं परीत्योत्तरेण सदो हविर्धानं गत्वा दक्षिणेन माजा
 लीयं परेत्यात्तरेण सदो हविर्धानं गत्वा पूर्वेयाद्वारा सदः प्रविश्य दक्षि
 णेन प्रशास्त्रीयमौदुंबरी च गत्वा यथा यतनमुपविशति । छंदोगानु
 सारेण वा सर्षणं । वायुर्हि कर्ताग्निः प्राणं मायि दधतु बर्हिर्मुष्टिं प्रयूछ
 न्तो न सुपा करोति असर्ज्यं सर्जिं वागसर्ज्यं द्रुं सहो सर्ज्युपावर्त्तध्वं
 अभि सर्षयजमानेति । यजमा इडा यै हिं कुरुतस्यै प्रस्तु हितस्यै मेवरु

५६

ध्वै व्याहृतीश्वतुर्होतारं पंच होतारं च जपति । ब्रह्मा देव सवितरेतत्ते प्रा० तुः
 प्रसवे । विष्टं भो सि वृष्ट्यै त्वा वृष्टिं जिन्वु ओ ० स्तुतेति प्रसोतियजमा ० सु
 पर्णो सि त्रिष्टु पृष्टं दा अ० संपारय । इति मध्यमायां स्तोत्रियया मुपा क
 रणद्रव्य मन्त्रै रभ्य स्तुतस्य स्तुतम् ० रयीणामिति जपति । माध्यंदिने
 पवमाने स्तुते ब्रह्मयजमानो यथेत प्रत्येस्य यथायतनमुपविशतः । अ
 ध्वर्युः अग्नी दग्नी न्विह रवर्हिः स्तुणाहि पुरोडाशा ० अलंकुरु प्रतिप्र
 स्थातर्दधिघर्मणचरेतिसंप्रेष्यति । अयं त्रै षः पूर्व निर्वापे पक्षे यदा
 ग्नेर्निर्वापस्तदा पुरोडाशा ० अलंकुर्विल्लेवलुप्यते हविर्धानं प्रविश्य
 विल्लोत्तने अंतमश० ते अंतस्मिन् इति ग्रहानुपतिष्ठते पुनर्विल्लोत्तने

१५६

इति सोमपात्रा ण्यभिर्महाति आग्नीध्रः आग्नीध्रीयादंगारानाहृत्य प्रत्यङ्मु-
 खः वह्निरसि हव्यवाहनैरौ० सीरिति होत्रीयंगारान् अक्षिप्य श्वात्रो सि प्र-
 चेतारौ० प्रशास्तृ धिष्ठ्ये। तुथो सि प्रचेतारौ० ब्राह्मणा ष्वसि धिष्ठ्ये। उच्चि-
 गसि कवीरौ० पोतृ धिष्ठ्ये। अंधारिरसि बभारीरौ० नेष्टृ धिष्ठ्ये। अवस्पुर-
 सिदुवस्वानौ० अष्टवाक धिष्ठ्ये। शुधूरसि मार्जालीयोरौ० प्रशास्तृ मा-
 र्गेण मार्जालीये प्रक्षिप्य। अध्वर्युः कश्चिच्च मत्सेद्रोण कलशास्परिप्लव्या-
 राजानं गृहीत्वा प्रचरण्यामपूर्वो ज्यात्वं च गृहीतं गृहीत्वा पुरस्तात् प्रत्यङ्ग-
 सीनः सोमेनाहवनीयादींश्चतुरो व्याघारयति। सम्प्राडसि कशानूरौ० आ-
 हवनीये व्याघार्ये विभूरसीत्याग्नीध्रीयं। वह्निरसीति होत्रीयं व्याघार्य अ-

धाज्येन श्वानोसीति प्रशास्त्रायं। तु धोसीति ब्राह्मणं सीयं। उशिगसीति
 पोत्रीयं। अघारिरसीति नेष्ट्रीयं अवस्युरसीत्यध्यावाकीयं अधोसोमेन शु
 ध्युरसीति मार्जालीयं व्याघारयति। धिंल्यं देशात्किंचिदपस्त्यवषट्
 करोति। अग्रेण होतारं पुरस्तात्प्रत्यजसीनः न चक्षसं त्वेत्यवेक्ष्य प्रतिप्र
 रथातरुप ह्वयस्व। मद्राभिभूतिरिति वाग्देवी सोमस्य पिबत्विति वा हिन्व
 मइत्यादि पूर्ववत्सोमं भक्षयति। आग्नीध्रः संततमनुष्यमां बहिस्तीर्त्वा पु
 रोडाशानलं करोति। कर्मणे वां दे० केयं देवो वः सविता मध्वानक्तु० देवस्त्वा
 सविता मध्वानक्तु० अलंकृतेषु प्रतिप्रस्थाता दधिघर्मणचरति यदि पू
 र्वेनिरुहं पूर्वमनिर्वापेत्तु आग्नीध्रेण बहिर्विस्तीर्णे प्रतिप्रस्थाता पशु

पुरोडाशं निरूप्य सवनीयान्निर्वपति। तत्र विशेषः एकादश कपालानि सवनी
 यस्य पशुपुरोडाशस्य अग्रा योमीय विकारुत्वपक्षे उभयोरप्येकादशनास्त्वा
 मिक्षा तत्र पूर्वव्राहिषु कर्माणि कृत्वा येषु कराति अग्नये जुष्टमिति पशुपुरो
 डाशार्थं ब्रीहौ निरूप्य ततो धानार्थं यवान्निर्वपति ततो लजार्थं पुरोडाशा
 र्थं ब्रीहौ निर्वपति अग्रे हव्यं रक्षस्व इन्द्र हरिवन् हव्यं रक्षस्वेत्यादि अग्नये
 वो जुष्टं प्रोक्षामीद्रास्य हरिवते वो जुष्टमित्यादिना प्रोक्षितेषु ब्रीहौ निभ
 ज्ययथा भागं व्यावर्त्तथा इदमग्नय इन्द्राय इन्द्रं सस्वत्ये भारत्ये ब्रीहौ न
 वहत्ययवानवहति। पशुपुरोडाशस्य कपालान्युपदधावि सवनीयानां
 पूर्ववदुपदधाति पिष्टानां संवपनं कृत्वा तस्य तंडुला ब्रीहौ श्रोतुनाति।

यथाभागं व्यावर्त्तयामिति विभज्ये दमग्नेये इदमिन्द्राय पशु पुरोडाशमधि
 श्रित्य धाना लाजांश्च समोप्य सवनीयं पुरोडाशमधि श्रयति। पशु पुरो
 डाशं लाजांश्चाभिघार्य तूष्णीं पुरोडाशमभिघार्य पशु पुरोडाशमुदास्य य
 थाविकारं सवनीयानुदासयति उक्तं करं भस्मं वपनं। आग्नीध्रः पुरोडा
 शानलं करोति। पूर्वे निर्वपिष्य यमेव प्रकारः पशु पुरोडाशानिर्वपण
 पूर्वकमेव निर्वपणं निरूप्येति गुदनिर्देशादन्यथा पशु पुरोडाशं सव
 नीयांश्चेति ब्रूयात्। प्रति प्रस्थाता दधिधर्मण चरति। यावती द्यावा
 पृथिवी महित्वायां ह्याम्यस्ततः। इत्याग्नीध्रागारे औदुवर्यां सुविद
 धिग्रहं गृह्णाति। वाक्चत्वामनेश्च श्रीणीतो प्रा० च० द० मो० मा० मात्या०

मृतायत्वाष्टेभ्यस्त्वा। इत्याग्नाधीयेधिभित्तये होतर्वदस्वयत्तेवाद्यमिति सं
 प्रेष्यति होत्रायदि श्रातो जु होत न यद्य श्रातो म मत्तने लु च्यमाने श्रातं हवि
 रिति प्रत्याहृतमादाया हवनीयंगत्वा आश्रा० अस्तु० दधिघर्मस्य यजेति
 संप्रेष्यति यमिंद्रमा हुर्वरुणं यमा रुच्यं० त्वातेभ्यस्त्वा स्वाहा वषट्कते जु
 होति। इन्द्रायेदमनुवषट्कते नूष्णं हुत्वा हरति भक्षं अग्नये स्विष्टकृत इदं
 भक्षं भक्षयति। ये प्रवर्ग्यो तरस्योरण्ये नुवाक्यो भक्षस्तत्राः प्रथमेनानुवा
 केन शांतिं कृत्वा प्रवर्ग्य वदुषहूय भूर्भुवः सुवः मयित्यदिन्द्रियं महत्तमयि
 द० ब्रह्म० क्ष० स० तो भक्षयामि। उत्तमेनानुवाकेन शांतिः मयित्यदिन्द्रिय
 मित्यां छिद्रकेण भक्षणेन शांती इति प्रस्थाता सुरोऽज्ञाना हरति। अग्नि

१५९

प्रतिपस्थातापुरोडाशानाहरति। प्रियेणनाम्ना० सीतुं दे। यजमा० अग्नीषोमीय
 विकारपक्षे प्रजापतिरसि० अन्यत्रयशो। सि। पुशु पुरोडाशमभिमन्त्र्य योनः
 कनीय इति धानाः योनः अपतमिन्द्रधू० करं भं। यशो सीति परिवापं। योनः क
 नीय इति पुरोडाशं। अयं यज्ञः पंच होत्रा च आसन्नानि हवींष्यभिमन्त्रति
 ततो ध्वर्युः जुह्वय भूतो रुपस्तीर्य माभेरित्यादिश्चिष्टकृते वेदायनाभिधार
 यति न जुहोति। अग्नये पुरोडाशस्यानुब्रूहि आश्रा० अस्तु० अग्निं पुरो
 डाशस्य प्रेष्य अग्नेरहं० यान्नादो० पक्षे वेत्रहा। जुह्वामुपस्तीर्य माभेरि
 त्यादि जुह्वय भूतोः समवेदायाभिधार्य सवनीयैः प्रचरति। माध्यदिन
 स्थ सवनं स्येन्द्राय पुरोडाशानामनुब्रूहि संप्रेष्य। अत्याक्रम्या आव्यप्र

१५९

त्याश्राव्यमाध्यंदिनस्य सवनस्येंद्राय पुरोडाशान्प्रस्थितान्प्रव्येति संप्रेष्य
 वषट्कृते जुहोति। इन्द्रायेंद्रं इन्द्रस्याहं देवेन्द्रियाव्यं नादो नाद इन्द्रियाव्यं ना
 दो भूयाः पशुपुरोडाश सवनीयानां औपभूतं जुहोति पर्यस्य अग्नये नुब्रूह्य
 अग्नये प्रैष्य वषट्कृते जुहोति। अग्नये इदं अग्ने र हे देवा युष्मान्यः अग्नि
 र्मादुरिष्टा अध्वर्यः पशुपुरोडाशं परिवापुं विरुज्य प्राशिन्नमवदाय ने
 जामवद्यति। आधवनीयं पूतमृत्यवनी यदशभिः कलशं मृष्टुान्युजाति उ
 यमानेभ्यो नुब्रूहि होतुश्चमसमनूनयध्वमुभयतः शुक्रां कुरुध्वमध्वावा
 कस्य चमसाध्वर्यो पितृमुन्नयस्व प्रोक्षितां ध्वं कलानुपक
 ल्य योनेतः सोमं प्रभावयेति संप्रेष्यति होत चमसमुख्याने कादश चमसा

श्रीः

६०

नुन्नयति पुरस्तादाग्नीध्रं च मसादद्यावाकचमससुन्नयति तत इतरा नुन्नयति । उ
न्नेता परिप्लव्याद्रोणकलशा दुप्रस्तीर्य पूत भत उन्नीय द्रोणकलशा दभिद्या
ये सादयति । सर्वं च मसानां मेघ कल्पः । देवस्य त्वा । ददो इत्यध्वर्युः शुक्र ग्रह
मादत्ते ततो नैव प्रस्थाता मंथिनः । तूष्णीं । संस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षिताभ्यां शक
लाभ्यां शुक्रा मंथिना वपि धत्तः अपनुत्तः शंङः सहपापना । अपनुत्तो मर्कः
सहपापनेति अप्रोक्षिताभ्यां शकलाभ्यामधच्छता त्वां स्पृनपध्वंसयतः ताभ्या
न्तु मेव शकलाभ्यां स्वस्वमुपयच्छति । अध्वः । स्तोतो सिजनः । शुक्रपाः प्रणयं त्वि
ति शुक्रैरुहति । प्रतिप्रः । स्तुतो सिजनः । मंथिपाः प्रणयं त्विति मंथिनं हरति ।
उर्वतरिक्षमन्विहीति गच्छतः । अनुपप्लव्य च मसाध्वर्यवः प्रांचो नुपूर्व गच्छति ।

१६०

तां दक्षिणेनाध्वर्युरुत्तरेण प्रतिप्रस्थाता सर्वे निष्क्रामंति अग्रेण ह विधाने अ
 स्ति पात्रे वा आयुः संधत्तमित्यादिवाचं संधत्तमित्यं तेन संधत्तः अध्वर्युदक्षि
 णेन गच्छत्युत्तरेण प्रतिस्थाः अपरेण च मसाध्वर्यवस्तिष्ठति । उभौ अनाध
 ष्टासीत्यंगुष्ठाभ्यामुत्तरवेदिं लिखंतौ विपरिक्रामतः । अध्व० सुवीराः प्रजाः
 प्र० शुक्रः शुक्रशो विषेति दक्षिणेन हरति । प्रतिप्र० सुप्रजाः प्र० मंथीमधि
 शो विषेत्युत्तरेण हरति यजमा० ग्रहो जिन्वेथा स सुपथ्यामध्वावीतमित्य
 नुमंत्रयते । उभावग्रेणाहवनीयमभितो यूपं पुरस्ताद्वत्सं चाववतिष्ठेते पश्चा
 त्प्रांचश्च मसाध्वर्यवस्तिष्ठति । अध्व० संजग्मानो दिव आपथिव्या शुक्रः
 शुक्रशो विषाः प्रतिप्र० संजग्मानो दिव मंथीमंथिशो विषेति उभाव

१६९

निपात्रेवासंधत्तः उभौ आयुस्थ आयुर्मेधत्तमित्यादिमयिचयजमानेचेतिस्व
 स्वग्रहमनुमंत्रयते। अध्व० शुक्रस्याधिष्ठानमसिशुक्रैषातेसमित्तया स
 मिध्यस्वस्वाहेतिस्वप्रोक्षितशकलमादधाति। प्रतिप्र० मंथिनोधिष्ठानम
 सिमंथिनेषातेसमि० ध्यस्वस्वाहेतिप्रोक्षितशकलमादधाति शुक्रामंथि
 भ्यामिदंनिरस्तः शंङः सहपापानानिरस्तोमर्कः सहपापनेतिअप्रोक्षितौ
 शकलौवर्हिर्वेदिनिरस्यते। अपउपस्थशतः अध्व० आश्राव्यप्रत्याश्राव्य
 माध्यंदिनस्यसवनस्यनिष्केवल्यस्यभागस्यशुक्रवतोमंथिवतोमधुश्व
 तश्चायसोभान्प्रस्थितान्येव्यमध्यतःकारिणां चमसाध्वर्यवोवषट्क
 तानुवषट्कता सुहुतलोत्रकाणां चमसाध्वर्यतः सकृत्सकृदुवा शुक्रस्या

१६९

भुनीयो पावते ध्वे मिति सं प्रेष्यति। यजमानः अद्धि न स्येतरयिषते सुवी
 ये स्येद्रेण स युजो वयमिति शुक्लं हूयमानं गन्वारभते। सर्वे वषट्कृते युगप
 जुहुति। स प्रथमः संस्कृतिर्विश्वः इन्द्राय सुतमा जुहोमि स्वाहा इत्यध्वर्युर्जु
 हाति प्रतिप्रः स प्रथमसं सैमित्राय सुतमा जुहोमि स्वाहेति जुहाति। इन्द्रो
 येदं मित्रायेदं प्रतिप्रः बहिः परिध्यंतर्वेदि आहुतीधारणसामर्थ्ये गारमुदू
 ह्यतस्मिन् एषते रुद्रभागा यन्निरयाः ॥ २ ॥ रुस्ति २ स्वाहेत्येतं मथिनः संस्त्रा
 वं सर्वहुतं जुहाति। रुद्राय वास्तुपत इदं। मध्यतः कारिणां च मसाध्वर्यवो
 नुवषट्कृते जुहुति। अग्नये स्वष्टकृत इदं। अध्वर्युः प्रैत हातुश्च मसः प्र
 ब्रह्मणः प्रोद्गातुः प्र यजमानस्य प्रसदस्य स्येति सं प्रेष्यति। अध्वर्यु प्रति

प्रस्थाता यैः यथैतं प्रत्यागच्छतः अध्वर्युः सूदवष्टु क्रपात्रमायतने सादयति। प्र
 तिप्र० अस्तु० सूदमेवमं धिपात्रमायतने सादयति। मध्यतः कारिणां चमस्यान्स
 दो हरति। होत्रकाणां चमस्या ध्वर्यवो हविर्धानं प्रविश्य शुक्रैण स्वं स्वं चमस
 मुनीया हवनीयमुपावर्त्तते। अध्वर्युस्तैः प्रचरति। मैत्रावरुण चमसमादा
 य आश्रा० अस्तु० प्रशास्त्य जेतिसं प्रेष्यति। वषट्कृतानुवषट्कृतयो
 हुत्वा चमस्या ध्वर्यवो चमसं प्रपृच्छति। इन्द्रायेदं अग्नये स्विष्टकृत इदं च
 मस्या ध्वर्युः स्पृष्टो भक्षं हरति येन मार्गेण यो यः सूदः प्रविष्टस्तेन तस्मै च
 मसमा हरति। तेनैव प्रत्येत्य प्रत्या हरति अध्वर्यु देव मुत्तरेः प्रचरति। आ १६३
 श्रा० अस्तु० पोतय जेतिसं पोतारं। वषट्कृतानुव० जु होति। इन्द्रायेदं अ
 प्रत्यज। प्रामणां वृत्तिं ध्वर्युः प्रपृच्छति। वषट्कृतानुव० हुते हुत्वा। इन्द्रायेदं अ
 १६३
 आश्रा० अस्तु०

गन्धेस्विष्टः आश्राः अस्तुः नेष्ट्ये जवषट्कतानु वषट्कतै योर्जु होति । इ
 द्रायेदं अग्नये स्विष्टकृत इः अध्वर्युः श्वमसमादाय स दोगध्यते । स होतुरया
 * आश्रावः अस्तुः अष्टावाक्यजवषट्कतानु होति । इन्द्रायेदं अग्नये स्विष्टः आश्राः
 अस्तुः अग्नीर्द्यजः वषट्कतानु होति । इन्द्राः अग्नयेः * अग्नीर्दित्या च ष्टे । स भद्रम
 कथो नः सोमं पाययिष्यतीति होता प्रत्याह । अध्वर्युः इन्द्रा मवदाय होत्र इन्द्रा मा
 दधाति । यजमानभागमवदाय उपहूयमाना मुषो द्युध्यते च मसोः श्वमसा
 ध्वर्युवः नेडाशकलमष्टावाकाय विदधाति । उपहूयमाना होत च मस्य मु
 स्पष्टं धारयति उपहृतां प्राश्नन्ति ये प्रकृतौ ते । प्रतिप्रस्थात सप्तमाः प्राश्नं
 ति । मैत्रावरुणः प्रतिप्रस्थाता च मार्जयेते पशुपुरोडाशं लाजां श्वतु च धा

कृत्वा स्वस्वभागेः स ह्यजमानसस्तमाहविः शोषाभक्षयति। ततः प्रतिप्र०
 पिष्टलेपफलीकरणहोमो जुहोति। यजमानः प्रणीतासुमार्जयते प्रति
 प्र० तोपवेष्टोदसनं कपालविमोचनं च करोति। अथ चमसभक्षणं स
 र्वेषां प्रथमो होता भक्षयति द्विः सेचमसे प्रथममनुपहृत्य भक्षयति। इतरेषां च
 मसिनां चमसिषूपहृत्य भक्षयति। अध्वर्युर्होत्रकाणां च मसेषु होतारं होत्र
 कांश्चोपहृत्य भक्षयति। ततो होत्रका होत्रध्वर्यु उपहृत्य भक्षयति। अध्वर्यु
 श्रुतस्य तस्य भक्षणानंतरं होतरितोरितस्मिंश्चोपहृत्य भक्षयति। ततो हो
 तास्वंचमसमादाया नुपहृत्य समाक्षया भक्षं भक्षयति। ततो मध्यतः का
 रिणः होतयुपहृत्य समारब्धो भक्षं भक्षयति। होत्रका होत्रध्वर्युचोपहृत्य

समाख्या भक्षं भक्षयंति । तत्र श्लोकाः वषणिमिह सर्वेषां च मत्स्यानां सकृ
त्सकृत् । होतादौ भक्षयेत्पश्चाद्दोत्रकाश्च यथा यथं । भक्षयेत्पुर्व्वं च द्वाकारा
दध्वर्युश्च प्रदानतः अन्ते च मत्सिनः स्वं स्वं भक्षयेत्पुः समाख्याया । तत्र हो
तुरुपाह्वानं च मत्स्येन विद्यते । अभावाद्द्रक्षिणे होता होत्रा च ध्वर्युणा
सह । उपहृत्य ते होत्रकाणां च मत्स्ये यथा क्रम इति भक्षणविधिः अथ
भक्षणमंत्राः अध्वर्युः न चक्षस्त्वेति स्वयमाह्वयमाणमवेक्ष्य मंद्राभि
भूरिति वागेवी सोमस्य पिवत्विति वा भक्षयति अन्येनाह्वयमाणं भ
क्षं भक्षेहि मां हृदोऽशी संतेन प्रतीक्ष्य अश्विनो स्वावाहुभ्यां सध्या
समिति प्रतिगृह्य न चक्षस्त्वेति वेक्ष्य मंद्राभिभूरित्यनुदुल्य होतरुप

१६४

द्वयस्वः। प्रतिप्रस्थातरुपद्वयस्वरुद्रवद्गणस्येत्यादिनाभक्षयामीत्येते
नवाग्देवीसोमस्यपिबत्वोभक्षयित्वाहिन्वमुत्त्यात्मानं प्रत्यभिभृशति।
सर्वेषां सोमभक्षाणामयं प्रकारः होत्रका अततः स शोषाभक्षयित्वा
सर्वे च मसिनः स्वं स्वं च मसं आप्यायस्व समे० संगथे इति वसतिवरी
भिराप्याययंति। ते नाराज्ञां सा भवंति। तान् नाराज्ञां सा न्सा दयंति सन्ने
षु नाराज्ञां सेषु दक्षिणे नवेदिमवस्थिता सु दक्षिणा सु दक्षिणा निजु
होति यथा वै स र्जनानि दक्षिणे नवेदिमवस्थिता सु दक्षिणा सु गवादि
द्रव्येषु। समयि व्रतानि द्वयध्वनिति सं प्रेष्यति सं द्रुयते यजमानस्या
मात्या अध्वर्यु यजमानो न्वा रभते यजमानं प्रती म ह्नी यजमानस्यामा

नस्थामात्यास्तानहृतेनवाससाप्रध्वाद्य जुह्वामेवचतुर्गेहीतंगहीत्वा प्रच
ण्मावाप्रध्वादनार्थस्यवाससोदशायां हिरण्यं बध्वाज्येवधायस्रुग्दंडवा
ससोतमुपनियम्यशालामुखीये उदुत्यंजातवेदसंदे० यसूर्यं स्वाहासू
र्याये० चित्रं देवानामु० स्थषश्च स्वाहासूर्यायेदं शेषमाज्यस्यकरोति॥ ततो
यजमानः किंचिल्लोकि कमाज्यं हिरण्यं च पात्रेणादाय रूपेणवोरूपमभ्यै
मिवयसावयः इत्यभ्यैति॥ तुथोवोविश्ववेदाविभजतुवर्चिष्ठे अधिना
केशतिमध्यमवक्रम्यविभजतिद्वादशद्वादशमध्यतः कारिभ्यः षट्षट्
द्वितीयेभ्यः चतस्रश्चतस्रस्तृतीयेभ्यस्तिस्रस्तिस्रस्तृतीयेभ्यः अनै
नक्रमेणशतविभज्यशताधिकंगवादिजीवद्व्यागिबिह्नमाज्यनकु

योत् एतत्ते अग्नेराधैति सोमच्युतं तन्मित्रस्य पथानयेति विभक्ता आनयति ।
 अग्नेण प्राग्वंशं अपरेण सदो दक्षिणे नाग्नीध्रीयं अंतरेण चात्वालौकरा बुदी त
 चीरुसृजति । नीत्वा स्यापयति । सतस्य पथाग्नेत चंद्रदक्षिणा यज्ञस्य पथा
 सुविज्ञानयंतीः इति गच्छंती रनुमंत्रयते एवं यजमानेन नीयमाना सुद
 क्षिणास्तु । अध्व. अग्नेनय. धेमस्वाहा । अग्नय इदं आग्नीध्रीये जुहोति
 शेषमाज्यस्य करोति दिवंगच्छ सुवः पथेति हिरण्यं घृता दुक्षरति उत्तरे
 आहुती जुहोति सति संभवे बहिर्वेदि स्थितानां दक्षिणानां आग्नीध्रस्य यो
 गः यजमा. आग्नीध्रभाग हिरण्यं चादायाग्नीध्रा गारुआसीनमाग्नीध्रां
 ब्राह्मणमध्वराध्यासम्. सुधा तु दक्षिणं इत्याग्नीध्रमभ्यैति अनेनैव मं

त्रेण हिरण्यं दक्षिणा भागं चाग्नीधे ददाति स या जुषेण बह्वृचेन वा विधिना प्रति
 गृह्णाति। यजमानः विरुवः पश्य व्यंतरिक्षं यतस्व सदस्यैः इति सदः प्रेक्षते।
 अस्मदाज्जा देवत्रागघृतमधुम० तन्नः स रंस्कृतं। इति दक्षिणाः प्रेक्षते। बहिः
 स्थितोऽथ दक्षिणा सुपूर्वेण द्वारेण सदः प्रविश्य तत्रासीनाया त्रेयायानू
 नाया चानुषुत्राय वोक्तं क्रतुं दक्षिणा व्यतिक्तं स घृतं हिरण्यं सह पात्रेण ददाति भा
 ब्राह्मणमध्वराध्यासम्० दक्षिणमिति मंत्रेण सदस्यादिभ्यो यत व्यतिरि
 क्तमेव। अथ त्विभ्यो दक्षिणां ददाति। ब्रह्म दक्षिणा भागमादाय ब्रह्म सद
 नमासीनं ब्रह्माणं ब्रह्मन्मनस्तददामि तदनेन निष्क्रामीदं ते ददामीति
 यद्वा स्य न भवति तद्ब्रह्मणे नुदिश्यति एवमित्ये तत्र ब्रह्मणे ब्रह्म सदन

१६६

आसीनाय दक्षिणां ददाति होतवो च ते ददामि तामनेन निष्क्रीणाभीदंते ददामी
ति होतृषदन आसीनाय होत्रे । अध्वर्यौ प्राणं ते ददामि तामनेन निष्क्रीणाभीदंते
ददामीत्यध्वर्यवैरुविधान आसीनाय । उद्गातश्चक्षुस्ते ददामि तदनेन नि
ष्क्रीणाभीदंते ददामीत्युद्गात्रजो दुवयो आसीनाय होत्रकाश्रोत्रं वो ददा
मि तदनेन निष्क्रीणाभीदं वो ददामि । इति होतृकेभ्यः अंतः सदसं यथाधिल्ल्य
मासीनेभ्यः प्रतिप्रस्थातः प्राणं त इत्यादि उन्नेतः प्राणं त इत्यादि प्राव
सुष्टोत्रं ते । वाचं त इति वा । प्रस्तोतः प्रतिहर्तुश्चक्षुस्त इत्यादि सुब्रह्म
ण्यचक्षुस्त इत्यादि सदस्य आत्मानं त इत्यादि चमसाध्वर्यवो गानि इत्या
दि । सैवैव प्रसर्पे कालो मा निवो ददामि । तात्यनेन निष्क्रीणाभीदं वो ददामि ।

इति प्रत्येकं औक्तिकं नाम्नस्तान् किंचित्प्रसवे केभ्यश्च ददाति आत्रेयाय वा नीता सु
 दक्षिणा सु प्रतिग्रह मंत्रास्त्वग्रैव क्ष्यंत यजमानः हरिणस्य रघुष्यतो धिशीर्षा
 निमेषजं सक्षेत्रीयं विष्वाणाया विष्मूचीतमनीनशत्रुः । अमुं त्वा हरिणो मृगः
 यद्भिश्चरुतु भिरि क्रमीत् माहिर्भूम्ना यदा कुरिति विष्वाणां चात्वाले प्रास्थति ।
 अध्वर्युः आग्नीध्रियेऽपूर्वाज्या त्वं च गृहीतं गृहीत्वा जुह्वां प्रत्याहुतिसमिधोभ्या
 धाय वैश्वकर्मणा निजुहोति । यज्ञपति मृषय एनसाहुः प्रसजतु विश्वकर्मो
 स्वाहा विश्वकर्मण इदं पंचसु घोरा सषयानमो अस्त्वैभ्यः च० उपात्वस्मा
 स्वाहा । अनन्या न्यसामपान्मन्यमानः प्रा० मुंचास्वस्तये स्वा ३ ये भक्षयंतो
 नवसून्या नहुः या० तु विश्वकर्मो स्वा ४ नमः पितृभ्यो अभियेनो अ० सः पा

१६७

पयिष्ठस्वा० ५ अध्वर्यु प्रतिप्रस्थातारौ यथा गृहीतं मरुत्वतीयावादायाध्वर्युरिन्द्रा
 यमरुत्वतेनुब्रूहिन्द्राय मरुत्वतेप्रेष्य। वषट्कृतानुवषट्कृतयो रुभौ जुहतः
 इन्द्राय मरुत्वते इदं० अग्नये स्विष्टकृत० संपातौ व्यव नयेते। यथर्तुं ग्रहेषु तद्य
 था प्रतिप्र० ध्वर्योः पात्रे संपातमवनयति अध्वर्यु रेकदेशं प्रतिप्रस्थातुः पा
 त्रे अध्वर्युः पात्रमायतने सादयति। होत्रध्वर्यु प्रतिप्रस्थातारो न्योन्यस्त्रे
 नुपहूय भक्षयंति प्रतिप्रस्थातानेन द्विर्होता सकृत्सकृदितरौ मार्जालीये
 पात्रं प्रक्षाल्य होतुः सकाशे निदधाति अध्वर्युः स्वेन पात्रेणाभक्षितेन।
 इन्द्रमरुत्व इह पाहि सोम० सुयज्ञाः॥० उप० सीदाय त्वामरुत्वते इति तृती
 यं कलशा छस्त्रं बतं गृह्णाति एष ते यो निरिन्द्राय त्वामरुत्वते। इति सादय

१६७

ति। इन्द्रो देवहूर्म० मदेतु। शस्त्रमुपाकरोति। स तु पात्रमारभ्य प्रतिगृणाति।
 शोऽसामोदइव। ओ धामो दुद्व ओं शोऽसामोदइवो यजमा० शस्त्रस्य श
 स्त्रम० रयीणां। अध्व० शस्त्रं प्रतिगीर्ये यथा यतनमृतुपात्रं सादयित्वा उक्थं
 वाचीति जिपति। अध्वर्युर्ग्रहमादत्ते चमसोश्चमसाध्वर्युः० आश्रा० अस्तु०
 उक्थं शायजसोमस्य यस्त० इन्द्राय मरुत्वत इदं० उर्वभ्यः पित० भ्य इदं० अग्ने
 ये स्विष्टकृत्त इदं० व्याख्यातमनु प्रकंपनं ग्रहनारां शोसानां भक्ष्याप्याय
 नसादने च नाशो शोसानां। एतां सर्वानेन्द्राग्र एव व्याख्यातं० अध्वर्युः महा
 इन्द्रो य ओजसा० वावधो उपया० सिमहेन्द्राय त्वेति शुकपात्रे माहेंद्रकल
 शास्तु त शस्त्रवत् गृह्णाति। एतदेवो निमहेन्द्राय त्वेत्यायतने सादयति

स्तोत्रमुपाकरोतिप्रतिप्रस्थातः सवनीयानिर्वर्धति संप्रेष्यतिबोधायनवचनात्
 उपावतध्वं ब्राह्मदेवसधितरेतत्ते प्रा० तुः प्रसते । प्रवास्य ह्येत्वा हर्षिन्वा ओ३स्तु
 ता यजमा० उक्ता तभ्यो वरं ददाति । स्तुतस्य स्तुत० अध्व० इडा देव ह० शो३ सो
 मो दइव । ओ३ धामो दइव ओ३ शो३ सो३ मा दइव । ओ३ धामो दइवो३ । उक्थं वाचि ।
 यजमा० होत्रे वरं ददाति । शस्त्रस्य शस्त्र० रयीणां । अध्वर्युः अग्नये पथि
 कृत इत्यादि । शस्त्रं प्रतिगीर्यग्रहमादत्ते च मस्यां श्वमसाध्वर्यवः अतिग्रा
 ह्या नितरे ध्वर्यवः अध्वर्युः आ३ श्री० अस्तु उक्थ शायजसोमस्य वषट्
 कोरेग्रहं जुहोति । महेन्द्रो येदं वषट्कार एवाग्नेयं प्रतिप्रस्थाता । अग्न
 ते जस्वि नैजस्वी त्वं मां ते जोहासीत्वा हा अग्नये ते जस्वि न ददं । ऐन्द्रं ने

यथा इन्द्रो जस्वि नौ जस्वी त्वं देवेषु. मामो जो हा सी त्वाहा. इन्द्रो यौ जस्वि न इदं. सौ
 ये मुन्नेता. सूर्यो भ्राजस्वि. भ्राजस्वि त्वं दे. मा. सुवर्हा सी त्वाहा सूर्याय भ्राज
 स्वि न इदं. अनुवम्य कृते ग्रहं जुहोति अग्नये स्विष्टकृत इ. उर्वेभ्यः पितृभ्य इ.
 नातिग्राह्यानुभयत्र. भक्षस्तु पूर्ववत् प्रतिप्र. मयि मे धाम. अग्नि दधातु आ
 ग्नेयं भक्षयति नेष्टा मयि. इन्द्र इन्द्रयं. तु ऐन्द्रं भक्ष. उन्नेता मयि. सूर्यो भ्राजो द
 धातु सौर्यं भक्षयति हि च मे ओत्सा. नाथाय न सादने भवतः त्रिभिरुक्थ्यग्र
 हैः प्रचरतो यथा पुरस्तात्. ग्रहं गृहीत्वा स्तोत्रोपाकरणं दिव्य ब्रह्मा. देव. स
 वे. अनुवा सिरा त्रिये त्वारा त्रिं जिन्वा. ओ. स्तुत. यजमा. स्तुतस्य स्तु.
 अध्व. इडा देव हू. शो. सामो दश्व. ओ. धा. ओ. शो. सा. ओ. धा. वा. उक्थ

६९

वावि। यज० शस्त्रस्थश० अध्व० अग्नयेष्टधिकतस्यादिशस्त्रं प्रतिगीर्यग्रहमाद
 तेचमसांश्चमसाध्वं यवेः आश्रा० अस्तु० उक्थं शायजसोमानां वषट्कारा
 नुवषट्कारयोर्हुत्वा। इन्द्राय दं० अग्नये स्विष्ट० चमसान्प्रक्षाल्य खरेनिदधा
 ति। अयेतु विशेषः बाह्यतः सद आरभ्य देवेभ्यस्त्वादे० जुष्टमिति मैत्रावरुण
 चमसेग्रहसंपातमवनेयति। सर्वेषां प्रथमामैत्रावरुणः सकृत्सकृद्भक्षय
 ति। भक्षेहोत्यादिहृदयाभिमर्शनांतनाप्यायनसादनेभवतः प्रतिप्रस्था
 तोत्तराभ्यामचरति। उप० सीद्राय त्वेति गृह्णाति। एष ते यो निरिन्द्राय त्वेति सा
 दयति। पुनर्हविरसीति स्थालीमभिमृशति ब्राह्मणा घं० सीत्तमस्य मुरव्या
 श्वमसानुनयति। सुतश्चास्त्रे भवतः उ० वावर्त्तध्वं ब्रह्मा देव सवित० स्वे।

उशिगसिवसुभ्यस्त्वावसू० ओ५ सुतायज० स्तुतस्यस्तु० प्रतिप्र० इडादेवहू०
 शो५ सोमो० ओ५ थामो० ओ५ शो५ सो० ओ५ था० वां॥ उक्थवावि॥ यज० शस्त्रस्थ
 श० प्रतिप्र० अग्नयेपथिकृतइत्यादि॥ अ० अ० उक्थशायजसोमानाहुत्वाय
 ज० इन्द्रायेदं अग्नयेस्वि० देवेभ्यस्त्वादेवा० ये जुष्टं ब्राह्मणाच्छंसिचमसे प्र
 हसं पातमवनयति॥ न प्रतिप्रस्थाता भक्षयति सर्वभक्ष्या आप्यायनसा
 दने भवतः॥ उपयामगृहीतो सीद्राय लेति गृह्णाति एव ते योनिरिन्द्राय लेति
 स्वादयति तस्थाली प्रक्षामि मृशति॥ अष्टावाकचमसमुख्याश्चमसानुज
 यति सर्वराजानमुन्नयति शिरीचो दशभिः० कलशौ मधू लुकेतिस प्रेष्य
 ति उपावर्त्तध्वं ब्रह्मा देवसवित० प्रकेतो सिरुद्रेभ्यस्त्वा रुद्रा जिनव॥ ओ५

स्तुत। यज० स्तुतस्य० प्रतिप्र० इडादेवह० शोऽंसा० ओथा० ओंशोऽंसा० ओथामो०
 वा० उक्थंघाचि० यज० इस्त्रस्य० प्रतिप्र० अग्रयेमथिकृते इत्यादिशस्त्रं प्रतिगी
 र्यग्रहमादत्ते चमसां चमसाध्व० आ० अ० उक्थशा यजसोमानां हुत्वा इन्द्राय०
 अ० शिव० देवेभ्यस्त्वा देवायुत्वं पृणजिम् अग्निर इत्यादि जममग्न्युत्तु इत्यं गंधर्वी
 तंपूर्ववत् विश्वे देवामरुत इन्द्रो अरमा० मतौ स्यामस्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यो
 मरुद्भ्य इन्द्रायिदं प्रशास्तः प्रसुवेति संप्रेष्यति स पतेत्याह प्रशास्ता ध्रु
 वादित्यस्याख्या शेषव्यतिरेकेण नान्यः सोमो व्यतिरेकयितव्यः सति
 कुते माध्यंदिनं सवनं। अथ तृतीयसवनं आदित्यारंभणं तृतीयस
 वनं तावते उपांश्च तर्थाग्रयोरादित्यस्य च पात्रे श्वमसैः कलशैश्च परि ११०

पूवयाप्रयोजनं तस्य माध्यांदिनसवेनेन कल्पो व्याख्यातः पूर्ववत्तुली मुत्तानाः
कलशाः क्रियन्ते धर्मा हविर्धानस्य द्वारे अपि धायान्तर्वेदियजमानः पत्नी
न भवतः ब्रह्मायावदादित्य गृहीयात्तावद्दहिवेदिति दृश्यते न कदाचन रत्न
रीरसिनेन स्य पृच्यते उपयामगृहीतो स्यादित्येभ्यस्त्वेत्यादित्यस्थाल्या सो
मस्याधमादित्यपानेन गृह्णाति कदाचन प्रयुध्यते वमन्तं दिवि उषया
स्यादित्येभ्यस्त्वेति श्रुतांतं न्यंदधितस्मिन्नेव गृहीत्वा यज्ञो देवानां प्रत्येति
सुम्नमा वित्तरासत् उपया स्यादित्येभ्यस्त्वा इत्यादित्यस्थाल्या यथा
सोमो नातिश्च्यते तथा सर्वसोमं वा दित्यपानेन गृह्णाति विनस्व आदि
त्येषते सोम न्यंतर्पितार इत्युपां सु सवेनेनादित्यमभितो विलोक

१११

यति। यादिव्यावृष्टिस्तया लाश्रीणामिहत्यादित्यग्रहं दध्नापयसावाश्रीणा
 तिनसादयति। आसमुद्रादांतरिक्षात्त्राजा० भरुतो वर्षयंतु इतिकैश्चिद्भै
 रादित्यं विलोकयति। अहंपरस्ता दहमवस्ता दहंज्यो० मुत्तमः समानाना
 इतितेर्दभैर्हस्तेन वापि दधाति। सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पातु वायुरत० मतेते
 भिः सोमनामभिर्विधेमते। इति ग्रहमादायोतिष्ठति। कविर्यज्ञस्य वितनोति।
 पं० अमुतः सनीयान्। इति ग्रहमुत्तरवेदिदेशं हरति। आदिभ्येभ्यः प्रियधा प्रियेभ्य
 मभ्यः प्रियव्रतेभ्यो महस्वसरस्वपतिभ्य उरो रंतरिक्षस्याध्यक्षेभ्यो न ब्रूहि
 संप्रेष्यति। आश्रा० अस्तु० यजमानो हूयमानमादित्यग्रहमन्वारभते अध्वः
 आदित्येभ्यः प्रियेभ्यः प्रियुधामभ्यः प्रियव्रतेभ्यो महस्वसरस्वपतिभ्य उरो

१११

रंतरिक्षस्याध्यक्षेभ्यः प्रेष्य संप्रेष्य तस्मादर्भानाहवनीये प्रास्थयास्ते विश्वाः
 समिधः संत्यजेत् नायशर्म स्वाहा इति ग्रहमनवेक्षमाणो वषट्कृते जुहोति
 आदित्येभ्य इदं हुत्वा ग्रहमाहुतिं नान्वीक्षते नानुषषट्कृते न मक्षयति धा
 रार्थं पात्रं सूदवदाय तनेसादयति होतृन् च मसे वसती वरीभ्यो निःषिच्यति
 ग्राभ्याः करोति। निग्राभ्या स्थ देवश्रुतः शुक्लित्पन्न होतृन् च मसे यजमानं
 वाचयति अत उर्ध्वं वाग्यमनं प्रातः सवेने तथा दर्शनात् उभयोः सवनयो
 र्जजीषां उपरे न्युष्य यउपां शुपात्रं शुस्तमजीषोपि सज्य अस्मत्सखा
 त्वं देवसोमजा यो अपीहि। इति तत्रादाभ्यां शुभपि सज्य यत्ते सोमादा
 म्यं० माय स्वाहा इत्युपां श्वेवोपां शुपात्र वनावपि सज्य वसती वसीभिरु

१२

पसज्यअवीवधमित्यभिर्मन्त्र्यदक्षिणेः पाणिभिर्ग्रावभिर्यथार्थं राजा
 नमभिषुत्ससतिनिमित्तेअमास्काद्रश्मश्चस्कंप्रागपाशुदगितित्रि
 भिरभिर्मन्त्रणानुमन्त्रणेकरोतिनासतिनिमित्तेएवंविहितंद्वितीयं
 तृतीयंचराजानेमभिषुत्सत्रिरभिषुतंराजानंआधवनीयेसंस्थि
 चतिएवंविहोद्वितीयस्तृतीयश्चपयायःउत्तमेभिषवेसुखंम
 तेराजनिपवित्रेणप्रपीड्येतदंतैकतेउपरैग्राव्याःसंमुखान्कृ
 त्वातेभ्यसजीषंव्यपोह्यसजीषमुखान्करोतिनग्रावस्तुतसो
 मोल्लीषंप्रयच्छतिनप्रतिप्रस्थाताग्राव्णोनुमोदते।अत्रैवासव
 नीयानानिबीषःनास्त्युक्तास्तस्यापारुप्रतिप्रस्थाताप्रान्चंद्रोण

कलशं ग्रावसु व्यूह्य पवित्रं तश्चिन्मिव विव्र वित्तानं करोति तेनैवाध्वर्युरभिभवं
 यते धाराग्रहणकाले आग्रयणमेव गृह्णाति। ये देवा इत्यनुद्रुत्योपया० सि
 वि० वेभ्यः च तस्य भ्यो धाराभ्यो गृह्णाति उक्तास्ति स्त्रो धाराः आदित्यग्रहस्य
 पाताच्चतुर्थी विरमति धारासोम-पेवत इत्यादि पूर्ववत् प्रपीड्य पवित्रमित्या
 दिपूतभृतमवनयति इत्यंतं पूर्ववत्। यजमानः पत्नी च तिरः पवित्रं पूतमिति
 आशिरं अस्मे देवास इत्यवनयतः अस्मे देवासो व पुंय चिकित्सत य० आ
 शी दोया दंपती० सर्पिणी वीपी वर्यस्य० आशीर्मे उर्जि मुत० अन्या इअ
 धरान्सपलान् इति च तस्य भिः अध्व० उपयामगृहीतो शिः प्रजापतयेत्वे
 ति द्रोणकलशमभिभृशेत् इन्द्रायत्वेत्याध्वनीयं। विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इ

तिपूतभृतं। द्रोक्षेपयोल्लेखने विलोत्रयः कः कलशादिषट्। चतुर्दशैते मंत्राः स्यु
 रंधान्वा रभ्यु सर्पति। द्रोक्षे समुद्रो न्यंत्यन्यं। द्रोण कलशा धवनीयो। द्वे प्रध
 स्तौ पतभृतं। परिभूरग्निं सर्वसोमं। आत्मान इत्याग्रयणं विलोर्जठरमभीतिद्रोण
 रभ्यजजससीत्या धवनीयं विश्वेषां देवानां जठरमसीति पूतभृतं उपकलशा इत्यादि
 भिः यद्भिः यथा विनियोगं। कोसिकेनामा तिसर्वराजानं निःसंपतः सम
 वारभते अध्वर्यु प्रस्तोतातं अतिहर्ता तमुद्गातात ब्रह्मासंपजमानः य
 स्ते द्रष्टः स्कंदति० यो द्रष्टो अ५ शु० यस्ते द्रष्टो मधुमा० यस्ते द्रष्टस्के
 दति द्रस्ते अ५ शु० परश्रुयो० सास्वाहा महाहविर्होता० व्यस्वाहा। उदं १७३
 चः प्रह्लाः सर्पति जागतः पथादित्या देवता वक्त्रेण परिपरेण पथास्वस्या

स्व

दित्या न शाय वा गेयणा अ० इत्य ध्वर्युः पूर्वो बर्हि मुष्टि मीष दिव धन्व न्सर्प ति उ
 तरेण हविर्धानं गत्वा तरेणाग्नी धीयं धिस्थं परीत्यां तरेण सदो हविर्धानं गत्वा
 दक्षिणेन मार्जालीयं परेत्यां तरेण सदो हविर्धानं गत्वा पूर्वया द्वारा सदः प्र
 विश्य दक्षिणेन प्राशास्त्रीयमौ दुर्वरी च गत्वा यथायतनमुपविशति आभ
 वपक्वमानेन स्तुवते । वायुर्हिकर्त्तौ मि० दधत्विति प्रस्तोत्रे बर्हि मुष्टिं प्रयच्छन्
 स्तोत्रमुपाकरोति । असर्जि सार्जि वागसर्ज्ये द्र० सहोसर्ज्युपावर्त्तध्वमभि
 सर्पयजमानेति उपाकरोति । यजमा० आयुषे हिं कुरुतस्यै प्रस्तुहितस्यै मेव
 रुध्यै व्याहृतीयं च होतारं च जपति ब्रह्मा देव सवित० प्रसेवत्सु दीतिरस्या
 दित्येभ्यस्त्वादित्या जिन्व ओ० स्तुतयजमा० सघासि जगती ध्रुवा अ०

११४

पारयेति आभवेपवमाने मध्यमस्तोत्रियाया मुद्रा तारमन्वारभते स्तुतस्य
 स्तुतम० यीणां। अध्वर्युः अग्नीद्वर्हिस्तृणा हि पुराडाशाः अलंकरुप्रति
 प्रस्थातः पशोः संवदस्वेतिसंप्रेष्यति। नात्र द्विलिय विहरण व्याघारणे
 हविर्धाने प्रविश्या। विष्णो त्वं नो अंतम० अक्षितं ग्रहानुपतिष्ठते। तेनै
 व पात्राणि संमृशति। आग्नीध्रः कर्मणो वाः सततमनुपृष्ट्या बर्हिस्तृणाति
 प्रतिप्रस्थाता सवनीयानिर्वपति पयस्यावर्जं प्रातः सवनवत् अष्टाकपा
 लेकादशकपाल द्वादशकपालानां सवनेषु विकल्पः आग्नीध्रः पुरोडा
 शानलं करोति देवो वः सविता० देवस्त्या सविता० त्रिः तस्मिन्कृते प्रतिप्र०
 जुहुं पंचगृही त्वं गृही मा पृषदा ज्यं त्वं चादायेत्यादि हृदय शूलप्रशा

तं निदधाति त्वं तं कर्म करोति अध्वर्युः उपस्तरणादि इडा मार्जनांतमग्नी
षोमीयवल्करोति। अग्नयेष्वाग्नयेति विशेषः यजमा० अग्निरहं न्येन्द्रिया
बीजे मानमिति वा। स्वष्टकृदिडा भक्षणं तमग्नीषोमीयवल्करोति। भक्षे प्रति
प्रस्थाता सप्तमः मार्जयित्वा सवनीयाना हरति। तानध्वर्युरासादयति। प्रियेण
ना० सीदंतु यजमा० योनः कनीय० श्वसो सि० योनः कनीय० अयं यज्ञः पंच हो
ता अध्वर्युः जुहूपभतो रूपस्तीर्त्ता वदायाभिधार्य तृतीयस्य सवनस्येन्द्रा
यपुरोडाशानामेनु ब्रूहिष्वा० अ० तृतीयस्य सवनस्येन्द्राय पुरोडाशान् अस्थि
तान्येष्य। यज० ईन्द्राय दं० ईन्द्रास्याहं दे० न्येन्द्रियावीं न्नादो नाद इन्द्रियाव्य
नादो० अध्व० औपभतं जुह्वं पर्यस्याग्नयेनु ब्रूहिष्वा० अ० अग्नये प्रे

व्ययज-अग्नयश्-अग्नेरहं दे० यायुष्मान्य-अध्वर्युः प्राशि त्राव दानादिक
 रोति। आधवनीयं पूतभस्यवनीयदशाभिः कलशं मष्टान्युज्जति। उन्नी
 यमानेभ्यो नु ब्रूहि होतुश्च मसमनून्नयध्वंती ब्राह्म आशीर्वतः कुरुध्वम
 छावाकस्य चमसाध्वयोऽपि लमुन्नयस्वो न्नेतः सोमं प्रभावयेति संप्रेष्य
 ति। पूतभतस्त्वोपस्तरणमभिघारणे करोति। उन्नीयमानसूक्तेपरिहिते
 होत चमसमध्वर्युरादत्ते चमसांश्चमध्वर्यवः आ-अ-तृतीयस्य सेव
 नस्य भुमितो विभुमतः प्रभुमतो वाजवतः सवितवतो बृहस्पतिवतो विश्व
 देव्यावतस्ती ब्राह्म आशीर्वतश्चायसोमान्प्रस्थितान्प्रेष्य मध्यतः का
 रिणां चमसाध्वर्यवो बषट्कृतानुवषट्कृतानुहुत होत्रकाणां चम

साध्वर्यवः सकृत्स कृत्वा ईदृतीव रश्मीव तोरभ्युन्नीयो पावर्त्तध्वमिति संप्रेष्य
ति। श्येनाय पत्न्यै न स्वाहति वषट्कते ध्वर्युर्जु होति। श्वरेतूली जुह्वति। ईद्रा
कनूली जुह्वति। ईद्राय सगुमतः अनुवषट्कते तु वषट् स्वयमाभिगूतीय न
मशति मध्यतः कारिणा मेव च मसां जुह्वति अग्नये स्विष्टकृत इदं अर्ध्वर्युः
प्रेतु होतुश्च मसः प्रब्रह्मणः प्रोक्तातुः प्रयजमानस्य प्रसदस्य स्थेति संप्रे
ष्यति। सदोपक्षान्तरंति होत्रकाणां च मसाध्वर्यवः सकृत्स कृत्वा पूत
भूत उन्नीयो पावर्त्तते। तैरध्वर्युः प्रचरति मैत्रावरुणचमसमादाय आ. अ. प्र
शास्तये जैति संप्रेष्यति विष्टभाय धर्मणे स्वाहा वषट्कते हुत्वा अनुवषट्
कते वषट् स्वयमाभिगूतीय न मशति हुत्वा ईद्रावरुणाभ्यामि. अग्नये स्वि.

१९६

चमसाध्वर्यवेप्रयच्छतिसदोमक्षंहरति। आ-अ-ब्रह्म न्यज। पार्थिव्येजनप्र
थनाय स्वाहा वषट्कृते वट्स्वयम-मइति अनुवषट्कृते हुवा इद्रा बृहस्पति
भ्या-अग्नये स्विष्ट-आ-अ-पोतर्यज उर्जे होत्राणां स्वाहेति वषट्कृते व
ट्स्वयम-मइत्यनुवषट्कृते मरुद्भ्य इदं-अग्नये स्विष्ट-आ-अ-नेष्टर्यज
वषट्कृते पयसे होत्राणां स्वाहा। अनुवषट्कृते वट्स्वयमभि-लव्य इदं
य अग्नये स्वि-आ-अ-अष्टावाकस्यज। वषट्कृते प्रजापतये मनवे स्वाहा अ
नुवषट्कृते वट्स्वयमभिगू-मः। इद्रा विसृभ्यामि-अग्नये स्विष्टक-आ-अ-
अग्नीद्यज। वषट्कृते सतमृतपाः सुवर्वाट्स्वाहा अनुवषट्कृते वट्स्व
यमभि-मः अग्नये जातवेदस इदं। अग्नये स्वि-तपातां होत्रामधोर्ध्वतरये

१९६

तिहुत्वानुमंत्रयेत। अयङ्ग्रीदिति होतुरारव्यायनिरवदाय होत इडा मादधा
 ति। उपहूयमानामुपोद्यच्छंते चमसांश्चमसाध्वर्यवः नेडा शकलमध्वावा
 कायनिर्देधाति प्राश्नितायां मार्जनं पिष्टलेपफलीकरणं होमौ प्रणीत्सु
 मार्जनं उपवेष्टोदसनं कथा लविमोचनं चक्रियते यथा चमसं चमसिनो
 भक्षयंति होतुश्चमसं वषट्कारभक्षणानंतरं अध्वर्युस्तेनैवोपहूय प्र
 तिभक्षयति। भक्षोहीत्यादि हृदेयाभिर्महीनांतो भक्षः आदित्यवद्गणस्येति
 विशेषः। आप्यायनसादने भवतः सन्नेषु नाराशः सेषु तेषां व्याख्यातो
 भक्षमंत्रः सर्वेषां प्रथमो होता सकृत्सकृद्भक्षयति द्विः स्वंचमसे पुनरभ्यु
 न्नीताभ्यां अध्वर्युर्द्विभक्षितानां सकृत्सकृद्भक्षयति। ततीयं होत्रकां अ

२७

वासनेतला

ततः सशेषाभक्षयित्वा आप्यायस्वेत्याप्याययंतितेनाराशं साभवंतितान्
 दक्षिणस्य हविर्धानस्य पश्चादक्षमुदगायता सादयतिसन्नेषु नाराशं से
 षु स्वस्व चमसमनुतस्य समीपे त्रीस्त्री नुरोडाश शकलान् चमसादक्षि
 णतश्चमसिन उपस्थंति ब्राह्मणाय जमानो ध्वयो दयैः प्राचीनावीतानि कृत्वा ज
 पंति। षट्पुतारं चमसदेशे व्याख्यायदानप्रभृतीन् प्रत्यायनांतान् पिंडपितृ पशु
 मंत्राजपति। एतत्तततदेव दत्तशर्मन्ये चत्वा मनः आपो देवी स्वधया पितृन्
 अत्र पितरो यथाभागं भंदध्वं स्वाहो यमणे वाधिष्ये अमी भंदं तपितरो नु०
 आं हव देव दत्तशर्म ऐकै कस्मिन् सकृन्मीलित्वा त्रिः अभ्यक्ष्व देव दत्तश
 र्मन् एतानि वः पितॄन्मावः पि० उ० ज स्वती स्वधया उत्तिष्ठत पितरः परंत

पितरः० यं तु पितरो मनसा जवेन। मोक्षं वा हुवामहे० जीवं ब्रातं सचेमहि। अक्ष
न्नेमी मदंत० प्रजापतेन त्व० इति जपति। अस्मिन्नेपेयं जमानस्य पितृणामु
पलक्षणं कार्यं तस्मिन्कृते। वाममद्यसवितर्वाभ० वामभाजः स्याम। उपया०
सि देवाय त्वा सवित्रे। एतेनां तर्था मपात्रेण सावित्रमाग्रयणाद्गृह्णाति न
सादयत्युपनिष्क्रम्य। देवाय सवित्रे नुब्रूहि देवयसवित्रे प्रेक्ष्यति। हत्वा
देवाय सवित्र इदं नानुवषट्करोति वभक्षयति। सूदवत्यात्र सादयति।
तेनैव पात्रेण उपया० तौ सिसुशर्मौ सिसुप्रतिष्ठा नौ बृहदुक्षेनमः एते
नैव पात्रेण वैश्वदेवं कलशाद्यस्त्रवतं गृह्णाति। एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्ता
देवेभ्य इति सादयित्वा। इति देवहू० शौंशा मोक्षं वा हुवामहे० ओथा मो० ओं शौंसां०

मो. ओथा. वो. उक्थं वाची दाय। यजमानः शस्त्रस्य शस्त्र. अध्व. शस्त्रं प्रति
 गीर्यग्रह. ध्वर्यवः। आ. अ. उक्थं शाय जसोमस्य। तेन प्रचरति एकया च दश
 भिश्च स्वभूत इत्येतस्यां शस्यमानायां प्रातर्युजौ विमुच्येथामिति प्रतिप्र
 स्थाता द्विदेवैः पात्राणि विमुच्य परया द्वाभौ पतिहृत्य मार्जालीये प्रक्षा
 ल्य पूर्वया द्वारा प्रपाद्या यतनेषु सादयति प्रद्या वायुतैः पृथिवीकृता
 वधेत्येतस्यां शस्यमानायां अन्यतरतो न्यो ध्वर्यवः तेन प्रचरति। यथा
 प्रातः सवने वैश्वदेवे। विश्वेभ्यो देवेभ्यश्च. काव्येभ्यः पितृभ्यश्च. अग्नये
 स्विष्टकृ० अथ सोम्यस्य चरोस्तं न सोम्यस्य पात्रसंसादनं प्रभृती
 तिकर्माणि प्रतिपद्यते. कर्मणे वां देवेभ्यः यज्ञस्य संतति. यथार्थमौष

११८

उत्सवं

धपात्राणि प्रयुनक्ति स्फुर्यं च रुस्थाली मेक्षणमग्निहोत्रहवणी शूर्पकलाजि
नमु नृखलं प्रणीता प्रणयनं च यथार्थं प्रयुनक्ति पवित्रं कृत्वा प्रणीता प्रण
यनादिसमानमानिर्वपणात्। निर्वपणकाले सोमाय जुष्टं निःस्तेमहव्यः
स्वः सोमाय वो जुष्टं प्रो० त्रिष्फलीकरणांतं कृत्वा प्रणीताभ्यः स्थाल्यामा
नीयधृष्टिर० अपाग्ने० आदेव जंयं० ध्रुवासि० भृगूणामं० स्व० हुर्यो स्वाघ
मो स्थवि० अतस्ति० अग्निस्तेत० अविदहंत० नैकताय० पवित्रामंत्रेणापि
सज्य०। सूर्यज्योतिः० तूष्णीमभिधारणं० आर्द्रः प्रथम० देवस्त्वा० प्रियेणना०
दत्तु० प्रजापतिर० अयं यज्ञः विहव्यं चतुर्होता व्याव्याते पंच होतरि० ध्रौवा
ज्यं चतुः पंचवागृहीत्वा दक्षिणातिक्रम्य आ० अ० घृतस्य अजेतिसंप्रेष्यति०

۹۹۷

वषट्कृते जुहोति। अग्नयश्च दक्षिणसीत्यनुमंत्रणं अत्रैव तिष्ठन्। आप्यायतां
मा भेरित्यभिमुख्य सौम्यस्य हस्तेन पूर्वमवदाय मेक्षणोत्तरमवदायाभिधा-
ये। यदवदानानि। उदङ् निष्क्रम्य आ·अ·सौम्यस्य यज। वषट्कृतदक्षिणा
मुखस्तिष्ठन् दक्षिणाधेऽर्पे जुहोति। सोमायेदं·सोमस्याहुंवन्नहा। पुनराप्या-
य्या ज्यस्यावदाय दक्षिणातिक्रम्य आ·अ·घृतस्य च न तिसं प्रेष्य वषट्कृ-
ते जुहोति। विल्ववद्दं दक्षिरसि। प्रत्याक्रम्य मे क्षणमनु ग्रहण संस्त्रावेणा
भिहत्य स्तुचौ सादयित्वा। तंसौम्यं लौकिकेनाज्येनाभिपूर्यो होत्वभ्यो हरं
ति। तत्र यदि पूर्वं होताच्छंदोगेभ्यो विदुक्षेत तस्मै प्रदाय तेन प्रत्तं छंदोगेभ्यो
दद्यात्। प्रदाय सौम्यं प्रणीता सुमाजयते उभयोर्यतो विमोकः स्यात्।

१७६

विमोचनं च क्रियते उपर्यो ज्यमानियते च न कृत्वा यन्मे मनः परागतं यं यामसी
 तितस्मिन्नात्मानं परिपश्येत् अग्नीदग्नीन्विहुरआग्नीध्रः शलाके रादी ह्ये
 होत्रियादीन्धिल्यान्व्या० वह्निरसीत्यादिशुं ध्यूरसीत्यंतैः ततो ध्वर्युः नव
 गृहीतमाज्यं गृहीत्वा ज्वलतो धिल्यान्व्याघारयेति। संप्राडसीत्योदिशुं
 ध्यूरसीत्यंतैः शेषमाज्यस्य करोति नास्ति वषट्कारः न भक्षयति। धा
 रयंति धिल्यान् आग्निमारुतस्तोत्रपर्यंतं। उपर्या० सि बृहस्पतिसुत
 स्यत इंदो इन्द्रि० वंतं ग्रहं गृह्णामि। उपां शु पात्रे ण पत्नी वतमाग्रयणाद्
 कृति। तं धिल्यं व्याघारण संपातेनाज्यं न श्रीत्वा न सादयत्यपनिष्क
 म्य आ० अ० अग्नीत्यालीवतस्य यजेति संप्रेष्यति। अग्ना ३३ पत्नी वा ३

सज्जदेवनस्वष्टासोमं पिवस्वाहा। वषट्कृते जुहोति अग्नये देवपत्नीभ्यस्व
 ष्टुदं कृता कृतो नुवषट्कारः अग्नीनेष्टरूपस्थमासीदनेष्टः पत्नीमु
 दानयोद्गात्रापत्नीसंख्यापयोन्नेहोति ते त्वं च मत्समुख्याश्च मत्सानुनय
 होत च मत्सेधुवायावकाशंकुरु सर्वराजानम्। नयमातिरीरित्वा दशा
 भिः कलशो मृष्टान्यजेति सं प्रेष्यति। नेष्टधिल्य आसीन आग्नीध्रो
 ध्वर्युणोपहूय सैकद्वयति ते नैवोपहूय प्रेति मक्षयेदध्वर्युः मार्ज
 लीय पात्रं प्रक्षाल्य स्नादयति उन्नेतो होत च मत्समुख्याश्च मत्सानुन
 यति होत च मत्से ल्यमवनीयावकाशं करोति ध्रुवावनयनार्थं सर्वराजा
 नमुनयति। सर्वसोमलिप्तं परिमृज्य न्युजति अत्र नेष्टापत्नीमुदान

यतिअपरयाद्वारासदः प्रपाद्योत्तरार्धेपरिश्रितेस्थापयतिस्तुतश्चिभ
 वतःप्रज्वलायत्वाधिस्यानग्नौष्टोमस्तोत्रमुपाकरोति।उपवर्ततेध्वंअ
 विस्त्रस्यनीवीराविरिति विनाभीकुर्वाणाः सर्वेसकणप्रावृताभवन्ति।येस
 दस्याः संतः सत्विजो यजमानश्चैत्येकेषां।यजमा० भूर्भुवः सुवः महाह
 विर्हीता।ब्रह्मा० देवसवित० प्रसवे।ओजोसि पितृभ्यस्त्वापितृभिर्जिन्वा
 ओ३ सुत।विश्वस्यते विश्वावतो वृक्षिया० रेता३ सिद्धिषीय इत्युद्गा
 त्रापत्नी संख्यापयति पत्नी संख्यापयति।आगन्देवान्यसौनिदेवीई
 वे० यजमान आशिषः इतिपत्नी दक्षिणमूरुं नग्नं कृत्य वक्षणांमा विष्कृ
 त्य स्वाहाकृताः समुद्रेष्टांगं० त्रिडईडिताः इत्यभ्यंतरमूरो रुदीचीउद

इमुखीपत्नीपन्नेजनीरूढोपप्रवर्त्तयेति। प्रपूर्वयंतिसंख्यापनं प्रवर्त्तनं चातृतीया
 याः स्तोत्रियायाः क्रियते। यजमा० स्तुतस्यस्तु० इडादेवहू० अध्व० स्वादुक्किलायंम
 धुमांउतायमित्येतस्यांशस्यमानायांमदामोदश्वेतिउभयतोमोदशस्त्रं प्रतिग
 णाति। मोदामोदश्वशौ० संसामोदश्वेत्याव्याहावादूध्वं व्याहावात्सिद्धः प्रति
 गरः प्रतिप्रस्थाता भूतमसिभूतेमाधामुखमसिमुखं भूयासं। ध्रुवमभिभं जयते।
 घावापृथिवीभ्यांलापरिगृह्णामिविश्वे० प्रच्यावतुये० इति ध्रुवं स्थाना च्यावय
 ति। दिविदेवान्द० हां तरिक्षेवया० स्पीतिहरति। पृथिन्यां पृथिवि० ध्रुवं ध्रुवे०
 यथा० स्माकं केवली रसना इति होतृचमसे ध्रुवमवनयति। अध्वर्युः परि
 धानीयायांशस्यमानायां मध्यमेव चने उक्थवाची द्राय। यजमा० शस्त्रस्य

शस्त्र-अध्वर्युः अग्नये पयिकृते शस्यादि शस्त्रं प्रतिगीर्यग्रहोत च स मादत्ते च
 मस्यां श्वमस्याध्वर्यवः आ-अ० उक्थं शा यज सोमानां वषट्कारानुवषट्का
 रयोः सर्वो श्वमस्यान्त शोषा जुह्वति। अग्नये वै श्वानराय मरुद्भ्यश्च अग्नये स्वि-
 होताध्वर्युः परस्परमुपहूय भक्षयतः होत च मस्य मन्या श्व अन्येषां श्वमस्यां
 श्वमसि ब्रूहूय होता भक्षयति। ततो होताध्वर्युः उपहूय समारब्ध्या भक्ष भक्षय-
 ति। इतरे च मसिनो होतयुः उपहूय समारब्ध्या भक्ष भक्षयति। एतदंतो ग्निष्टोमः।
 च मस्यान्त क्षालय यथायतनं श्यादयति। यजमा-सुभूरसि श्रेष्ठोरस्य मीनां
 प्रियो देवानां संराधनीयाः तेषां सूर्यो देवा अभिस्वं विशं लिषो सिन्धुमणो त्वेषामि-
 सियहो सिव्रतो सिखो सिचारणो सिः शुद्रो स्याथो सितस्य त इषस्य लेष-

१८३

स्य नमः स्य यक्षस्य व्रतस्य स्वस्य वारणस्य शूद्रस्य र्यस्य मुनिषीयस्य धातुं स
 विभुक्षिषीयस्य धातुं स्योसि विभ्वदर्शित एव महं विभ्वदर्शित भूयासं इत्यादित्य
 मुपतिष्ठते अध्वर्युः अनूया जायते उल्मुके अपि सृज्य अग्नी दौ पयजानं गारा
 नाहरेत्यादि पाशुकं कर्म प्रतिपद्यते शामित्रादाग्नीध्रो गाना नाहृत्योत्तरस्या
 श्राण्यां बर्हिर्व्यूह्य निवपति नानूया जाते रवरं जुहोति न हृत्य देशे लेन चरं
 तियद्यनूबन्ध्या भवति यजमा० अग्नेरहमुज्जिति मनुज्जोषो सामस्याहं
 अग्नेरहं वनस्पतेरहं इद्रस्य वसुमतो हमु० इद्रस्य रुद्रवतो हं० इद्रस्यादि
 त्यवत सभुमतो विभुमतः प्रभुमतो वाजवतः सवितवतो नृहस्पतिवतो वि
 श्वदेवावतो हं देवानामाज्यपानामहं अग्नेः शिष्टकृतो हं इत्यादि विजपति

१८३

पोतद्रवाणां परिधाना मिह प्रहरणं नास्ति यूपवत्पशुत्रयसाधारण्यात् । अग्नी
 योमीयविकारपक्षे काश्चिदर्थमयानामनुप्रहरणमस्ति अनूबन्ध्याया मुभयेषां प्र
 हरणं तत्र वसुभ्यस्त्वेत्यादियजमानं प्रथते त्यंतमावर्त्तते प्रहृतेषु संस्त्रावे
 णाभिर्हृत्य हरियो जनेन चरति उन्नेता । उपया० सि हरिरसि हरियो जनो
 हर्योः स्था० हरिवंतं ग्रहं गृह्णाति । उन्नेता द्रोणकलशेन हरियो जनं सर्वमा
 ग्रहणं गृह्णाति । तं लौकिकीभिर्बह्वीभिः श्रीत्वा परिमज्ज्य न सादयंति शीर्षेन
 धिनिधायैषि निष्क्रम्य इंद्राय हरिवते नुब्रूहि आ० अ० इंद्राय हरिवते प्रेष्या
 हरी स्थ हर्योर्धनाः सहस्रो मा इंद्राय स्वाहा मन्त्रेण वषट्कृते जुहोति । तू
 ली मनु वषट्कृते हुत्वा सदो भक्षं हरति सर्वे सत्विजः सदस्येभ्य जमान

१८३

श्वाष्टा दशधा प्रतिविभज्य भक्ष्यं उन्नेतर्युपहवमिदुःखं यजुषस्ते देवसो
 मस्तु० स्य हरिवत इन्द्रपातस्य मधु० क्षयामि विविष्य कारं धाना भक्षयंति।
 संदेश्यास्मि दंतो धानानि मन्त्रानि कुर्वंतः निरवध्वं यंतः आपूर्यास्थामापू
 रयत प्रजया च धनेन चेत्युत्तरवेद्या धानानि ष्ठी व्यापवन्ति तारय्यत्वा
 पोषाय त्वेति वा। दधिऋक्वा अकारिषमित्याग्नीध्रागारे दधिद्रव्या भ
 क्षयंति अत्राचमनमस्मि। एकस्मादि ताना चमसाना एकधनपरिशो
 षान्यथा चमसं व्यासिच्य हारीतवर्णा दूर्वाः संप्लोमातीव्री कृत्य रसं ज
 नयित्वा अप्सु धौतस्य सोमदेवतेन मिः सुते स्येष्ट्य० तो भक्षयामीति र
 समवप्रेण भक्षयित्वा चाल्वाले वनयोति चमसि नामेवेदं कर्म ततः सर्वे

यन्मआत्मनोमिंदाभूद० पुनर० राधत्तमद्वयोः इतिमिंदायाहवनीयमुपति
 संते। देवकृतस्यैनेसावयजनमसिस्वाहेति सप्तभिर्मंत्रैः प्रतिमंत्रं आहव
 नीयेशकलान्यम्यादधाति। देवकृतस्यैने० मसिस्वाहा। मनुष्यकृत० वि
 त्कृत० अन्यकृत० परकृतस्यै० एन स एन सोव यजनमसिस्वाहा यच्चाहमेना
 विद्वांश्चकारयच्चा विद्वां० स्तस्यैने सोवे यजनमसिस्वाहेति। ततः सर्वे उभा
 कवी युवानासत्यादाधर्मणस्पती सत्यस्युधर्मणस्पती विस्वरव्यानि स्रजा
 महे। इतिमंडलीकृतान्कस्तानासज्यबहिर्वेदि सर्वेता नूनाग्निः सरव्या
 निविस्सजंते। वेदोसिवित्तिरासि० अभिमष्टेवेदेपत्नीः संयाजप्रति। नास्ति
 योऋविमोकः अयोऋवांजलौ पूर्णपात्रानयनं सोमस्य फलीकरणं हो

मः। सारस्वतादिनारिष्टहोमाः पुरस्तात्स्विष्टकृतइत्येतस्मिन्पक्षे सवनी
 यानामंगयागस्य चावर्त्तते। न पार्वणं होमौ सर्वप्रायश्चित्तानि हुत्वा ध्रुवा
 माप्याय्यस्तीर्णं वेदेन वगृहीतमाज्यमध्वर्युध्रुवाया जुहोति। धातारा
 तिः स० धात्रादिभ्य इदं० समिन्द्रणो मनस्वाने० सैव च स्वापय स्वास्य० यद
 घत्वा प्रस० ४ स्वगावो देवाः स० ५ याना वह उशस्ते० ६ यज्ञाय जंगघृय० ७
 एतये यज्ञो यज्ञ पते० ८ देवा गातु विदो ९ इति न बहि रनु प्रहरति। अग्रे
 दध्यायो इत्यादि। अग्निना देवेन पतना जयामीत्यादि पूर्वजानिह्यादि
 द्विव्यो विलोः क्रमेणात्येनाक्रामामीत्यंत इंद्रेण देवेन पतना जयामि
 त्रैष्टुभेन घृदस्वाप० बृह० वज्रण सहजा भ्रात व्यानधारान्याद० त्ये
 रसायेदं १ यज्ञं २ अग्नय ३ त्रिभ्यो देवे ४ आग्नेये देवे ५ यज्ञाय देवं ६ यज्ञपतयं ७ देवस्य
 गातु०

नाक्रामामात्यंतांविष्णुभिर्देवैः पृथनाज्जामिजा० स० वाम० रेण वज्रेणापरजा
भ्रातृव्यानधारा न्याद० णास्योनाक्रामामात्यंतां ततोयजमानो विष्णुक्रमाक्रमते ।
विष्णोः क्रमोऽस्य भिमातिहेत्यादि हृदयशूलचरणात्त्राक्पशुवतउभयोर्यत्तवि
मोकः यांघर्मेस्थालीमिति सोमस्य नास्ति व्रतविसर्गः सत्यामनूबध्यायां हृद
यशूलचर्याथूपोपस्थानं च न स्तः अस्ति ब्रह्मयजमानभागप्राशनं अस्ति
ब्रह्मसमित् । वृष्टिरसि । उभौ यथेतं प्रतिनिष्क्राम्याग्नेणाहवनीयं परीत्यदक्षि
णात् उपविशतः ब्राह्मणं तर्पणं । उपसृजं धरुणं मात्रे मातरं धरुणो धयन् ।
रायस्योषमिषमूर्जमस्मा सुदीधरत् । उदुत्यं जातवेदस० चित्रं देवाना० ब्र
ह्मसमिदाधानांतं समानं । हृदयशूलेन चरंति हुत्वा । शुगसितमभिज्ञो०

१८५

द्विष्मः धाम्नो धाम्नो राजनि-मुंच। सुवित्रः न आप-द्विष्मः। आशासानः सुवीर्य
 २ रा-नायतिष्ठ। अग्निं न रोदीधितिमिररप्योरित्यादिप्रायश्चित्तानि जुहो
 ति ब्रह्मन्सोमेत्यादिप्रायश्चित्तानि भवन्ति। पितृ-जनमगन्यस्त-राम छन्द
 दं वतीय-सवनं कवीनाम्-वसीचो न यंतु स्वाहा प्रशास्तः प्रसुवेति संप्रेष्य
 तिसर्पतेत्याह प्रशास्ता ॥ ॥ संतिष्ठते तृतीयसवनं ॥ सुत्यहनि अवभथस्या
 संभवे अत्रैपलीयजमानौ दैवभ्रतं व्रतयतः ॥ ॥ यस्थस्येत्येति ॥ ॥ अथाव
 भथस्थतंत्रप्रक्रमः तंत्रश्लोकः अग्न्यादिधानाजितयं क्रमाणां मभिक्र
 माद्याचरणं व्रताना उपस्थितिर्ब्रह्म समिन्मखस्यवित्तादिपश्चात्सवनाहतिः
 स्यात् श्रीअवभथस्थतंत्रप्रक्रमयति अग्नी न्यादधातिममाग्नेवर्चः अद्य यज्ञायै मा मूर्ज

तु

यथातिथिआवभृथः हविः नास्ति व्रतं परिभोजनीयं मा हृत्य वेदं परिस्तीर्य नो
 भावनी कर्मणे वा यस्य सस्य सदने पात्राणि स्य धं कपालं अग्नि होत्र हवर्णा शूय
 कृत्वा जिनं शम्पा सुखं लमुखलं दृषदमुपलां सुवजु हृषुपभृतं ध्रुवां आ
 ज्यस्थां ली कुटुं पात्रां मे क्षणं वेदं मदं तीरथा ली वेदाग्राणि निर्वपणस्था
 ली प्रयुज्य। न ब्रह्मवरणं वाचस्पत इत्यादि ब्रह्मणः पुवित्रे कृत्वा यजमान
 वाचं यच्छवाग्यतः संविशंतां। यज. कस्ता. अध्वर्युः दक्षायित्यादि मदं
 तीरधि श्रयति तं। निर्वपणकाले वरुणत यजुषं नि. वरुण हव्यं र
 रक्षस्व। वरुणाय वो जुष्टं प्रो. कपालोपधानकाले धृष्टिरसि. अपा
 ये. आदेव यज. ध्रुवमसि भगूनामग्नि. ध्रुवस्व। विष्टानि स मोष्योत्पूय

यजुरुत्पताभिरादिः संयौति अभिवासित आप्यलेपं निनीया संप्रेष्यति प्रोक्ष
 णीरासादयस्त्रुवं च स्त्रु च श्वसं गृह्या ज्ये नो देहीति । ततः शतमृष्टिरित्यादि
 आग्नीध्रः प्राशिन्नवर्जसं मार्ष्टि नमूली सनहनं अग्ने गृहपत इत्यादि पूषा ते वि
 लं विष्यत्तित्यादियजुषे यजुषे भवेत्यंतं समानं । अध्वर्युः आज्यमसौ त्यादि
 प्रतिहृत्य गार्हपत्य समीप आज्यानि गृह्णाति सर्वाणि चतुर्गृहीतानि पंच गृही
 तानि वा । ब्राह्मण स्त्वेति चतुर्भिरुपभृति पवित्रे अपि सृज्य । इदमहसूर्यज्यो
 तिः आप्यायतां घ० सावरुणा यजुष्टमभिः अभिपूरणं न विद्यते । अलंकृत्य
 पुरोडाशं । उत्तरे स अवभथं संसादयति । पुरोडाशं माज्या न्यो दुंबरी मधि
 यवण फलके खरणां सू न जीषं यत्किं चित्सौम लिप्तं ग्राव्या उदचनं कलशा

नूचमसान्परिप्लुवां उर्ध्वपात्राणि एकधनस्थालीः एवंजातीयकं अन्यत्रचत
 सभ्यस्थालीभ्यः देविका हविषामाज्यपक्षेस्थालीनामिहसादनं मैत्रावरुण
 दं उंचासादयति। यजमा-उपसृजन्धरुणं मात्रे मातरं धरुणो धयन्। राय
 स्योषमिषमूर्जमस्मासुदीधरदिति उपनिष्क्रामन्त्रो दुंवरी मासिददति।
 अवतेहेउवर्णेण कृतानि। इतिकृत्वा जिनमुन्मुच्यचात्वालप्रास्यति अथवा
 स्थापयित्वा अग्रेवक्ष्यमाणमार्जनानंतरं। इन्द्राय ज्येष्ठाय श्रेष्ठाय मा
 योषमित्यभिमुख्यनिदधाति। उदुत्यं चित्रं मितिद्वाभ्यामादित्यमुपतिष्ठते
 यद्यस्तमितः स्यादाहवनीयमेवादित्योपस्थानेनोपतिष्ठते। अध्वर्युः संसा
 द्यावभथा आयुर्दा अग्रे हविः तादिमः स्वाहा। सुवेणो नरे संशाली सु

रवीयेवा जुहोति। आयुर्देम इयेदं आसन्निष्कवभथेषु प्रस्तोतः सामानिगायेति
 संप्रेष्यति। पत्न्या सह सर्वसत्विजो यजमानश्च साम्नो निधनमुपयंति। उरुं हि
 राजा वरुणं विधांश्चेत्। यात्वा लं प्राप्य सर्वे सपत्नीका वदंति अंतरेण चात्वा
 लोकं रावुदं चो निष्क्रामंति। अध्वनो ध्वंश्च द्वितीयं साम्नो निधनमुपयंति
 प्रस्तोतः सामानिगायेति संप्रेष्यति पूर्ववत्सर्वे। शतं ते राजन्मिषं गन्ध्य
 स्मत्। अपो दृष्ट्वा ध्वं युर्जपति। अभिष्टितो वरुणस्य पाश इत्युदकांत
 मभितिष्ठंति त्वय्यमुदकांतो अभिप्रगाह्य प्राप्नुवा स्तिष्ठंतो वभथेन चरंति।
 दक्षिणतो ध्वं युर्जह्य यजमानाः उत्तरत आग्नीध्राः पश्चाद्दोता मध्ये आसं
 द्यामजीष्वादीनि रुविराज्यस्तु गादीनि स्थापयित्वा तिष्ठंतो वभथेन प्रचरति। १८९

आहवनी यदेशे अस्तु तं प्रास्यतस्मिन्यजति ओम् सु देवता सु वेदेनो पवाज
 यति सुवाधार माघार्य ध्रुवा माप्याय्य अग्नी दुदकं त्रिः स्त्रिः समद्विसंप्रेष्य
 ति। आग्नीध्रः उदकवाज जिह्वा जंत्वा सरिष्यद्वा जंत्वेष्यद्वा जिवाज जिह्वा जजि
 त्याये संमार्ज्युदक मन्ना दमन्ना द्याय अग्नीदर्भा स्फ्य उपसंगृह्य संमार्गः
 सप्रथानमो देवभ्य इत्यंजलिं कृत्वा जुह्वेत् उपभदे सुयमेमे अग्ना विष्म
 नास्ति अस्ति विसोः स्थानमसि अग्ने रनीकमुप आविचुरण्ये स्वाहा। सु
 च्यमाधारयति। अग्नय इदं नास्त्यनुमंत्रणं। बृहद्वाः दक्षिणाति क्रमणम
 त्याक्रमणं च न स्तः ध्रुवा समंजनादि संमार्गं तृणानि स्फ्य उपसंगृह्य क
 इदमध्वर्युः आ. अ. तिष्ठ होतः सीद मादेवे ध्वित्येव जपः अध्व. अपव

१८८ हिषः प्रयाजान् नान्यजति नोपशतं समानयेत आ० अ० समिधो यजयेति त्रिः
 यज० समिध इ० वसंतम्० तनूनपात इ० ग्रीष्मम्० इन्द्र इ० वर्षा० अ० अग्नये सो
 माय वरुणा देवेभ्य आ० अन्य पेभ्यो अ० अग्नये स्विष्ट कृत इ० हेमंत शिशि० अध्व० प्रया
 जशेषेण ध्रुवां पुरोडाशमुपभृत चाभिघार्य अ० अमुं तावाज्यभागो व्याख्या
 तेषं च होतारि पुरोडाशादवदाय वरुणं यजति॥ यजमा० वरुणा येदं० वरुण
 स्याहं० भूमानं प्रतिष्ठांगमयं॥ द्यावा० पृथिवी यविकारत्वात् ततो नारिष्ठ हो
 मः कृत्स्नं पुरोडाशमवदाय अग्नी वरुणाभ्यां स्विष्टकृद्भ्यामनुब्रूहि अ०
 ग्नी वरुणो स्विष्टकृतो० अग्नी वरुणाभ्यां स्वि० अग्नी वरुणयो स्वि० यायुश्चा
 न्य० अग्निर्मा० वैश्वानर इ० इति विद्यते अ० दुदकं० सकृत् सकृत् सकृत् म० इ० उ० द

वाससवदजं

वाज जिद्वाजं जिगि वद्वा जिवा. न्नाद्याय। यो भूतानामधिपती. रुद्राय तं ति च
राये. संमार्गान् स्ववदधाति। नास्ति चेदिर्वहिः। अपवर्हिषा वनूयाजौ यज
ति। ओषभृतं जुह्वामानीय। ओ. अ. देवौ यज यज देवा यनराशे. सस्या
हं. पशुमा. आ. अ. यज. यजमा. अग्नेः स्विष्ट. महाहविर्होता एतावक्रि
यते। आसं द्यामजीयं चर्मणि न्युप्यनि दधाति। ओ दुंवरशारवपास्तु कस्या
नीयया दधजिष मभिजुहोति। यत्ते ग्राव्या विष्टिदुः सोमरा. क्षये मस्वा
हा। सो. मायरा तं इदं. यत्ते ग्रावा बाहुयुतो अचु. देव सोमस्वाहा सोमाय
राय ते त्वचं विभिदुर्य. व्योम स्वाहा सोमायरा. अहा धरी रं प. विश्व
रूपे स्वाहा। सो. मायरा. सती यस्मै क देवो मस्तु च पूरयित्वा। समुद्रे ते ह

दयमश्वंत० नमो वाके विधेन स्वाहा अद्भ्य इदं । असु सजीव विस्वजति । अ
 सुधौ तस्य सोमदेवतेन भिः सु० तो भक्षयामि । यो भिदूना मुञ्च रतितमवघ्रेण
 भक्षयत्युपस्पृशति वा । अवभथ निचकुण निचैरु० देव रिषस्याहि । अवभ
 थद्रव्याणि सोहो दुंबर्या सु प्रविध्यंति अनियतत्वाद्ब्रह्मवः कर्त्तारः सर्वेषां
 मंत्राः देवी राम एष वो भोगस्तब० सुकृतो ब्रूतात् । सर्वे उपतिष्ठंते । सुमित्रान
 आप ओषधयः० द्विष्मः । इति सर्वं मार्जयेते । ज्येष्ठा यश्चेष्ट्या चेत्यनेन
 यदि पूर्वकृष्णा जिनं न न्यस्तं विस्वजेत् । आदित्योपस्थानं च । सुमित्रान
 आ० द्विष्मः इति जपतः अभिप्रणा ह्यानुपपक्षंतौ सशिरस्को स्मातः अ
 न्योन्यस्य पृष्ठे प्रक्षालयतः प्रती नमो ह्रवमानौ गाहेते विते मुंचामि रश्

नाविरश्मी० देवतासु । इति यजमानो मेखलां विस्त्रंसयते । इमं विष्णुमिव रुण-
 स्य पाशमिति पत्नी योऽक्रपाशं विस्त्रजते । उभौ दंपती मेखलां योऽक्रं जालं दी-
 क्षितवसने चाशुप्रास्य सोमो पहननं वा सो यजमान उदक एव तिष्ठन्वा स-
 स्त्री देहो परिधत्ते पत्नी सोम परिश्रयणी परिधत्ते तावदुत वो ससौ भवतः
 ते उदवसाना गीयाया मध्वर्यु वेदतः अहृतवाससौ भूत्वा बहिर्जलमाचम्य
 तज्जलं पुनः प्रविशतः । अध्वर्युः उन्नेतं वस्त्री यो न उन्नयाभ्युदये मधुम-
 त्तमाग्निरस्तोमास ईरते । स त्राजितो धमसा अक्षितो तयो वाजयंतो रथा इ-
 व । कण्वा इव भगवः सूर्या इव विश्वमिधी तमानशुः इत्युन्नेतारं संप्रेष्यति
 उन्नेता । उदेत प्रजामुत वचो दधाना युष्मान्नाय उत यज्ञा अस्रक्षतगाय-

त्रंघं दोनु सः रभ ध्वम धास्याम सु रभ यो गृहेषु । इत्यु ने तो हो त प्रथमा न्यज
 मान प्रथमान् चो न्नयति निष्क्रामयति । स्नातां तं सर्वे कुर्वन्ति । प्रतियुतो वरुणस्य
 पाशः इत्यु द्वां तं प्रतियोति । प्रत्यस्तो वरुण स्य पाशः इत्यु द्को तं प्रत्यस्यं
 तः ओ दुंबरी समिधो धारयंतः अपामस्तो मम मृता अभूः मृतमर्त्यस्य । इत्यु ने
 तारं पुरस्कृत्य अप्रतीक्षमायन्ति । एधोस्ये धिष्महि । समिदसि । ते जोसिते
 जोमसि धेहि । इत्याहुवनीये समिधोभ्या दधाति । अपो अन्वचारिष्यमित्युप
 तिष्ठते । एवं पत्नी गार्हपत्येभ्या धायोपतिष्ठते । यजमानः अपरेण शालामु
 खीयमुपस्थ आधाय । मयी द्रुद्रियं ज्यैष्ठ्यां श्रौष्ठ्यां दधातु स्वाहेति शाला
 मुखी ये जुहोति हुत्वा कृत्वा जिने ॥ सतिष्ठत भयः ॥ अथोदयनीया ॥

प्राग्वंशउदयनीयायास्तत्रप्रक्रमयतितस्याः प्रायणीयायाकल्पोव्याख्या
तःममाग्नेवर्चःअद्ययज्ञायश्मामूर्जेयथातिथिर्जोदयनीयःहविःइध्मा
बहिराहरतिबहिष्ठां व्रतंभन्नविद्युदिति न विद्यते यद्युदवसानोयांतेवृष्टि
रसीत्येतस्यपाठोस्ति न चेदस्ति। सप्तदशस्यमिधेन्यःतत्स्वांत्रयोवि
शतिधावेदंपरिस्तीर्यनोभावगतीकर्मणोवांयज्ञस्यसदनेपात्राणिस्थ
प्रायणीयस्थालीसनिष्कासांमेक्षणमग्निहोत्रहवर्णाशूर्पकल्पाजिन
मुलूखलमुसलंस्नुवंजुहूमुपभृतंध्रुवांआज्यस्थालीपात्रीवेदंप्रणीतां
इडापात्रंचप्रयुनक्ति। कस्वागृह्णातिसत्वागृह्णातुकस्मैत्वागृह्णातुमिस्मै
त्वागृह्णामिपोष्यायत्वाअनयात्वागृह्णामिदेवस्त्वासवितो०पयोदेवा

गेवृयंग्वग्रमंयशंनयाग्रेयस्तपतिंधोहित्वामिद्रोवृणीतवृत्रतूर्यत्वमिंद्रम
 वृणीथावृत्रतूर्यप्रोक्षितमसि। ब्रह्मन्वयः प्रणेष्यामि। कस्त्वाप्रणय
 जमानेन्यंचतंदेवागातुविदोगातुं। व्य० ज्यतामितिपयः प्रणयति। भूश्चे
 त्यविकृतंयाजमानं ब्रह्मपूतमसिकस्त्वायु० निर्वपणकालेअदित्यैजु
 ष्टंनि० आग्नेयविकारः आदित्यैवोजुष्टं प्रोक्षा० प्रक्षालनंनिनीयस्था
 लीमुपदधाति। धृष्टिर० अपाग्नेआदेवय० ध्रुवास्ति। पात्रांतरेतंडु
 लान्स्मोप्यप्रणीताभ्यः पयआनीयसंवपनेमुत्पवनंचरुत्वाघमा
 स्थविश्वायुषःस्थाल्यांसमोप्यांतरितं० अग्निस्तेअविदहंत० आ
 प्येभ्योनिनीयवेदिकत्वासंमार्ष्टिप्रोक्षणीशसादयेतिप्रकृतिवत्संप्रे

व्यतिप्रकृतिर्दाज्यानिगृह्णाति। आप्यायतांघृ-सादित्यै जुष्टम-आद्रौ भु-
 वन-स्थाल्यै वोढासयेत-देवस्त्वास-सूयंते चक्षुः-पृथिवी-शरीरैः इत्या-
 सादयति। यजमा-यज्ञोसि-अयं यज्ञः विहव्यं चतुर्होता। अध्वर्यु-अयं वे-
 दादिकृत्वा द्वितीयाज्यभागांते कृते पत्या पंच होतारिव्याख्याते ध्रौवाज्या
 जुक्तां चतुर्होतारं गृहीत्वा अग्निं दक्षिणतो यजति सोमं पश्चात्सवितार-
 मुत्तरतः पथ्या स्वस्तिं पुरस्तात् अदितिं मध्ये हविषा यजति। याज-
 मानं लिङ्गोक्ता देवताः चतुर्णां दधि रसि-अदिते रहं दे-प्रजनिषीय
 प्रजया च पशुभिश्च। मरुतो यद्वो-उपगंतनेत्यध्वर्यो रनुवचनं
 भाष्यकारोक्तं द्रष्टव्यं-स्विष्टकृतः पूर्वना रिष्ट होमः ततः स्विष्ट

१६२

कृतं मेक्षणं तदंते प्रहृत्य संस्त्रावेणाभिजुहोति पत्नी यजमानौ अन्ये वा स
 स्त्री परिधाय पूर्वपरिहिते ध्वर्यवे ददतः यो ऋविमो कः समिष्टयजुर
 थास्ति न वहिरनुप्रहरणं । पोषाय लोयस्त्वायोक्षीत्स्वाविमुंचे तु ।
 अस्ति व्रतविसर्गः । समुद्रं त्वा । निमपि गच्छ । न वृष्टि रस्तीति युद्युदवसाना
 यांते अस्ति न चेदुदवसानायायांतर्ह्यत्रास्ति वृष्टि रस्तीति न चेदस्ति । अ
 न्यत्सर्वं दर्शपूर्णमासवत्कृत्स्नं संप्रतिष्ठते ॥ ॥ अथाप्रयाजपक्षे प्रयोगः ॥
 प्रस्तरस्याहरणं नास्ति नालुमितः न जुहोमाज्यं गृह्णाति उपभृत्यपि ब्र
 ह्मणस्त्वेवमादिभिर्गृहणं सादनकोलेतूष्णीं जुहोमासादयति एते असदन्ता सकृत्
 स्ये लोकैते वित्तोपा विस्तृता स्ये वेद विधासन्ता प्रजापत्ये इत्यादिमं
 न्नणयोः समानानां आधारकाले तूष्णीं ध्रुवायां सकृद्गृहीत्वा तूष्णीमेव यथायतनं

सादयित्वा भुवनमसीत्येवमादिप्रतिपद्यजुह्वात्रिः समनक्तीत्येतदंतं
 करोति उन्नीतं सुवीराय यज्ञेनेति न विद्यते अज्यभागादिकार्षं प्र
 तिपद्यते संजानाथाभित्येवमादि आसंवदस्वेत्येतदंतं न विद्यते समा
 नमन्यतु अनूतं ध्यायास्तं प्रक्रमयति औत्तरवेदिकं शालामुखी
 यंदक्षिणाग्निं चात्वादधाति ममाग्नेव अद्य यज्ञाय इमामूर्जे यथा
 तिथिमेत्रावरुणीयः स्रविः शारवा हरणं वत्सा पाकरणयोर्विधिः इ
 धेत्वेति शारवामाघ्नित्यूर्जेत्वेति शारवामाघ्नित्यूर्जेत्वेति स्वनमय
 त्यनुमार्ष्टि वा इमां प्राची मु० पाम हमित्या हरति वायवस्थो पाय
 वस्थति य इत्थान्तूष्णीं निरपाकरोति अपाकृतानामेकं वत्सं शारव

१२२
१२३

योपस्य शति। देवोवः सविता प्रा० माघ शः सशति गोचरमभिमातुः प्र
स्थापयति प्रस्थितानामेकांशा खयोपस्य शति। शुद्धा अपः सुप्र० तं
मित्रावरुणाभ्याः शरदो दुहा० णत्किंति प्रस्थिता अनुमंत्रयते। ध्रुवा
अस्मि० ह्रीरितियजमानस्य गृहानभिपर्यावर्त्तते। यजमानस्य पे०
हीत्यग्निष्टेनस्य ग्न्यगारे वापु रस्तोत्पतीची शारवा मुपगूहति। वस्पापा
करणं व्रतं० इधममाहरति सप्तदशासा मिधेन्यः। शारवापे वित्रं अंत
र्वदिशारवायाः पलाशा निप्रशात्य सर्वाणि मूलतः परिवास्य उप
वेष्टो सीतित मुपवेष्टं करोति तस्यां त्रिवृद्भूमयं पवित्रम विदलं करो
ति। त्रिवृत्सलाशे० रोतुम इति मूले मूलमुपरजत्यग्नेग्रं नग्रं धिं करो

१२३
१२३

तिवसूनां पवित्रं पवित्रं करोति परिस्तरणं नो मा वग्नी कर्मणे वां यज्ञस्य
 सदनै पात्राणि स्यंद्येन सह दोहस्थाली आज्यपात्राणि च प्रयुनक्ति।
 न ब्रह्मवरणं वा च स्पत इत्यादि पवित्रै कृत्वा यजमानवाचं यष्टे संविशं
 तां कस्त्वा ब्रह्म न्योक्षिष्यामि। शुं धध्वं एता आचरंति प्रातर्दोहं दोहयु
 तितस्य प्रसवां पात्राणि शुं धते तिसं प्रेक्ष्यति प्रोक्षणीः संस्कृत्य सर्वा
 णि पात्राणि प्रोक्षति। एता आचरंति म० इह वो मित्रावरुणो रमयतां गा
 वः इति गा आयतीः प्रतीक्षते धृष्टिरसि उपवेधमादाय निरूढं ज
 न्यं गार्हपत्यादुदीचो गारा निरूह्य मातरि श्वन इति तेषु कुंभी मघिभि
 र्भृगूणां मंगिरसां स्वैत्यता रोप शिन्धाय उपसृष्टं मे व्रूतादिति

श्रीः

१९५

संप्रेष्यति वसूनां प० स्त्रधारमिति कुंभ्यां प्रागग्रं शारवाष वित्रमादध्यात्य न्चारभ्य
वाचं यच्छति धारयन्नास्तेदित्यैरास्नासीत्यभिधानीमादत्ते पूषासीति वसु
पस्य जति। विहारंगं चोप सृष्टा मंतरेण मासं चारिष्टे तिसं प्रेष्यति। अथ
क्षमावः प्रजया० वंती रित्युपसृष्टा। उर्जं पथः पिसदेयमित्युपसन्तां। द्यौश्च
मंयज्ञं० धात्विति दुह्यमानां। उत्संदुहंति० त्वेदधात्विति धारा घोषमनुमंत्र
यते दुग्धाहरतितंष्टृति कामधुक्षः प्र० हि मित्रावरुणाभ्यां हविरिन्द्रि
यं० गंगां यस्यां देवा० हितमिति गोधुगाचष्टे। सा विश्वायुरिति प्रत्युच्यदे
वस्त्वासवि० सुपुवेति कुंभ्यामानयति सा विश्वव्यचा इति द्वितीयां सा वि
श्वकर्मेति तृतीयां तिस्रा दोहयित्वा बहुदुग्धमित्रावरुणाभ्यां देवेभ्यो०

१९५

कल्पतामिति त्रिः संप्रेष्यति विस्मृत्वा गानन्वारभ्योत्तरा दोह्यतितूली वा
 हुतस्तोको हुतो द्रष्टव्यः वीभ्यामिति विप्रुषोऽनुमंत्रयते । द्यौश्चेमं यज्ञमिति सं
 न्नायं दोहनं संक्षाल्य संपृच्य ध्वमिति कुंभ्यामानयाति श्रपयित्वा तूली के
 न सर्पिषाभिघार्य दृष्टेति सिद्धांतः तस्मिन्पक्षे खंडेष्टि सम्पारख्याता देवि
 काः पृथु कर्त्तव्याः । अन्वाधानादि ब्राह्मणतर्पणां तएतिकर्त्तव्यतयेत्येत
 नि दर्शतं हविराहुती प्रभृति पुरोडाशवत्प्रसंगौ पजी विन्यायेन पृथक्कया
 नयेतिकर्त्तव्यतया देविकाः कर्त्तव्याः इत्यपरं दर्शनं । आपस्तंबस्तुतामनु
 देविका हवींषि निर्वपति । समानं तु स्विष्टकृद्धिजामित्याह । तस्यामिक्ष
 या समानतंत्रत्वं हविराहुति प्रभृतिषु मिडां तत्त्वचपक्षः । समानतंत्रपक्षे

१५

प्रयोगः ममाग्ने अद्य यज्ञाय इमामूर्जे यथा तिथिः ऐष्ट हविः पूर्वमेवोपाकृतव
 त्साः आहूता च शाखा उपते च व्रते परिभोजनीयामाहृत्य विशतिद्वारुमिध्मं
 सान्नह्यति ततस्त्वाविंशतिधा त्रीन्यरिधा न्यस्ता न संभारा तावेदं करोति
 पूर्वोक्तमुपवेद्यं शाखापवित्रं च यदि न हरेत् धारणाभावात् पूर्वत्र न क्रिये
 रन् वत्सा इहैव यथा शाखा हरणं शाखा हरणं वत्सा पाकरणा मुपवेद्यं
 पवित्रं च कृत्वा ग्रीन्यरिस्तृणाति नोभाव ग्रीकर्मणे वां यज्ञस्य स्वदने
 यथार्थं पात्राणि प्रयुनक्ति अन्यान्योधिपात्राणि आज्यपात्राणि १५
 आज्यस्थाली कुटुरु मिडा पात्रं प्रातर्दोहपात्राण्या मिक्षावाजि
 नपात्रं च मती दंस्थाली योक्तं वेदाग्राणि च वत्सतादिब्रह्मणः पवित्रे कृत्वा यथः प्रणयति

उक्तं उहः। समानमा निर्वपणात्। धात्रे जुष्टं निवे० अनुमत्ये० राकायै० सिनीवाल्यै०
 कुहै जुष्टं नि० धातुहव्यं० स्व० अनुमते० स्व० रोहेकै० सिनीवालिह० धात्रेवो जुष्टं
 प्राक्षाम्य तुमत्ये राकायै सिनीवाल्यै कुहै प्रक्षालननिनयनांतं कृत्वा यथाभागं
 व्याकर्तध्वमिति विभज्य० दध्नां देत्रे० इदमेतु नत्ये राकायै सिनीवाल्यै कुहै च। अ
 थ धातुभागं पिनाष्टि। अष्टाकपालवद्वा दशकला ल्युपदधाति। यथाक्रमं च
 रुस्यालीः कपालेष्वांगारान् व्यूह्य प्रातर्दोहं दोहयति निरूढमित्यादिसंपृ
 न्यध्वमित्यंतं० मित्रावरुणाभ्यां हविः मित्रावरुणाभ्यां देवेभ्यः। सायं दोहं
 लौकिकं वा दध्यानीयामिक्षां करोति। नास्ति वाजिनस्य प्रतिपत्तिः अस्ता
 त्येकै। संवपनादियथान्याय्यं चरुपुरोडाशधर्माः उक्तं चरुविभागः आ
 योभ्यो निनीय। शोक्षणीतस्य दधेति वाहिके सं प्रेक्ष्यति शोक्षणीतस्य दधेति प्रातित्रं च संमार्ष्टि पत्नी सं
 नृनादि

ज्यग्रहणकालेषु प्रजास्वायेत्यादिध्रुवायामेव। प्रोक्षणमिहमिहमन्यत्रह्रा
 णमामन्यत्रह्राप्रोक्षणमोक्षणवशेषं निनीयपवित्रे अपि सज्जाहवनीयं कृत्वा
 परिधिभिः परिदधाति। अग्निमभिमंन्यध्रुवां सुवमा ज्यस्था लोचसादयि
 त्वा अभिमंत्रणमुक्तं उपसद्वतः इदमहमित्यादिप्रियेणानां सीदंतु। यस्तआ
 त्मा इयमिंद्रियं यज्ञास्थ अयं यज्ञः पंच होता वेद्यंता नपरिस्ती र्य होतारसा
 मिधेनीभ्यः संप्रेष्यति। सप्तदशस्यामिधेन्यः सर्वमिधममादधाति। ओ
 ढासु देवतास्वग्निमुपवाज्याग्नीदिति प्रैष्यः। सं मष्टे प्रवरं सीद होतरि
 तिव्याख्याते पंच होतरि आज्यभागाभ्यां प्रचर्या प्रचर्यवा। आमिक्षामव
 दाय मित्रावरुणाभ्यामनु ब्रूहि मित्रावरुणौ यज मित्रावरुणयोरहं दे

येंद्रियावीजेमानमितिवा॥ अत्रवापनं॥ अथधात्रादीनां यधान्याय्यंप्रचारः
 समानं स्विष्टकृदितां विरुज्य प्राशित्रं॥ नास्तियजमानभागः मार्जनं ते मिथुनो
 गावो दक्षिणाधर्मः॥ तूलीमिधमसूनहनानि प्रहरति शारवापवित्रं चतूलीयोक्त
 विमोक्तः॥ ब्रह्मयजमानो यथेतं प्रतिनिष्क्रामतः॥ आमिक्षापक्षेके विदाज्येन
 देविकायजंति॥ तेषां प्राक्स्विष्टकृतः॥ ध्रुवाज्या दुषां शुश्रूज्ये रत्न सर्वेषां द
 धिरसीत्युनुमंत्रणं॥ स्विष्टकृदादिपूर्ववत् स दोबहिर्निर्वर्त्य ददर्शग्रंथीन्वि
 सृज्य यथास्थितं दक्षिणमुदंचं हविर्धाने बाह्वेर्दिनिरुह्य॥ यकुसीदम
 प्रती० णो भवाग्नि॥ आहवनीयादंगारमाहृत्य स्तीर्णां वेदिमादीपयति॥ घ्ना
 दसंपरहृत्य॥ प्राग्वंशेशाला मुखीया तली ऐष्टी वेदि तूली मुपोषति॥ एतं

९७

सधस्थप० व्योमन्। जानीतोदेनं व० रस्मै। संप्रच्यवध्वम० स्थास्तइतितित्तिमि-
 धूममुद्यंतमनुमंत्रयतो बिभ्वलोक्ष्वेश्वदा० होवरेण्यः स्वाहा। अंजलिना
 सक्तुपोषणासो जुहुयात् नैमित्तिको होमः। यदि पूर्वपापं कृत्वा प्रायश्चित्ते
 तं प्रप्य कृतत्वादि हस्मरन् पातकोपवाव्यतिरेकेण तस्यैदं प्रायश्चित्तं। अयं
 नोनभसा पुरः० असुन् आहवनीयमुपतिष्ठते अदाव्यमितिकेशवः। सत्वं
 नोनभस्यैस० कधि० देवस्य स्का० स्वस्ति उपस्थानमात्रं। एथ गपयते।
 प्राचीनमुदवसायनिर्मध्यविहारं स्वाधयित्वाग्निं विहृत्य अजस्रत्वे एथ
 कसमरोपणमंथने भवतः। उदवसायलिं धा। कालतस्तं त्रं औदवसायनी
 यं हविः नव्रतं विद्युदृषी नरतः वाचस्पतादिब्रह्मणः दक्षिणा नड्गान् हि

१९७

रण्यंवानस्ति धर्मोः तूस्मीमुपनिष्कम्बब्राह्मणतर्पणं। उरु विलो वि० तिरस्वा
 हा० पूर्णमनंति। द्वादशागृहीतेनांतर्वेद। त्यापंस्तंबः। दर्विहोमधर्मेणेयेके
 यथाशक्तिदानमध्वर्यवे। ब्रह्मायथेतंप्रतिनिष्क्रामति। यजमानो वृष्टि र
 सीत्यपउपस्पृश्ययथेतंप्रतिनिष्क्रामति। दीक्षणीयायांकृतस्य विमोच
 नं० केचिदाहुः वृष्टिरसीति पठन्ति। तेषामुदवसानीयायामपि भवतः। तत्रा
 प्यर्थसिद्धमुपस्पृशन् दीक्षणीयायांकृतत्वात्। अग्निहोत्रकाल आसन्नै पू
 र्णह्रुतिः अन्यत्रेष्टिरिति विनिवेशः। सायावदह्यात्। तदेतदारब्धानी
 यस्य नान्यस्य प्रागनारंभात् स्वकाल एव आरब्धव्यत्वाच्च० तस्यांतरे सायं
 काल आरंभः अग्निहोत्रद्वयमिदं सामागमिके मन्यते। तेषामनारब्धेपि क

त्वयं अन्तरेका लेद शहोत्रादि धर्मेण यावज्जीवसंकल्पेनारब्धव्यं युक्तं
 ग्राह्यं अपर आहुः सायावदान इत्यनेनैव व्याख्यायते। सर्वरात्रिः सायमग्नि
 होत्रस्य कालः सर्वमहः प्रातरग्नि होत्रस्येति तदेतदापद्विषयत्वमित्याप
 स्तबः तथा छंदोगपरिशिष्टेऽप्युक्तं नैतन्मृशंति नैव्यायिकाः मुख्यकाले
 कर्मानुष्ठेयं गौणकाले प्रायश्चित्तं कृत्वा नुष्ठेयं अत्यं तापदि अकाले क
 तमकृतमेव। अतस्तेषां मुदवसानायांतरमकालेपि होमकालवत्प्राय
 श्चित्तमपि न कर्त्तव्यं एतेनैव न्यायेन सुत्यादिवसंप्राप्तेष्टिरपि कर्त्त
 व्यारब्धदर्शपूर्णमासस्तस्य नवप्रायश्चित्तं न दीक्षाद्यंतभूता। इष्टय
 स्तासांतत्रैव निषेधात् अग्नि होत्रस्य सामागस्त्यमेव न्याय्यं यत्तु सा

यावद्रात्रोक्तेरिति आघ्रातरग्निहोत्रादितिव । तदनुष्ठात्योकार्योपप्रयो
 गं संधानं क्रियते यथा प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा सायं हुते ग्निहोत्र इति । अतः
 सोमाधानममावास्याधानवन्नूलीमेवाग्निधारणार्थं होमं कृत्वानंतरे का
 लं आरब्धव्यंकाली होमः ॥ ॥ संतिष्ठते ग्निष्टोमः ॥ ॥ इति श्रीसत्या
 षाढहिरण्यकेशिसूत्रप्रयोगसिद्धौ मातृदत्तीयायां मंत्रमालायां सो
 मप्रयोगः समाप्तः ॥ ॥ त्रिविधः रथंतरस्याम बृहत्स्यामो भयसामेति ॥
 पंचविधि इति जैमिनिः ॥ ॥ ॥ घृत् ॥ ॥ श्रीरत्न ॥
 सरस्वती त्रयणी मस्तु

॥ इति सामप्रयोगसूत्रम् ॥

CC-0. Mrugendra Vinod Collection. Digitized by eGangotri

CC-0. Mrugendra Vinod Collection. Digitized by eGangotri